

LETOPIS

MATICE SLOVENSKE

za leto

1870.

Vredil

dr. E. H. Costa,

predsednik slov. Matice.

Podučni in zabavni del

„národnega koledarja“.

030023683

Raziskavanja

na polji staroslovanske mythologie.

Spisal Davorin Trstenjak.

Predgovorček.

Ker so mi obilni posli svojega poklica letošnje zimo ni dopuščali nadaljevati raziskavanja na polji staroslovanske zgodovine, ktere sem v lanskem letopisu začel razglašati, tako sem iz svojih rokopisov poiskal dodelan mythologičen pretres, ktereга slovan-skim učenjacom priporočujem v dobrovoljno razsodbo. Rad bi bil priložil tudi obrazce, ali pridejo predrago našemu še mlademu literarnemu zavodu.

Ker doslej me ni še nobeden kritičen preiskovalec zgodovine nekdanjih Noričanov in Panonov prepričal, ka bi ne bi bili Slovani, zato imam spomenike nerimske, koje hranita Norik in Panonia za slovanske, ali ako hočeš za slovansko-rimske, ker symbolika spomenikov ni nikdar čisto rimska, nar manje pa keltiška, ako jo primerjavam z symboliko, kakoršno najdem v pravi domovini Keltov — v Gallii in Helvetii. Znam, da se o mojih preiskavah celo med slovanskimi učenjaki različno sodi, ali vse, kar se je pisalo zoper nje bodi si od domače ali tuje strani me ni moglo odvrniti od trdenj, da so tam, kjer Slovane najdemo v historični dobi — izuzemši zemljo Hrvato-Srbov starodavno Trakijo, Moisiej, Dalmacio itd. že

tudi stanovali v predhistorični dobi; toda v zapadni Panoniji, po vsem Noriku in Karnii. To mitologično razpravljanje bode gotove odjemalo marsiktere dvombe, pomislke in odstranjevalo presodo. Dasiravno ono, kaj pišem o Herodotovih Hyperborejcih ostane še zmirom problematično, ipak ni neverjetno. Ker sprožujem marsiktero novo idejo o staroslovanski mythologiji in pojasnujem različne symbole, smem upati, da dobrovoljen bralec bode mi vsaj velik trud, ki sem ga imel primerjaje mythologične symbole skoro vsih izobraženih starodavnih narodov se slovanskimi, radovoljno priznaval. Srečnej in ojstro umniši preiskavalci pa gotovo bodo med pleve-
tom tudi marsiktero čilo zrnce našli.

Na Ponikvi v dan sv. Cyrilla i Methoda 1869.

Pisatelj.

I.

O simboličnem pomenu ribe sploh in ribe pliskavice (delfina) posebej na spomenikih nekdanjega Norika in Panonie.

Na spomenikih, ktere nahajamo v nekdanjem Noriku in zapadni Panonii, vidimo simboličke predstave, ktere zastonj iščeš po spomenikih drugih pokrajin starega rimskega sveta. Posebno ribe nahajamo v zavezi z ptičijmi telesnimi deli, kakor postavim z kljunom, perotama, prikazen, katere nam nobedna simbolika starega sveta ne razodeva.

Pretresimo, kaj je riba v starih mythih simbolizovala.

Riba je bila zavoljo svoje plodnosti erotičen symbol, in za tega voljo bogu ljubezni Erosu, in pa syrski boginji posvečena. (Movers, die Phoenizier I. B. str. 308, slike glej pri Münsteru: Religion der Babilonier, Tafel I. fig. 8.) Na nekem basreliefu hranjenem v britiškem muzeji vidiš Amora in Psycho v postelji, pred njima mizo, na kateri riba leži (Millin, mythol. Galerie (nemško izdanje) Taf. 45. Nr. 199). Tudi indiški Kama bog ljubezni ima ribo kot grb v svoji zastavi, in ravno tako Maja — mati stvari (Bernd, das Wasserwesen str. 246 Tafel 15, 21, 23). Sem tudi spada mythus, da se je Aphrodite boginja ljubezni in zakona spremnila v ribo, in tako ušla pregnanji Thyphonovem (Ovid, metamorph. V., 331 Engel, Kypros, 2 B. str. 288).

Da so v egyptovskih grobih našli ribe tudi kaže na proplajanje (Fortpflanzung) in večno življenje duše; in riba je toraj bila častena kot symbol življenja in proplajanja pri starih Eypčanih (Schwenck, Mytholog der Egyptier, str. 225)*. Mnogostrana in dosti pomembna je simbolika ribe kot vodne živali, in ribe izrazujejo, kakor Haupt (v svoji „Zeitschrift für Alterthum“ 7. B. str. 19) lepo reče: „die lebendigen Verkörperungen des Wassers, die geheimnissvoll und stummwirkende reiche Macht dieses Elementes“. Pri prazniku, ktereга so obha-

*) Schwenk (Sinnbilder str. 121) piše o ribi: Ein Sinnbild des Wassers war der Fisch, da man ein geeigneteres nicht ersinnen konnte, und weil er das Wasser darstelle, diene er auch zum Sinnbilde der Fruchtbarkeit und Fortpflanzung, welche dem Wasser zugeschrieben werden.“ Pis.

jali Rimljani v mesecu Augustu v čast boga ognja Vulkana so žrtvovali ribe, da pomirijo skoz prebivavce mokrega elementa moč ognjenega duha (Hartung, Religion der Römer, 2 Th. str. 109.).

Riba je dalje kot vodna stvar symbol oblasti čez morje, in ker je voda čist živelj, ter je v njej prebivajoča riba zadočila svet in božanski pomen. Finci, kateri skoro od samih rib živijo, so imeli posebnega ribjega boga Ahti imenovanega, kterega nar večje blago in bogastvo so bile — ribe (Castren, Vorlesungen über finnische Mythol. übersetzt von Schiefner, str. 75, 79, 82).

Ko je indiški bog Višnu pravičnega Satjavrata rešil iz povodni se mu je prikazal v podobi ribe; in Dagon božanstvo Philistejcev je imel podobo ribjo, ravno tako kaldejski Oannes, kterega povest vsaki dan iz morja priti da v Babylon za zakonodavca in učitelja (Layard, Niniveh, übersetzt von Meissner, str. 424). Tudi gerškemu Merkuru je v mestu „Pharac“ bil ribnik posvečen, iz katerega ni smel nobeden človek ni edne ribe potegniti (Pausan. VII., 22). V keršanski simboliki se pod ribo večkrat Kristus predstavlja in tudi Kristjani se velijo: „pisciculi“, ribice.

Nahajamo še vero, da so v Lycii imeli posebne ribje preroke, kateri so iz prikazen nekterih rib vedežvali. Tudi stari Esthi (Litevci, Prusi itd.) so prerokovali iz ribjih mrež (Eckermann, Lehrbuch der Religionsgeschichte, 4. B. 7. Abth. str. 152.)

Ribe toraj nahajamo 1. kot symbol erotišen pri Gerkih, Indih in Assyrijanih; 2. kot symbol plodnosti, proplajanja in življenja pri Egpčanih; 3. kot symbol vode pri vsih starih narodih in 4. kot prerokovalne živali.

V slovanskem basenstvu je riba tudi bila symbol plodnosti. Češka narodna povest pripoveda, da je žena nekega kralja bila nerodovitna, zategavoljo je kralj onemu veliko plačilo obljubil, kateri bi nerodovitnost kraljičino odpravil. Pride staro bable, in kraljici da zlato ribico, to je mogla pojesti, na to postane blagoslovljena, in rodi neskončno zalega fantiča. (Milenovskii, Volksmärchen aus Böhmen, str. 1.)*

Na norenskih spomenikih najdemo ribe s sokolovim ali jastrebomv kljunom, in sicer nad solnčno glavo, ker sokol in jastreb sta solnčna symbola, ter more riba spadati v

*) Na sobotski gori v Slezkem, kjer se je častilo božanstvo: „Sobot“ so našli med drugimi kamnatimi starotinami tudi ribo v znamenje, da je starim Slovanom ta žival v njihovem verskem častju tudi služila za symbol. (Glej Wagner, Handbuch, stran 763.) V Azii pri Semitih je bila po Schwenc-u (Sinnbilder 122) „eine Fischform der grossen Lebensmutter, Attargatis, Derketo, um deren willen die Syrer das Sinnbild der Fortpflanzung so heilig hielten, dass sie durchaus keinen Fisch essen durften.“

častje solnea. (Sliko glej pri Muharju: Geschichte der Steirm. Tafel IV. Fig. 8.) Dalje ribo nahajamo zvezano z konjem krilatim. (Muchar l. r. Tafel 6. Fig. 10.) Konj je symbol solnčnih bogov, toraj krilat konj končajoč se v ribo pričuje, da riba je ozko združena s solnčnim častjem. Sopet vidimo ribe v družbi jastreba in beršljena — symbola veselja, življenja, sreče in zdravja. (Muchar l. c. Tafel XII. Fig. 9), dalje združeno z turom, ktereга v ribo se končajoč mladenec za roke derži (Muchar l. c. Tafel 18, Fig. 29). Na Koroškem so našli spomenik, na katerem je obražen krilat bik končajoč se v ribo.

Ker je bik tudi slovansk solnčen symbol, ter sopet smo prepričani, da riba je ozko združena s slovanskim solnčnim častjem.

Sadaj moramo pogledati, ali tudi v severnoslovanski mythologiji najdemo ribo kot atribut solnčnega boga. Mi v severnoslovanski mythologiji zadenemo na božanstvo, katero na ribi (okunu, ukunu, osterži) stoji. Zato toliko rodbinskih imen slovenskih Ojsterž, Ukun, tudi na celjskih rimskoslovenskih kamnih najdeš večkrat ime: VCVNIVS. v edni roki derže kolesce, v drugi kotlič vode, iz ktereга cvetje visi.

Veli se to božanstvo Kroto, nemški letopisci so ga popačili v Krodo. Imenuje se ser v Bothovi kroniki kot saksosko božanstvo, ali vsi kritični nemški mythologi očitno rečejo, da to božanstvo v nemško mythologijo ne spada, in da je bilo slovansko. Posebno kritični Schwenck, kateri ni lahkoveren, se poganja za božanstvo, in njegovo bitnost prav resnično razlaga s sledečimi besedami: „Auf einem Fische steht Krodo, also auf dem Sinnbilde des Wassers, und hält ein Wassergefäß in der einen Hand mit Blumen. Die Deutung beider Gegenstände ist leicht, und ihre Beziehung zu einem Gott ergibt sich von selbst. Soll die Blüthe kommen, so ist Feuchtigkeit nöthig, und wenn einem Gott die Blüthe durch Feuchtigkeit hervorgelockt und genährt zugeschrieben wird, so ist derselbe ein Gott, welcher auf Wachsthum und Gedeihen wirkt. Nun fragt es sich ob das Rad, welches er in der andern Hand hält, damit im Einklange stehe, oder doch stehen könne, und diese Frage lässt sich allerdings bejahen. Die Sonne fährt am Himmel hin, und wir finden darum das Rad als Sinnbild des Sonnenlaufes *) gebraucht.

*) Pri kresih še dan današnji slovenski fantje goreča kolesca potakajo iz brega ali pa v zrak mečejo kričaje: Let', kolo let', svet' Kreso svet'. Nork piše o kolesci: „Das Rad in den Händen des Sonnengottes ist Zeitsymbol am Sonnenwendtage, und wird noch heutzutage brennend über den Berg hinabgerollt. Kot kolo so si solnce tudi stari Indi mislili: primeri iz Rigvede „adhi šnuna brhatā vārtamānam“ pri Kuhnju: Herabkunft des Feuers bei den Indogerm. pag. 96. (confer. Nir. III. 22) „vi vartete āhani čakriyeva“.

In Krodos Hand kann also das Rad den Lauf der Sonne bezeichnen, und der Lauf der Sonne ist für Wachstum und Gedeihen nicht weniger wichtig, als die Feuchtigkeit. Da wäre denn nichts, was irgend aus dem Kreise der mythologischen Sinnbilder träte, oder sich nicht leicht zusammenfügte, so dass, also aus der Sache selbst kein Grund für ihre Verdächtigung hergenommen werden kann. Wenn wir jedoch den Krodo als einen slavischen Gott gelten lassen, so ist es nicht so leicht zu bestimmen, welcher Gott er eigentlich gewesen sei. Wir sehen ihn mit Saturnus verglichen, und soll das nicht ganz gedankenlos geschehen sein, so musste er als ein Gott des Segens mit dem Erntegott der Römer verglichen worden sein, denn was sonst von Saturnus angegeben wird, kann gar nichts mit dem, was wir bei Krodo angegeben sehen, gemein haben. War also Krodo ein Segensgott, der die Blüthe brachte, die der Feuchtigkeit bedarf, weil er ein Herr des Wassers war, oder beherrschte er den Lauf der Sonne? Das Letztere ist wahrscheinlicher, denn wer das Sinnbild des Sonnenlaufes in der Hand hält, ist wohl ein Gebieter oder Beherrscher dieses Sonnenlaufes. Setzt er den Fuss auf das Sinnbild des Wassers, so bezeichnet das doch nicht nothwendig, dass er das Wasser beherrscht, sondern es kann auch ausdrücken, dass seine Wirksamkeit mit dem Wasser in Verbindung steht, oder auf demselben beruhe, und das Wassergefäss in der Hand kann, weil es mit Blumen gefüllt ist, bedeuten, dass Krodo die Blumen nicht ohne Wasser würde verleihen können^{*)} i. t. d.*). Tako Schwenck, (Mythol. die Slaven, 185.), in dobro jo je zadel; norenski spomeniki potrdujejo njegovo razlago. Tudi na tih je solnce zmirom z vodo združeno. Ribe z jastrebovimi kljuni, levi končajoči se v ribo, tur krilat končajoči se v ribo, konj krilat končajoči se v ribo, vsi ti simboli solnčnega boga izražujejo zmisel, da solnce brez mokrote nemore rasti in plodnosti uzročiti. Zato s solnčnimi prazniki o mladoletju (Turicah) o Kresu vidimo vsikdar tudi vodno častje združeno (Namerskanje, **) Oblevačko, Kupalo).

*) Kakor bodemo dalje dole čuli so Krota primerjali s Saturnom. Božanstvo enako Saturnu so tudi častili Slovani v iztočnem Holsteinu (Wagrii) in Meklenburgu (Abadriti) ker po Widukindu (III, 68) je vojvoda Herimann iz meda zlitiga „Saturna“ svojim vojščakom poklonil za veliki „spectaculum“. — Kroto se je tudi velel: Seater = Sejater, iz sejem, in s suffiksom: ter primeri prijater. Da riba je v mythologičnem kultu severnih Slovanov imela svoje mesto, pričujejo verozakonske starotine na gori Zobten (Mons Sobotus) v Silezii, kjer v kapeli sv. Joaneza po Wageneru (Handbuch pag. 763) je med drugimi živali, kateri v solnčno častje spadajo, tudi viditi riba.

**) O merskanji (Anspritzen) poškoplenji beri obširnije pri Hanušu: Bajel. Kalendar stran 58, 130, 180. Korenika je sansk. merš, irrigare, conspergere.

Ali zakaj te symbole nahajamo na grobnih kamnih? Tudi to vprašanje se lahko reši. Vidili smo, da je solnčen bog po veri starih Slovanov tudi sodnik mrtvih, da duše umrlih so v podobi ptičev izletale iz trupel, in mogle čez vodo se peljati, zato so mrtvim v roke dajali 5 denarjev, da plačajo brodarja čez vodo v kraljestvo Černoboga, Radegasta Imara.

Sadaj zapopadamo, zakaj večidel norenski spomeniki nam predstavljajo solnčne symbole, ker ti spomeniki so večidel v spomin mrtvim postavljeni bili, in kakošni symboli bi bili na grobnih kamnih prikladniši, kakor oni, kateri spominjajo na boga mrtvih?

Hodimo nazaj k božanstvu Krotu, ter bodemo tudi našli, da je tudi njegovo ime čisto slovansko. Že Schwenck je opominjal na besedo kert, misliti, in ni se blodil.

Korenika imena Krotu je: kart, scindere. Iz te korenike so se v sanskritu rodile različne besede poznamovanja za orodja na primer: karntanikâ, nož, kartari = culter, karnatala, karntatra, črtalo, plug.

V slovanščini imamo: kratiti, metathetiški za kartiti, truncare, odsekati, črtati, črta = brazda, črtalo, das Pflugmesser. Učeni Pictet še prav reče: „Es stammt aus der Wurzel kart auch der slawische Name des Maulwurfs als grabendes, pflügendes Thier“; — bulg.: k'rt ruski po methatezi: krot, poljsk: kret, česki: kert, litevsk: kartoju, plužiti, kartokle, die Reude am Pflug (glej Pictet v Kuhnovi, „Zeitschrift für vergl. Sprachforsch.“ VI. 180, 181.)*

Krot toraj pomenja: sekač, rezar, orač, plužar, in ta je solnčen bog o mladem letu, ker s svojimi žari razreže, razseka zmeržnjeno zemljo, zato ima tudi bodež in sekuro za atribut; pa tudi ko se njegovo kraljestvo začne, orači hitijo na njive, in le on združen z vodo pospešuje rast, pokliče cvetje iz zemlje, in zato ima tudi ribo symbol plodnosti in vode za atribut. Ž njim se vjema „invictus Chartus“ slovenskih Panonov, kateremu je v Nevodunu bil postavljen spomenik,**) in priimek „invictus“ kterega posebno solnce ima, potrduje,

*) V staroterški fari blizo slovenjega Gradca, kjer več rodbinskih imen po častji paganskih božanstvi nastavih nahajamo, kakor postavim: Krakor, Kruk, Marot, Perunik, Namis, Mikek, Vedé itd., živi tudi kmet z imenom: Kurtev = Kurtel po domače: Ajdnik!! V tem imenu vidimo stopnenje a v u. Kakor v imenoma: Krakor in Kruk, slednji se veli po domače: Kačnik, spomni se na kačo — sán, pozoja, katero je Krok ubil. — Drugi kmet pa se piše: Ajdnik in domače ime je Kurtel. Ime je se tudi ohranilo pri polabskih Slovenih: Krito, ime kralja, ker je v onem narečji o = i primeri Kriki = Kroko.

***) Zavoljo Charta sem jaz imel dolgo polemiko z g. Knabelnom. On mene s svojimi dokazi ni prepričal. Na moje povernjenje da se ligirani R

da je Kart — Kroto bil bog — solnčen, kateri je varh oračev, in pri Indih se Rama solnčen bog naravnost veli: Halabarth = Holobor, Pflugträger, Halajudha, der mit dem Pfluge kämpfende, in v rokah drži med drugimi solarsko-agrarskimi simboli tudi plug.

Poznali so ga tudi stari Čehi. Wacerad, kateri je Radihosta (Radegasta) imel za Merkura imenuje Radihosta sledivši latinsko genealogijo za vnuka Kirtovega. Ker je po rimski mythologiji bil Merkur sin Jovov, in Jupiter sin Saturnov, ter je sopet to znamenje, da je Kirt opravljal službo enako s Saturnovo; mi pa smo že gore čuli, da so Krota nemški letopisci primerjali s Saturnom, in to celo pravično, ker Saturnus ni bil izvirno druga kakor bog žetve italjskih plemen (Macrob. Satur. I., 10, Eckermann, Handbuch der Religionsgesch. II., 13). Tudi ostroumni Gerhard piše, da je Saturn: „der zum Licht hervordrängende Schützer der Saat und des Landbaues.“ (Griech. Myth. II. 273.) Nar izvirniša oblika je: Saaiturnus, in Hartung in Schwenck ime izpeljavata iz: serere, seges, kar za seves in sejes stoji, slov.: sejati, setva. Satus stoji za: saëtus, in Saturnus za Saëtturnus, zavoljo sufiksa opominja učeni Ritschl na: Juturna, diurnus, nocturnus (glej obilniše v „Zeitschrift für vergl. Sprachforsch.“ IV. 61). Saturna pa Wacerad še tudi imenuje Sitivrat. Tudi to ime se ujema z božanstvom pluženja in sejanja. Grimm je mislil na sito, Sieb, toraj Sitivrat, der Siebdreher, kar bi celo prilično poznamljanje za mladoletnega solnčnega boga bilo, kateri stori, da se po njivi sito vrti. Ali vtegnilo bi Sitivrat tudi pomenjati božanstvo, katero setvo povrača in siti stati za sêti, toraj Sitivrat = restitutor segetis.

Mismo toraj našli, da sta Kart, Kert, Kirt in Sitivrat solnčni božanstvi pluženja in sejanja, toraj modifikaciji Radegostovi. Radegast kot solnčen bog pa

ne bere zmirom kot RI, in, da je tudi mogoče berilo: Chairto, in ker se v epigraphiki rimski ai za ae rablja, ter se tudi lahko bere: Chaerto, mi g. Knabl ni besedice odgovoril. V Novicah (leta 1859 str. 43 itd.) sem rekel da je Kart, Kert vtegnilo biti priime Perunovo. Ker sem v Triglavu solnčnega boga našel, ter tudi ne trdim dalje, da bi Kart bil Perun, in tukaj pomoto popravim. Blizo Nevoduna nahajamo tudi kraj Krakovo in Kartelovo, kar na solnčno častje opominja. Omenim še mimogrede, da gosp. Knabel sam ni dosleden z berilom ligovanega R. Na pfaunberžkem kamnu je našel besedo: BRT. in to on bere: BRITTONVM (glej Mittheil. des hist. Vereins für Steierm. VIII. Heft, str. 86); zakaj pa ni Birttonum, ako je R zmirom = RI? Dragi gospodine v ligaturi ni železnega pravila in železne postave, kakor sem Vam na rečenem mestu dokazal, in se tudi Vi sami ste prepričali. Kart, Kert še bode toraj zmirom veljal za slovenskega boga, in Panoni in Norenci za Slovane. Podirajte moja trdenja, zakaj ste obmolknili?

ima sledeče symbole kakor: leva, konja, jastreba, tura, on je posebno bog plodnosti, za katero pa tudi treba vode, zato vidimo njegove symbole zmirom združene z ribo symbolom vode.*)

Ali na norenskih spomenikih mi vidimo solnčne symbole večidel združene z ribo pliskavico — delfinom (morsko svinjo), kaj dela delfin v družbi solnčnega boga?

Delfin je na morju to, kar konj na kopnem, zato je symbol morskega boga in morske oblasti (Böttiger, „Ideen zur Kunstmythol.“ 2. B. ed. Sillig str. 330, 335, 338), in tudi ladjam so davali delfinsko obliko. Delfin je symbol morskega boga Poseidona, kterega so obraževali ali delfina v roki deržečega, ali pa na delfinu počivajočega, zato Welker (Griech. Myth. I. 500) prav piše: „Der Delphin hat bei Apollon keine andere Bedeutung als bei Poseidon und den Nereiden. Wenn er das Schiff umspielt ist die Seefahrt die schönste.“ (Maffei, gemme antich. P. II. Nr. 32), in na denarjih vidiš utemeljitelja mesta Tarasa, sina Poseidonovega na delfinu jahajočega. V sanskritu pomenja taras, val, fluctus.

Posebne lastnosti delfinove so: priljudnost, prijaznost in ljubezen in Plutarch, Aristoteles (IX. 35), Plinij (Hist. natur. IX. 8), Aelian (II. 6., VI. 15) in Pausanija so nam več prikladov iz starih časov popisali, kako so delfini z ljudmi prijaznost sklenoli, in v prijaznosti živeli.

Bog solnca pa je *κατεξοχήν* bog priludnosti in prijaznosti, saj celo po tih lastnostih ima pri Slovanih ime: Rade-gast, Radogost, Radihost, Radolj, Raduh, Radomer, Radoslav itd. Našli bi toraj eden vzrok, zakaj je delfin združen s solnčnim bogom.

Iz priljudnosti in prijaznosti delfinove je izišel njegov erotišen pomen, in zapletli so ga toraj mythologi v lubičkanje bogov in ljudi. Na starih denarjih vidiš večkrat Amora in boginjo ljubezni na delfinu jahati, ali se na kolah peljati, ktere delfini vlečejo (Maffei, gemme figurate,

*) Na darivni skledi Radegastovi poleg Radegostovih symbolov kot krona-nega jastreba, kebra, psa, (symbol Radegostov kot Černibog) tudi nahajamo polža, toraj sopet symbol mokrote, vode. Za polžom je napis: Japan. Že sem rekel da mi v slovenščini poznamo besedo: japa, pater, et taurus in da prvotno ime pomenja: gignens, toraj Japan = gignens, der Erzeuger, ploditelj, roditelj. Za roditve pa ste potrebni voda in toplota, zato ime Japan stoji za polžom symbolom vode, mokrote.

Bik Čivi posvečeni se veli: Apen paču = apen pecus. Klenker piše, da Apen pomenja pater, progenitor (glej Creuzer Symbol I., 613 I. izdanje) Lušturo — morskega polža ima tudi indiški bog Kršna za attribut (Sonnerat tab. XLV.) Vedni roki pa drži solnčno kolesce: Müller (Glauben der Hindu 599) imenuje ta symbola: Das Bild von Wasser und Feuerverein. Japan vtegne tudi pomeniti: aquarius od apa prejo — tovano: japa, voda.

Tom. III. Nr. 17. *Pitture d'Ercolano* Tom. I. Tav. 36). Na poroki Thetide z Peleom jaše bog ljubezni na delfinu, in Poseidona nese delfin k svoji ljubljeni Amphitriti.

Pri severnih Slovanih je solnčni bog tudi bil bog ljubezni zato ima napis: rači, to je: miluje, on je toraj: Milbog, in tako bi vtegnil sopet delfin tudi v slovanskem basenstvu kot symbol ljubezni čislani biti in tako v družbo solnčnega boga priti.*) Zavoljo svoje priljudnosti, pa še je delfin**) pri starih tudi veljal za dušonošca v deželo blaženih, in na umetnijskih predstavah nahajamo „urno“ nošeno od delfina, in Psycho na ladji, katero delfini vlečejo (*Winckelmann descript. des pierres grav. du Baron de Stosch. Cl. II. Nr. 900*).

V slovanskem basenstvu pa je solnčni bog, bog raja, pa tudi podzemeljskega sveta, v kterega so duše mogle črez vodo peljati. Tako bi nov uzrok našli, zakaj je delfin s solnčnim bogom tako ozko združen. Ali mi še nahajamo druge uzroke. Po veri starih Slovanov je solnčni bog vsako večer se vtonil v morje, na katero podzemeljski svet mejaši. V podzemeljskem svetu je ponoči opravljal službo sodnika mertvih, in drugi dan je sopet iz morja vstal, zato ruska narodna povest pripoveda, da si solnce in mesec vsako jutro obličja v morji omijeta, in tako zmirom lepo in jasno svetita. (glej Hanuš, *Wissenschaft des slaw. Mythi* 201), in stari sorodni Prusi so morje imeli za mater solnca. Symbol morja pa je delfin, toraj nov uzrok, zakaj je solnčni bog združen z delfinom.

Ali mi smo čuli, da je Radegast tudi bil bog kupčije,***) ker ga Wacerad ednačuje z Merkurom. Kot boga brodarjev tudi nahajamo gerškega solnčnega boga Apollona, kateri se za tega delj velel Delphinios, in ima delfina za attribut, kateri pri Apollonu, kakor ostroumni Welcker (*griech. Götterlehre, I. 500*) piše, nima drugega pomena, kakor pri Poseidonu in Nereidih. Kadar delfin okoli ladij plava, je brodarija nar lepša in prikladniša, in znano je, da so severni Slovani bili tudi kot kupci glasoviti na kopnem in na morju.

*) Sme še se tudi misliti na delfinovo ljubezen do godbe in petja, kterega varuh je tudi solnčni bog.

**) Gotovo tudi pri starih Slovanih, ker v mogilah severnih Slovanov so našli urne, ktere so bile napolnjene z ribjimi luski (*Fischschuppen*) (*Beckmann II., str. 365. 372.*)

***) *Helmold* in *Adam* bremski omenjata, da so polabsko slovanski trgovci prvlje, kakor so se podali na morje solnčnega Boga Svetovita vprašali za srečo in mu darovali dare, tudi, kadar so se povernili. Med sekovskimi spomeniki vidimo tudi solnčnega boga z bodežem, sulico, škitom in poleg njega ladjo. Ladja ima ravno takošno podobo, kakor ladje kranjskih brodarjev na Savi, u sredini stoji utica, prednja stran ladje pa je vpogjena, glej *Muchar, Gesch. der Steierm. I. B. Abbild Taf. 16, fig. 644.*

Po učenem Prelleru pa je Apollon delphinios: „das Bild eines mächtigen Schutzgottes zur See, der das Gewölk zerstreut und die Fluthen sanft beruhigt, mit dem dieser Bedeutung ganz entsprechenden Symbole des Delphins, welcher im Mittelmeere bei warmer Jahreszeit und heiteren Wetter in grossen Schaaren auf der Meeresfläche zu erscheinen und sich in den Wellen zu tummeln pflegt.“

Zato vidimo na volcentinskem verču sadaj v vatikanu hranjenem, — Apollona, kakor sedi na trinožji prebiraje lyro, na herbtinoseč tulnapolnjen s strelami iz morja, po katerem delfini plavajo, vstajati. Na krajniku vrča še razun ribe pliskavice (delfina) se tudi vidita: keber in tri ukuni (osterži),* na katerem tudi kakor smo čuli je stal solnčni bog Kroto — Kart, Krt. (Sliko glej: Raoul Bochette monumens ineditis Planch LXXIII. Welcker, „Rheinisches Museum“ II. 153.)

Pa vtegnil bi me kdor vprašati, kje imaš dokaze, da je solnčen bog tudi v mythologiji severnih Slovanov imel pliskavico za attribut. To se da dokazati. Med retranskimi starotinami je rajni Kollar našel Radegasta v podobi pliskavice s tuovo glavo (Krolmus, posledni božiče Černoboha, str. 15), nov dokaz za autentičnost tih starotin.

Posebno lepo sliko slovanskega solnčnega boga vidimo na ednem sekovskem spomeniku. Bradat junak z obilnim vlasovjem na plečah z jastrebovoma perotama derži vedni roki na palici rog, (lušturo morskega polža) v drugi pleterčico sadja. Od popka izhaja v konjske noge, po tem pa v delfinov rep, na repu se vidi odlomek ženske podobe. Knabel je rekel, da je to „tritonischer Fischcentauer“. (Sliko glej pri Mucharu, Gesch. der Steierm., I. B. Abbildungen Tafel 14. fig. 25.) Poslušajmo ali je Knabelnovo trdenje resnično ali ni.

Triton je v starejših mythih podoba šumečega morja, in ravno tako občega obsega, kakor Nereus, Phorkys in Thaumias.

*) Ribo po nemškem „Barsch“ imenovana se veli po slovenskem zavoljo svojih ostrih plavut — osterž ali pa: ukun, okun, sansk. aḥ, spitzen, schärfen, lat. acutus, acus, slov. ok, uk, Spitze, primeri imene koroških gor: Ukvica, Ukva, gregorlji ok, brunahen ok. Od zgor je zelenkasto žolta, po straneh svetla medenožolta s črnkastimi traki po hrbtu in ima plavkaste (violette) in rudeče plavute. Zlo je rodovitna riba (zato symbol plodivnosti). Slovenski Norenci so svojim otrokom po tej solnčnemu bogu posvečeni ribi imena pridevali, kakor lahko bereš na celjskem kamnu: Optimo Maximo. VCONIVS ... imus (Primus?) Beneficiarius Casiani Plauti Proconsulis augusti. Votum solvit lubens merito. Na straniškem spomeniku pa smo našli ime MAENVVS = Men, Rutte.

Pozneje je orjaški sin Amphitritin in Poseidonov. Cicero¹⁾ piše o njegovi podobi: „Qualis ille maritimus Triton pingitur natantibus invehens belluis adjunctis humano corpore.“ Triton je ali na pol morska pošast, na pol človek. Kentauri so se obraževali kot polkonji. „Zur Hälfte mit Gestalt eines Pferdes zur Hälfte mit der eines wilden Waldmenschen,“ piše učenj Preller²⁾. Naša podobščina ima prav prijazno lice. Ne predstavlja toraj, kakor Knabl³⁾ blodi „einen tritonischen Fischcentaur, wie er auch in den pompejanischen Wandgemälden abgebildet (?) ist, nur mit dem Unterschiede, dass er hier in der Linken bloss den Korb, und die Meerschnecke in der Rechten hält, statt sie zu blasen“.

G. Knabl ni nikdar pogledal v virnike, v katerih se Triton popisuje, drugači nebi mogel kaj tako neumnega pisati. Prvič je že neumno, da to podobščino imenuje „tritonischer Fischcentaur“, ker Centauri niso nikdar imeli perot.

Tritona pa nam popisuje Apollonij⁴⁾ moža z ribjim repom. Pausanias⁵⁾ piše o njem, da ima glavo z morskim biljem opleteno, in da je njegovo truplo z ostrimi luski pokrito, da ima velika usta, in živinske zobe, luskaste roke, na prstih kremple, na vampu plavute, in da v rog puha. Naša podobščina nič kar takšnega ne kaže. Iz Ovidieva⁶⁾ popisa se vidi, da se na sinjih konjih pelja, od ribjega repa nič ne pove, ravno tako Claudian⁷⁾ in Philostrat⁸⁾. Na starih dnarjih se najde z Neptunovo trisulico⁹⁾, na ednem kamnu je viditi, kakor Venero nese na ramah¹⁰⁾. Nonos¹¹⁾ piše, da se spodnji del njegovega trupla razkala u dva ribja repa, in da ima srpu podobne plavute. Mi smo vse Tritone popisali, kakor so nam je stari pisatelji izročili, ali umetniki obraževali, ali naši podobščini ne najdemo nič sličnega. Pa g. Knabl reče, da je takošen „tritonischer Fischcentaur“ obražen na pompejskih stenskih slikah. Jaz nisem tako srečen bil v delih, ktere od tih ostankov staro-italske umetnosti govorijo, ga v takošni podobi najti. Winkelmann¹²⁾ ima enega z rakovimi škarjami. Med pompejskimi je scer eden, kateri ima konjske noge in trobi v morski rog, ali drugi attributi mu manjkajo.

V drugem delu¹³⁾ pa vidimo žoltega riborepatega konjomoža s povzdignjenim kormilom, ali brez peroti in pleterčice s sadjem napoljene.

Pa kaj bi tudi kogar nagibalo v stari Solvi, kjer ni morja, postavljati Tritonu spomenik? — Tritoni so le prebivalci morja, in so, kako Preller¹⁴⁾ lepo piše: lebendige Bilder der rauschen-

¹⁾ De natura Deorum I. 28. ²⁾ Preller. Griech. Myth. II. 13, 14, 135, 270.

³⁾ Knabl v „Schriften des historischen Vereins für Innerösterreich“ I. 40.

⁴⁾ Apollon. Rhod. IV, 1551. 1670. ⁵⁾ Pausan. X. 21. 1. ⁶⁾ Ovid. Her.

VII. 50. ⁷⁾ Claudian VI. cons. Honor. 377. ⁸⁾ Philostrat Ieon. I. 25.

⁹⁾ Wilde, Gemmae antiquae 133. ¹⁰⁾ Thom. Brand. I. 127. ¹¹⁾ Nonos,

43, 204. ¹²⁾ Monum. inedit. pag. 25. ¹³⁾ Winkelmann Tom. I. tab. 44.

Tom. II. tab. 50. ¹⁴⁾ Griech. Mythol. I 377.

den, tönenden, wandelbaren Meeresfluth mit den geheimnissvollen dämonischen Kräften und Gestalten seines Innern und seiner Tiefe.

Naša podobščina drži pletrčico sadja v rokah, ali kakošno sadje bi vendar Triton prinašal iz morja, kterege grški pisatelji zmirom kot nevarno požrešno pošast popisujejo? Menda bisere? Ali podobščina kaže, da nima biserov v roki.

Ta podobščina ne predstavlja druga, kakor slovensko solnčno božanstvo, katero vsaki dan iz morja vstaja, brzo kakor konj in sokol leti po nebu in ljudem obilno blagoslova iz roga*) obilnosti podeluje in sad zemlje pomnožuje.

Kako je bilo rečeno, je tudi retranski solnčni bog Rade-gast bil obražen kot možak v pliskavico se končajoč, in tudi druge symbole kakor jastreba ali sokola, sadje (grozd), morskega polža**) (znamnje roga obilnosti, ali svojega vstajanja iz morja) najdemo na njegovi darivni skledi.

Razun tega nahajamo na slavjanskih spomenikih še druge solnčne symbole, kakor solnčno glavo pod katero leži delfin z levskimi tacami in jastrebovim kljunom,¹⁾ jastreba ali sokola v družbi grozdja²⁾ in trsovja, solnčnega boga s prerokovavnim kotličom,³⁾ kot boga godbe piskajočega v pišalko⁴⁾, kot boga žetve z vinjekom in prerokovavnim kotličem⁵⁾, kot premagavca zime nosočega na rami vepra in korpič sadja⁶⁾, itd. Ker te podobščine v solnčno častje spadajo, ter tudi gore omenjena.

Da takošne symbolike grška in latinska mythologija nepoznate, in v keltski konj spada v častje ženske boginje Ceriddwen in ima celo različne attribute, ter bode neskončno težko starinoslovcem ugajalo iz gore rečenih mythologij to symboliko naravno in razumno razlagovati.

Ta spominek prav živo predstavlja idejo starih Slovanov, kako solnce vsako jutro iz morja vstaja,⁷⁾ hitro ko konj in sokol po nebu beži, ljudem podeluje iz roga obilnosti zemlje sad s pomočjo mokrote, kako solnčni bog na morju, kterege symbol je delfin, razžene megle, in je prikladno stori za

*) Rog v rokah Svetovitih se je tudi rabljal za prerokovanja. Tudi solnčni bog Pogoda ima rog med retranskimi spomeniki.

**) Lušturo tudi ima u rokah indiški solnčni bog Kršna kakor tudi ognjeno kolesce (Sonnerat Tab. XLV). Učeni N. Müller imenuje ta symbola: „das Bild von Wasser und Feuerverein“ (Glauben der Hindu, str. 599). Morski polž na Rade-gastovi darivni skledi ima toraj enak pomen. Kakor v slovanskem mythu je solnčni bog združen vodo, tako tudi v indiškem.

1) Muchar, Gesch. der Steiern. B. I. Abbild. Tafel XI, 22. 3. 2) Muchar, l. c. Tafel XI, 22. Fig. 1. 3) Idem. Tafel 13. Fig. 15. 4) Idem. l. c. Tafel XIII. Fig. 16. 5) Idem. l. c. Tafel 15. Fig. 33. 6) Idem. l. c. Taf. 15. Fig. 32.

7) Primeri: Kršna, Narajana, der ob dem Wasser schwebende, dalje egyptskega: Hora iz lote (Lotosblume) symbola vode — mokrote rastečega. Pis.

brodarijo, zato ga med sekovskimi kamni nahajamo, kako ima poleg drugih solnčnih atributov postavim: sulice, škita, bodeža, tudi ladjo, v rokah pa drži trak (jadriilo?) (glej Muchar l. c. Tafel: 16 Fig. 44.).

Ladja je tudi symbol solnca, in nima je samo solnčni bog Germanov Skeaf (Müllenhof, „Zeitschrift für deutsches Alteth.“ VII. 418 itd.), temoč tudi indiški božanstvi Ačvinau („die ersten Lichtstrahlen des Morgens“) se peljata na ladji. Delfin in riba ste toraj izpričena v mythu slovanskem, in ker sem oziraje se po keltskih spomenikih ni našel takošnih kombinacij solnčnih symbolov s symbolom vode, morja — ribo in delfinom, kakor je najdemo na norenskih spomenikih, in ker tudi iz grške in rimske mythologije se te kombinacije ne dajo razlagati, ter so izključivo slovanskega početka, in le slovanski mythus daja ključ za odpiranja te symbolike, in le v slovanskem mythu nahajamo združenja solnčnih symbolov s symbolom vode — morja.

Slovanski solnčni bog Radegast, kateri ima delfina za atribut, nas opominja, kakor sem rekel na grškega Appolona z prúmkom: Delphinios. V Delphih in Delosu nahajamo povesti, o občestvu bogov z Hyperborejci (Welcker, Griechische Götterlehre I. 500. II. 248). Herodot (IV, 32—35) piše, da Delijanci pripovedujejo o žrtvenih darovih, ktere Hyperborejci v pšenično latovje zamotane v Delos prinašajo. Kje so ti Hyperborejci stanovali, je Herodot ni mogel zvediti, ako ravno je pri Skytih pozvedaval. Herodotovi Skyti pa so bili Skoloti, kateri so od Dunaja do Dona kraj črnega morja stanovali, ter od črnega morja do virov Buga, Dnjestra, in 100 geografičkah mil gor proti Dnjepru. Ti Skyti niso ničesar znali povedati od Hyperborejcev. Vendar grški pisatelji trdijo, da so ti žrtveni dari bili do *Skytov* prinešeni, in da so po tih s pomočjo zapadno stanovajočih narodov prišli do adrianskega morja in od onod v Dodono — mesto v Epiru stoječe.

Stari Grki so tedaj Skythe tudi na drugi strani Europe iskali, in res Strabon (Geog. I.) pod Skyti vse proti severu stanovajoče narode zapopada, in Plinij (IV. 25) naravnost piše: „Scytharum nomen usque quoque transit in Sarmatos atque Germanos.“ Zato Dion (38, 10) germanske Bastarne imenuje Skyte, in poznejši Trebellius Pollio (Claud. 6, 12,) celo Peukine in Gothe. Omenjeni darovi so šli proti zapadu do adrianskega morja, gotovo ni zapadno v ravni črti od Haema, temuč proti severo-zapadu. Hyperborejcev toraj ne smemo bolje proti iztoku iskati, kakor Neure, kateri so na Skolote mejašili, in tudi ni za timi v daljnem severoiztoku, ker tako bi mogli ti dari po dobro znani poti med Dnjeprom in Bugom nad črno morje iti.

Ti Hiperborejci so torej iskati v okrožji Visle, tam še je cvetelo poljedelstvo, in pšenica rastle, v ktere latovje so žrtveni dari zamotani bili. Barth (die alteutsche Religion II. 3,) misli na deželo, v kateri so jantar (Bernstein) nahajali, in Welcker (Griech. Götterlehre II. 350) misli, da je u pšenično latovje zamotani dar (*ἱεὸν, sacrium*) bil jantar. Jantar so po Hesiodu Grki že v devetem stoletji pred Kristom poznali. Herodot (III. 115) govori o jantaru kot o občeznani trgovinski reči. Domovina jantaru je pruski bok, posebno Samland. Tam so živeli stari sorodni Prusi in Litvani, kateri ta svetli kamen imenujejo gantar, gantaras, genter, iz ktere rusko jantar*). Njihovi sosedje so bili Venedi = Slovani, kateri so ga po sorodnih plemenih po starodavni cesti, ktera je držala čez pilske ravnice Karpat, vahsko dolino — čez poglavitne mesta: Calisia (Kališ), Charhodunum (blizo Krakova), Carnuntum (pri Hainburgu) — v Panonio, in ondonod do jadranskega morja spravljali. Grki so imeli iz starih časov povest, da jantar iz zemlje Venedov, v kateri Eridanus v severno morje teče, pride. Po mnenju Šafaříkovem in Baijerovem je Eridanus reka Düna, ktera se je prvle velela Rudon, ktere ime so Grki popačili v Eridanos (obširniše Šafarik, Slaw. Alterth. I. 102—108.) Prav dobro opazuje učeni Barth (Alteutsche Relig. II. 3) „Die Völker, durch welche die Gaben fortgebracht wurden müssen verwandte oder doch freundschaftliche gewesen sein.“ In to so tudi bili. Cesta od baltiškega morja je peljala kraj Visle skoz zemljo Osov. Osi so bili panonsk rod različen po jeziku od Sarmatov in Grmanov, in stanovali na panogah manhartske gore, od onod je cesta držala prek Dunaja skoz Sabario Petovio, Emono na jadransko morje. V vsih tih pokrajinah pa nahajamo Slovane kot prvotne stanovavce. Še le okoli leta 400 pred Kristom so to vez južnih in severnih Slovanov pretrgali Kelti prišelci.

Gore je bilo rečeno, da so Delijanci se hvalili z občim Apollonvim častjem z Hyperborejci. Ta Apollon Delphinios, kateri je delfina imel za attribut, ni imel sestre Arte-

*) Po Pliniji (Hist. nat. XXXVII. cap. 2) se je jantar (electrum) pri Skythih tudi velel „svaliternicum“. Ta beseda je čisto slovanska. Svar — sval, pomenja svetiti, splendere, zato ime božanstva: Svaroh. Ker je ter suffix nominis agentes, ter svaliter pomenja: splendorem faciens, nik je dalnji tvarivni suffix; primeri: viternik iz korenike vi in suffixov: ter in nik, toraj svaliternik po pomenu in obliki čisto slovanska beseda. Ako Plinij to besedo imenuje skythsko, ter se mu to s gore Skythih rečeno opazko pojasnuje. Plinij reče da „svaliternik“ je bil fulvum electrum. Plinij na onem mestu reče da „sucinum“ pri Skythih se veli „sacrium“ kar sopet litavskoslov. beseda sakas, smola slov. sok, sikati itd.

mide. *) (Welcker, Griech. Götterlehre I. 500). Ta okolščina je važna. Tudi slovanski solnčni bog je brez sestre.

Keltskega in grmanskega solnčnega boga ne nahajamo z delfinom, toraj delski Apollon ni mogel biti v sorodnosti z solnčnimi bogovi tih narodov. Skyti so darove prijekali od njim nesorodnih Hyperborejcev, toraj tudi skytski Apollon ni sorodnik grškega.

Sarmati še so l. 633—605 prišli iz Medie (Diodor Sic. II. 43), in niso se nikdar razširili do domovine jantara, toraj tudi pod Hyperborejci nimajo se zastopiti Sarmati. Drugih narodov pa v oni dobi ne pozna zgodovina v tem okrožji. Ako je žrtveni dar bil v pšenično latovje zamotani jantar, ter je do Grkov le prišel po Slovanih, kateri tudi v svojem mythu imajo z grškim Apollonom Delfiniom enakega solnčnega boga, ubijavca: sani Černitre. Kakor je ta žival tudi v severno-slovanskem mythu ženskega spola, tako tudi Pythe (Drachin) san („ljuta san“, v Libušinem soudu), katero je ubil Apollon Delphinios (Welcker, Griech. Götterlehre I. 500).

Ali še eno analogijo nahajamo v delskem in severno-slovanskem solnčnem bogu. Pindar (Pythia. X. 46—75) pripoveda da so Hyperborejci svojemu solnčnemu bogu osle darovali. Tudi v Delphih so Apollonu osle darovali, in sicer so zavoljo dodeljene zmage v tempelnu medenega osla postavili (Corpus inscript. pag. 807. Pausan. X. 18. §. 3) in Callimachus (Fr. 187. 188) piše, da se Apollon veseljuje črez hyperborejsko oslovsko žrtvo. Osel je hotivna (geil) žival, zato je postal symbolom rodenja in plodnosti.

Indi darujejo boginji zemlje, boginji rodovitnosti Nirriti osla, osel je bil Priapu posvečen, in rimske žene so boginji zemlje darovale pogačo, na kateri je bil osel obražen (glej Schwenck, Sinnbilder der alten Völker, str. 91—96.) Ker je solnčni bog — bog plodnosti, rodenja, rodovitnosti ter je daritev osla, tako naravna, kakor daritev kozla, berana in bika.

Darovanja oslov tudi nahajamo pri Slovanih, in sicer česka povest pripoveda, da je čarobnica velela Neklanu zaklati osla, ako hočejo črez Vladislava zmagati (primeri Grimm Myth. 43). Toraj tudi tukaj, kakor pri Grkih so osla darovali, da dobijo zmago, in komur drugemu, kakor solnčnemu bogu, ker ta je bil pri Slovanih tudi bog boja in zmage.

V pšenično latovje zamotano žrtvo ste iz prvega v Delos prinesli dve hyperborejski devici (Herodot 4, 32—35)

*) Artemis je po Welkeru (Griech. Myth. I. 562) in Laueru gospodinja lune. Slovanskemu solnčnemu bogu je mesec brat, primeri: Kriki (Kroko) in Čislbog na retranskih spomenikih.

katere so Delianci po grškem imenovali: *Hyperoche* in *Laodike*. Te devici je spremljalo petero mož, katere so imenovali *Περφέρεις* in pozneje: *ἀμύλλοφοροι*, to je: nošci latovja. *Perphéres* pomenja: „Die Herumführer“.

Pozneje, ko niso device večkrat nazaj prišle,* so Hyperborejci pošiljali te žrtvine darove po sosednih narodih. Zakaj niso prišle nazaj? Grki so nje vsikdar z veliko častjo sprejemali, in njim tudi darove davali, katere so svojemu narodu izročevale. Mela (III. 5) in Plinij (IV. 26) mislita, da so ljudstva, katere so zmes stanovala, nje vjeli. To bi vtegnilo v oni dobi se zgoditi, ko so keltska, grmanska in sarmatska plemena pretrgale vez med baltiškimi Venedi in norensko-panonskimi Slovani.

To pošiljanje hyperborejskih darov v Delos priznajo vsi kritični starinoslovci, in ostroumni O. Müller reče: „Unmöglich ist alles dies bodenlose Dichtung“ (Dorier I. 272). Jaz mislim, da so Grki okoli 600 pred Kristom na boku jadranskega morja (v Tergeštu ali Akvileji?) se spoznali s slovanskimi Karni in Norenci in po tih dobavljali jantar, katerega so panonsko-norenski Slovani prijemali od baltiških Venedov. (Glej obširnše Šafařík, Slov. starož. I. 13). Tukaj so tudi lahko spoznali enakoličnost svojega Apollona delphinia, kateri je, kakor severnoslovanski solnčni bog Radegast bil bog kupcev, saj Helmold piše, da so solnšnemu bogu Svetovitu polabski kupci velike daritve doprinašali, in ni prvlje se podali na morje, dokler niso njegovega orakula poprašali. Pozneje so, kakor je rečeno bilo, se sarmatski in keltski tudi germanski rodovi med baltiške in panonsko-norenske Slovane vrinoli, in tako so trgovina z jantarom in sveti darovi šli po drugi poti kraj Dnjestra nad črno morje.

Tako bi se tudi razjasnila okolščina, da med retranskimi starotinami nahajamo srebrno štanžico na kateri vidimo kodrastega mladiča, kateri v levi roki drži jabelko, symbol ljubezni, v desni pa listnato vejico. Po stanžici se vleče kača podobna črta (kača je symbol plodnosti), in na enem šteklu vidimo ptiča (laboda?) na drugem grozd (Masch. Fig. 30 §. 195). Na štanžici pa je napis z grškimi črkami: *ΟΙΩΡΑ*.**) Ta beseda pomenja: 1. heisseste Zeit im Sommer, 2. Blüthenzeit des Lebens, 3. Früchte von dieser Jahreszeit, besonders Baum-

*) Po povestih Deliancov sta dve devici v Delosu umerli in njima v čast so na grob delianske dekleta odrezane vlasi polagale, ravno tako mladenči, kateri so vlasi z nekakšnimi zeli ovijali (Barth l. c. str. 17 §. 10) *Hyperoche* = prenašavka *Laodike* = Ludopravda.

**) Diodor (II. 47) piše: „Po starih sporočilih so Hyperborejci v veliki prijaznosti živeli z Grki. Več Hellenov je k njim prišlo in so tam posvečene dare pustili z grškimi napisi. Jezik Hyperborejcev je bil poseben itd. Gore smo slišali, da so Hyperborejci dare v latovje zavijali.“

früchte, Obst, Traube itd. Thunmann (Untersuchungen über die alte Geschichte einiger nordischer Völker, Berlin 1772 pag. 362) sicer misli, da je to štanžico vtegnil kakošen Slovan v Greciji dat napraviti, kamor so polabski Slovani leta 527 in 582 po Kristu hodili kot trgovci, drugi so mislili, da so v Retri tudi imeli Grki svojo vežo, kateri so po Adamu bremskem (II. 19) v polabsko-slovanskih mestah posebno v Jumni bili kot trgovci se naselili. Ali meni ni znano grško božanstvo Opora, in tako bi vtegnila ta štanžica biti al ostanek ali pa ponarejena po prvi od Grkov podarjeni, katero so iz Delosa prinesle „hyperborejske device“. Slovanski Apollon ima tudi druge ednakosti z delfiškim. Obema so bili labodi posvečeni, dalje jastreb (Aclian X. 14) jelen in gavran.

Jaz sam tukaj novo misel sprožil o „Hyperborejcih“ in njihovem Apollonu, naj drugi dalje preiskujejo. Ako je Nemeč Barth (altteutsche Religion II. 84 itd.) v njih mislil Nemce najti, se meni ne bode zamerilo, ako v njih Slovane iščem, saj tudi nekoliko dokazov, kateri ravno niso zavrči, na svetlo spravljam.

Saj stari grški pisatelji so že vse kar je onkraj Häma ležalo, običavali „hyperborejsko“ imenovati.

Pišejo tudi, da je v deželi „Hyperborejov“ bilo dosti zlata. In kje ga je bilo v starem svetu več, kakor v Noriku okoli Noreje? Tudi ta okolščina je premišljevanja vredna. Takošni dokazi veljajo več, kakor vsi citati iz grških pisateljev, katerih nekteri stavljajo Hyperboreje nad Ural, drugi v globoki sever, tretji na vire Dunaja itd. Prvotni Grki so gotovo ni dalje mislili kakor prek Häma, od kod jim je Boreas pripuhal.*)

Prek Häma pa so stanovali do Kolpe illyrski rodiči, za njimi pa gor do baltiškega morja Slovani in za nje je toraj tudi ime Hyperboree bilo prikladno. — Žrtvene darove ste prinesli dve devici. Gotovo to niste bile dve prosti devici, temoč božanstvom posvečene. Herodot razločuje tri dobe. Nar prvlje ste prišli devici Arge (Svetlana) ali Hekarge (Dali-

Tako je ta dar hyperborejskega Apollona stregel na rodovitnost silja, žita in ker v času „*σπορα*“, silje dozori se, ter je dar celo prikladen, saj solnčni bog pospešuje in udeluje u rodovitnost, u sad in plod „*σπορα*“.
Pis.

*) Callimachus (Hymnus in Delum v 65.) Apollon. (Argon. I. 820) stavljata domovino Boreasa v Thrakijo, tam je imel sedem dupelj, v kateri so konji Aresovi stali, in v kateri je bil vetra početek. Kakor so Delianci pravili je delos bilo hyperborejsko ime. Ako je to res, ter so že prebivavci Epira bili Hyperborejci, dalje Geti ili Daki, ker v dnešnji škipetarščini diel pomenja solnce, toraj Delos solnčni otok, na katerem je stal hram boga solnea. Po Dioskoridu se je v jeziku Getov velel blen dielia (*δελια*) toraj solnčanica, primeri belen belinuntia bogu Belenu posvečena trava (Diefenbach, Celt. Nr. 316.)

svetla) in Upis, Opis*), potem Laodike in Hyperoche spremljane ad Perpheréov, slednič so bili darovi poslani. Božanstvom posvečene device tudi nahajamo pri Slovanih, kateri so važne posle pri verozakonskem častju in drugih svetih obredih opravljale. Jaz samo opominjam na „dve včglasne děvě“ v Libušinem sodu, o kterima pišeta obširnije Palacky in Safarik (die ältesten Denkmäler der böhm. Sprache, str. 95).

Od adrijanskega morja so darovi šli čez mesto Dodono, ktero je v Epiru stalo (Barth, altteutsche Religion II. §. 3. 4), od onod proti južni Thessalii v melski zaliv (Busen) kjer so device v barko stopile in čez Eubéoo, Karystos, Geraestos, Tenos se v Delos pripeljale (Barth, l. c. str. 11. 12. 13).

Mi toraj nemoremo misliti, da bi Hyperborejci bili proti Uralu stanovali, in Pausanias (I. cap. 31. §. 2) je toraj hudo zmešarijo napravil pisaje: da se pozneje, ko niso več Hyperborejci po devicama pošiljali darov, nje izročevali Arimaspom, ti Issedonom, od kterih so nje prijeli Skythi in v Sinope poslali, kjer so nje Helleni sprijeli in v Prasio prinesli, od onod pa Atinjani v Delos. Tudi Pausanias (V. cap. 7. §. 4) imenuje devici Opis in Hekaerge, in in nje ima za „hyperborejski“, ali kako je mogel Hyperborejce zadi za Arimaspi in Issedoni postaviti ne zapopadem. Herodot drugega pota ne pozna kakor čez adrijansko morje, in vendar je Herodot bliže stal povesti kot starejši pisatelj. Herodot postavlja Issedone iztočno od Argippaeov, in ti so stanovali v dolinah uralskih (IV. 25), Plinius (VI. 19) in Strabon (XI) nje stavljata kraj Jaxartesa, tudi Solinus (cap. 15, §. 13) piše, da so Issedoni prebivali na desnem bregu imenovane reke. Zelo neumno bi bilo misliti, da je naj bližnja pot v Delos skoz zemljo Argippaeov, Thyssagetov, Skythov v Sinope, in od onod v Delos. Da bi Hyperborejci, kakor Pausanias hoče, bili za Issedoni stanovali, kako je toraj mogoče bilo, da so prvlje, ko še so Hyperborejci darove po devicama pošiljali, ti darovi šli čez adrijansko morje v Dodono? Jeli je pot od Jaxartesa nad adrijansko morje v Delos nar bližniša? Kdo bode kar takošnega trdil? Ako so pozneje ti darovi bili po sosednih ludstvih dalje spravljani do Phanogorie in iz tega pristanišča v Sinope, kjer so nje Grki vzdignoli in v Delos peljali, ter so tje prišli po cesti, ktera je držala od Visle med Dnjeprom in Bugom.

Po Platonu (Axiochus, Tom. IX. pag. 412) so našli od Xerxesu za brambo Delosa poslani možaki tam médene table,

*) Imena: Arge = Svetlana, Hekaage = Dalisvetla, Dalizara, die fern — weit hinleuchtende Opis, Vergeltung ehrerbietige Scheu, Furcht vor der Rache der Götter, pričujejo, da ste te devici bili v službi solčnega boga Hyperborejcov.

katere ste Opis in Hekaargos od Hyperborejcev prinesle, na katerih je bil nauk zapisani, da duše umrlih pojdejo v kraljestvo Plutonovo, katero je pod zemljo, ker ta leži v sredini sveta, nebo pa ima kroglo podobo, v katerega gornjem delu stanujejo nebeški bogovi, v dolnjem pa podzemeljski. Tukaj se obsojujejo, dobri pridejo na polje zveličanja veselja, hudobni pa v črni chaos.

Tudi v tej povesti nahajamo slovansko vero. Hudobni so v peklu, v kraljestvu Črnoboga, zveličani pa pridejo na nebeško loko, na zeleni travnik na stekleno goro, v raj.

Hyperborejske povesti sežejo v naj starodavniši čas Olena, kateri je hexameter prinesel v Grecio in pesme sostavil v čast hyperborejskim devicam in narmanje 1300 pred Kristom živel (Barth. l. c. str. 66). Herodot, kateri v petem stoletji pred Kristom živel, ni mogel nič več gotovega zvediti o Hyperborejcih, znane so mu samo bile tempelske povesti o darovih hyperborejskih. Ni toraj čudovitno, da so pozneje pisatelji toliko basnovali o njih in je v Hišpaniji, Germanii, v nar globejem severu in celo prek Jaxarta v Azii iskali, in čudovite reči o njih zapisovali. Jaz tukaj samo še nekoliko povest omenjam. Po Herodotu (I. 78. Cicero de Divinat I. 41. Plinij XXX. 2) je prišel od Hyperborejcev nekakšen Telmissos, kateri se je v Karii naselil, in mesto Telmissos utemeljil. Tam je stal slaven hram Apollonov, in njegovi duhovni so bili daleko razglašeni gatači in vidovine posebno so znali iz letanja ptičev gatači. Ali ime Telmissos ni slovansko? Primeri: telma, os, tolmačiti, interpretari, telmač interpres. Po slovanskem bi se njegovo ime glasilo Telmis ali pa Telmiš. Korenika besed: telma, tolma, tolmač je tel nemšk: zal v zälen erzälen, staroškand. tal. Znano je, da so Slovani tudi iz letanja ptičev gatali, in da so se ti gatači veleli pri starih Čehih: ptakopravci (Mater verb. s. v.)

Po Stefanu byzant. (pag. 259) je Apollon v Themistisjo hčerjo kralja Hyperborejskega Zabia rodil sina Galea, po katerem Galeoti rod*) v Sicilii ali Attiki ima svoje ime. Grki so vse tuje imena v svoj jezik prestavili, tako tudi ime Galeotes (γαλεώτης) kar pomenja arsico, martinčeka (Eidechse). Ta žival tudi spada v častje Apollonovo, in mi jo tudi smo našli kot atribut slovanskega solnčnega boga**). Tudi stari Litvani (Nar-

*) Po sporočilih starih pisateljev je Galeos dodonoski orakel popraševal, kam bi se podal. Orakel mu odgovori naj se poda proti zapadu. Tako je prišel v Sicilio in je tam Apollonu postavil hram, njegovi potomci Galeoti so potler sloveli kot vidovine in razlagavci sanj. Ker grška basen da Galea v Dodoni orakel popraševati, ter je to znamenje, da so si Hyperborejce v sosesčini starih Illyrov mislili, toraj proti severu evropskem ni pa proti Jaxartisu.

**) Arsice ne najdeš samo med bodričkimi starotinami, temoč tudi na rimskoslovenskem spomeniku sekovskem v družbi drugih atributov solnčnega boga kakor kokota, kače itd. (gle: sliko v moji mappi). Pisat.

butt, pag. 145—151) so aršice v veliki časti imeli kakor tudi žaba. Žaba (Frosch) je symbol mladotja pri Egypčanih (Schwenck, Sinnbilder 132) in tudi attribut Apollonov. Kako čudovito se skladajo imena Zabios in Galeos žaba in aršica martinček! Apollon rodi s Themistisjo hčerjo hyperborejskega kralja Zabia sina Galea.

Že ime Themistis opominja na gatanje, vedežvanje, ker *θεμιστεία* pomenja prerokovanje. Prerokovavne živali žaba in aršica (galeotes) sta po crkvenih legendah prišle v rodbinstvo Apollonovo. Solnčnemu bogu posvečeni živali postanete testom in sinom Apollonovim! —

Ni samo pri Litvanih (Narbutt l. c.) temoč tudi pri Slovanih nahajamo častje aršic in žab. Žabica zelena pred Jurjevom vlovljena naznanja vreme, je po takem symbol mladotja, pa tudi žabji rod auha (Kröte) je služila za symbol v basenstvu starih Slovanov. Čehi so častili podzemeljskega boga Zelona, kateri je v podobi auhe (Kröte) varoval podzemeljske zaklade. Ne morem vsih vraž omeniti, ktere še sadaj slovenske proste žene gojijo s posušenimi auhami.

Hyperborejske povesti so zmirom bolje značaj basničen dobivale. Kar Clemens Alexand. (Strom, stran 305) in Cyrillus (advers. Just. IV. 134) pišeta o legi te zemlje o njeni prijetnosti itd. nima historičnega temelja.

Po vsih vestih, ktere nam je Pytheas (Strabon. VII.) ohranil, so Hyperborejci živeli kraj baltiškega morja. Tam je domovina jantara, kateri je nastal iz solz Apollonovih (primeri Barth. l. c. II. §. 46).*)

Hellanic, kateri je 12 let starejši, kakor Herodot (Gellius Noctes attic. XV. 23) piše o Hyperborejcih, da so oslABLJENE starce vmorili. Tega običaja ne nahajamo samo pri starih Nemcih, temoč tudi pri Slovanih in Prusih (Kreuzsler, Aniquit pag. 148. Hartknoch Pruss. Disert. XIII. pag. 188.)

Tudi pobožnost, pravičnost, miroljubivost, prostost življenja, ktere kreposti se hvalijo na Hyperborejcih, hvali Prokop na Slovanih, in Helmold piše o Korotanih (I. 1) da so službi božji udani, in da ni častivrednejšega in pobožnejšega ludstva, katero bi duhovnim večo poštenje skazovalo, kakor so Korotani. Enako hvali Adam bremski

*) Stari pisatelji pišejo, do so Hyperborejci potomci Titanov to je orjašev; jeli bi se tukaj nebi smelo na Velete = Titane — orjaše misliti? Ptolomaeus (III. 5.) že Veletov (*Ορέλλαι*) omenja in sicer na pruskem boku med ustjem Visle in Niemna in Vindove, toraj u domovini jantara. Vel, Vol — Velet, Volot pomenja v slovanščini titan, gigas, zato so Skandinavci slov. mesto Volin prestavili v Jumna Jomsburg škand. i o m, i u m, velet, Riese. Pisat.

prebivavce mesta Volina (Jumne) pisaje, da, kar se lepega zadržanja in gostoljubivosti tiče, se težko bode ludstvo najšlo, katero bi poštenejše in postrežljivejše bilo (II. 19).

Toliko sem nakanil sprožiti o Hyperborejcih. Ne postavljam tih mnej kot apodiktično resnico, samo da ostroumniji izpraševavci po tih nitih v labirintu hyperborejskih basen do svetlejših in resničnejših rezultatov pridejo.

Poženčanovi spisi.*)

II. Razdelek.

Sled Slovencev po zemljopisu stare Evrope.

Ime Sloveni, Slovani, Slovenci.

 dklé, kje in v kacic oblikah je najti ime Sloveni? Zaslišimo o tem nekatere najstarejših prič po vrsti njih dob in kolikor je mogoče po tujih in domačih virih razločene. Kar tiče inostranske vire, je že naprej opomniti, da to ime v njih pride v dvoji obliki na dan; zdaj z glasnico *a* zdaj z glasnico *o* v korenini. V grških virih je to ime brati v bukvah Ptolomeja najstarejšega pisatelja, pri katerem to ime na dan pride v obliki ΣΤΑΤΑΝΟΙ namest ΣΤΑΑΤΑΝΟΙ, pri Prokopi navadno Σκλαβηνοι, in blezo dvakrat Σκλαβινοι; pri Menandri Σκλαβηνοι, Σλανηνοι, pri Mauricii Σκλαβοι; pri Theofilakti Σκλαβηνοι, pri Kedreni Σθλαβοι, pri Konstantini Porfirogeneti Σκλαβοι, Σκλαβηνοι, Σκλαβινοι, i tako je dalje pri družih Grkih zdaj ena zdaj druga izmed do zdaj napeljanih pisav, zraven pa že pri Ptolomeji Σουοβηνοι, v nekterih rokopisih Σουονηνοι, t. j. Sloveni, i v životopisi svetega Klemena od meniha Theophylakta v X. stoletji Σθλοβηνοι, σθλοβενικος. V latinskih virih najdemo pri Jornand-i Sclavi, Sclavini i. t. d. na enako vižo; zraven pa v nekem svediteljstvi kralja Ljudvika od leta 860 Slougenzin, to je Slovenčina, (deželo Slovencev). V zapadno in južno evropskih jezikih, švedski slaf, angleški slave, francozki esclave, španski esclavo, italianski schiavo.

*) Prvi razdelek „Sled Slovencev med nekdanjimi narodi“ je natisnjen v letopisu Matice slovenske za leto 1868 st. 3—39.

Nasproti ste pa pri Valahih obliki Sloven in slovensk navadni. Izmed domačih virov, kjer se to ime najde, je najstariši kolikor je znano odlomek bulgara Ivana Exarha (okoli leta 900) v enem rokopisu od konca XI. ali od začetka XII. stoletja **словѣнско** (slovjensko), dalje v Pravdi ruski od kneza Jaroslava (1020) po najstarešem rokopisi **словенинъ** (Slovenin) i tako dalje zmiraj temu enako. Nasproti pa od druge strani beremo najpred v Grammatiki od Melecija Smotriskega, ktera je leta 1619 v Jevi na dan prišla **Грамматика славенская** (grammatika slavenskaja); ravno tako v moskavski grammatiki od leta 1648 i. t. d. še v enih v jugi natisnjenih bukvah. En pogled na vse to kaže razločno, da samoglasnica v korenini dvojjo obliko tega imena napravlja. a) Slavi pri inostrancih, Slavjani, Slavjene pri domačih. b) Sloveni pri inostrancih, Slovjane, Slovjene pri domačih. Kar tiče vmes pridjano soglasnico *c* ali *t* v korenini ste pa spet dve obliki namreč: a) Sclavi. b) Sthlavani, Sthlavi, Sthlovini, Sthloveni; oboje so vendar le inostranski pisatelji rabili. Kakor se kaže je Safarik dovolj spričal, da je samo oblika Slovane, Slovene, Sloveni s svojimi zravnimi oblikami Slovenci, Slovaci stara, domača prvobitna in prava; vse druge pa tuje in popačene.

To se ve, da gre pred vsem vedno domači pisavi sprednost, da ima toraj oblika Sloveni, Slovjeni, Sloviani več tehtnost mimo tujega Slavi, Sclavi, Sthlavi. Kako bi se pa kdo samo na tujo pisavo opiraje edino obliko Slavjane za pravo spoznal, ko še inostranci niso vsi vprek Sclavi ali Slavi pisali ampak tudi, čeravno bolj poredko Svoveni kakor Ptolemej, Slovenčina v latinskem svediteljstvu kralja Ludvika od leta 860, Sthloveni v životopisi sv. Klementa i. t. d. Slovenske besede v pisanjih Grkov, Latinov i Nemcev spričujejo, da so ta ljudstva slovenski o skoraj praviloma v *a* preobračali, i da so prvi dvojji v svojih jezicih nenavadno zvezo tihnic *Sl* z vmes vtikanjem tihnic *k* in *t* (*th*) svojim ustom primernišo napravljali. Oziroma na spremeno *o* v *a* priliči *Ααβραγαζος* i *Ααβραγυζας* namest Dobrogost pri Agathi-u, *Κελαραστος*; namest Geligost pri Menandri, Anagastus namest Onogost pri Janezi Viklarskem, *Αοδαγαζτος* namest Radogost pri Theophylakt-i i. t. d. Se ve misliti bi se dalo, da kakor je v več slovenskih narečjih pozneje pogosto samoglasnica *o* namest *a* nastopila n. pr. roz namest raz, po namest pa, rob namest rab, krok namest krak, grod namest grad i. t. d., tako se je tudi z imenom Slovane godilo. Na to bi kazal *a*, ki je v Sanskritu in v Gotskem bolj v navadi; toda to mnenje bi veljalo, če bi nam tu šlo le za mnenja, kako se je to ime glasilo v predpovestniških časih; v dobi pa, v kateri imamo znanost o slovenskem narodi i njegovem jeziku to mnenje ne najde nikjer nič podpore. Kar tiče vmes stavljenje pismenk *k* in *t*, *th* opomnimo, da je po duhi grščine kakor tudi latinščine, kjer se samo *sl* od začetka besed nikoli, v sredi pa poredkoma nahaja, kjer je pa nasproti *skl*, *stl*, *sthl* pogosto najti. Zmed posameznih važniših oblik zaslužite zlasti obe Ptolomejevi

Σταυροί in Συοβηροι pozor. Ptolemej ali morda že njegov sprednik Marin, kateri je svoje navesti o severnih ljudstvih iz dvojege vira zajemal, namreč iz povesti Grkov ob Ponti, v Daciji in Byzanci stanujočih, in iz povesti Rimljanov, ki so se bili iz Germanije in od Baltika sem dalje proti severju vrili. Marin pravim je po zmoti to ime dvakrat v svojem zemljopisu zapisal, se ve da zato, ker mu prava stanovanja tega ljudstva niso bila znana. Oblika Alavani je po nemškem zgovarjanji Slave, Slaf, Slaef z navadno medstavljenim *t*; v Suoveni se je *l* v samoglasnico *u* zmenil kakor je to še dandanašnji pri Lužičanih, pri prostih Poljcih i pri kranjskih Gorencih o navadi, in je bilo pred v navadi pri vseh Slovencih. Tudi Asthlavi se najde, kjer je predstavljen *A* mogoče po mnogih družih razgledih razložiti n. p. Amadokus in Nedokus (traški kralj) Amadoci in Modacae (ljudstvo v Sarmaciji), Amyrgis in Myrgetae (ljudstvo na Čudskem), Apennini Montes in Penninae Alpes (v Italii), Avendo, Avendates in Vendus, Vendrus (mesto in ljudstvo tudi tam), Aspalatum in Spalatum, Abodriti in Bodrici, Agaziri in Kozari i. t. d.

Od kod je oblika Slavjane in Slaveni, ki jo je dandanašnji po ruskih in srbskih knjigah poglavitno najti? To vprašanje nam odgovori povestnica ruskega slovstva: Tisti ruski menihi namreč, ki so konec XVI. in v prvi polovici XVII. stoletja ruske cerkvene knjige popravljali in namest imena Rus, ki je med ljudstvom od IX. stoletja do dandanašnjega časa v navadi pogrčeno Rossiane (po grškem Ρως), kakor tudi namest starodavnega dvazložnega imena Isus, pogrčeno trizložno Jisus (po grškem Ιησους) v knjigah sploh v navado vpeljali in s svojimi novimi premenami dali Raskolnikom priložnost se od pravoslavne Cerkve ločiti, tisti, pravim, so tudi obliko Slavjane po grškem Sklavi, Sthlavi v slovnico in v cerkvene bukve vpeljali. Te tako imenovane poprave je bil v prvi polovici XVI. stoletja, ko je bil duh ruske duhovščine popolnoma otrpnil, začel grški menih Maximos iz Svete Gore (Áthos) ki je umrl 1556, vendar so se te poprave še le pozdneje pod njegovimi učenci in nastopniki prijele, in sicer kar tiče obliko Slavjane, kolikor se ve v grammatiki Melecija Smotriskega od leta 1619, potlej v moskavski grammatiki neimenovanega pisatelja od leta 1648.

Nazadnje so bile vse te tako zvane poprave po sklepi najviše duhovščine sprejete in s popravljenim izdanjem sv. pisma Moskavi 1663 v djanji potrjene in vpeljane. Iz ruskih knjig je ta pogrčena oblika, ni dvomiti, po zedinjenih Rusnjacih prišla k Jezvitom v mesto Trnovo (1696), po nezedinjenih Rusih pa ob začetki XVIII. stoletja k Srbom, kateri so jo v knjigah potlej edino rabili, v knjigah se reče, ker pri prostem ljudstvu ni bila oblika Slavjane po spričevanji najstarih spominkov, in kakor se iz skušnje ve, nikoli v navadi.

Od kod je ljudsko ime Slovenin, Slovanin nastalo? Na to vprašanje odgovoré dozdanji slovenski preiskovavci: Če ne od

„slava“, tako vsaj veliko verjetniše od „slovo“ in tako pomeni toliko kot govoreči ljudje ali taki, ki imajo svoj jezik (sermonales) nasproti nemim ali Nemcem. Korenina je blezo „slujem“, ki je enacega izvira in pomena z grškim *σλωο*, lat. *cluo* (*inclutus*, *inclutus*); iz tega se je napravilo sloviti, slovo in slava. Vsako temu nasprotno mnenje bi se vtegnilo nespametno zdeti. Vendar se je pri ti razlagi imena Sloveni dozdaž bilo čisto pozabilo na primerjavni način najpred ti obliki veljavnost zadobiti in potlej nje gradiva globokeje pregledati in preceniti. Končnica tega imena je v edinem številu Slov-janin, Slov-jenin, v množnem številu Slovjane, Slovjene.

Ta končnina je pri slovenskih imenih ljudstev povsod navadna, in se po glasi kakor po pomeni z latinskim — anus vjema. V tem oziru se misel sili, da je ime Slovjanin ali Slovjenin tudi prvobitno po nekovi okolici, na katero je bilo nekdaž navezано in da je podznejše črez dalj časa splošno postalo. Že Dobrowsky tako-le govori: Jaz sodim, da so se dežele, v kterih je bil nekdaž slovenski jezik poglaviten, Slovy (Slove) imenovali, od koder je nastalo ime Slovan, Slovak, kakor Poljan in Poljak od „polje“. Ko se tega vida poprimemo, da je namreč Slovanin morda po zemljopisnem imeni Slove nastalo, naj je bila ta slovenska okolica že večja ali manjša, zamoremo mnenje, da je bilo to zemljopisno ime po jeziku (slovo, slovensko), ki je tod vladal, imenovano, toliko manj potrditi. Prvobitna, enojna in starodavna imena dežel, okolic, mest, rek i. t. d. se vedno na vidne in telesne reči in njih lastnosti nanašajo, nikoli pa ne na breztelesne reči. Že starši razlagavci so kazali na litevsko *sallava* (otok, ostrv), na letsko *salla* (otok, holm), na čuhonsko *sallo* (lat. *lucus* t. j. svet log), seljama (brežnata dežela) in na staroprusko okolico Šalavy, ki je bila po tem ime dobila. Šalavy je nastalo ravno tako iz Salavi, kakor današnje Slovani, Šrbi na Litevskem iz Slovani, Srbi. Dusburg (pred 1326) je pisal: „*Octava (terra Pruschiae) Scalovia, in qua Scalovitae.*“ K temu je Praetorius opomnil: *Schalavo idem est, quod insulanus. Chronus enim ibidem locorum multas efficit insulas et peninsulas.*

Tudi Hartknoch to potrdi. Dusburg, *Chronica Prussiae*, edit. Hartknoch, Jenae 1679. 4. p. 72. 74. Pozdnejše čase se je ta dežela pri Nemcih imenovala Schalawen. O nje legi je pregledati Voigt, *Geschichte Preussens* I. 508—510. To razlago potrjuje okolščina, da so stari Skandinavci imenovali ravno tisti kraj Holmgardhr, plur. Holmgardhar (holm = salava, ostrov, hlm, holm, mažarski halom), ki je bil po Ptolomejevem bivališče Stlavanjov, po Nestorjevem pa pravih Slovenov. Poljsko žulava, otok, ostrv, holm, žulavianin (bivatelj na žulavi) je pozdnejše iz litevskega vzeto od *sallava*.

Zoper sprednost oblike „Slovan“ je pisal J. Kollar de bele bukve: Slava Bohyne, kjer obliko slaw brani. Te bukve z veliko učenostjo pisane so bolj sad pesniškega duha, kot globo-

cega pretuhtovanja. Kollar je (v bukvah „Slawa Bohyne a půwod gmena (našega naroda) Slawůw) svojemu prijatlu Šafaříku ravno v odgovor na „Starožitnosti“ pisal, prizadevaje si dokazati, da je korenina imena našega naroda boginja Slava, katero so naši očaki še v svoji prvi domovini — v Azii — za boginjo ognja ali svetlobe čestili, in po njenem moži Agni (ogenj) jo tudi Agnaji (t. j. ognjenka) imenovali. Misli in dokazi Kollar-ovi pa v kratkem to-le obsežejo:

V starem sveti se je narod od naroda skoraj le po svojih bogovih ali njih češčenji razložil. Narod in bogoznanje (vera) sta se v tistih davnih časih sploh tako popolnoma zedinila in ucelila, da se je obema vkup le eno samo ime dajalo. Tako so Brami, Bramani, Birmani po bogi Brahma, Budhisti po bogi Budha, Atenjani po boginji Atene i. t. d. ime dobili. Ker je slavjanski narod v Azii in tudi v Evropi od vseh strani take narode za sosede imel, zato si je misliti, da ne more razumu in povestnici nič bolj priležnega in primerjenega biti, kakor da pri enacih okolščinah, vzrokih in šegah, tudi na enakost začetja imena slavjanskega naroda mislimo, da tedaj za resnično trdimo, da — kakor Bramani od češčenja boga Brahma, Teutoni (Nemci) od boga Teuta, Skandinavci od boga Skanda, — tako so tudi Slavjani po češčenji boginje Slave svoje ime dobili.

Slava pa je (kakor Kollar na drobno razloži) po besedi in pomeni ravno Svaha ali Svava, namreč nekdanja staroindiska boginja luči ali ognja in pomeni po svoji korenini tudi jasnost, svetlobo, bliščoto, — v daljnem razumi pa čest, mogočnost, veličestvo, — kar se je dosihmal v naših besedah slava, slaven i. t. d. ohranilo.

Po tem toraj ime „Slavjani“ pomeni po svojem izvirku čestitelje luči ali ognja; kar sicer dandanašnji, od kar je slavjanskemu narodu luč sv. Evangelija zasvetila, več ne velja, pa vendar toliko dokaže, da sinovi Slave že od nekdanj niso temote ljubili.

Kollarovi dovodi so tehtni, toda Šafaříkovi dovodi za obliko „Sloveni“ od „sallava“ so še tehtniši videti. Menim, da bomo bolj pravo zadeli, če se Šafaříkovih dovodov in izgovarjanja prostega po nobenem modrovanji zapeljanega ljudstva držimo ter Sloveni, Slovani, Slovenci namest Slavjani, Slavenci izgovarjamo in pišemo.

Bivališča Slovenov se dado najprimerniše misliti od zgornje Dvine do Hemenskega jezera, in od tod dalje proti jugu, to je, pri eni meri do meje pravljenj Minskega, Mohileva in Volhinije, kjer so še dandanašnji najti imena Slovensko jezero, Slovečna (reka) Slovjansk ali Slovinsk, (mesto) Slovjane, Sluvon (vasi) i. t. d. Posamezna ljudstva, ki so si še pozdneje čase ime Slovanov prilastovala, so bili Sloveni v okolici Hemenskega jezera do XII. stoletja (potlej Rusi imenovani), Sloveni v Mužii notri do X. stoletja (potlej Bulgari imenovani), dalje Slovenci na Kranjskem, Koroš-

kem in Štajarskem in zadnjič Slovači na gornjem Ogerskem: oba zadnja slovenska naroda sta svoji starodavni imeni do današnjega dne zvesto ohranila. Veliko ljudstvo, ki je to ime nosilo ob Donavi, v Mužii, v Panonii in v Noriku, njegovo slavno obnašanje v vojskah in mnogotera druga prilična okolščina od ene strani, razpad in ločitev Srbov od druge strani, vse to je posebno pripomoglo, da je ime Sloveni bolj v navado prišlo. Taka prikazen je po natori in se večkrat ponavlja. Ime Sloveni v najširjem pomeni je rabil že Guido iz Ravene o njih prvi domovini rekoč: *Sexta ut hora noctis Scytharum est patria, unde Sclavinorum exorta est prosapia id est Vites et Chymabes ex illis egressi sunt.* Nestor razume po razgledi grških in latinskih pisateljev srednjega veka pod imenom Sloveni vse slovenske narode v Evropi; vendar tudi rabi to ime v ožem pomeni o prvobitnih stanovnikih ob Hemenskem jezeri ali o Novgorodcih, ktere on naravnost Slovjeny imenuje.

V IX. in X. stoletji ob časi zatiravnih bojev Nemcev zoper Slovence so vjete Slovence kot delavce ali težake prodajali, in ob tem je narodno ime teh jetnikov dobilo pomen sklav, sluga ali rob. Da so Nemci z vjetimi Slovenci po judih notri v Jutrove dežele kupčevali, to je povestniška gotovost. Večna osoda zatrtih ljudstev je, da se njih mogočni zatiralci ne pečajo za njih prostost in svobodnost, ne za čistost njih imena. Že pri nekdanjih Grkih so imela imena Helot, Kar, Get, Skyth ali Skythaina (Čud ali Čudinja), Thratta (Tračka ali Tračica), Dav pritaknjen pomen sužnosti in robstva.

Vinidi — Veneti.

Ime Vinidi je bilo že Grkom in Rimljanom nekdanjih časov znano, kakor je videti iz Plinija, Tacita in Ptolomeja. Vinidi so se bili do Veneškega in do Jadranskega morja t. j. od iztoka dalje po Evropi proti jugozapadu v predzgodovinski dobi razširili, in tudi istočnim Slovenom svoje ime dali. To potrdi tudi Surowiecki, ko pravi, da so vsi Veneti po celi Evropi sorodniki Venetov stanujočih pri Jadranskem morju. Njegove besede so: »Če pri tako očitnem sledi sorodnosti teh ljudstev premislimo, da Jadranski Veneti niso bili ne Traki, ne Vlahi, ne Germani, ne Čudje, ne Epirci, ne pravi Italjci, tako se da pogumno verjeti, da so bili tisti Venetje kakor baltiški in drugi, in da je en velik oddelek s silo od njih ločen bil daleč notri proti severju pahjen*). To pahjenje se ne da tajiti, ker ravno tako, kakor so

*) To se je zgodilo, ko Nestor trdi, ko so Vlahi iz Gallie jo tiščali proti jadranskemu morju v 4. stoletji pred Kristom. Trstenjak,

Jadranski in Armoriški Venetje v sredi med Vlaškimi zarodi stanovali, se je tudi pri Baltiškimi Venetih očitno sled ohranil, da so bili Vlahom sosedje. Njih jezik in vera sta imela vidne ostanke, da so imela pri njih večji vpliv južna kot severna ljudstva, dasi-ravno so najmanj tisuč let med le-timi stanovali.“ Surowiecki stran 183.

V Panoniji so Venedi če že ne pred vsaj kacic šest sto let pred Kr. stanovali, kar kažejo slovenska imena silno starih mest kot n. pr. Ptuj, Serbin ali Serbec, imena vodá i. t. d. Muhar v svoji povestnici pravi, da so Vindi stanovali od Vindobone do jezera Pelso. Ko so od severja in zapada do srede Panonije segali, in tudi ob Istri v jugu bili, se vidi, da so stanovali po večem deli Panonije. Po sredi je bila Panonija ramo neznaná. Tukaj so bili menda Sigyni, od katerih Herodot pravi, da stanujejo v neki neizmerni puščavi nad Istrom, in se nosijo po medjanski. Morebiti so bili od Darijevih časov tukaj zastali. Njih konji so bili majhini, po vsem životi so imeli ščetinasto, pet prstov dolgo dlako, smrčka so bili pobitega, za jahanje malo vredni, za vožnjo prav hitri. Sigyni so sami od sebe rekli, da so iz Medjanskega.

Vindi v Germanii.

V Germanii so bili Vindi semtertje več ali manj pomešani s Sloveni, to je, s tistim slovenskim plemenom, ki se je Venetom ali Vindom nasprotno od iztoka proti zapadu v Evropi razširjal. Med tukajšnjimi Vindi so bili Lugiones Sarmatae, pod katerimi na Peutingerjevih tablah stoji zapisano Venedi Sarmatae; Polabci, k tem so spadali Lutici ali Veletje, Bodrici, Srbi in Poradničane.

Lugiones Sarmatae so bili Vindi. Na Peutingerjevih tablah so koj spodaj imenovani Venedi Sarmatae, iz česar je videti, da narejavci teh tabel niso po navadi svojega časa bivalcev lygiskih dežel za Nemce imeli, ampak za Sarmate, in da so morali dobro vedeti, da so ti Sarmatje sorodniki v Sarmacii stanujočih ljudstev, to je Slovenov in Vindov, katerih zadnji so od jadranskega morja svoje ime sem prinesli. Sloveni so bili tiste čase, se ve da, napak Sarmatje imenovani. Lugii so bili tudi imenovani Lygii, Lugiones v vindiški okrajini Luhy. Lužice je zmanjševavno ime od Luhy ali Lugi. Lygijska ljudstva vlaškega in germanskega rodu, so bila imenovana Lygii le oziroma na zemljopis, ko so vendsko okrajino Lugi v oblasti imeli, in v nji le kot najemniki zapovedovali. Strabon je najprvi Lugije imenoval. Po njegovem pričevanju je vladal Marobud (8 pred Kr. — 19 po Kr.) zraven Markomanov Lugije velik narod, Zume, Bulone i. t. d. (Strabo L. VIII. c. 1). Za njim je Tacit v svoji Germanii c. 43. stavil lugijska ljudstva zad za Svevijske gore, in jim prišteval Arije, Helvekone,

Manimerje in Elysie (bolj prav Elusije) in Naharvale. Tacit spomni na nekem drugem kraji napada Lugijev in družih ljudstev v deželo kralja Vannia (50 pred Kr.) Ptolomej stavi zraven Burgundov lugijske Omane in lugijske Didume do tje, kjer je Mons Asciburgius; in potlej zraven Korkontov lugijske Burije do Visle. Buri so, kakor Tacit pravi, germanski jezik govorili.

Ob Trajanovih časih so bili z daškim kraljem Decebalom kot tovarši v zvezi, toraj so se morali Daciji približati. Ob časi sestavljenja Peutingerjevih tabel t. j. ob časi Probovega cesarjenja konec III. stoletja so bili ravno tod ostali, le da jih je bliže Dunave najti (Jordan de orig. Slav.) V III. stoletji po Kr. gotovo niso bili več za Karpati. Šafařík meni, da so bili Buridensii, ktere Ptolomej v gornjo Dacijo stavi, to, kar Buri in Borani. Po takem so bili Germani zapustili venedske Luge v preteku II. stoletja in III., ter so se potlej Slovenci lahko poljubno proti zapadu razširjali. Selišča Lugiskih ljudstev se dado odločiti v Gornjo Lužico in Dolnjo Silezio, v Poznansko in zapadne kraje Poljskega kraljestva. Te močirne ravnine so se prav lahko Lugi imenovala od „lug“ ali „log“ (lat. lucus), kar je gozd ali grmovje na močvirji. Vindili, Vandili ali Vandali so se le po imenu ločili od zgoraj imenovanih Helvekonov, Manimerjev, Elusijev, Naharvalov, Didumov, Burijev i. t. d., vsi ti so bili Svevi, kterih selišča so bila po Lugijski deželi semtertje rastresena. Vandali so bili Svevi, ki so se bili v deželi Venedov poselili in se ž njimi tudi pomešali. Longobardi so bili nemško ljudstvo in so v gornji Italii novo kraljestvo postavili (568—774).

Polabci. Tako se zovejo vsi po gornji Nemčii, v zapadi od Odre in Bobra in rudnih Gor naseljeni Slovenci. Polabje v tem širocem pomeni ima meje v severji Baltik od iztočnega ustja Odre tje blizo do Kiel-a na Holstajnskem, zraven so šteti otoki Volin, Rano in Femern; v iztoki ločita Odra in Bober polabske dežele od poljskih; v jugu in južnem zapadi mejijo Krkonoši in Rudne Gore med českimi Slovenci; zapadno mejo napravlja prem (linea recta) od Smrekovega Pogorja pri izviri Sale, ktera prem se po strugi te reke proteže do njenega prihoda v Labo in gre potlej, kodar Laba teče do tje, kjer pride Stekenica v Labo, od tod gre po Stekenici, Travi (od Bukovca) dalje ob plonjskem in zverinskem jezeri do reke Gornje Eidere blizo Kiela, tako, da slovenska in nemška selišča druga v drugo segajo, in da je sosebnost ob Jeci na Glinjskem (Luneburg) v turingiski okrajini Vinidoni pri Majni in pri Kadnici, ob Gornji Nabi in Kavbi in ob Regni Slovencev po veliko vkupaj bivalo, ko so sicer raztreseni stanovali tje do Rajne. Poglavitna ljudstva na prostori teh dežel so bila ta troja:

Lutici ali Veleti v severji nad Sorbi, med Odro, Baltikom in Labo. Po Labi se jim je reklo Polabljan, in so se y več majhnih zarodov delili, med kterimi so Rani, Volinci, Črespenjani, Hižani, Dolenci, Ratarci, Ukranjci ali Ukranjci, Rječani, Stoderani

ali Havelani, Brežani, Sprevani, Moračani, Grozvičani, Sitnjani, Došani, Lekusini, Semčici, Plonjani in drugi kot veči imenovati.

Bodrici v zapadu od Luticev na današnjem Meklenborskem in Holstajnskem tudi na osem manjih zarodov razdeljeni, ki so: Vagria, Fembrani, Polabci, Smolinci, Glinjani, Vjetnici, Vranovci ali Vranjani, Drevani.

Sorbi ali Srbi v današnjih Lužicah in na Saksonskem v iztoku od Sale. K tem sta spadala dva večja zaroda in štirje manjši, namreč: Lužičani, Milčani ali Miljci, Golešinci, Nižani (dvoji zarod enacega imena), Slubjani, Lubušani, Lupjani ali Lupoglavci, Zarovani, Trebovani, Nizovci ali Nižani, Koledici, Neltici, Škudici ali Hudici, dalje župi Serbičje in Sirmuni, in drugi.

V teh sedežih in tako zvrstene najdemo razne polabske zarode Slovenov v začetki IX. stoletja, ko so jih bili začeli Karol in njegovi nasledniki z vojskami končevati in popolnoma istrebljevati. Ob tej priložnosti je začela tudi povestnica nekoliko več in jasniše o njih govoriti.

O Luticah ali Veletih, Vilcih je bilo že več pri Sarmatih govorjenje.

Rani bivalci otoka Rane po nemški Rügen imenovanega. Rugiani Sclavi, Rugiacenses od „Rugia“ nazvani, tako so namreč latinščevalci toti otok imenovali. Wibald Korwejski opat pristavi, da je Rana slovensko, Rujana pa nemško ime tega otoka. Ko je tukaj Kruko zapovedoval, bil je otok v najboljšem stani (1066—1105).

Pozdneje to je leta 1168 je bil zavoljo pomorskega tolovajstva prišel pod Dansko oblast. Poglavitno mesto Orekunda, Orekonda, po nemški Arkona na polotoci Vitovem (Vitov) s Svantevidovim svetiščem je bila od Dancev v leti 1168 razdjana. Gora pozdneje Bergen je ležala na Jasmundi. Tam je bil Ranograd (Rugirard primeri Rugodov, ki je na Ruskem) sedež ranskih knezov Korenica (Charenz zdaj Garz) z Ranovitovim hramom razdjana leta 1168. Volinci ali Velinci bivalci Volinskega otoka, ki se je po nemški Vineta, po danski Julin zval, so bili brez opomišljevanja reči veletskega zaroda, kakor tudi Oton I. leta 946 njih deželo Wolze imenuje. Leta 967 je skušal v svojih mislih nestanovitni grof Wichman med njimi in Nemci združbo napraviti in jih zoper Poljskega kralja Mečislava našuntati. Volinski otok je v srednjem veki najvažniši zmed vseh slovenskih otokov. Okoli leta 970 so danski klatovitezi zraven volinskega mesta kraj Jamburg postrojili, iz česar je za otočane veliko nadležnosti prišlo. Mesto Volin se je po danski zvalo Julin, in po saksonski Winetha. Priimki volinskega mesta v severnih povestih so: Jamburg, Hynniskburg to je Hunnenburg (Hunski grad) in Waltzburg to je Weletenburg (Veletski grad). Veliko in sloveče kupčijsko mesto Volin je danski kralj Waldemar leta 1177 razdjal. Današnje mesto je blizo starega postrojeno.

Chyzani ali Kyšani to je hišani severnoiztočno pleme Veletov. Njih slovensko ime je bilo Hišani, Chyžani od hiša (casa) od kodar je tudi ime današnjega Chyzi v mohilevskem pravljenci, kterega bivalci so Chyzani ali Kyzani t. j. Hišani ali Hižani. Njih mesto so Hiže pri Versi in Östrov pri Neboli. Dolenci ali Dolenčani so stanovali ob tolenskem jezeri (Tollensersee) in ob reki imenovani Tolensia (namest Dolencia) v iztoku pod Ukersko reko. Njih mesta so: Dimine, Dymin, Domyň, Timina i. t. d. Stlup ali Stolpe in druga.

Ratarci. Njih poglavitno mesto je bilo Rhetre ali prav za prav menda Ratara od „rat“ t. j. vojska (bellum), ker je tam stal tempelj, v katerem so se ob posebnih zadevah v vojski in miri pomenkovali. Dithmar pravi: „Hanc (Rhetram) ad bellum properantes salutat, illam prospere redeuntes muneribus debitis honorat.“

Tudi v drugih slovenskih deželah kot na Srbskem so kraji enacega imena najti n. pr. Ratary. Na Českem je bil njega dni grad Rataje. Kar tiče končnico ara priliči srbsko ara v solara, kozara, zvonara, pustara.

Stodorani. Ime Stodor je kakor bi bilo od božanstva Stoda, od kodar tudi praznovanje Stodo ali Stado pride. Ime Stodor ima na Kranjskem nek pust kraj. To ime se je ohranilo v nazvanji vasi Studernheim pri Havelbergi. Reko Havel imenujeta Adam Bremenski in Helmold Hobola. V necem svediteljstvu ali listini (Urkunde) od Otona II. Havela; v životopisi svetega Otona od 937. Habala. To ime spominja na potok Hobelj pri Ipavi na Kranjskem.

Sprevani so imeli ime po reci Sprevi.

Moračani. To ime pride po potoki ali močvirji „Morača“, priliči Moračo na Srbskem. Med starimi mesti je bil pri njih Tuhim. To ime si je menda v rodi ali vse eno s Tuhinj, kar je ime enega kranjskega podolja z dvema farama, ki imate s tem podoljem vred enako ime namreč, „zgornji“ in „spodnji Tuhinj“.

Došani, imenovani po reci Dossa, ktera je v l. 949 Dassia imenovana, in spominja na potok Dašnico, ki teče pri Železnikih na Kranjskem. Semčiči, župa morda od „Semko“ ali pa je ravno tisto ime kakor na Kranjskem hrib Semič nekda tudi Semenič zvan in na katerem je tudi grad Semenič ali skrajšano Semič stal. Dandanašnji ima po tem hribi ena fara z okolico ime: „pod Semičem“. Suha tudi župa Dašanov.

Bodrici. Od Veletov v zapadi med Baltikom in Labo od Varnove in Stepenice do Trave, ktera nas na slovensko Dravo spominja, so stanovali Bodrici, razdeljeni v nektere manje zarode. Njih nazvanje je od beder ali boder (vigil, strenuus), priliči nemško bieder, kar je slovenskega pokoljenja. Bodricam se je delo tudi Rarožane od „rarog“ (falco cyanopus), tako se je imenovalo njih poglavitno mesto namreč Rarog. Druga bodriška mesta so bila: Roztok, Zverin, Lubov po nemški Meklenburg.

Vjetnici. Ime Vjetnik je najprimerniše speljati od „vêt“, od kodar je vêta (habitaculum), povet (pagus), vêtati (habitare) ali od „vetiti“ braniti, verdevati, kojiti, kakor bi rekel branitelj, zavetniki ali delavci zavetja, gojitelji.

Drevani so imeli svojo okolico ob reki Jeci, ki se od leve strani v Lobo steka. Njih mesta so: Vojkam ali Vejdörs, po nemški Dannenberg, Ljauhiv ali Lojhovic, nemški Lüchov; Vastrüw (t. j. Ostrov) nemški Westrow; Tjorska (t. j. Gorska) nemški Bergen in Klonska nemški Klenze. V nemškem je toti razdelek Bodricev znan pod imenom Drawen (slov. Drevani) in je bil ohranil svoj jezik blizo do konca XV. stoletja.

Srbi, ali Serbi se zovejo nekteri manji zarodi po gorah, ktere Česko v severji in v severnem zapadi mejijo. Njih domovi so od Bobra čez Labo do Sale in Smrekovega pogorja. Prem pri eni meri od ondod, kjer se Varta in Odra stekate, do ustja Sale, ki v Labo teče, jih loči od Luticev. Sala je morda eno ime s „Sava“, l in v se mnogokrat med seboj preminjata. Srbi so se srednjega veka pod mnogoterimi imeni na dan prikazovali, najzanejša so: Lužičani, h katerim so drugi spadali, kakor je že zgoraj rečeno. Župa Lužice ima ime od log ali lug, (loka ali nižava). Se ve, da to ime ni brez ozora na veliko Lugijsko deželo ob Visli, iz ktere je tukajšnje ljudstvo po svojem rodi bilo.

Milčani. Še dvoje ljudstvo enacega imena je bilo; Milčani namreč v Dačii, ktere bavarski zemljopisec spačeno Miloxi imenuje, in Milci ali Milenci v Peloponezi, na ktere nam je Konstantin Porfirogeneta spomin ohranil. Milčansko prvobitno deželo bo najprimerniše iskati tam, kjer Litva na Poljsko meji, ker v letskem beseda Milzis, Milzensis, Milzuwirs in v litevskem Milžinis, Milžinas do današnjega dne velicega človeka ali gorstaza pomeni.

Glomači imajo, kakor je videti, ime od poljskega „glom“, kar kako židkost ali mokroto pomeni.

Poradničani, to je, bivavci ob Radnici, so bili med Nemci.

Prvobitna stanovanja Polabcev sploh je iskati v viselskih okrajinah in v ondotni sosesčini od Visle do Dvine in Berezine. Da-si so ta ljudstva se v mnogo razpolov delila, spadajo vendar več del k zapadni polovici slovenskega zaroda ali k Vindom, če so bile tudi nektere družine od iztočne polovice jim primešane in so med njimi stanovale. Tu nam je treba svoje mnenje z nekterimi dokazi podpreti, in ti so vzeti iz treh virov: iz spričevanja nekdanjih pisateljev o prihodu in sorodstvu teh Slovencev z družimi zarodi; iz soglasja v imenih ljudi in krajev, in zadnjič iz narečja. Kakor o prihodi Slovencev ni nobenega spričevanja naravnost, enako ni nobenega spričevanja o njih zarodi in prejšnjih domovanjih.

Bavarski zemljopisec pravi:

„Srbska dežela je tako velika, da so iz nje vsi slovenski zarodi prišli, in se, kakor sami pravijo, v nji začeli“. Iz teh besed se

vidi, da so Polabci, po katerih je Bavarski zemljopisec to zvedel, sami svoje prvo domovanje v Belo Srbijo stavili. Tako imenovana Bela Srbija je prejšnje čase segala od Odre do gornjega Dnepra in do Dvine; pozdneje čase je bila čezdalje manjša. Ravno tako pove Helmold, da je Rusija, od Dancev Ostrogard ali Ostland (iztočna dežela) imenovana, se sicer Chunigard imenovala, ker so bili nekdanje prejšnje čase tam domovi Hunov. Huni se je pa Slovincem reklo na Nemškem zlasti v Doljni Saksonii, kjer je bil Helmold doma. Helmold po navadi svojih časov Rusijo imenuje v tem zaumeni, ko so bile ruske meje v zapadi pri mestih Lublini, Drohičini in Bjelostiki. Veliko več pove povestnica o prihodi Veletov iz Vilnajskega. Imena srbskih Skudicev in Žirmuntov opominjate na mesta Skudi i Žirmunti na Vilnajskem in Grodenskem. Volinci so po imeni Velunjanom ali Volyncem male Rusije enaki. Bodrici imajo svoje žensvi ob Donavi, kjer se Tisa v njo steka. Imena krajev, kot Biedrżice v vojvodini Plocki, kažejo na nekdanje stanovanje enako imenovanega zaroda ob Visli.

Druga imena, kakor se vidi, kažejo, da so posamezni iztočni zarodi tukaj bili. Drevanje so najti na Polabskem in na Ruskem. Stoderanom po imeni sorodni Stadici so prejšnje čase globokeje na Ruskem stanovali, drugi Stoderani pa na Štajarskem. Ime Smolencev je najti za Berezino v Smolenskem, Mohilevskem in Črnigovskem pravljenji. Na njih ime spominjajo imena Smolensk in še druga imena krajev; pa tudi v Tračii v okolici Smoleni pride njih ime na pregled. Sitici so bili vsled tehtnih dokazov ruskim Slovincem prišteti. Nektera severno-iztočna imena zarodov so na Polabskem najti samo v imenih krajev, med temi Hrvati in Krivici. Ime Horvati so imeli nekteri polabski kraji. Druga imena so prav poredki najti, n. pr. Dregoviči v vasi Dragovic, Čehovi v vasi Čehov i. t. d.

Znamenja iztočnih Slovincem so tudi imena krajev, ktera pri Polacih niso v navadi, ali se vsaj prav poredkoma pri njih najdejo n. pr. Suzdal vas v Silezii pri Ratibori na levem bregi Odre, Moskva i. t. d. Vsa ta i druga enaka imena imajo pričevati, da so bili polabskim Slovincem, ki so večdel iz Venetov obstali, tudi nekteri iztočni zarodi primešani. Kar tiče Drevane, Smolence, Sitice in druge rusko-slovenske zarode, je pomniti, da njih domovanje po nobeni ceni ni na Ruskem iskati, kjer jih v IX. stoletji in pozdneje dobimo, ampak veliko bolj verjetno so bili dalje proti zapadu v deželi ob Visli, od kodar so v starodavnih časih oboji seljaki ruski in polabski se proti jutru in zapadu selili. Ravno tako imajo česki Hrvatje in polabski Srbi z ilirskimi Hrvati in Srbi enako ime, in verjetno se kaže, da so njih spredniki nekda ob predpovestniških časih bliže eden drugemu stanovali. V narečji so se oboji zarodi že v X. stoletji, kolikor je to mogoče spoznati, tako ločili, da ne morejo nič več za en zarod veljati. Uni so že tisti čas spadali k zapadnemu, ti pak k iztočnemu

slovenstvu. V šegah, navadah in obnašanji in jezici Polabcev je očiten sled litevskega in vsa znamenja zapadnega ali Vendskega jezika najti. Pred vsem je v češčenji božanstev pri polabskih Srbih zlasti pri Bodricih in Luticih več litevskega, kakor v češčenji kterege slovenskega zaroda si koli bodi. Po Helmoldovem so se od Vagrijev češčeni bogovi zvali: Podaga in Prove. Podaga je litevsko Podanges (aether) od korenine „dangus“ nebo (prilici „duga“ t. j. malarica). Prove litevski Prowa slov. prav ali pravo.

Po Knytlingasagi (cap. 122) in po Saks-i Gramatiki so na Rani v mnogih krajih čestili Turupit-a, Pizamarr-a sicer Tjarnoglofi ali Črnoglav, Rinvit ali Ranvit zvanega. Izmed teh spada Turupit (primeri: patis t. j. pan, gospod) prav za prav k estijskim Čuhoncem in brez dvoma tudi h Kurom. Drugi se tuji kažejo, ker jih pri nobenem družem slovenskem rodi ni najti. Po Dithmar-ovem se je v Ratari najbolj češčen bog imenoval Luarasici; na Bamberžkem (Babnobrežkem) obrazi je Črni Bog v podobi ležečega leva narisana, zatoraj si je misliti, da je to dvojje ime enega boga, in da je beseda Lua — rasici toliko kot Lva — račič, to je, levji kralj ali knez (leo regulus), račič je kakor knežic, panic, dedic; primeri litevsko Radikis v Silla-Radikis (gozdni bog) estisko rate gospod, osetsko račis, sanskr. radža, zend. ratu. Po Dithmar-ovem je bil pri Polabcih en pastirski bog, Henil, češčen, ki gotovo ni nič družega kot litevsko Goniglis. Po životopisi svetega Otona se je pri stetinskih Slovencih neke baže tempeljnomo reklo Kontiny. To ime je gotovo v zvezi z estiskim kodda, srb. kuča, kranjski-slovensko kočja (domus, aedes), od tod je kutina, kotina kakor hramina od hram. Tudi imena krajev, oseb in zarodov imajo litevski obraz, n. pr. vas Jawentin, možko ime Jawnut, žensko Jawnuta, mesto Škudi, ljudstvo Škudici, župa Žirmunty i. t. d. Drevansko wej'taj, wej'ta = mesto, kar je litevsko weta, od kodar je powet, poljsko powiat (okolica).

Veliko posebnosti nekdanjega drevanskega jezika, ali po malih besedah, ki so ostale, soditi, tudi lutiskih in bodriških besed se da najprimerneje iz vpliva litevščine v slovenščino razložiti in sicer:

a) prestavljenje tihnic *l* in *r* n. pr. Belgard, Stargard, Vartoslav, Parpatro i. t. d. Drevansko borna (brana), vorna (vrana), vorta (orata), gord (grad, grando). Prilici litevsko beržas (breza), drva (dreva), palvas (plavi, žutor udeči) i. t. d.

b) Spremena prvobitnega *u* v dvaglasnico *au* n. pr. draug (drug, prijatelj), vauli (uho), bank (bukev), dauša (duša) i. t. d.

c) Spremena č, š, ž v sikavce *c*, *s*, *z* n. pr. drevansko clavek (človek), cornu (črni), vicaj (oči), ciljaust (čeljust), creva (čreva), sauset (sušiti), prilici letsko cilveks (človek), zazzis (čač, der Tand), cebbles (cipale, črevlji) i. t. d.

Ali te in enake prikazni niso gotovo spričevanje, da so bili polabski Slovenci nekdanj v viselskih okrajinah blizu Litevcev in njih bratov Letov? Tisti Vindi in Veletje, ki so ob časi Ftolo-

meja pri Baltiki v deželi Litevcev, Kurov in Letov stanovali, se tu boje niso le marsiktere navade in šege navzeli od teh zarodov, ampak še celo mnoga litevska družina se je blezo pri odhodi Slovencev v dežele unkraj Odre ž njimi preselila, ko ji je bilo doma pretesno, in ko se ji je na tujem sreča kazala. Vse opomišljevanje, od kod so Polabci, in kako so si z družimi Slovenci v rodi, zginge, če premislimo njih jezik. Po posebnostih jezika morajo spadati h zapadni polovici Slovenstva ali k Vindom in stati med Poljci in Čehi. Troji vir obsveti nekoliko bistvo in posebnosti jezika polabskih Slovencev; današnja srbščina v Lužicah, ostanki nekdanje drevanščine, in malo število polabskih lastnih imen po starih latinskih letopisih in listinah. Lužiskemu jeziku, ki se v dvoje narečje deli, je že Dobrovsky pravo mesto odkazal med poljščino in češčino. Današnji Srbi v Lužicah so neposrednji rojenci nekdanjih Srbov in Milčanov. Drevansko narečje, kolikor se da spoznati iz precej nemarno v XVII. stoletji pisanih zbirk in molitev, se razloči po več straneh od lužiskega, vendar pa le spada k zapadno slovenskemu ali vindskemu redu jezikov. Veliko večja sorodnost z zapadnimi kot pa iztočnimi narečji se kaže iz nekdanjih besedi Bodricev, Veletov, polabskih in lužiških Srbov.

Drevanski Slovenci so izgovarjali:

a) Riz namest raz n. pr. rizdelena (razdeljena), rizegnona (razgnana).

b) Voj namesti vi, nikoli iz n. pr. vojpet (izpiti), vojgasena (izgašena).

c) Vmes pritaknjenege *l* niso imeli n. pr. zimja (zemlja), tipopona (topljena), i. t. d.

d) Imeli so pa vmes pritaknjen *d* n. pr. sodeli (salo), krejdeli (krilo), seideli (sedlo, selo).

e) Namest kirilskega in ruskega *žd*, *št* so Polabci zdaj s Poljci, Čehi in Slovaki izgovarjali *z* (dr) in *c*, n. pr. sozej (sažde), nic (noč), pic (peč), svecja (sveča), joz ca = jaz hočem, van ci = on hoče, cime = čemo, zdaj so z ogerskimi Slovaki ohranjevali prvobiten *t* in *d* zlasti pri glagolih n. pr. cplotena (uplačana), zlatena (zlačena), hita (hočem), poridejne (porojena). Ravno tako so pisali Koledici, Lutici in več drugih imen ljudstev in mest z *ici* nikoli z *išti* po cirilski kakor Koledišti i. t. d. Dalje so izgovarjali mezu, mezi nikoli ne mezdu, meždi n. pr. Mezerici, Mezaburci t. j. Meziborane (mezi = meč, bor = gozd), bivalci današnjega Merseburga, ki se je od začetka po slovenski Mezibor imenoval.

f) Po drevanski se je reklo gjozda ali djozda (zvezda), kcot (cvet). Drevani so izgovarjali tung namest ten z zadaj pritaknjenim *n*.

g) Drevani so samoglasnicam navadno *v* predstavljali n. pr. vilša (olša), vavl (ulj), virjal (orel), vakni (okno), vausta (usta) i. t. d. Volšica (reka Olšica).

h) So spreminjali prvobitni *a v o* za *l* in *r* s kako tihnico n. pr. podrevanski grod (grad, grando), brot (brat); včasih so pa *a* ohranili, n. pr. klas, vlas, slama, glad, hlad, zlata (zlato) i. t. d. Ta različnost je že grozno zdavnaj videti n. pr. Bloni v listini od leta 979. Drogobuli 965 i. t. d. V tej posebnosti je bilo polabsko lužiškemu in poljskemu podobno.

i) Skoz nosnice *e* (eng) in *ą* (ong), n. pr. po drevanski: zajanc (zajc), mangsi (meso), sjunta (sveta), djelumb (golob) itd.

k) Prvobitno glasnico *ê*, ki je v slovenskem najstanovitniša med vsemi glasicami, so Polabci izgovarjali zdaj kot *ia*, *a* n. pr. mlaka (mleko), zdaj kot *i* n. pr. viža (veža), zdaj kot *ea* Peanus (Pena), zdaj kot *io* n. pr. ljós (les) i. t. d. Pri spremeni *ê v ia*, *a* je polabsko podobno poljskemu; pri spremeni *ê v i* českemu, maloruskemu in ilirskemu; pri spremeni *e v ea* bulgarskemu in valaškemu. V spreganji glagolov manjka Drevanskemu v drugem lici edinega števila, zdanjega časa v znanivnem nakloni — *i*, v tretjem lici množnega števila — *t* n. pr. joze mom, taj mož, van mo, jaz imam, ti imaš, on ima, vorą varijo ali kuhajo.

Kedaj so se polabski Slovenci tod naselili ni znano, kakor se kaže iz nekterih starodavnih napisov, bilo je to še pred Kristusovimi časi.

Vendi pri Venedskem zalivi,

Ptolomej pravi: V (evropejski) Sarmacii stanujejo naslednja velika ljudstva: Venedi ob celem Venedskem zalivi naprej, Pevkini in Bastarni unkraj Dacije, ob vsem Meotskem pobožji, Jazygi in Roxolani, za njimi v notranjem Amaksobii in čudski (skutski) Alauni.

Manja ljudstva, ki v Sarmacii stanujejo so: ob Visli pod Venedi Gythoni, potlej Fini (Phinni), potlej Bulani (v nekterih rokopisih Sulanes), pod njimi Phrugundioni, dalje Avareni ob izvirih Visle, pod njimi Ombroni, potlej Anartoprakti, Burgionje, Arsietje, Soboki, Piengitje in Biessi na Karpatih. Bolj proti iztoku kakor le-ti imajo pod Venedi selišča Galindi, Sudini in Stavani do Alavnov, pod temi Igillioni, potlej Kostoboki in Tranomontani do Peukinskih gor. Kar je še več Venedskega zaliva imajo Veltje, nad njimi Ossii (Hossii) in celo v severji Karvonje. Bolj proti iztoku mem teh stanujejo Kareotje in Sali, pod njimi Agathyrsi, potlej pa Aorsi in Pagyritje, pod njimi Savari in Boruski do rifejskih gor“ i. t. d. Tako Ptolomej stavi Venede med najprva in pglavitna ljudstva, potlej pa prešteva njih sosede in druga ljudstva po Sarmacii. Nektera teh ljudstev se očitno kažejo slovenska, vendar jih Ptolomej ne prišteva k Vendom. Če bi pa

kdo menil, da on najpred Vende imenuje in potlej njih različna plemena prešteva, moral bi tudi očitno tuja in neslovenska ljudstva za Vende spoznati, kar je pa lahko videti, da tudi Ptolomej ni mislil. Kakor on moramo nektera očitno slovenska ljudstva od Venedov ločiti, ker niso bila venedskega zaroda, ampak so spadali k drugemu razdelku Slovencev, to je, k iztočnemu razdelku ali k Slovenom v ožem pomeni, ki se od Venedov ali zapadnih Slovencev ločijo po nekoliko drugačem slovenskem jeziki, po zarodi, in so se od iztoka proti zapadu Evrope Venedom ravno nasproti razširjali. Tacit stavi selišča Venedov med Peukine in Fenne (Fine ali Čuhonce). Na Peutingerjevih tablah stoji ime Venedi v skrajnem severji ob Baltiki med Lugii (Lupiones) Sarmati in Geti, in pa dvakrat; prvič Venadi, v drugič pa Venedi.

Iz dozdam rečenega se vidi, da so Vindi ali Venedi pri Baltiki ob Venedskem zalivi stanovali, in zraven njih dalje Veletje, od katerih je bilo že govorjenje na Nemškem ali v Germanii pri Odri, kamur so se bili pozneje preselili. Tu še spomnimo, da se Veletom po stari slovenščini Velet, plur. Veleti pravi; po pruski in litevski Welet, po ruski Volot. Njih domovanja so bila, kakor Ptolomej pravi, gotovo pri Venedskem zalivi v sosesčini Osijev (Ostijev), če se tudi ne more na tanko odkazati, kje ravno. Od njih je ostalo litevskim deželam in mestom ime Vlkomir (dežela Veletov), in Vilda (Vilna). Tam je najti tudi njih priimek Vlker, kterege so jim tuji gotovo zavolj njih bojaželjnosti dali. Volkar kot osebno ime ali priimek je najti tudi na Kranjskem v Tuhinjski dolini.

Oziroma na Venede naj bode tu še govorjenje od obeh medalij cesarja Volusiana (253). Pomponius Laetus pravi: Ko so Čudje rimske staje plenili, bil je Gal svojega sina za cesarja povzdignil in ga nad Čude poslal. Volusian jih je s pomočjo vojskovodje Aemiliana otepel in iz rimskih dežel spodil. Zosim med temi Čudi imenuje Gote, Borane, Burgundije in Karpe. Na to zmago kovana latinska medalija ima napis na enej strani: Imp. C. Va. F. Gal. Vend. Volusiano Aug. to je: Imperatori Caesari Vandalico, Finnico, Galindico, Vendico Volusiano Augusto. Na drugej strani: Marti Pacifero.

Grška ima na enej strani:

Αυτ. Κ. ΟΥΑ. ΦΙΝ. ΓΑΑ. ΟΥΕΝΑ. ΟΥΟΛΟΥΣΙΑΝΟΣ. ΣΕΒ. to je: Αυτοκρατωρ, Καesar ονανδαλικος, Φιννικος, γαλινδικος, ουενδικος, Ουολουνσιανος, Σεβαστος.

Na drugej strani: ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ. ΜΗΤΡΟ. ΚΟΛΩΝ. to je: Αντιοχεων, Μητροπολιος. Κολωνιας.

Glej Vaillant Numisma. Imp. Romanor. Par. 1694. 4. II. 351. Ejusdem Numism. aerea Imp. Par. 1697. II. 220—221.

Ti medalii imenujete Vandale, Fine, Galinde in Venede ali Vinde. Vindi in drugi Slovenci so se že v III. in IV. stoletji v družbi Hunov, Avarov in Nemcev z Rimljani pri Donavi bojevali.

Jornandes popisuje imena in stanovanja Slovencev svojih časov tako-le:

„Unkraj Donave leži Dačija s strmimi gorami kakor z vencem zavarovana; na nje levi proti severju obrnjeni strani, kakor tudi od izvirov Visle je z ljudstvom bogati zarod Vindov (Vinidorum natio populosa) naseljen. Dasiravno so njih imena različna po tem, kakor so zarodi in selišča različna, tako se jim vendar Slovenci in Antje pravi. Slovenci stanujejo od mesta Novioduna in od jezera Musianus (imenovanega) do Dnestra in proti severju do Visle. Močvirja in gozdi so jim za obiteljstva. Antje med njimi najširše imajo selišča tu, kjer se Črno morje zakrivi od Dnestra do Dnepra, rek, ki so več dni hoda narazen.“ Jornandes de Gothor. origine c. 5.

Na drugem kraju govori o vojski gotskega kralja Ermanrika med 332—350; „Ko je bil Ermanrik mnogo bojeavskih severnih ljudstev premagal, je po razdjanji Herulov svoje orožje proti Venedom obrnil. Akoravno mu ti v bojevanji niso bili kos, so se na množ zanašaje upali se mu od konca ustaviti. Pa množ sama v vojski nič ne opravi, zlasti če se dobro oborožena vojska približa. Ti toraj, kakor smo že ob začetki svojega dela, ali pri pregledovanji ljudstev opomnili, iz enega rodu izhajajoči imajo troje ime, Veneti, Anti in Sloveni. Dasiravno zdaj zavoljo naših hudobij povsod divjajo, bili so tistikrat vsi vkup Ermanrikovi oblasti pokorni.“ Jornandes c. 23. Jornandes je Vinde za sprednike Antov in Slovencev (v ožem pomeni) imel. Se ve na to je kazal Vindom in vsem Slovenom kakor tudi Antom občni jezik. Se ve, da so bili Vindi med evropskimi Sloveni najznanejši. Iztočni Sloveni so toraj ob Jornandovem časi veljali le za en vindski odrod. Kakor so jih Ptolomej, Herodot in še drugi zdaj Čudom, zdaj Sarmatom prištevali, tako so jih poznejši pisatelji z njih jezikom i z Vendi nekoliko znanejši za en odrod Vindov imeli. Toda Vindi so se bili od Jadranskega morja proti iztoku razširili, iztočni Sloveni pa so nekteri že od nekdej v iztoku Evrope stanovali, drugi pa se iz Azije k njim preselili. Iztočni Slovenci so se tudi po različnih imenih sami od Vindov ločili. Slovani in Vindi so bili že ob prihodi v Evropo različni.*) Njih prvega občjega slovenskega jezika bi bilo le v Azii iskati.

To si pa lahko mislimo, da je sorodnost jezika pripomogla, da so se Slovenci bili z Vendi v Evropi semtertje pred popolnoma pomešali.

Zavoljo sorodnosti jezika je tudi ime Sloveni, ktero je bilo od začetka le iztočnim Slovenom in še pri teh le enemu oddelku lastno, se sčasoma vseh iztočnih in potlej tudi zapadnih Slovenov ali Vendov prijel.

*) Vendar ta različnost gledè jezika ima se sòditi po oni razmeri, po kateri različnost germanskih jezikov in plemen v najstarejši dobi.

Vendi v Galii.

Vendski ali venetski seljaki so bili semtertje po Galii in Vindeličii. V Galii so bili Veneti ali Vendi na primorji Britanii nasproti, kjer so kupčevali in prepeljavanje po morji oskrbovali, in imeli pomorsko oblast. Ko si je bil Julij Cesar namenil svojo pomorsko oblast tod ustanoviti, premagal je Venete in jih zatiral. Pri galskih Venetih so bili Venetski otoci (Insulae Venetiae), izmed katerih je bil eden imenovan Vindilis, v potrjenje, da se je tudi tem Venedom ali Venetom reklo Vindi. V akvitansem zalivi spominja Plinij otoka Uliar. To ime je priličiti z imenom Uljan v Dalmaciji, od ktere govori Drag. Seljan str. 92.

O naseljenji Vindov k Atlanskemu morju povestnica nič ne govori; misliti si je, da so se bili nekteri Jadranski Veneti semkaj preselili, in se po svoji stari navadi z brodnarijo pečali. Zlasti z Britanci so imeli kupčijske zaveze in s tem so si bili med družimi Gali ali Vlahi predstvo zadobili. Oni so bili od družih Galov različno ljudstvo, in niso govorili ne galski, ne kimerski, ne latinski; to spričujeta Polybij in Livij. Ime reke Jezara (Isara), ki je pri Allobrogih tekla, spominja na vendsko (jezero). Enako se je imenovala Jezara dandanašnja l' Oise, ki še nad Parizom v Sekvano (Seine) steka. V Vindeličii je pa Isarus (Jezara) še zdaj, ki se v Donavo steka. Če greš od Allobrogov ob Jezeri čez Grajske planine v gornjo Italijo do Pada, najdeš pri nekdanjih mestih in rekah semtertje slovenska imena.

Ko je Hanibal črez Planine (Penine) hodil, prišel je bil do Bregantov (Brigantii) in do Goračalov (Goracelli) po današnje „Briançonnois in Montagnard du petit Cenis“.

V Lugdunski Galii imenovani Tretja so bili zraven družih galskih ljudstev Karnuti in Kenomani, kakor tudi v hribih nad Jadranskim morjem ali nad Jadranskimi Veneti Kenomane, v Noriku pa Karnutum najdemo. Ali so bili pa Kenomani s Karnutom slovenski, tega ne moremo reči.

V Galii imenovani „Maxima Sequanorum“ je bilo mesto Vindonissa, rimska orožnica, kjer se po današnje reči reki Aar in Reuss stekate, na vmesni stegni. Mestice Brugg s štirmi vasmi stoji zdaj na tistem seli. Da je bila Vindonissa vindska, kaže nje ime. Idimo zdaj k Vlahom, ki niso slovenskega zaroda, kakor bomo videli.

Vlahi (Gali, Keltje).

Njih ime.

Ime Keltje se je po Grkih razširilo. Za Grki so Rimljane pisali Celtae, pa še raji Galli. Še le v III. stoletji pred Kr.

zlasti ko so bili okoli leta 278 pred Kr. Grško napadli, se je med Grki razširilo ime Galatije namest Keltje. Kaže se, da so se Keltje sami imenovali Gaeli ali Gaili, kakor se še dandanašnji njih sorodniki na Irskem in Skotskem imenujejo. Iz tega je potlej grško Keltai, Galataj se začelo. Slovenci od nekdanj pravijo galskim zarodom Vlahi. To ime se vjema z nemškim Walach, Wälscher. Po stareji nemščini velja Walach za tujca Italijana. Mi tu preišljujemo Vlahe, akoravno niso bili Slovenci, pa so s Slovenci opraviti imeli; ne toliko v Galii kot velikoveč drugod; bili so se zelo po sveti razširili, in so Slovence nadlegovali.

Njih najprva selišča.

Vlahi so ob najprvih časih stanovali v Galii in v nje sosednih deželah proti jutru in zapadu in v velikem deli Pirenejskega polotoka. V Britanii so bivali od Kornvališkega predgorja do Grampianske višave večdel Vlahi (Tacitus Agricola. 11.) Na drugi strani je bila severna Italia in južna Germania njih. Posameznem so se sčasoma vlaške čete razširile proti jugu čez Savo in Dravo v ilirske in traške dežele; proti severju pa do izvirov Visle, še celo do Dnestra in iztočne Vindske okrajine. Da so bili Galii ali Vlahi svojo Galijo o predpovestniških časih posedli, to je gotovo; povestnica ne ve celo nobenega prejšnjega ljudstva v teh krajih imenovati. Že Umbri, ki so za najstarše ljudstvo Italije veljali, bili so, kakor pravijo, vlaški naseljenci.

Zakaj in kam so se izselili?

Vlaška Galija, ktere kralj je bil Ambigat, je imela veliko živeža in toliko ljudi, da jih ni mogel en sam kraljevati. Na starost si je Ambigat želel preobilnega ljudstva znebiti se, zato je rekel, da hoče poslati sestrinega sina Belovesa i njegovega brata Sigovesa, dva mlada in delavna moža, v tiste kraje, ki jima jih bodo bogovi po znamenjih pokazali. Da bi bila vsacemu ljudstvu, ki se jima bode protivilo, kos, zato jima ukaže toliko ljudstva seboj vzeti, kolikor se jima poljubi. Belovesu so bili bogovi ukazali nastopiti pot v Italijo, Sigovesu pa je bil po bogovih odločen kercinski gozd (388 let pred Kr.) Pod hercinskim gozdom tukaj ni umeti hercinski gozd okoli današnjega Českega; tako govori Krištof de Jordan (de originibus slavicus) „ampak veliki hercinski gozd, ki se začne pri Rajni reki, pri Rauracih ali pri Basel-u, kjer se Marcijana Sylva ali po današnje Schwarzwald imenuje, ki se potlej okoli ovije in obseže mnoge gozde, med družimi pri reci Necker-i, Odenskega ali Odenwald, pri reci Majni Spesardskega, od Fuldenske knežije Buhonijo, v Henneberški grofii Semanskega ali Turinskega, pri Kulmbaški pokrajini grofii Gubreto ali Fichtelberg. Ko Germanijo tako reči čez sredo prereže, se okoli Českega ovije in gre potlej skoz Moravsko na Ogersko, in tam v Trenčinski županii

Sarmatske gore in v Sepuški Karpatske gore v-se zajme“. Tako ga popiše Julius Caesar (de bello gallico Lib. VI cap. 25.) Tukaj odkazanega hercinskega gozda širokost je dobro devet dni hoda. Drugače se ne more povedati in tudi mera potov ni znana. Začne se pri mejah Helvetov, Nemetov in Raurakov in gre naravnost ob Donavi k mejam Dakov in Anartov. Tukaj se zavije na levo ob reki v mnogo krajev, in zavoljo velikosti doseže meje veliko narodov. Sigoves je bil seboj vzel v hercinski gozd posebno Volke, Tektosage in Helvete. Da so bili v notranje hercinskega gozda Boji peljani, to se vidi iz Julija Cesarja in iz Tacita. Cesar Bojev potlej nič več ne spomni, zato ker so bili tistikrat, ko je Cesar pisal, germanska selišča že zapustili in šli najpred v Norik, potlej z nekdanjimi Helveti naprej v Galijo.

Ravno tako je Beloves po Appianovem števenji leta 388 pred Kr. skupaj spravil vse, kar je bilo od več Biturigov, Arvernov, Senonov, Aeduov ali Haeduov, Ambarrov, Karnutov, Aulerkov in Kenomanov, ki so k Aulerkom spadali. Kenomani so zavzeli Veroneško, Brežčansko, Kremonsko in Mantovansko. Obe trumi Belovesova in Sigovesova ste šteli okoli 300,000 mož.

Belovesovi so šli h Trikastinom, potlej skoz Taurinski gozd in dalje čez Alpe, čez ktere ni skoraj moč priti. Blizo reke Tečine so premagali Tuske. Zvedevši, da se njih novi kraj, kjer so se ustanovili, Insubria (prav za prav menda Isumbria) zove, in ima z neko eduisko okrajino enako ime, so na pomen tega imena gledavši sezidali mesto, kteremu so dali ime Mediolanum.

Neka druga truma, Kenomani so bili, je šla ravno po tisti poti kot poprejšnji, te je vodil Elitovi z Belovesovo pomočjo čez Alpe in so se ustanovili v deželi Libuov, kjer je dandanašnji Breščia (Brixia) in Verona. Za temi so šli Salurii, in so se blizo Laeviov t. j. Levih ustanovili, to je, pri necem starem Ligurskem (Ugorskem?) zarodi blizo Tečine.

Potlej so prišli Boji in Lingoni čez Peninske gore, in ko so med Alpami in Padom vse naseljeno najdlji, šli so na splavih čez Pad pregnat Tuske in Umbre iz njih okrajine; vendar so bili proti severju nad Apeninom nekteri Boji in Lingoni še ostali. — Boji, kteri so v vlaški Galii med Hedui in Arverni stanovali, so imeli po gornji Italii, po Rečji in Vindeličji semtertje svoja selišča.

Zadnji teh preseljencev Senonje so imeli mejnike reki Utens in Aesis. Leta 382 pred Kr. so se bili pod vojvodstvom svojega Brena (Brenus pomeni v vlaškem kralja, gospodovavca) polastili vsega rimskega mesta zunaj Kapitoli-a, in tudi v Klusium so bili prišli. Ali so bili sami, ali so jim na južni strani Alp stanujoči Vlahi pomagali, to se ne ve. (Tit. Liv. V. buk. 34—35. pogl.) Pa kmalo jih je bil Kamil otepel, in pozdneje so bili pregnani. Janez Krištof de Jordan do originib. slav. pravi: „Med Vlahi so bili posebno divji Senonje, ki so bili velicega života in so imeli veliko orožje, bilo jih je groza pogledati; zdelo se je, da so ustvarjeni za pokončavanje ljudi in za podiranje mest. S svojimi sedeži med

Padom in Alpami nezadovoljni, so se semtertje po Italii klatili tako dolgo, da so jih Rimljani večkrat premagali in skoraj vse zatrli“ 359—283 pred Kr. Kakor Flor (I. buk. 13. pogl.) pravi, bil je Dolabela vse, kar je bilo Vlahov v Hetruriji ostalo, uničil pri Vadimonskem jezeri leta 283 pred Kr. ali 471. leta po začetki Rima.

Kako so bili Vlahi in med njimi Boji v Italii v nič prišli?

Kornelij Cetego in Minucij Ruf oba poročnika sta šla nad Vlahe 179 pred Kr. Kornelij je šel naravnost k Isombrom, ki so bili s Kenomani vred za vojsko pripravljani. Minucij je šel k Hetruskemu morju zlasti v Janovo, kjer se je začel z Ligurii vojskovati. Na desni strani Pada proti Rimu je bilo že vse v rimski oblasti zunaj vlaških Bojev, Ilvatov in Ligurcev. Minucij je obhodil in plenil okrajine Bojev. Tako so bili Boji 197—191 pred Kr. od Rimljanov premagani. Od leta 191 do 183 pred Kr. so Rimljani v nekdanje kraje Bojev mnogotere seljake naselili. Kar je bilo Bojev še ostalo, pozgubili so se med druga ljudstva, kar jih je pa bilo še za vojsko pripravnih, potegnili so iz Italije. Strabon (Geogr. L. V.) pravi: „Ob tisti reki (t. j. ob Padi) so nekdanj, kakor sem rekel, Vlahi stanovali, katerih so bili največi narodi Boji in Isumbri in tisti, ki so bili Rim nenadoma napadli in vzeli, Senonje z Gai-zati vred. Te so pozdneje čase Rimljane zatrli, Boje so bili pa iz njih stanovanj pregnali. Ti (Boji) so šli potlej k Istri, tu so stanovali pri Tabriščih, in se zoper Dake bojevali, dokler ni bil njih (t. j. Bojev) zarod popolnoma zatrt, da je svoj kraj, ki k Iliriku spada, sosedom za živinske pašnike zapustil.

*Vlahi se spusté v Ilurik *), v Panonijo in še dalje po sveti.*

Okoli leta 350—336 pred Kr. so se druge tolovajske čete Vlahov ali Galije ali iz dežele Bojev, se ne ve, ravno tako pod svojim Brenom ali kraljem spustile v Ilurik in v Panonijo. Pod deželo Bojev je tu umeti hercinski gozd. Ko so si v dolgi in hudi vojski nekoliko ilurskih in panonskih Slovencev podvrgli, nekoliko jih zatrli, nekoliko pa v Karpatsko pogorje in še dalje pregnali, so se pod imenom Skordisci uselili ob Donavi, Savi in Dravi. Od tod so se nekteri Vlahi potlej klatili po Tračii, po Macedonii in po Tesalii notri do Delfov, da so plenili (250—218 pred Kr.) Še drugi so šli čez morje v Azijo, da so tamkaj novo kraljestvo Galacijo postavili. Strabon (VII. buk.) pravi: Boerebista je bil v nekem punti zatrt, preden so Rimljani nad-nj vojsko poslali. Nastopniki so njegovo kraljestvo na več delov razkosali. Tega ilurskega kraja so en del opustošili in razdjali Daki. Potlej so bili Boje, Tabriške in druge vlaške narode Kritaziru podvržene premagali, — kar se je v tej strani tudi družim ilurskim narodom

*) Ilurik t. j. Ilirija; Ilurci t. j. Ilirci.

zgodilo. Tisti, ki so bili nekdanj silno mogočni, jih zdaj ali ni, ali pa so popolnoma ponižani, taki so zmed Vlahov Boji in Skordiški. Strabon (IV. buk.) pravi: „Tudi Japudje zdaj z Ilurci zmešan zarod blizu teh krajev stanujejo, in so s koncem svojih dežel Ilurcem in Vlahom sosedje“. Ta meja med Japudi, Vlabi in Iluri je morala na Hrvaškem biti, ko se gre proti Sisku. Strabon v VII. bukvah pravi: „Trakom se primešana vlaška ljudstva — Boji, Skordiški, Tabriški ali Tauretje, kateri so od nekterih Liguristje imenovani“. Jordan speljuje ime Skordiski od „Skrad“, kar je ime hriba, Pri tem hribi je bilo eno Bojsko ljudstvo ostalo, ko je iz podalpinske Galije (Gallia cisalpina) se v Makedonijo in Azijo preseljevalo. Skordiski so bili vlaško ljudstvo, pa so vtegnili imeti slovensko ime. Tudi „Tabriški“ je slovensko ime. Tabriški od „Taber“*), kar še zmiraj na Slovenskem ostrožno brdo pomeni. Zraven Skordiškov so bili Tabriški. Le-ti so bili menda dvoji, vlaški in slovenski. V Noriku so bili vlaški hribovci slovenskim primešani. Ime Tabriškov kaže, da so bili Slovenci ali da so povsod zraven Slovencev stanovali, sicer bi ne bili povsod slovenskega imena nosili. Na Krajskem v Tuhinjski dolini se posebno še ena hiša pri Tabrišku imenuje. Dalje so Strabonove besede: „Ko so Avtarjatje premagali Tribale, ki so zavzeli prostor od Agrijanov do Istra, kar je 15 dni hoda, so se tudi zoper druge Trake in Ilurce vzdvignili; pa so bili ob moč djani najpred od Skordiskov, potlej od samih Rimljanov, ki so tudi Skordiske premagali, po tem ko so le-ti dolgo gospodarili. Skordiski so ob Istri stanovali v dvoje razdeljeni; eni so stanovali med dvema rekama, ki se v Ister stekate, med Savo (Noar-om?), ki memo Segestike (Siska) teče, in Mart-om ali kakor nekteri pravijo Barg-om po današnje reci Moravo. Drugi so bili nekoliko čez Ister in so mejili s Tribali in Muži.

Severni Vlahi.

Ti so bili nezadovoljni z deželami, ktere so bili Nemcem vzeli in so šli ob neznanih časih, lahko rečemo pred III. stoletjem pred Kr., čezdalje bolj proti izhodu, in so domača vindska ljudstva ali iz njih domovine preganjali ali si jih s silo podvrgli. Tako so prišli vlaški Ombroni in Kotini do izvirov Visle in dalje čez Odro; Anartje ali Anartofrakti, Bastarni in Peukini daleč čez Karpatske gore v Prutske, Dnesterske in Bugove pokrajine; Galatje pa okoli leta 218—201 pred Kr. do Dneperskega ustja, kakor bo še pozdneje govorjeno.

Boji,

najimenitniši in najmočnejši izmed vseh vlaških narodov (Appian in Celtic. I.) so bili že ob najstarih časih v treh sosednih dezelah.

*) Taber, tober je sorodno z nemškim tobber, dobbel, Waldhügel. Trstenjak.

Eni so bili pri izvirih Donave in od Venedskega jezera (Bodensee) proti izhodu na severnem pobožju Donave do današnjega Fichtelgebirge, proti jugu do bavarskih in tiroljskih okrajin; proti izhodu čez Anizo do Ceta (Mons Cetius) blizo Dunaja. Drugi so stanovali na današnjem Českem, Moravskem in po moravsko sileziških rudnih gorah. Te dežele so bile po njih imenovane Bojohaemum, Bojenheim, Böhmen, Pemsko. To ime je še potlej, ko so jih bili Nemci zatrli in spodili, vedno pri inostrancih ostalo. Tretji Boji so stanovali nekaj časa v gornji Italiji. Od tam pa, od Rimljanov pregnani okoli leta 191 pred Kr. čez Alpe nazaj, so se pri svojih zaveznikih Tabriških po Koroškem, kar je bliže Goriškega, in po gornjem Štajarskem pribežališča poiskali, in se potlej ustanovili na Hrvaških in Ogerskih ravninah do jezera Pleso zvanega. Mannert meni, da ta troja bojska ljudstva enega pokoljenja niso nikoli eden od drugega segala, in da niso bila nikoli v eno celino zvezana. (Mannert Germanija str. 478—487).

Boerebista, kralj Katov (Chatti), si je bil namenil s pomočjo Skordiskov, kateri svojim rojenakom niso dobrega želeli, vsa sosednja ljudstva svoji oblasti podvreči; torej je z vojsko šel nad Boje in njih zaveznike Tabriške in jih je v krvavi bitvi pri Tisi otepel. Dežela teh Bojev je bila tako opljenjena, da se jej je še čez sto let pozneje reklo Bojska puščava (Deserta Bojorum) Plin. Hist. nat. L. III. c. 24. — Strabon VII. Tacit. Ann. II. 62. Ostanki Bojev so šli na Česko, toda ob moč so bili za vselej. Njih mirnost, ljubezen do domačije in domovine hvali od tistih časov povestnica. Pod nemško oblastjo, pod katero jih je bil Marobud 12 let pred Kr. spravil, so sprejeli nemški jezik, nemške šege in vso nemško narodnost. Ostanki Bojev ob Donavi, ki so že v spomini pod imenom Baski ali Bojski ob Atilovih časih, so se v eno vzeli z bavarskimi Nemci. Ime „Bavarsko, Bojoarsko“ je še od njih ostalo. Da bi se bili Boji po Markomanih pregnani za karpadske gore umaknili, kakor nekteri menijo, to se ne potrди; tam so Vlahi pod mnogoterimi imeni veliko pred najti. Nekteri imajo tudi napačno Tabriške za Vlahe, pa Tabriški so bili le zavezniki italjskih Bojev, in so se s temi sklenjeni zoper Rimljane vojskovali. Zato so se pozneje iz Italije pregnani Boji k Tabriškom obrnili, in k njim šli pribežališča iskat. Od tod so se, bodi si zavoljo pomanjkanja selišč ali zavoljo ropanja pod svojim kraljem Kritazirom 48 let pred Kr. napatili k svojim sorodnikom Skordiskom, kateri so ob dolnji Dravi in Savi stanovali in bili zavezniki mogočnega kralja Boerebista. Boji so ob tej priložnosti, ko so šli od slovenskih Tabriškov k Skordiskom vsaj nekteri vtegnili novo slovensko ime „Tabrišk“ saboj vzeti*), da so ga še potlej obdržali semtertje kaj časa. Pravi slovenski Tabriški so bivali od nekđaj po goriških,

*) Tako so nemški Vandali, ki so se naselili med Vandi, Vendi v Germaniji, ime Vendav prijeli. Trstenjak.

krajnskih, koroških tabrih. Da pravi Tabriški niso bili Vlahi, je videti:

α) iz tega, kar je bilo v tem odstavki že spredaj o imeni „Tabriški“ rečenega;

β) iz Strabonovih besed (L. IV.) ko pravi, da so Tabriški iz svojih nekdanjih selišč, to je, s hribov proti jugu šli in se s Krajni (Carni) vzeli, se ve da je bilo to lahko, ko so bili pred ž njimi enega naroda. Tabriški se toraj niso od Kranjcev in Japudov strani spravili, kakor se to o Vlahih, to je, Bojih bere.

γ) Strabon (L. IV.) in Plinij (L. III. c. 20) imata Tabriške za oddelek Noriškov (Noricci), zadnji pravi: Nekdaj so bili, kakor pravijo, Tabriški imenovani, zdaj se jim pa Norejci de“. Norik — dežela je bila z Norejci ali Norišci bivatelji in z mestom Noreja dobila ime ob Kristusovih časih od staroslovenske korenine „nora“, kar jamo ali kak rudnik pomeni, ker je bilo tod dosti rudnih jam. Ob Plinijevem časi Vlahov, katerim ime „Tabriški“ pritikajo, ni bilo več v Noriku, da bi se jim bilo Norejci ali Norišči reklo.

O Noriških bo še pri Noriki govor.

Skordisci.

Le-ti velik oddelek vlaškega naroda so od svojih bratov Bojev daleč in odločno živeli med doljno Dravo, Savo in Donavo. Dalje na drugi strani Save gori do ustja Morave, in proti jugu do hriba Skardus (Skrad), ki je Tribale od Macedonije ločil, proti zapadu, kakor se kaže, do Jadranskega morja. Po Trogu Pompeji, iz kterega nam je Justin okrajšan spisek ohranil (L. XXIV. c. 4. L. XXXVI. c. 3), bili so Skordisci en del tistih vlaških izseljencev, ki so se bili v Ilirik spustili, po tem ko so v Italiji zastoj za-se selišč iskali. Athenaios naznani, da jih je cel vlak pod vojvodstvom njih Brena (kralja) na Podonavje šel. Močno se kaže, da so ti Vlahi nekoliko pozdneje, ko so bili že njih bratje proti Rimu odšli, se vzdignili in šli skoz Bojske dežele v Panonijo. Toliko je gotovo, da, ko je Herodot živel, še niso bili tu, da so bili pa ob časi Aleksandra Velikega že ta nova selišča posedli. Njih prihod hodi med 350—336 pred Kr. Natančno odkazanje, kedaj so Vlahi Skordisci v Panonijo in Ilirik prišli, je za slovenskega povestnika zato važno, ker kaže, kedaj so prvobitni Slovenci, Vindi, v Podonavji močno opešali*). Po Aleksandrovih smrti so Skordisci plenili Tračjo, Macedonijo, Tesalijo in so bili celo Delfe v nevarnost pripravili leta 278 pred Kr. Ravno tega leta jih je šla ena truma čez trački Bospor, in je novo kraljestvo

*) Proti Avgustu niso panonski Slovenci več kakor 100,000 vojakov zamogli na noge postaviti; v vojsko pa je šlo vse moško od mladenča do starca. Trstenjak.

Galacijo ustanovila. To kraljestvo je pa le do leta 180 pred Kr. trpelo. Kjer se Donava in Sava stekate, ste mesti Singidunum današnji Beli grad, in Taurunum današnji Zemun (Semlin) od njih dobili vlaški imeni. Za letom 338 pred Kr. je najti mnogo getških in dačkih sužnjev na Grškem, kamur so jih Vlahi poprodali. Posavske Skordijske je bil Tiberij popolnoma otepel. Srbi pravijo „Stari Vlah“ enemu oddelku Skradnjega pogorja in kraju med Ibaro in Drino. V tem kraju so bili Srbi še leta 638 po Kr. ostanke Vlahov najdlji. Na meji med Hrvatijo, Dalmacijo in Bosno ima še od tistih časov ena pokrajina ime „Vloh“. Papež Gregorij XI. imenuje „Major Vlachia“ en del Bosnije, Hrvatije in Dalmacije. —

Ombronje, Ουβρονες, tudi Ambronje zvani.

Ti niso deleč od izvirov Visle stanovali. Kakor je bilo že rečeno, pravi Ptolomej (Geogr. L. III. c. 5.) „Ob Visli pod Venedi so Gythones, potlej Fini, potlej Bulani, pod njimi Frugudionje, dalje Avareni ob izvirih Visle, pod njimi Ombronje, potlej Anartofrakti, Burgionje, Arsietje, Soboki, Piengitje in Besi na Karpatskih gorah“. Reinhard stavi njih selišča v obrečje Obre, med Warty, Netzo in Vislo. Njih bivališča so zlasti pri izvirih Obre in na Karpatskih gorah iskati. Da so bili Ombronje vlaškega zaroda, to se vidi najpred iz njih imena, ki je isto z imenom italijanskih Ombrov, ki so bili Vlahi. Najstarši rimski pisatelj imenujejo prve vlaške bivalce v severni Italiji Ombre, Umbre, Ambrone. To ime je bilo obče vsem ljudstvom vlaškega naroda v iztoku in zapadi Alp. Zgornji Umbronje na Padi so bili imenovani Insubri, pri Polybiji bolj prav: Isomri. Polyb. L. II. c. 32.; spodnji s pglavitnim mestom Mediolanom samo Ombri. V deželi Bojev, se ve da laškega ljudstva, so stanovali Ambronje, katerih se spominja pri hoji Cimbrov in Tevtonov v Italiji 113 pred Kr. Liv. Lib. XXXIV. 46. Po Mannertovem mnenji so bojski Ambronje bili ob današnji reci Amber, ktera se na Bavarskem v Jezaro steka in je blezo po njih ime dobila. Še celo to si je lahko misliti, da so bili od Herodota spominjani Ombriki spredniki Ombrov v teh krajih. Da so bili vlaškega zaroda, zagovarja to, ker so bili njih sosedje vlaška ljudstva, Anartofrakti, Kotini, in Bastarnje. Zadnjič pa tudi imena nekterih mest kažejo na svoj vlaški začetek; imena Korrodunum, Meliodunum, Korridorgis, Rhobodunum, Tardandunum, Eburodunum, Lugidunum, Kasurgis, Budorgis ali Budorigum so gotovo vlaška. Verjetno je, da so se s časoma naprej pomikali in v posameznih četah v domovino Vendov prišli tisti Vlahi, ki so se bili že leta 388 pred Kr. iz Galije vzdvignili, in se v hercinskih gozdih ustanovili. To se je pa na vsako plat zgodilo v tretjem stoletju pred Kr. Šafarik za trdno sodi, da je iz imena Ambri, Ombronje slovensko „obr“ (gorostaz). Beseda Ambro pomeni v vlaškem od začetka vojščaka, potlej je pa po razvadi,

ali zavoljo roparskih želja Vlahov začela pomeniti roparija. (Glej Du Cange glossarium mediae latinitatis.) Gorostaz se zove pri Poljaci olbrzym, so dalje Šafarikove besede, pri Lužičanih hobor, hoborski muž, pri Čehih obr, pri Slovaci obrin, obor. Iz tega se nekako kaže, da je izpeljatev tega imena od „Avar“ bila prenagla, da-siravno je pozneje živeči Nestor Avarom rekel Obri, Obrieni. Slovencem, Rusom, Bulgarom, Srbom je ravno beseda „obr“ popolnoma neznana, da-siravno so imeli ti Slovani z Avari največ opraviti. V navadi in vsakdanja je pa nasproti pri prejšnjih sosedih Ambronov; pri Poljaci, Čehih in Lužičanih. Prenesenje starih imen na poznejša ljudstva zavoljo enakoglasnih imen po spričevanji povestnice ni nič novega. Tako tudi ni dvomiti, da je reki „Obra“ ime ostalo od ljudstva, katero je sicer pri njenih izvirih stanovalo.

Kotini ali Gotini.

O teh govori najpred Tacit; on pravi: „Nič manj mogočni niso dalje naprej Marsigni, Gotini, Osi, Buri, ki na uni strani Markomane in Kvade obsegajo. Ta ljudstva se niso toliko po ravninah kot velikoveč po gozdih in hribjih visočinah ustanovila“. Tacit. Germ. c. 43. Dalje on pristavi opazko, da so Gotini Vlahi, Osi pa so po svojem jeziku Panonci. Ob njegovem časi je oboje to ljudstvo Sarmatom harač plačevalo. Selišča enih in drugih stavi Reinhard in Krura med gornjo Vislo, med Warto in Odro. Po Dio Kassio-vem mnenji so Kotini že leta 174 po Kr. stanovali na severno-iztočnem Ogerskem. Ptolomejevi *Κοτυναίοι*, ki so v zgornji Dačii stanovali, so, kakor si gre misliti, s Kotini isto. Nekoliko dalje proti jugu so bivali Sidonii, ki so bili vlaškega zaroda. Šafarik meni, da so bili tudi Anartofrakti, ktere Ptolomej zraven Sidonijev stavi, vlaškega zaroda, in da so enega imena toraj sorodni z Anarti, ktere tudi Ptolomej v Dačijo stavi v sešičino Bastarnov. Osi iz Panonije domá so brez dvoma s podonavskimi Slovani 350--336 pred Kr. semkaj prišli.

Bastarnje in Peukini.

Le-ti so v Dnesterskem obrečji in po Sedmograškem stanovali. Ali so bili vlaškega ali nemškega zaroda, o tem je še danes prepir. Najpred so oni v tem kraji imenovani, ko se je zadnji macedonski kralj Persej zoper Rimljane vojskoval okoli 170 pred Kr. Pisatelj Bastarnom dajejo razna imena; Diodor jih zove Galate, Polybij in Livij Bastarne in Vlahe, Justin Gale in Kelte, to je, Vlahe, Plutarh Galate in Bastarne; poznejši pisatelji jih večdel Nemcem prištevajo. Peukini so bili Rimljanom že pred Avgustovim cesarovanjem znani s tem, da so se bili ti Peukini ene ostrvi blizo ustja Donave polastili, in ta ostrv se je tudi po njih Peuke imenovala. Strabon jim odločuje prostor v severju med Atmoni in Sidonii. Atmoni niso sicer skoro nikjer imenovani.

Sidonije stavi Ptolomej zraven Burirov v južni izhod čez izvire Visle. Oboje Strabon imenuje Bastarniška plemena.

Peukine Ptolomej prišteva z Bastarni vred največim ljudstvom evropejske Sarmacije, ki so med gornjo Tiso in Dnestrom stanovali. Cesar Prob je bil 100.000 Bastarnov v Dačijo preselil, kjer so potlej zemljo obdelovali, zato se pri Prokopi med tračkimi mesti najde tudi Bastarnes. O Peukinih na ostrvi enacega imena v donavskem trikotju se ve, da so iz današnjega pogorja Bučes (Mons Peuce) iz Sedmograškega prišli.

Vlahi Bastarni so bili v III. stoletju pred Kr. iz hrcynskih gozdov prišli, pregnali so Agatirse, kateri so pozneje da.eč v severnem kraju najti, in so se vselili v Dačijo z zlatom bogato. Ti Bastarni ali Vlahi so se bili pa že v silno starih časih pomešali s tujimi ljudstvi, najpred z Agatirsi, Geti in Vindi, potlej s Sarmati, nazadnje z Goti. Njih so bili podjarmili najpred Getje, potlej Rimljanje, in nazadnje Goti, tako da so bili sčasoma popolnoma v nič prišli. Njih ostanki, kakor je videti, so bili ovčarji; zato v karpatskih gorah Valah, Vlah pomeni do današnjega dne ovčarja*). Da so bili Bastarni Vlahi, spričujejo nektera do zdaj ohranjena imena mest, kot. Karrodunum, Vibantavarium, Zemi-zirga i. t. d.

Galatje ali Vlahi iz Male Azije.

Ti so bili prišli do mesta Olbie. To mesto je bilo grška naseljbina pri Črnem morji. Ta naseljbina se je bila začela 655. leta pred Kr. Sem je bil Herodot večkrat prišel in je to mesto popisal. Že ob časih Čudov je bilo po kupčiji v dobrem stani; le da je moralo svojim lakomnim varhom Čudom vsako leto veliko harača plačevati. Ko so pa začeli Čudje in mnoga bojaželjna ljudstva od vseh krajev vkupaj vreti, nastopila je za Olbio žalostna doba; od iztoka so prišli Sarmatje, od zapada Vlahi, od Baltika Sciri in drugi dalje v deželo miroljubnih Slovanov predret in ob Dnepri stanujoče Čude preganjat. Tisamatje, Čudje Saudoratje so iskali Olbio si usvojiti, da bi se bili mogli v ostrožnem mestu Galatom braniti.

Vlaški jezik.

Lahi so imeli svoj poseben neslovenski jezik. Tu naj stojé le nektere iz vlaškega vzete besede Slovanov: obr; balvan vlaško peulvan; terč skotsko targ, valizko tarian, bretonsko tyren, srednje

*) Vendar Vlah, Lah (primeri lat, las za vlat, vlas) zna slovenska beseda biti sansk. valhe pastir, rusk. Volos bog pastirjev, kranjsko Velesovo opominja na nja; korenični vokal je izpadel, ko v besedah mlin, klin itd. Trstenjak.

večno latinsko targa; paveza kimersko ali valizko pafais, srednjevečno latinsko pavasia, novogrško *παβερζια*.

V II. stoletji po Kr. so bili Vlabi začeli skoro povsod giniti: na njih mesto so povsod Nemci nastopili.

A n t j e.

Antje, *Avrai* ni ne tako splošno ne tako stanovitno ime kot ime Sloveni. Antov spominja Jornand, Prokop, Agathias, Menander, Maurikios, Theophylakt, Theophanes, Chronicon paschale in Pavel Dijakon. Po teh virih soditi je bilo ime Antje blizo dve sto let v navadi. Razširjenje ljudstva, ktero je to ime nosilo, ni šlo nikoli čez deželo na gornji kraj Dnepra in ob Črnem morji. Jornand o Antih tako-le govori: „Quorum (sc. Winidorum) nomina licet nunc per varias familias et loca mutantur, principaliter tamen Sclavini et Antes nominantur. Sclavini a civitate Noviodunense et lacu, qui appellatur Musianus, usque ad Danastrum et in Boream Vistula tenus commorantur. Hi paludes silvasque pro civitatibus habent. Antes vero, qui sunt eorum fortissimi, qua Ponticum mare curvatur a Danastro extenduntur usque ad Danaprum, quae flumina mansionibus ab invicem absunt.“ Na družem mestu pravi: „Nam hi — ab una stirpe exorti tria nunc nomina edidere, id est Veneti, Antes, Sclavi.“ Nazadnje še govori o Winithar-jevem vlaki zoper Vende, rekoč: „Winitharius — paululum se subtrahebat ab illis (Hunnis) suamque dum nititur ostentare virtutem in Antarum fines movit procinctum.“ Iz teh besedi se vidi, da so po Jornandovem spoznanji Antje bili poglavitni zarod Vinidov, kateri je med Dnestrom in Dneprom v severnem zapadi od Črnega morja, kako deleč se ne ve, v notranje s svojimi selišči segel. Jornardov vrstnik Prokop, kakor se vidi, je med Sloveni in Anti tak razloček delal kakor Jornand; spoznal jih je za poglavitno pokoljenje enega naroda, on pravi namreč: „Antje sosedje Slovenov in pa Sloveni in Antje so imeli pred eno obče ime“ i. t. d. Dneper postavita Jornand in Prokop enoglasno za mejo med Sloveni in Anti. Oziroma na obsego njih stanovanj se pa v tem razločita, da Prokop pusti njih selišča dalje proti severju segati. Sploh važne in spomina vredne Prokopove besede v tem obziru so: „Majotski zaliv se steka v Črno morje. Ondotni biva-telji, nekdanj Kimerci imenovani, se zdaj imenujejo Uturguri. Okolice dalje proti polnoči zavzamejo brezštevila ljudstva Antov.

Ime „Antje“.

Imena Antov ni lahko določiti, še celo tega ne, pri katerem ljudstvu se je začelo. Še le po Gotih in družih Germanih je bilo

Grkom znano, pri katerih je prav kmalo po odhodu Nemcev iz tistih krajev zginilo. Tukaj se prilega zlasti nemška (anglo-saks.) beseda *ant* (velikan) staronemški „*anzi*“, po gotski morda *ants* ali *antus* (?). Kakor so bili Lutici zavoljo svoje srčnosti ali lutosti, in Bodrici (od *bođr*, *vigil*, *pugnax*) ta svoja imena dobili, tako so bili menda Antje tudi zavoljo velicega žvota to svoje ime dobili. Šafarik misli, da so se po slovenski zvali *Uti*, v edinjem številu *Utin*.

Srbi v Beli Srbii.

Sloveni imenovani Sirbi ali Srbi so bili ljudstvo, ktero je po Pliniji in Ptolomeji med Mejom in Volgo bivalo ne deleč od današnje reke Srpe. Prokop, ki nam najstarje in najobširniše navesti od vedbe in šeg Slovenov naznani, sklene svoje velikovažno naznanjenje s temi spomina vrednimi besedami: „Pred so imeli Sloveni in Antje eno ime, oboji so bili nekdanje čase imenovani Spori, kakor mislim zavoljo raztresenih stanovanj po vaseh; zato imajo prostrane dežele; večdel deželá na uni strani Istra je njim v oblasti.“ Žali Bog, da je bil Prokop s slovensčino popolnoma neznan, in da ni tega starega vsem Slovenom občega imena v njegovi prvobitni nepopačeni obliki nam ohranil. Pa preiskovalec se po Dobrovškovem razgledi lahko prepriča, da je Prokop svojo prečudno besedo „*Spori*“ iz starodavno slovenskega imena „*Srb*“ napravil. Guido iz Ravene (Anonymus *Ravennas*), ki je v IX. stoletju živel († 886) in nam iz starorimskih potovidov in iz družih zdaj zgubljenih pripomočkov obširen zemljopis sestavil, kateri je pa, da bi tako ne, v zelo pomankljivem spiski se do današnjih časov ohranil, vendar pa zelo dragocene odlomke in navesti obseže, ima v začetki Slovenov te besede: „*Sexta ut hora noctis Scytharum est patria, unde Slavinarum exorta est prospacia; sed et Vitiges et Chimabes ex illis egressi sunt.*“ Vitiges so baltiški Vitingi in Chymabes je znan nemški zarod Chimavov. Dobro je zapomniti, da Guido to Čudijo (Scythio), iz ktere pusti Slovence se zaroditi, stavi med prvobitna stanovanja Normanov, Čuhoncev in Roksolanov, in jo naravnost razloči od stare Čudije, ktera je dalje proti iztoku v obsegu desete nočne ure ležala, in ktero on pusto in staro Čudijo imenuje. V I. c. 12. pravi on: „*Decima ut hora noctis grandis eremus et nimis spatiosa invenitur, quae eremosa et antiqua dicitur Scythia.*“ Guidova Čudija je bila manja severno-zapadna stran Ptolomejeve Sarmacije ali dežele med Baltikom, Karpati, spodnjim Dneprom, zgornjo Volgo in Čuhonskim.

Z Guidovim spričevanjem se nekako vjema, kar je brati v zemljopisnih zapisih necega Monakovskega rokopisa, kateri je prvo-

bitno iz IX. stoletja; bere se v njem: „Zerviani, quod tantum est regnum, ut ex eo cunctae gentes Sclavorum exortae sint et originem, sicut affirmant, ducant.“ Primerjanje tega mesta z družimi v tem rokopisi nas prepriča, da tista velika srbska dežela je domovina vseh tistikratnih Slovenov, in da je ravno to, kar Bela Srbija cesarja Konstantina Porfirogeneta in Guidova Mala Čudija. Ker se ime Bela Srbija slovenskemu ušesu najbolj prilaga, zato to deželo zgoraj v napisi tega odstavka tudi tako imenujemo. Ime „Srbi“, kakor vidimo, je bilo nekdanj najsplošnejše in rekel bi ime celega slovenjega naroda. Po preseljenji Slovenov v zapad in proti jugu je šlo ž njimi v okolice ob Odri in Labi in na druge strani ob Donavi, in zginilo je v svoji domovini v deželah ob Visli in v iztoku, tako da se od njega v IX. in X. stoletji le še nekoliko sledu najde. Ob Nestorjevih časih (1050—1114) pa še tudi popolnoma zginje. Od Boga in od Visle so se Srbi vzdignili okoli 636. leta po Kr. v Ilirik, vendar jih je bilo še nekaj maleda na starih doméh zaostalo.

Od kod je ime „Srbi“?

O začetki imena „Srbi“ učeni marskako ugipljejo, za gotovo se to ne more povedati. Morda je to ime po reki Srbi, ob kateri so stanovali. Rek tega imena najdemo posebno tri, utegnili jih je še več biti. Prva je Sarab v Indii, steka se v Ganges; druga je Serbis tudi Hyrgis ali Syrgis imenovana, toda zadnji dve imeni ste iz „Srbis“ popačeni; današnje ime te reke je Srpa, ki na Ruskem v Don teče; tretja reka Sirbis ali Srbis je v Mali Azii in je bila tudi Xanthus imenovana. Verjetno je, da so ob vseh teh treh Srbih nekdanj Sloveni Srbi bivali, in da so ravno po Srbi, ki se v Don steka, ime Srbi ali Srbi, Sribli dobili. Po rekah najdemo večkrat ljudstva imenovana.

Srb si je v rodi s „srebat“ (lat. sorbere) in s turškim šrbet (pijača).

Če slišimo imena Bela Srbija, Beli Srbi, Beli Hrvatje, Beli Kranjci, Beli Rusi, mora nam na misel priti, da so bili v Mali Azii tudi Heneti (Veneti, Vindi), Leukosyri t. j. Beli Suri, Beli Sori ali Belosorci imenovani, in njih dežela je bila Leukosyris, t. j. Bela Sora. Prilog „bel“ je od nekdanj Slovenom priljubljen.

Mogoče vendar, pa ne posebno verjetno je, da je iz Syris, Syr, Sr (lat. Syrus) postalo Syrb, Sorb, Srb z dostavkom pismenke b; kakor je iz stati stob, iz streti strop, iz liti liv. Syr, Sar ali Saur pomeni solnce, boga svetlobe. Toraj bi se Srbi toliko reklo kot čestitelji boga svetlobe ali solnca. Syr se najde v kranjsko-slovenskem sor ali sur n. pr. sorast (lat. candidus) soraka ali sraka (die Elster), ki je zraven črnega svetlobela, surka hrvaško oblačilo, ki je namest kranjskega rokavčarja, sora t. j.

belopasasta krava, sorij belopasast vol, Sora belosvetla reka, ki nad Ljubljano v Savo teče, osorno gledati = svetlo ali jezno gledati.

Nektera neslovenska ljudstva v soseščini Slovencev.

Kimeri.

Le-to ljudstvo si je bilo v rodi z Nemci, kakor priča njih jezik, ki obstoji iz nemških in latinskih besed, in posebno *g* stavi pred *w* n. p. gwiber (vipera, Viper), gwared (custodire, wahren). Iz tega jezika je nastalo Valižko.

Gotje.

Ti so živeli v zvezi s Slovenci ob Baltiku od leta 320 pred Kr. do 182 po Kr. In potlej ob Dnepri, Dnestri in Doni od 182—376 po Kr. Verjetno se kaže, da so se ostanki Gotov v Mužii, Dalmaciji, in Panonii pomešali s tistimi Slovenci, ki so pozneje tje prišli. Ni toraj čudo, da je v jezici obojega ljudstva mnogo besed, ki so uzajemno na posodo vzete.

Gepidje

so se bili ustanovili na Ogerskem ob Tisi in Maroši, poslej jih je Hunski vlak sabo v Galijo spravil. Po Atilovi smrti so se bili na svoje stare sedeže ob Tisi vrnili, od tod se jih je bilo nekaj preselilo v Slavonijo. Ko so bili Longobardje prišli v Panonijo, bili so Gepide otepli in razkropili 565 po K. Pavel Dijakon Longob. I. 27. — Gepidje so bili Nemci.

Nemci.

Že nekdanj so Slovenci Nemce po tem imeni nazivali. Nekteri izpeljujejo to ime od nemškega ljudstva „Nemeti“ imenovanega; drugi pa od „nem“ to je mutast, ker so bili za Slovence tako rekoč mutasti ko živali. Nemetje so bivali na levi strani Rajne, kjer ste mesti Worms in Speier. Pa tudi v Galii so taka imena mest n. pr. Nemetum, Nemetacum, Nemetocena. V vlaškem (t. j. kelt-skem ali galjskem) jezici pomeni, kakor dejo, beseda Nemet sve-tišče, hram božji. Oni, ki sodijo, da je „nem“ korenina besede Nemci, pozivljajo se na ime Slovenov od „slovo“ t. j. besede. Veliko bolj po pravici bi se utegnili pozivati na Nestorja, ki tako piše: „Jugra že jazyk jest njem i sjedjat sja z Samojedy na po-

lunoščnih stranah“ t. j. Jugri so tuje ljudstvo in stanujejo s Samojeji vred na polunočnih (severnih) krajih. Nekdanje še prejšnje čase so Sloveni Nemce le Tude, Tužde, Tudje, Tudjesce, Tudeške imenovali. Beseda *cudzi* je nekdanj pri zakarpatskih Slovenih tudi Nemce pomenila, kakor je po Nestorji beseda *jazyk* t. j. ljudstvo, *gens*, pomenila Čude: Čud i vsi jazici. Še le pozdneje je bila beseda *tudj* rabljena za Neslovene.

Prusi.

Prus, Prusin, Prusak je izvorna beseda; ne iz *Po* in *Rus*, *Porus*, *Borus*. Prusi so bili litevskega zaroda.

Longobardje.

Le-ti, nemško ljudstvo, so pod vojvodom Alboinom svoje sedeže v Panonii bili Hunom zapustili s pogodbo, da, ako bi Longobardom bila sila se vrniti, spet svoja selišča zavzamejo. Šli so toraj iz Panonije s svojimi ženami, otroci in z vsemi svojimi brklarijami po tem, ko so v Panonii stanovali 42 let. Šli so v Italijo malega travna 568, in do leta 774 so bili v Italii novo kraljestvo ustanovili.

Avari (Obri).

Le-ti so bili iz Azije, to je, iz Črkeskega prišli leta 555 po Kr. v Evropo in so se v Daciji poselili. Od tod so se čezdalje bolj razširili pod vodstvom svojega Kana (Chana) Bajana. Ob odhodu Longobardov so se bili v zapuščena selišča teh poselili. Tudi po Avstrii do Aniže, na Štajerskem ob Muri in Rabi so bivali. Zraven ste bili Hrvatija in Dalmacija prišli v njih oblast.

Huni.

Ti so bili mongolskega zaroda. Pod Atilovim vodstvom so se bili vselili v Panonijo v sredi petega stoletja. Njih poglavitni sedež je bil v Tokaji, od kodar so leta 451 in 452 po Kr. napadali zapadno Evropo.

Dovod, da so Slovenci staro evropsko ljudstvo, iz njih sosedov.

Slovensko je od drugih indo-evropskih in indo-azijatskih jezikov različno, vendar je od svojih evropskih sosedov že ob starodavnih časih nekatere besede sprejelo, iz Gotskega n. pr.

gotški ausahriggs (inauris), kiril. userjaz; got. aurtigards (hortus), kir. vrtograd; got. kaldiggs (puteus), kir. kladiaz; got. ganisan, kir. goniznu; got. boka (liber), kir. buky, kranjski bukve; got. farjan (ire), kir. varati; got. garazds (disertus) od razda (loquella), kir. gorazd; got. staigs (platea), kir. stegna. Ta beseda je tudi na kranjskem Gorenskem v Cirkljah znana, in pomeni prostoren pasovnik na ravnem, ter vtegne v rodi biti s stegniti (extendere), kakor stegno. Got. skauts (fimbria), kir. skut i. t. d. Nasproti slov. dlġ (debitum), got. dulgs; pliasati (saltare), got. plinsjan; slov. steklo (vitrum), got. stikls; slov. župan (dominus), got. siponeis (domicellus); slov. kuzlo (praestigia), got. skohsl; slov. drka (foramellum), got. thairks; slov. del (pars), got. dails; slov. hlieb (panis), got. hlaibs; slov. trus (ruina, terraemotus), got. drus i. t. d.

Ker so te slovenske besede najti v prevodi svetega pisma, katero je bilo že okoli leta 350 po Krist. od Ulfila izgotovljeno, zato je očitno, da so veliko pred V. stoletjem morale od Slovenov k Gotom priti, kar se ni moglo drugače zgoditi, kot ob Baltiškem ali pa ob Črnem morju okoli Dačije, ker Gotje niso nikoli zunaj Evrope stanovali. Ravno kaj takega bi se dalo temeljito skazati o slovenskih besedah v družih germanskih narečjih, namreč v Skandinavskem, v Anglosaksonskem, tako tudi v Litevskem in Čuhonskem jezici. Vse to spričuje, da so bile te besede veliko pred kot 470—638 od teh ljudstev sprejete, sicer ne bi bile nikoli tako splošne postale.

Med jezikoslovnimi dovodi o zvezi Slovencev z družimi staro-evropejskimi narodi je odkazati tudi nekterim ljudskim imenom prvo mesto. Sploh je znano, da lastna imena postanejo iz splošnih besed, kot n. pr. Poljane od polje, Drevani od drevo, Pomorani od po morji. Pa tudi nasproti dobé lastna imena sčasoma splošen pomen n. pr. pomeni cikan pri Slovaciġ lažnivca, in grk pri Srbih kramarja. Z imenom Vlah so Slovenci kakor Nemci z Walach, Vealch poznamovali vsa keltska ljudstva. Prenesenje imena Vlah na Latine zadaj za Vlaha stanujoče spričuje, da je naše ljudstvo nekġaj Vlahe poznalo, ko so še v zgornji Italii stanovali. Enake razglede napeljuje Šafarik pri Latiših, kateri so vse današnje Rusko Kreewy po Krivičih zvali; potlej pri nekġanjih Finih in pri Čuhoncih v Finlandii. Pri Slovaciġ, Moravciġ in starih Srbih ter pri družih Slovenciġ pomeni Vlah, Valah pastirja ali ovčarja.

Imeni nekġanjih malih ljudstev: Rakatov v današnji Avstrii in Karkontov v današnjih Karkonoših, se niste pri nobenem družem starem ljudstvu čisto ohranili kot pri Slovenciġ za spričevanje, da Slovenci ob tistih starih časih niso celo daleč naseljeni bili. To velja tudi o imeni Slez, Slezak, katero pride od Silingi, ki so imeli selišča ob Slezi na Sobotki (Zobtenberg). Silingi so bili z Vandali od tod potegnili že ob začetki IV. stoletja. Leta 333 jih najdemo že v Panonii, 407 v Galii, kjer so potlej tudi zginili.

Beseda obr (ambro, gigas) se da po enaki pravici od vlaških Ombronov, ki so v tretjem stoletju pred Kr. na eni strani še dalje memo Bojev ven ob današnji reci Obri na Posenskem bili naseljeni. Vites (victor, heros) je v tesni zvezi z mogočnimi Vitingi ob iztočnem morji, katerih Trebellius, Sidonius, Aurelius Victor in drugi spominjajo. Kirilska beseda spolin (gigas) bode svoj pravi začetek najdla v imeni Spalov, kateri so bili nekdanj ob Donavi in ob Črnem morji mogočni (glej Plinija, Jornanda). Ravno tako sorodno kirilsko Čud ali Sčud (gigas) z imenom Čudov ali Čuhoncev, in srbsko ter kranjsko-slovensko tuj (alienigena) s Staronemškim in Litevskim Thiuda, Tauta. Da je ime današnjih Sotakov na gornjem Ogerskem od nekdanjih Satagov, kateri so v sredi V. stoletja v teh krajih bili, ni pomišljevati. Nekdanji Skarmarci, tolovajsko ljudstvo, ki je bilo v slabem imeni in je stanovalo ob Dolnji Donavi v V. in VI. stoletju, dalo je priložnost k slovenskemu skomrah (sannio, nebulo). Zavezniki Hunov Sabiri, ki so bili pozneje od Bulgarov in Slovenov potlačeni, dali so priložnost k slovenski besedi sebr (servus, plebejus), kar se pogosto najde v starosrbskih postavah in drugod. Znano je, da krstanin (krščeničnik) od tatarskih časov do današnjega dne na Ruskem in še v drugih slovenskih deželah toliko pomeni kot hlap, in da je na Kranjsko-slovenskem ravno od tistih časov krščeničnica toliko kot dekla.

Ko je Priskos kot poslanec po povelji grškega cesarja leta 448 popotoval k Atilu v staje blizo današnjega Tokaja, dobil je v vsaki vasi prosa namest reži za živež, in tako so mu dajali tudi „med“, kakor so temu ondotni ljudje rekli, kar so namest vina dajali. To spričuje, da je Priskos med Slovenci potoval. Da so bili Slovenci blizo hunskega poglavitnega sedeža, spričuje tudi to, da Jornand v pripovedi o Atilovi pogrebščini rabi besedo „strava“, ki je slovenska beseda in pogrebščino pomeni. Med drugimi so bili Satagi, dandanašnji Sataki ostanek iz Ilirika in Panonije pregnanih prvobitnih Slovencev ob časih Hunov.

(Dalje v prihodnjem letopisu.)

Prekmurski knjižniki pa knjige.

Spisal Raičev Božidar.

Narodna poveda resni, ka je oča, zročivši ne vede in ne hote svojega sina črtovi, vselej solze ronil režoči mu kruh: ravno tako meni, kedar zastavim pisek, da napišem kako črtico o prekmurskih Slovencih, žalost kljuje srce in dušo, vsled česar gorka rosa orje brazde po licih, ker prejasno vidim in globoko čutim,

ka že zija nalik lakotnemu pozaju grobno žrelo, da pogolta mile nam bratove, ter spremeni v čikoše in kanase, ako skoro ne vstanejo na silno delo omikani narodnjaki, in se v kratkem ne obrno politiške razmere na ugodnejšo plat.

Najnovejša doba kaže gazilna konjska kopita, kremplje morivno zasekava v nežno osrčje jihovega krasnega golča in čestne narodnosti; dobili so namreč dvojezične; knjige učilniške, majarsko-slovenske, da se po tem poti počinjajo uriti še rahli kraljevčani slovenski v sloki madjarščini. Res, mi Slovenci na Štirkem tudi uživamo rajsko sladkost učne knjige dveh jezikov v selskih učilnicah, vsaj prvlje smo bili primorani v drugem razredu rabiti čisto nemške bukve, le mestoma je smel pohlevno čučati slovenski katekizem poleg nemškega bahača, vsaj prebridke nasledke so zapustile proklete nemčevalnice; toda naši ljudje se dramijo, krepka zarja naznanja jim bližino belega dneva, prebirajo prece radi, vrh tega je dendenešnji vsak novejši omikanec slovenske krvi iskren ali konči topel narodnjak, bodi si posvetnjak ali duhovnik, iznimke so tako redke, kakor nekda pravila. Vse druga podoba se razkriva na Prekmurkem, ondi med domačimi svetovnjaki le prvotne olike, kamo li omike ne najdeš slovenskega narodnjaka, da bi si ga grabljami iskal, ali Diogenovoj svetilnico sledil, vsakternik madjaroni in sicer iz polnega grla in na ves glas. Isto tako priča slovstvena zgodovina, nijenega knjižnika ni, ki bi bil le poved napisal potomcem, — pisci so sami duhovniki kamor katoljški tamo protestanški, kateri še niso zatajili svoje drage matere. Sedanji dnovi žalibog svedočijo, ka tudi popovje hrbet obračajo roditeljici in jenim dičnim glasovom, ter jo nedostojno zasmehujo, kar ovaja skrajno skvarjenost in gujusno zaslepljenost, ki že v roko seže blazni. Na vsem voljnem svetu ni tolike nezahvaležnosti, koliko prodajajo mnogi Slovani v razdvojeni Avstriji; take spake, da ne omenjam npravnega in umnega stališča, brcajo in bršejo proti prirodnim zakonom, ktere je v točke zložil vsemodri praum stvarnikov.

Toda zastonj vsaka beseda, slepo je slepo, a belmo se malo-kda zvrachi; samo žalostno za nas, ka toliko število bolnikov ob-sedencev hrani naš narodni hram. Je-li moreš navajati primere, ka bi se Lah ali Madjar odpovedal najdragši svetinji, narodnemu jeziku in narodnosti, ter objemal tujstvo? nikakor, prvlje bi se dal obesiti, nego toliko ogromno izdajstvo naložiti na svoj značaj; hočejo li sinovi slovenske krvi biti neumnejši? je-li pametno in pravično, tujko zatiravko na sree pritiskati in poljubiti, svojo mater pa, ki nas je nadajajoča svojim mlekom milovala, celovala, po vrazjem teptati in ubijati? Tako delo je hujše od peklenščakovega početja. Posnemljoč Jeremijo javčočega in prosečega kličem: povrnite se, sčednite se. Vaši slovenski spredniki so pred Madjarji naselniki bili v blaženem Panonskem, toda, da govorim z navedenim prorokom, slavni sinovi v čisto zlato ogrneni, kako so spremenjeni v lončeno posodo, delo lončarskih rok? oni sedaj

gospoduju z mastnimi selišči, Slovani pa so razrineni na gore, bregove in jalove kraje; in tem grabežem bi darovali jezik in narodnost, da bi se še huje napuhavali? Nikoli več. Vseumu božanskemu se je prilično zdelo dovoliti, da se slovanski narod opasan močnim pasom občnega, čeravno v več narečij razdeljenega jezika množi kakor listje na drevju, trava na ledini, pesek v morji; Slovan stanuje, kder basenski Triglav moli v sive oblake, kder Jadrta pere nogo slovanskim tlom, kder krševiti Velebit ponosno gleda na črnogorske sokolove junaške, rokujoče se s solznatimi bratovi okoli plačočega Balkana, kder na podnožji velikanskega Kavkaza krasne in nežne deklice zrcaleče se v Venčanega morja biserni gladini predejo zlato runo, kder Petropavlovsk namače svoje ponosno stalo v Tihem oceanu, kder se beli medved onkraj Nove zemlje sprehaja po ledenih grudah, kder je Peter Véliki iz morave podignol mesto krasnih poslopij, vsaj po Beringovi cesti donijo glasovi slovanski v svobodno Ameriko. Slovani poseduju pol Evrope in obilno tretjino Azije, šteječi 85 milijonov ljudi; po pravici se tedaj ponašamo, ka solnce nikdar ne zatone z obzorja slovanskega. Razve Arabov, kateri so nekda gospodovali od Malake do Lisabona, pravi Schlözer, ni naroda na vsem svetu, kateri bi si svoj jezik, svojo moč in svoje naselbine tako neizmerno daleč bil razširil. Bratje Prekmurci! vi ste črstva in zelena veja te velikanske slovanske lipe, vi sonarodniki tega nepreglednega naroda, ki je ravno sedaj na redu, da veličastno stopa na teme slave in omike. — Recite Madjarjem, naj se štejo, in štejoči se najdejo okoli 4 milijone ljudi s pomadjarjenci vred. Kaj je 4 proti 85, to so Madjari proti Slovanom. Sedanji čas Madjarji in madjaroni resnijo, ka je Madjarjev 8 milijonov; lažljivost tega mnenja tako-le dokažem: Veselényi Nikola stavlja okoli 1843. l. stavopisno število vseh Madjarjev na 4,600.000, kar je oziroma na skupno bivalstvo avstrijsko od istega na 39 milijonov cenjeno previsoko, toda bodi si. Hote ovrči omenjeno krivo misel pozivljem se na francezkega učenjaka Henri Martina, kateri prehodivši pred nekimi leti Ogrsko pravi, ka pri Madjarjih množenje ljudstva ide istim rakovim potem kakor pri Turcih, kateri še se zdržavajo turčenjem drugih narodov in plemen, sami na sebi pa vidoma hirajo. Madjarka navadama hoče biti mati samo enemu deteti, nikar večim; tej trditvi se v obilnem društvu na Ogrskem nikdor ni ustavljal, tudi oni ne, kateri se osmici klanjajo; ako dakle iz dveh Madjarjev prihaja samo eden odvetek, narod se nikakor ne more množiti, nego ugonobiti se po letih nalik Rimljanom. Tako tožno stoji račun o množitvi madjarskega plemena; da bi se vendar ognol prepada, silama in na vse kriplje madjari nemadjarske sodržavljane, da bi pomadjarjenke neskvartenih rodov rodile ponarejene arpadovce, toda sčasoma povzemše tudi te iste razvade pomagale bodo pospeševati pogubo. Na to se opiraje ne morem biti ugoden vedež slavne bodočnosti madjarski nadutošti, pa kako bi tudi mogoče bilo, da bi se neznaten jezikov osre-

dek zdržal med ogromnim narodom slovanskim, v sosedstvu s temenečimi v omiki Nemci, in pa Rumuni, ki tudi šteje 7 milijonov ljudi, imajočimi omikane sorodnike; Madjar pa nima na svetu nikder več brata. Kako nespametno je toraj v azijskega divjaštva žrelo metati dične sinove slovanske? Hočemo li, da nas spoštuje drugi, spoštujemo se sami, ne zaničujemo prostega ljudstva, učiti je treba te zapuščence in zanemarjence, nikar se norca iz njih delati; ako so neomikani, kdo pa nosi največ krivnje? niso li duhovniki jim dani za učitelje, roditelje, omikovalce? Kder pa je oko temno . . ., posmehuje prosto ljudstvo podpisujete sami sebi obsodbo. Opustivši daljno razmišljavo o žalostnih razmerah prekmurskih bratov prestopam na razgled njihovih pisateljev in knjig.

Vedeti je treba, ka ogerski Slovenci nikoli niso imeli učilnice, kder bi se bil razlagal slovenski jezik; ka vsi sinovi hoteči se poduhovniti ali za kako drugo službo se pripraviti, morali so in še sedaj morajo tuja učilišča pohajati, kder se nihče niti ne zmeni o Slovenih razve psuje in grde je, kamo li da bi jim se prilika dajala, post. v bogoslovskem semenišču uriti se v materinsčini, v kateri pozneje nazveščajo nebeški nauk ter delijo o drugih rečeh poduk, ista osoda pritiska učiteljske pripravnike; ka niso nikoli imeli in sedaj nimajo nijenega pisatelja, kateri bi le neko tenjo znanstvenega pojma mogel razkriti o slovenski skladnji, in bi umel povedati razlog, zakaj se tako piše in govori, jezikoslovje jim je sevsema neznana držela. Tujizne, bodi si nemčizne, madjarizne, grčizne, latinizne, vrinovše se zaprva v prestavo sv. pisma goje se kakor pravilnice, čeravno so podedovano zlo, ki se mora iztrebljeno na ogenj vrči, da se opepeli, kajti inači bi kot drač vzpet lahko klice pogovalo. To pomislivši vidimo, ka so njihovi pisatelji le samorašniki brez znanstvene in umetne gojitve, samo nektarniki najpoznejših piscev so povrhoma poluknoli v naše knjige, toda nesrečno, ker posnemljo zvečine napake, ki še kale vedrino jezikove lepote, ka so zajimali edino iz navadne izvirnice narodnega govora, kroječi po kopitu svoje osobne znanosti tega ali onega jezika, kterega se je na tenje naučil ali v učilnici ali zasebno; pa kljubo tolikim oviram in zmotam hrani prekmurščina bogati zaklad za slovenskega jezikoslovca in poprek za slovnico in okrašenje pismene slovenščine. Da ne spremimo s telesno smrtjo tudi imena teh vrednih prijateljev svojega zanemarjenega naroda, za častno dolžnost si jemljem, ker so prece pripomogli v nepovoljnih razmerah k jakši stavbi narodnega poslopja slovenskega slovstva, oteti je pozabljivosti, ter vvrstiti imeniku slovenskih knjižnikov, jihova dela pa knjigopisju; — poberimo drobtinice, da konca ne vzamejo.

Imena tu nenavedenih pisateljev in knjig prekmurskih račijo narodnjaki slovenski onkraj Mure nazvestiti meni, ali kteremu naših časnikov, naj se spopolni pregled slov. slovstva na Prekmurskem.

Najstari prekmurski knjižnik slovi Küzmič Števan Šurdanski, bivši luteranski propovednik v Šurdu, šomodjke stolice med 1600—1700 l., ondi se je tisto dobo slovenski govorilo,*) za rodišče se mu ne ve.

V Šurdu pastirjuje prestavil je sv. pismo nove zaveze na slovenski jezik, naslov mu je ta-le: Novi zakon, zdaj oprvič z grčkoga na stari slovenski jezik obrnjeni po Števan Küzmiči Šurdanskem. Ta knjiga je prvokrat na svetlo dana 1771. l. v Hali, s predgovorom napisanim po Torkoši Jožefu, propovedniku v Šopronu. Drugi natis se je ovršil v Požoni 1817. Štámpani s piskmi Belnajevoj Jerbčini. Čudna prikazen v tem delu je, ka je mestoma spolnik posnet po grškem, Prekmurec ga ne pozna v svojem govoru, in onda še madjarščina gotovo ni toliko delovala na slovenščino, da bi se na njo bil jemal ozir. Ta knjiga je najstarša med dosle znanimi tiskopisi prekmurskimi, služeča za vodilo potlanjim piscem; le toliko so se spametili poznejši knjižniki, ka se je opustil nepotrební spolnik. Slog ovaja, ka Küzmič ni vedel za Dalmatinovo prestavo, takisto Japel za Küzmičevo ne, a prestavljavec novega izdanja slovenskega sv. pisma ni imel niti duha ne sluha o kakšem Küzmiči, in odtod toliko la-godno delo; pisalo in krpalo se je brez prilične podloge in brez ozira na vzajemno pomoč na svoj kan, o jezikoslovni omiki niti misliti. Da Küzmič ni znal za Dalmatina, ni kvar, kajti več bi si bil v spisu skvaril, nego popravil in olepšal, a nesreča je, ka novejši naši prestavljavci niso vedeli za Küzmiča.

Na vzgled jegovega sloga podajam iz apostolskega djanja pog. 27. 26.—32. pretvorivši madjarski pravopis v naš kakor povsod:

26. Vu nikši záton se pa mámo vö vrči.
27. Gda bi pa štirinájseta noč bila, kak smo se semo tamo nosili na Adrianskom morji: okoli pou noči so štimali ládjarje, ka se njim približava nikša držela.
28. I püstili so olovnico i najšli so: ka je morje dvajseti klaftrov globoko bilo: i malo dale idouči pá so püstili olovnico i najšli so petnájset klaftrov.
29. Bojéči se pa, da bi se kak na kamena mejsta ne namerili, z répa so štiri kotve vö vrgli želejouči, da bi den bio.
30. Gda bi pa ládjarje šteli odbejzati z ládje i püstili bi čun vu morje pod takšim obrazom; liki da bi šteli kotve z prednjega tála vö ftegüvati;
31. Erčé Paveo stotniki i vitézom: či eti ne ostáno v ládji; vi se zdržati nemrete.

*) Ambrosii annales eccles. 795. T. II. 62. „Sunt complures de Vendica gente cactus Evangelici A. C. in con. Castriferrei, Sümeghionsi et Szaladiensis.

32. Teda so vitezje odsekali vajati čúna: i nihali so ga, da je vö spadno.

Prebrav teh sedem vrst opazuješ prosto panonsko slovenščino, ki se prece ugodno prilaga slovenskemu ušesi, ter se mnogo prilicneje glasi, nego slog našega sv. pisma; zmes nahajaš dve tujki, namreč *klafter* = seženj, in pa *tal*: z prednjega tala, čeravno Küzmič imenuje prednji konec ladje *gobec* v 41. vrsti istega poglavja: „Gda bi se pa namerili na mesto dvojega morja: zavdarili so ladjo na pečino. I *goubec* (tudi srbski) istina, kak je vézno, ostano je tak; da se je ni geno nej; rép se je pa razpiščávaro od sile válov.“ Nenavadna prikazen je vö = vun = ven, česki vy: vö vrči, vö spadnoti, mesto izvrči, izpadnoti; ta vö bi treba bilo nameščati z razmernikom iz; končni *l*, tudi *lj* sprehaja v *o*: bio, zveličiteo, vendar še zdržitelj, branitelj Samostav zát on = otok: Djanja apostolska 28, 1. ka se Melita zové te zát on. Naši slovarji, tako i nemško-slovenski slovar molčke o tem. Dobro slovenski bi se 26. vrsta tako-le glasila: „Dospeti nam je treba na nek otok“, ker devenire ni = naleteti, kakor ima naše sv. pismo. 27. vrsta . . . nosili smo se — menda ni naša izreka nego grška; štimali so ladjarje, ka se njim približava nikša držela, na e: zdelo se je mornarjem, ka se bližajo nekemu kraju. Ladjarje bi bili po pravem ljudje tešoči in skladajoči ladje, sicer se sklada s srbščino. Krasno pravi Prekmurec: ka se njim približava nikša držela; — voze se v ladji proti bregu zdi se resnično, kakor bi se zemlja bližala ladji. 28. vrsta: I püstili so olovnico, naše: In so vrgli svinčeno mero; starinska slovenščina pa Vuk sta se olovnici ognola: и измѣръше глѣкинѣ; i izmjerivši dubinu. Nemško-slov. slovar ima pod besedo Senkblei, nach Gutm. vodoméni svinec . . . , böhm. olovnica . . . , dvojim, ka je češčina bila znana Küzmiču, a gotovo je, ka naše dosedanje slovarstvo ne pozna slov. samostava olovnice; vodomer je v tem pomenu kakor madjarski viz-mérö, viz = voda in mérö iz naše korenike mer, primerjaj *földmérö* = Feldmesser = zemljemer. Isti slovar ima besedo *kotva* za česko, M. jo navaja kot slovensko. Prekmurec: kotve so vö vrgli = izvrgli, namreč iz ladje, a staro-slovenščina pravi: *кѣрѣгоша котѣзи* = vvrgli so kotve, namreč v morje. Ure na kotve bi svobodno imenovali kotvenice, si dro je grčizna; deležje želejouči se opira na sed. želejen, želeješ. 30. vrsta: pod takšim obrazom; naše: z izgovorom, prekmurska izreka je mnogo lepša od naše, sicer bi mi tudi lahko rekli: pod izlikom. 31. vrsta: erče = reče.

Za tem knjižnikom je menda najbližnji Küzmič Miklóš, bivši duhovnik župnikovine sv. Benedeka in okrogline slovenske vice-öspöröš, kar je po našem dekan, konec minovšega in početkom tekočega stoletja. Temu duhovniku je naročil prvi somboteljski vladika, jih gospodstvo in najviše počtovani gospodin Sily Jánoš, z gornjega Sopora, da na stari slovenski jezik obrne

„Svete evangelije“ poleg koledarja in reda rimskega na vse nedelje in svetešnje dni z občinskega svetega pisma. Prvejšega pisatelja je prevajanje iz grščine zavodilo včasih na spolnik, ki ga jako redko nahajaš v K. M. blagovestji, ker latinščina močna v sklanji ga ne rabi, kakor ni grščina osobnega zaimena v spregi ne, ker ta je krepka. Na spolnik v sklanji in na zaima pri glagolih silijo jezik medla ali celo odbrušena sklonila in pa puhla ali celo spreminovša osobila, primerjaj nemščino: 1. 2. 3. 4. sklon frau, frau, frau, frau, in novejša romanska narečja. Blagovestna knjiga bila je znovič tiskana stroškom jih gospodstva previsokega in najviše poštovanega gospodina Herzán Ferencza z Harraša grofa, sv. r. c. popa kardinala, drugega somboteljskega vladike. V Sombotelji po Šiess Antonu 1804. leta. Od istega pisatelja so tudi „Staroga i novoga teštamentoma svéte histórie kratka šumma.“ Najnovejše izdanje gotovo tekočega desetletja nima letopisa, kakor nijena prekmurska knjiga prenatiskana stroškom Weitzingerjevim, kar ne bi smelo biti; šteje 133 strani. Več o njem ni znano. 1860. leta sem bil v lesenem župniškem hramu, kder je ta slavni mož stanoval in spisaval, to poslopje mi je bilo kakor narodno svetišče, čeravno ima pragove do kolena visoke.

Kakor K. Št., takisto K. M. imenuje prekmursko slovenščino stari slovenski jezik. Ti možje niso poznali brižinskih spomenikov, niti supraslskega rokopisa, vendar čutili so menda nekoliko iz zgodovine podučeni, ka oni bivajoči na davnih seliščih starih Panonov govore stari slovenski jezik, kateri so jih vnuki in prevnuki kakor najdragšo uročino ohranili skoro neoskvrnjeno, a mi do najnovejše dobe nismo niti vedeli za njega, in ravno to je krivo, ka smo v nekterih primerih na stran zavozili, in sedaj nam je treba zablodivša se kola marljivo in spretno spravljati v pravo kolomijo.

Korotansko razrečje početek jemljeoče na zahodni strani starskega Ptuja javlja mnogo več tujizen, ki že so zastarale in se nekako prikrivajo, da še se bistro oko izurjenega jezikoslovca spodrzne prek njih; panonsko pa se je čistejše in bogatejše ohranilo izlasti na Prekmurskem, kder se tujstvo menje trsilo kvariti je. Vzajemne delavnosti nismo poznali, in odtod tolika razcepljenost; kedar izpitamo in prebrodimo do dna razrečja, bode nam mogoče dobro slovensko slovnico napisati.

Za vzgled jezika tega pisatelja podajam blagovest: „Nedela po novom leti.“ Evangelium sv. Mátaja vu II. táli.

„Vu onom vrejmeni: Po Heródesovoj smrti ovo angjeo gospodnov se je skázao vu sneh Jožefi v Egjiptomi, govoreči: stani gori, i vzemi dejte, i mater njegovo, ino idi yu zemlou Izraělsko: ár so spomrli, kí so iskali dušo diteta. Šteri gori*) stánovši,

*) Odsle navajaje slovja iz prekmurskih pisateljev opuščam nepotrebne in hrpave grčavosti: gori, doli, notri, vö, naprej, nazaj itd., kder

vzéo je dejte, i mater njegovo, i prišao je v Izraëlsko zemlou. Slišavši pa, ka bi Archelaus kralüvao v Judaei mesto Heródeša oče svojega, bojao se je tá idti: i opomenjeni vu sneh, odišao je na stráni Galilaeae. I pridouči prebívao je vu váraši, ki se zové Názareth: da bi se spunilo, ka je povedano po prerokej: ka de se Názarenski zváo.“

Küzmič Števan ima nektere razlike od tega slovja, namreč m. govoreči piše erkouči; m. ka bi kralüva, kaj kralüje; m. v varaši, v mesti; m. ka je povedano po prerokej, povejdanje po prerokáj.

Vidi se, ka še niso vedeli pravila, po katerem se odmečejo latinske ali grške končnice imenovalnikove, ako rabimo tuje besede, tedaj ne Herodeš, Egiptom, Archelaus, nego Herod, Egipet, Arhelaj; prekmurski pisci še ne čutijo, ka je: stani gori nemčizna, po pravem: vstani iz vz + stani = ystani. Končni h se opušča, iznemši sneh, tedaj po prerokej, K. St. celo prerokáj, kder a ne valja. Dajavnik moških in srednjih samostavov pišejo na — i m. ũ = u: skázao se je Jožefi m. Jožefü, kar bi pravo bilo. Krepko in črstvo se glase deležja: govoreči, stanovši, slišavši, česar se naše sv. pismo ogiblje, menda zaradi medlovice; nikdor ne misli, ka jih ljudstvo ne razume, vsaj ljubi je, ter se z njimi ponaša, p. Haložan govori: dnes je žgoče solnce; cvetoče drevje, deroča Drava. Pridouči je m. prišedši, ta oblika je neznana onim knjižnikom, čeravno pišejo prišestni in pa v zemši.

Iz najnovejšega izdanja svetih historij:

„Sámson je taki vu detinstvi Bogi posvečeni: niti vína, niti nikšega drugoga močnoga pitjá je nej vzéo k sebi. Sámsona moč je velikoga glása. Tristo lisic je vlovo, i spárom je njé zvézao, med njihne repé je pa goreče skále privézao, i tak je je püsto vu Filisteušove dozorjeno silje. Te ogjen je pa nej samó že znóšeno, nego ešče i stojéče silje vse požgao z goricami i z olivenim drevjom vret. Strašnim talom je od Filisteušev zvézani; ali strgao je on vezálja, popadno je tam na zemli ležéčo somarsko lakolo (laloko), i k smrti je ž njov pobio jezero Filisteušov. Gda bi pa žéjajouči od Boga poníznó vodou proso, s koutnoga zobá one lakole je dobo vretino, i vtišao jo svojo žéjo... Sámson je zgrabo varaška vrata, i obadvá tála ti vrat je s strügmí vret na svója pléča vzéo, i na bližánji brejg odnesao.“

Okoli 1816.—1820. leta so natisnene „Pesemske knjige“, štejoče 456 strani, rabijo je protestanti pri božji službi. Kdo je sestavljavec temu delu, meni ni znano.

V isti dobi je na svetlo dana drobna čítanka, 30 strani obsezajoča, v nji se nahajajo sestavčiči iz prirodopisja, prirodopisja,

so prepolni in nimajo mesta; takisto ne pišem *ou* ondi, kder po pravem ima biti samo *o*: nov, to, nikar nouv, tou, pač ohranil sem *ou*, kedar odgovarja nosniku α = idouč, delajouč, rouka, goloub.

slovja in iz sv. pisma. V tej knjižici se bere bosedra korant, haloški korant = žaba, korantačnica je Haložanom lok, katerim se streljajo koranti. Katoliške učilnice ne rabijo tega berila.

„Krščanske nove pesmene knjige“. V Soproni. Štampane s Kulčar Kataline piskmi v 1823. leti. Predgovor je napisan 1821. leta. Pisatelj in izdavitelj se imenuje Barla Mihál, Kóvágó-Oerške fara duhovni Pastér. Ta knjiga je po pravem le drugo izdanje prvlje imenovane pesemske knjige z nekterimi pomnožki in zboljški.

„Dühovni aldovi ali molitvene knjige“. Spravljen po Cipot Gyürji, Evangeličanske Hodoške fare Dühovniki. V Sombatheli. S Perger Ferenca piskmi 1829 leta. Ta molitvenica je namenjena slovenskim protestantom.

„Kniga molitvena“ staroslovenska, v šteroj se nahajajo različne ponižne molitvi, z dvojim pridávekom. Na hasek slovenskoga naroda na svetlost dana. Najde se v Radgoni pri Weitzingeri Alojzi. 1813. Pisatelj ni naznanjen, toda slog ovaja pisek Küzmiča Mikloša. Ta knjiga je večkrat prenatísena in pomnožena; za rabo služi katoličanskim krščenikom.

Med novejšimi knjižniki zasluđuje pozornost Košič Jožef, kateri je marljivo in zdáčno delal na slovstvenem polji prekmurškem. Narodil se je dne 9. vinotoka 1788. leta v Belotincih pri Muri, gimnazij je zvršil v Kiseku, kder so ga sprejeli v sirotišče imenovano Adelffy Keltzian orfanotrophium, kamor radi jemljo pokatoličane ali mladence iz pomešanih zakonov,*) in poprek siromaško deco, ako duhovniki spoznajo, ka je prebrisane glave. Meni se zdi, ka je ta zavod tudi kovačnica, kder se iz Slovencev kujo Madjarji. Modrstva in bogoslovja se je zučil v Sombatheli; za duhovnika je bil posvečen dne 11. velikega srpna 1811. leta; kaplanoval je v Belotincih, a župnikoval mnoga leta na gornjem Šiniki. 1861. leta je služil zlato mešo, pokopali so ga ondi na Števanje 1867., dičnega starca 79 let. Košič prebirajoči naše knjige in pozneje časnike ni več po vse čisto pisal prekmurškega narečja, posegši včasih v naš govorni zaklad, toda navadama nesrečno, postavimo rabil je mestoma nemški da, kder ima biti ka. Jegovo delovanje je Slovence jako podbujalo na prebiranje, čeravno se toži 1833. l.: „ár što bi meo volo na svoj kvár Slovcnom knige písati, med šterimi vekšina ali nevej šteti, ali, či zna,

*) Mimogrede omenjam, ka se v prekmurščini in prosti hrvaščini zakon ne zove sveti zakon, kakor bi ga pre naj imenovali po nasvetu nekega slovenskega pisatelja, nego hišni zakon, a zakonci hišniki: ne otročni hišniki. Prekmurški katekizem uči na strani 86.: Hišnoga zakona svestvo je nerazločno, sklenjeno tovarištvo . . . Ako se je zmote bati, vzemi se toraj že rabljeni pridev, nikar sveti zakon, ki ima drug pomen. Nasvetovati je, da se pretresniki slovenskega jezika obširneje razgledajo po njegovem slovstvu.

skoro vse hūli, ošpotava i zavrže, kajkoli je novo, i nej od njega najdeno.“ On ni pisal samo za crkveno slovstvo, nego največ za posvetno omiko svojih rojakov, ali kakor je sam zove, zemljakov, Čas, um, nabrane znanosti in imetek je daroval svojemu narodu, kakor se dohaja za pravega in poštenega omikanca. Sam je navadno pasel 25 stotin ovc, le včasih, izlasti poslednja leta postregli so mu s pomočnikom. Obiskavši ga 1860. letu našel sem, ka, če ravno starovičen, vendar še je bil krepkega, ravnega in trdnega života, navadno razoglav, prav bistrega duha, zvestega pomneža in neopešane delavnosti. Pravil mi je, kako na dolnjem Siniiku hira slovenstvo, nemštvo pa se širi, ker se namreč ondi naseljuje razni nemški rokodelci in obrtniki, pokupijo vsa večja posestva in zemljišča, ter tako zagrebajo svojo narodnost med neomikanimi Slovenci. Kdo ne vidi, kdo ne čuti, ka nam je le neomika kriva naglega prepadanja; zato kličem, omike in vzpet omike nam je treba, kakor postrvi bistrice in sicer prave narodne omike, inače smo pogubljeni. Koder po teh krajevih najdeš večo krčmo ali prodajalnico, povsod je v tujih, navadno v židovskih rokah. Pripovedal je nekako radosten in dovoljen, ka si dopisujeta z našim Oroslavom, kteremu je večkrat razložil pomen kake besede. Razve drugih menjših spisov znane so mi te-le knjige: „Kratki návuk vogrskoga jezika“ za začetnike . . . na vandalska vūsta preneseni po Košič Jožefi gornje Siničkom plebanuši. V Gradci 1833. Papir ino natiskanje od Leykam Andráša. XX. 185 strani. Na konci je priložen kratek madjarsko-slovenski slovar: „Roučna kniga niki korenástih i penjástih vogrskih rejči.“ Tisto dobo je gospod Košič še naduto puhal v tikev, kakor sam pravi, „orsačkih očakov“, ki so velevali vsem kraljevčanom poprijeti se madjarščine, hotечи in iskreno želeči, da se ne samo ogrski Slovenci, nego i vsi drugi nemadjarški narodi potope v Madjarje, o svojih slovenskih bratovih še onda senjal ni. V vvodu rečene knjige pravi: „Če se ednok pokopa vogrska rejč, more z obraza zemlje potūnoti vogrski narod.“ Jokali se ne bi za njega. Svojemu narodnemu jeziku pristavljal je pridev „vandalski“, „sprnjeni“, kar bi se mnogo dostojnejše priliegalo madjarščini. Nasvetoval je v istem delu vzajemno sprejemanje slovenskih in madjarskih otrok, toda ni zato, da bi se madjarčeki tudi slovenski naučili, nego zaradi tega, da bi se od njih Slovenci bili nasrkali kolikor toliko arpadovega golča. Strašno pogubna in pogibeljna je Slovencem ta slovnicā zasejavša krive nazore, ki so množini nesrečno vodilo. Toda Košič ozrevši se malo dalje po svetu in sicer slovanskem poboljšal se je do dna, ter postal častni narodnjak. — Drugo prav prilično, rabno in prostemu ljudstvu podučilno delo je: „Zobrisani Sloven med Murov in Rabov“. V tej knjigi pripoveduje pisatelj neke običaje teh Slovencev, v misel jemlje nekaj zgodovine, kara nektere razvade in napake, ter podučuje, kako se imajo vesti v navadnem in društvenem življenji, kako bi dolžni bili gospodariti itd. Tretja knjiga

se zove: „Zgodbe v ogrskega kraljestva“. Natisk od Bertalanffy Imrea v Sombotheli vu leti 1848. O Madjarjih govori na strani 7.: „Vougrri pozvani od Arnulf Casara na pomoč proti Svatoapluki Moravskom králi nájšli se cesto v Pannonio, ino se ne dajo več od etec. — Pannonske dobrote so pri etoj priliki ovóhali, ž njih železo i lejpolične ženske polúbili, na štere so si sledkar zmirom zobé brúsili.“ — „Arpad Madjarje srečno privodi na zdájšno zemlo. Tú so se oni na večfele skoro same slovenske narode namerili s šterimi so se nekaj z dobrim spravili, nekaj pa so si jih nej nači kak s krviprelejanjem podložili, njihovo zemlo osvojili, po sprejetji nezbroyenih slovenskih rejči med svoje so svoj slóki jezik obogatili, štéri je lih vu psüvanji ino preklinjanji premožen bio; od lejpih slovenskih žensk so lepše sine in čeri zadobili.“

Tako je pisal poboljšani Košič nalik Pavlu o sprednikih „orsáčkih očakov“, ktere je 15 let prvlje na svečnjake stavil, in o njihovem jeziku, kteri je toliko iskreno priporočal svojim malim zemljakom. Kako zdravo se sodi očiščenimi nazori, oh, da nam je na skorem več enakih spokorjencev! — Razve teh knjig še je priobčil nekoliko pobožnih spisov in zapisal obilno crkvenih govorov, kteri se dosle hranijo v rokopisu. Vsi prekmurski pisci se krivi delajo madjarizne piscoči: od Arnulfa Casara; za Leopold II. krála; po Košič Jožefi m. od Arnulfa Casara; za Leopolda II. krála; po Košiči Jožefi, ker Slovenec vselej sklanja obe imeni, rodovinsko in krstno. — Ne poveni mu slava!

S a b a r J a k o b narodivši se od hrvaške matere v Železni stolici dne 15. malega srpna 1803. leta bil je redjen dne 21. grudna 1826, župnikuje 25 let v gornji Lendavi, preselil se 1861. leta v Črensovec. Sobar slovi kot najglasovitejši govornik slovenski, akoravno rodom ogrski Hrvat. Zapustil je propovedi, po priliki na pol leta, lepo ino snažno pisane, križni pot in vse drugo, kar crkveni obred veleva opravljati v narodnem jeziku, zloženo jegovim umom iu trudom. Ete spise hrani župna knjižnica črensovska. Jegov duh je slobo dal pozemeljski lupini pred petimi leti; sedaj ima v Črensovcu vrednega naslednika Kovačiča Marka, mučičarja, kterih si obilno želimo med prekmurskimi duhovniki, da se bolje spoznamo ter bratinstvo okrepimo.

K a r d o š I v a n, duhovni pastir protestanški v Hodoši že prek 30 let, izdal je 1837. l. K a t e k i z e m v slovenskem jeziku za protestanške vernike; 1868. l. je poslovenil „1867. leta v ogrskega orsačkoga spravišča posvečeno právdsklenje.“ Slog je okoren in lagoden; zdi se, ka ta gospod ne pozna našega slovstva, ker ináč ne bi pisal gyeleš m. zbor; sobočke okrajine követ m. poslanec in več drugih nepotrebnih madjarskih besed; tako zvihrana pisava na vsem svetu med omikanci ne najde ugodne razzodbe. Naznanilo mi se je, ka prevaja sv. pismo stare zaveze, in dogotovljenih ima pet knjig Mojsejevih; toda ta prevod bode malo koristil, ako se do jedra ne nauči je-

zika, izlasti skladnje. Točka 5. pravedsklenja glasi se v njegovi prestavi tako-le: „Predtém je s strani vogrskoga orsága, na vse ono gledouč, ka se povejdani nastajov dostája, domače orsáčko správišče i njega koronívani král z vjedinanov volov skončávao, i pri etaksi skončávanej potrdjenji je drugi orság oblásti nej meo; ár je vogrski král, kak ti drugi pod njega ládanjem stojéči orságov samovolén poglavnik, dugovánja i dúžnosti oni orságov s samovládno*) oblástjov poravnávao. Ali zdaj se je, poleg lastivne rejči Svetl. poglavnika, cejla stáva preobrnoula, tak da so Njih Mil. „s právdeládnov oblastjov**) obdaríváli i te druge orsagé svoje, i tak njé s samoládnov oblástjov ravnati nemorejo dopústiti, ni nji pravdenoga pristáplanja odvřtiti.“ Lepo slovenski se veli: država, ali ako hočete po domačem reči: držela, orsag je madjar-ski; gledouč je krivo m. gledéč; správišče nima pomena gyeles, nego zbor; čemu kovati novakinjo právdeláden, vsaj imamo primerno besedo ustaven, ustava, ustavnost; kriva oblika odvřtiti m. odvřei je res v navadi kakor i v Halozah, toda v pismu se ne bi smela prikazati. Pravda pomeni to, kar pri nas zakon = postava, ta je nepotrebna nova zleženka, kajti že imamo odlično besedo zakon.

Trplján Aleksander ugledal je beli svet 1816. leta v vesi Ivanovcih, župe sv. Benedeka, železne stolice; roditelji so mu bili kmečkega stanu, ljudje poštenega glasu in bogati, razumevaj za ono siromaško okolico, oča mu je bil po rokodelstvu krojač. Niže četiri gimnazijske razrede je zdelal v Kiseku, nadaljeval v Sopronu, kder se je tudi učil bogoslovja, dovršivši je v Beču na vseučilišči bogoslovskega odseka za protestanške duhovnike. Dokončavši prepisane nauke in skaplanovavši okoli tri leta izvoljen je bil soglasno in preradostno za duhovnega pastirja v Púcincih 1843. leta po zimi. Z doma so mu verniki veliki slovesnosti prisanjali pohištvene in poprek gospodarstvene reči, bilo je po vestnem naznanilu gosp. Borovnjaka 50—60 sani, da si na vsakih le kaj malega, ker ondi si računi vsakteri župljan za posebno odlikovanje, ako more svojemu dušnemu pastirju nekako poslužiti ali pomagati. Odtod bi se dal nauk izvajati za marsiktere ovčice, ali da boljše rečem, kozliče in kozle na slovenskem Štírskem, ki svojih duševnih dobrotnikov namič čislati ne znajo, ne da bi jim ponujali roko pomočnico. Pase skrbno in pazljivo svoje ljubljene ovčice blizu 15 let in blagosloviv pozemeljsko življenje preselil se je odtod dne 18. sučca 1858. leta v 42. letu na nedopovedljivo žalost svoje sedaj osiročene župnikovine, izlasti pa svoje premile rodovine, namreč tovarušice in dveh sinov. Vdovi so Púcinčanje letno podporo ali mirovino izrekli in obečali

*) Samoládna (absolut) oblást, gde vola gospodíje.

**) Právdeládna (constitutionell) oblást, gde právdaláda, poglavnik poleg právde, nej poleg svoje vole kraljíje.

vsako leto davati, kar točno vrše; starejši sin se sedaj uči bogoslovja v Beču. Trpljan se je, bi rekel, vkorenil v srca svojih vernikov, vse ga je rado imelo, in še den denešnji je v častnem spominu pri bivših svojih poslušalcih. Sedanji duhovni pastir pučinski, jegov naslednik piše, ka je spoštovanje, udanost in ljubezen do njega med onimi ljudmi neizbrisljiva. Toliko priklonost si je pripravil nekaj z izvrstnim govorništvom in milim ponašanjem, nekaj s tem, ka je molivnico dal dično ponoviti in nove orglje z 12 zmenami napraviti, kakor jih nima vsa slovenska okroglina niti v katoliški crkvi, ter navlašče naučiti nekega človeka orgljanja, katero dobro opravlja. Obhajal je tudi s svojimi ljudmi Marijine svetke, kar je prikratiti hotel sedanji duhovni pastir, toda ljudstvo ni dopustilo. Bil je priden in neopešan delavec v vinogradu gospodovem; jegovi bogoslovski nazori so se nagibali bolje na pobožnost, nego na strogo umnost, zato ga niso posebno ljubili protestanški bogoslovci ogrski. Na smrtni postelji je srčno prosil občinarje, naj si po njegovi smrti izvolijo za dušnega pastirja Cipota Rudolfa, kar so mu radi obečali ter ostali mož beseda. — Kakor pisatelj je bil marljiv pišoči prece lep slovenski jezik, kar se je toliko leže godilo, ker v njegovem rodišči se govori prekmurščina v lepi, okusni in nežni podobi. Jegovo pisateljstvo seza samo v področje jegove pastirske delavnosti, v dobri obliki je prestavil „*K n i g e ž o l t a r s k e*“. Slovenčene po Trpljan Šándori, püconskom farari. V Kösegi, 1848. Iz teh malo niže podajam na vzgled jegove pisave psalem 11. in 19.; napisal je *z g o d b e s v. p i s m a*; sestavil „*K r š č a n s k i a b c*“, to je, vodilo krščanskega nauka za otroke. Oskrbel je novo izdanje knjige „*Novi zákon*“ ob. po Küzmič Števani. Druga ni pisal, tudi ni zapustil nikakšnega rokopisa.

Psalem XI. („Trôšt prôti protivnikom je vu vüpazni na Bôga“).

Vu Gospodni se jaz vüпам. Kakda pravite düši mojoj, naj leti na goré vaše, liki ftiček? — Ar ovo ti neverni nategüjejo lok, i strêle svoje naleküjejo na tetivo, sktivoma strêlajo te pravične. — Oni razvržejo i grünt; ka tak more pravičen opraviti? — Gospod je vu svétoj cêrkvi svojoj. Gospodna thron je na nebi: njegove oči vidijo: i njega ozmice vardévajo siní človeče. — Gospod sküsi toga pravičnoga, toga nevernoga i krivico lübca odürjava düh njegov. — On na te neverne dá deždžiti žarjo, ogen i žveplo; i vihêr slápov, za tal pehára njegovoga . . . “

Psalem XIX. „Nebésa glásijo diko Božo, i krepkost nébe nazveščáva rôk jegovi delo . . . Nji(h)rüm tá leti po vse drželaj, i reči njihove na konce svêta. On je sunci stánek zgotovo vu nji. — Í ono vözhája, liki ženin z kamre svoje: veseli se, kak jünak na bëžanje po poti svojoj. — Právda Gospodna je popolna, čerstvo činí düšo: Gospodna svedostvo je stanovito, i modre činí te prôste. — Skončanja Gospodna so práva, i razveselijo srce: zapovedi Gospodne so svetle, i presvétijo oči. — Bojazen Gos-

podna je čista, i ostane ne veke: sodbe Gospodna so istinske i pravične vsegavêč. — Dragša od zlata, i vnogo čistoga zlata; i slajša od méda i satovja méda. — I sluga tvoj se po nji presvétí; v nji zdržavanji je veliki nájem.“ Iz navedenih redkov se vidi, ka je še mladi pisatelj v ličnem, snažnem in črستم jeziku pisal, samič spolnik pači slog. Namesto *ou* piše *ô*, a mesto *ej*, *ê*, toda ne povse dosledno: *n ô vi*, *bil ô*.

Jegov naslednik in priporočeneec Cipot Rudolf nima Trpljanovega duha, niti toplega, kamo-li vroče slovensko srce za narod, nego je strašen in strasten madjaron, drzne se celo o velikih svetkih madjarski propovedati; on bi želel brže bolje slovenski golč in narod poarpaditi, kakor nekda Košič, dokler se mu niso sevsema očistili in razvedrili možgani. Sam o sebi piše to-le: „Po goreči priporoči mojega sprednika me je osoda privedla v Pü-cince; od svojega prvega detinstva sem bil zapustil ta kraj, in po takim povse pozabil slovenščino, sem prišedši moral sem se nji vaditi, delaje po noči in podne okoli tri leta; toda hvala Bogu, sedaj sem že slovenski propovednik, ne prestavljam več, nego svobodno izdelavam svoje propovedi, tudi propovedam dostikrat neutegoma. Do pisateljske časti vendar ne doženem, tudi ni moja želja vzpeti se na toliko višino, izlasti v sedanji dobi ni, ko se tudi tu povsod madjarski govori. Naši Slovenci niso vseslovanje, tudi ne hote postati. Za vseslovanska kovarstva in gomote tu niso tla. Peščica (maroknyi nép) tega ljudstva bi naj poleg svojega slovenskega maternega jezika znala tudi madjarski, to je naš kan in namen, po katerem nam je hlepiti kot dobrim domoljubom kraljevinskim.“ Tako duhovni pastir in oča Cipot.

Kdor toliko zavržljivo in zaničljivo govori o ljudeh, kteri ga živijo, ter mu vsakdenji kruh pridelavajo, zasluži batine, po tem pa hodi, odkod si prišel. Kde je ljubezen za domači golč, kterega se je sisaje navzel na maternih prsih? Te bire bitja plešo poguben ples, naj dobro pazijo, da jim prezgodaj ne spodleti. Če je Slovencev peščička na Ogrskem, vedite, ka niso sami, nego imajo večê število bratov iste krvi in roda od množine nebeških zvezdic, in tem se morajo bližati ter z njimi se spoznavati in se družiti, nikar prestvarjati v barbarsko pleme azijsko, o katerem nas iskreni Kremplj v svoji zgodovini pravi: Madjarji so bili takši ljudje, ka se stari pisatelji čudijo previdnosti božji, kako je taki človeški izvrženosti prisodila toliko lepo deželo. Povse zmerno in čedno smemo brez bojazni na zmoto izreči stavek: prvlje se stere in pokoplje nadutost in krivičnost madjarska, nego se potuji peščica ogrskih Slovencev. Žalostna prikazen je, ka takih tepcev, prodajalcev svojega naroda množina raste na blatnem smetišči slovanskih tel, prokletstvo se ne more ogniti takih spak in črnovestnikov sočih brez poštenja in ljubezni svojega rodu. Zgodovina svedoči, ka so ravno protestanški duhovniki bili vzor čistega rodoljubja med Čehovi, Slovaki, in se tudi

med Prekmurci; toda tolažimo se, vsaj celo med apostoli je bil Juda Iskariot. Sicer povemo vam odkrito, ka, če že bi moralo biti, dali bi se desetkrat rajše ponemčiti, nego pomadjariti, ker Nemci imajo izvrstne pisatelje, velikansko slovstvo, pa tudi sevsema pravične moževe, postavimo Herderja, Schlosserja, Boppa itd., o čemur med kanasi niti tenje ne iztekneš. Gotovo ste slišali basen o volu in žabi, nauk si posneti ne bode na kvar.

Žbüll Franjo se je narodil 1825. leta, za duhovnika pa posvečen 1848. leta, župnikoval je v Dolincih po priliki do 1865. leta, ter moral svetu srečno reči v najmožatnejši dobi. Jegovi listi javljajo, ka je bil mož umnik; da je imel priliko, nekoliko nagibanje in krepše zdravje, mogel bi bil postati najboljši prekmurski pisatelj, ter posrednik med Prekmurci in nami, toda bridka osoda nas tudi ondi skeleče pritiska. Opomnim še, ka je Franjo rabil že 1858. leta naš slovenski pravopis. Tu priobčujem jegov zanimiv list napisan gospodu Borovnjaku, kateri mi je račil do brotljivo ga izročiti, glasi se tako:

Drágy moj prijáteo!

„Ravno sam se v nedelo zarán na predgo pripravlao, geto je moja hlapica tvoje velko pismo z mesom vrét s Šálovec prinesla. Včasi sam včenjé tá niháo, i sam záčao tvoj list čteti; med čtenjom sam se v škegjnji tak na ves glás hrzao, ka so moje dekle s hiže vöprišle me glédat, s kejm se koli loudim. V..... ve čobe, strašna kritika, Dávída i popa plés itd., to se mi je vse tak v glavi vrtelo, ka sam se samo s sílov mogao na najkračise ponovljenj predge nadignoti. — Te tvoj list kak i vsakoga, šteroga boš mi vu dugovánji slovenskoga slovstva pisao, tá denem k listi slávnoga našega domorodca Markfya, šteroga je on meni te poslao, pokedób je moje sostávke v „Religio“ prečteo, i s šterim me je na pisanje ešče več dugovánj nadigávao; té liste bom varvao do smrti, naj naši nasledniki ešče i te, kda se mi že dávno na práji pepeo obrnemo, spoznajo, ka so se njihovi pradedi nej samo za napunjavanje žepov, nego za oplemenitejnje svojega zapuščenoga, zavrženoga, ali njím záto dönok lüblénoga naroda skrbeli.

Pišeš mi, ka ste me na Jakopovo na gornjo Lendavo čakali. Ja dragec moj! te je nedela bila; jaz sam pa dokončao vu sebi nedelni i svétošnji dén samo za volo kákše heje huje z domi nigdar nej idti, s tála záto, ka si mislim, ka se mi dühovnicke bole čas, i tüdi vékšo priliko mámo po delavnij dnévaj kaj razveseliti; s tála pa záto, ka se mi míli lüstvo cejli odvečerek brezi vse bože slúžbe brezi právoga zroka nihati. Na Jakopovo sam obr toga i záto nej mogao z domi idti, ka sta ravno te pri meni koudivala (naš koledovati) Libanonskoga brejga popa, i ka sam na drügi dén rano nakano našega gospodina pišpeka (vladike) v Moudlince pozdravlat idti; kak sam to tüdi véino. Ravno sam te tá prišao,

kda so že potrdenje i cejlo božo službo pred poudnévom skončali. Bilo jij je eno 27 ali 28 gospodov samij okolinatnij sousednij duhovnikov i nekoliko soldačkij čestnikov spravleno. Edni so se kártali, drugi čednili, tretji sprevedivali. Meli smo pa pri Danieli francuški obed, s šterim sam si žaloudec tak pokváro, ka sam eden čas nej mogao vína piti. S pišpekem je s Sombotelja bio Kops. Toga so z vnogimi bogoslovskimi pitanji meketinili. Kranc ga je pitao, jeli so méšnicke naslednicke apostolov, ali 72 iz vučenikov. Jaz sam ga pitao, jeli smo mešo, štero smo poleg novoga lista Rimpápe i po indašnjij zdaj že prestávlenij světešnij dnevaj, dužni za lústvo aldúvati, dužni vu lastnoj fárnj cěrkvi slúžiti i te, gda tej indašnji světki na delavne dnéve spádnejo. Odgovor je trdeči, nej pa tajéči bio. Pitao je Kopsa i moj soused Jánoš vu dugovanji ednoga hišnoga zákona“ . . . (Prigodbo opuščam, ker nima posebne jezikoslovne vrednosti, razve menda besede ö r ö č i n a = uročina = dedina, samostav u r o č i n a je prešel iz slovenskega polja v madjarščino, in odonod se je vzpet povrnol, toda v madjarski bundi zavít in z brkovi; Madjar pograbiv ktero naših besed, hitro jo preobleče ter za madjarko raztrobi: csötörtök, köröszt, iz našega četrtek, krst; — „deklíčka je nakánila kednómi mojega souseda Jánoša fárniki za ženo itd.“, hrvaški se pravi: za muž iti).

„Piseš mi, ka je moje delo prisiljeno, i nej lahko razumlivo; ne bi škodilo, či bi mi to posebno vöpokázao, gde je tak prisejljeno i žmetno razumlivo; ár sam jaz prečteo večkrat moje delo, i nindri indri sam nej najšao kakše sile, nego li tam, gde sam pa iž, i ne ve hli vi reči núcao; za volo tej dveji reči se pa — tak mislim — cejlo dugo delo nemre prisiljeno zvati. Nadale ne vidi se ti gnó j i gnú snost, vu tom pravico máš; meni je to túdi ne díšalo; zato gde od džündža jé spomenek, tam svoje reči vu onom deli, šteri sam jaz z nás vsej trej dejl zložo etak: Blato z džündžom se ne gliha.

Ali nemrem ti pravice dati na rejě nesnágo gledouč; ár či je snažen, snaga = csinos, csinosság (iz slov. čin), te je nesnažen, nesnaga = szenny, senny, kak vu vogrskom húdo ne cinka z szenny, tak ni po slovenskom ne cinka húdo nesnága. Znam jaz, ka pod nesnágov Sloven túdi gvúšno odúrno i gnúšno rejě razmi; ali to je ne lástno, nego prenešeno, i z lúdnosti v navádo zéto znamenúvanje rejěi. Praviš mi, ka, da — kak sam sám ovádo — sám nevej m slovenske slovomere, ka na to gledouč niti nemrem souditi veršov. To bi te stalo poprejk, če bi jaz to pisao, ka z slovenske slovomere nikaj nevej m; nego z onij regul, štere sam postavo, i z cejljoga contextuša mojega lista se to pozna, ka regul slovomere popunoma i gvúšno vsej nevej m; štere tak popunoma i gvúšno znám, poleg tistij — tak mislim — slobodno soudim. I či ravno što regul popunoma nevej, dónok vsaki Sloven, ki je količkaj v pesništvo pogledno, lahko rejěi vnoge po sebi obsoudi. Tak den. példo vsaki zna, ka

so té riči: blážena: — *vv*, Adam: — —, glásiti: — *vv*; ár na to, naj kakšno rejč posebi more človek obsouditi, dosta več ne trbej znati, nego kak se vöpovej; liki naj človek more občinske regule postaviti, potrebno je riči na tále razložiti, vnogo rejč pri-glihavati, i tak vöpoiskati regulo, poleg štere se ali sploh ali skoro vse reči ravnajo; to pa tak znaš, ka človik brezi vnogoga pre-mišljávanja, ostroga i modroslovnoga rázuma doprnesti nemre. Trdiš tüdi, ka brezi znánja ilirske ali kranjske slovomere nemremo vrejдне pesmi spraviti. To ti tüdi s celja na mesti niháti nemrem. Ar je vu vsakom jeziki i vu vsakom nárečji temeljna najprejdnja regula, návada jezika; to pa, kakša návada vu našem jeziki gospoduje, mi nájbolje znamo, ki smo se vu njem narodili, njega güčimo, i čujemo vseki den güčati, nej pa Ilirci i Kranjci.

Ilirsko ali kranjsko slovomero bi nam za tega volo dobro bilo znati, ka nam te naši ne bi trbelo z velikim trüdom iskati, ár bi se z našov z vekšega tála tak glihala; ali poleg njé ne bi smeli i naše s cejla zapüstiti; ar se nahája več slov, stere so pri Kranjcaj krátke, pri nas pa duge. Kako v tej ričáj *):

Kranjec právi: lice, zima, seno, roka, dete, telo, vino, petek, zidar, kolar, trava, straža; Sloven: lice, zima, senò, róuka, déjte, téjlo, víno, péték, zidár, kolár, tráva, stráža. (Na las se sklada-mo R.). Tak sam té kranjske riči najšao vu Kranjskom abe-cedari na 9. i 10. listi. Če bi mi tak s cejla poleg kranjske slo-vomere zložili pesmi, bi lüstvo naše krátke na duzi, naše duge pa na kráci vleklo, i tak cila dönok ne bi zadobili. (Najhi-treje R.).

Jaz tak, či sam gli ni od kranjske, ni od ilirske slovomere nigdar nikaj čteo, zemem si sloboščino regule slovenske slovomere spisati, štere so nasledüvajouče.

I. Slovka, v šteroj se dúga glásnica nahája, vsigdar je dúga, d. p. tát, sád, vlás, léd, láz, vés, glás itd.

II. Či se krátka glásnica pred ednov soglásnicov (tihnicov) ali pa na konci rejči nahája, slovka je krátka, d. p. osa, vera, rosa, žena, goba, sapa, gora, leto, seme, krava, peča.

III. Či krátka glásnica v slednjoj slovki rejči pred ednov tihnicov stoji, slovka je ali krátka ali dúga; kratka je te, či se za takšov rejčjov vu onom istom verši nasledüvajouča rejč z glás-nicov začne, d. p. brat orjé, mlin i voda; dúga je pa te, či se nasledüvajouča rejč s tihnicov začne, d. p. kmet dela, grah se kúha, dvor se čisti itd.

IV. Či krátka glásnica stoji pred dvema tihnicama, i je ta drüga tihnica *l* ali *r*, slovka je dúga, d. p. angjeo, ribnik itd.

*) V vseh tu navedenih besedah se naš izgovor sevsema sklada s prekmur-skim; pisatelja je zavedlo v pomoto to, ker mi navadno v spisih ne pi-šemo naglasa. čeravno je slovka naglašena; dolžnost naglaševati imajo slovnice in slovarji.

V. Či krátka glásnica stoji pred dvema tihnicama, i je ta druga tihnica *l* ali *r*, slovka je ali krátka ali dúga, kak se komi vidi, d. p. srebro, jedro, megla; mokro, žveplo, čislo itd.

VI. Zloženíj rejč ona, štera predi stoji, obdrži svojo slovo-mero, kak da niti ne bi bila zložena, d. p. gornjô-siničan, gornjô-števánovčan. Praepositie dönok, štere se z drugov rejčojv v edno cejlo vlejšjo, ravna jo se poleg II., IV., V. regule, d. p. premožen, prežarki, prežalosten itd.

Peta regula se meni i zato za pravo vidi, ka sam njou i vu dijačkom jeziki najšao. Ne spači se, kaj jaz naš jezik z dijačkim priglihavam; ár sam jaz vu ednoga krouto vučenoga človeka, najmre Wisemana zdánjega engliškoga kardinálíša knigi čto kakti bogoslovec, ka so si dijački, grčki i poprejk slávski jeziki v rodi . . .

Či poleg vsej tej regul dönok ne bi mogao dokončati slovo-mero kakše rejči, premisli si, ka smo se od dijačkoga jezika vu več mestaj to včili: usus te plura docebit.“

Vredni pisatelj si je umno zložil pravila o slogomerji za prekmursko razrečje; toda oziraje se preveč na latinščino odskočil je nekoliko od narave slovenskega jezika, ter zaletel v pomote. Kar Franjo pravi v prvi točki, povse odgovarja našemu jeziku, tedaj vlás, pések, kóla; v slogomerji velja tudi črstvo izgovorjena slovka za dolgo, naj že ima za sebo eden ali več soglasovžena, gòra, lèto, ravno tako vèrski, žènski, kèrst, bòsman, kòs, mat, kràsta, kòcka. Položaj v slovenščini ničesar ne določuje: vsaj se enako črstvo izgovarja post. beseda bràt, sledili za njo samoglas ali soglas, enako namreč izgovarjam: bràt orje, in pa bràt seje. Kar peta točka uči, nima vrednosti za slovenščino, ker post. v besedi čislo prva slovka nikoli no more krátka biti.

Moji nazori o naglasu in o slogomerji.

Vsaka dvo- ali večslovena beseda ima slovko, ktera se izgovarja krepšim glasom, nego li druge, in to se zove naglas: plátno, mečák = kecmec, divín, kúkma, kírma, vrhóc = vršič, gólčati; lòkno, šùlek, vršec, žòlna. Samostalne enoslovene besede tudi imajo naglas: dróg, méd, slók, péč, tólč, prést; bràt, bòb, kròp, trs, dòlg, trt.

Kljubu četveremu naglasu v srbščini in zvečine v hrvaščini vendar ne nahajam v slovenskem jeziku po pravem več, nego li dvoji naglas, namreč slovke na dolgo izgovarjane: kálam, ríbnik, in pa črstvo izrekane: trs, pisker, rodù, hotè, kàča, bòsman, bòlha; ako še kdo hoče tretje bire naglas ^, ravna mu Bosna: lòčiti, kèrčiti, gospòda na zahodu, mi vzhodnjaki naglašujemo gòspoda. V slovenščini ne morem zaslediti razložka oziroma na naglas v izgovoru besed: bràt, bòb, in pa òča, òven, ne glasujem toraj za dvoji črstvi naglas. Taki pokusi za naše narečje se mi zdijo gurača in potrata zlatega časa, koristi pa ne donašajo. Krivo delajo kamor prekmurski, tamo naši pisci enakim znamenjem poznamljajoči slovke izgovarjane na dolgo in pa črstvo,

inači se izgovarja: pišem, kúham, kóla; inači sinù, trša, ríba. V spisih in knjigah naglase poznamljevati ni potrebno, najmenje pa po krivem, ta posel ide edino slovnice in slovarje, slovenske knjige se pišejo za ljudi, kateri znajo slovenski; niti ondi ne priporočujem pisati naglasa, kder beseda v eni obliki nosi dva ali več pomenov: s v e t *) = сѡѡтѡ, = сѡѡтѡ, in = сѡѡѡтѡ, pomen mora učiti zveza, kder omahuje pravopisna točnost. — Pomisliti še je, ka panonski Slovenci radi polagajo naglas, kolikor se da, na prednje slovke, korotanski pa na predzadnje: gòspoda, pisati, kor. gòspòda, pisàti.

Pri tem neugodnem razdvoju v naglaševanju gledaj slovničar na druga slovanska narečja, ter tako ustanovljaj pravila. Sicer v stalna in kratka pravila deti naglas v naščini ni lahko delo, pokojni Slomšek preselivši vladíški stol v Maribor hoteli so, da ustrezajo naglasni enakoličnosti v govorništvu, urediti naglas, toda pri prvem naskoku jih je daleč odbilo, čeravno so imeli zvedence za pomočnike.

Razve *e-ja* Slovenec nima nikakšnega posla z dvoglasí: beséda, zvézda, črép; ne zdi se mi dvoglas v črstvo izgovarjanih slovka: mrèža, mèsto, sèkati; sicer pišejo Prekmurci: dejte, rejč, svejt, segrejavati, mrejtí, vendar tudi rič. Prejevnih in pojevnih samoglasov jaz ne imenujem dvoglasov: ja, je, ji, jo, ju; aj, ej, ij, oj, uj. — Količino zvati težo, menda ni modro, vsaj ravno naglas je teža, razve, če je naglas = teža.

Za slovensko slogomerje nasvetujejo se ta le pravila:

1. Vsaka naglašena slovka je dolga, ker se izgovarja krepše, inači, nego li kratka.
2. Slovka po položaji dolgih ne pozna slovenščina, ker naravno dolžino i kratkočo devlje na samoglas, a ne na soglase; samoglas pako po naravi kratek izgovarja se tudi onda kratko, ako sta za njim dva ali več soglasov.
3. Vsi ednoslovčni razmerniki, vezniki in prislovi morejo biti dolgi ali kratki.
4. Vse prislanjače jemlje se za kratke: li, ne, mi, ti, si, je, si, ga, se, le, so**); (ta-le) samo vprašavno je li, so li ima naglas na je, so in je kedar pomeni bivanje česa: Bog je ali Bog jeste; zato se prislanjače ne smejo nikoli staviti na prvo mesto in tudi ne po vejici, ako je vložen zmesni stavek.
5. Stopa, po katerem bi se zadnji samoglas kake besede zato imel pogoltnoti ali stopiti s sledečim, ako se sledeča be-

*) Omenjam, ka bi slovenska slovnica namenjena gimnazijam in realkam morala imeti znake za razne e-je: e = ě: pletem; e = h: den; e = x: krepkem; e = k: lep; e = a: leča (koroški vanča = lanča = leča); takisto o.

**) Vsaj celo samostavi so očasih prislanjače: idem na vrh.

se da počina s samoglasom; mi še sred iste besede izgovarjamo razločno dva samoglasa: poiskati, preamati.

Ta okostnica oskrbena mesom in dostojno oblečena utegnola bi odrinoti oblak ležeči na slovenskem slogomerji. Navedeni nazori se opirajo na narodni govor in vodila izrečena Veber-Tkalčevičem.

Nadalje pripoveda Žbüll, ka se celo Prekmurci posve ne skladajo v naglaševanji: „Tak ravenec pravi: kosio sam; idem, ideš, ide, a bojmeč: kosio sám, idém, idéš, idé, idé itd.“

Potem pretresuje jako lepo pesem o žetvi zloženo po Borovnjaku Jožefu govoreči o notranji krasoti tako-le: „Radost, štero dobrovoljni lidjé pri žetvi vživajo, náčin i hitrost, šterov njou oprávljajo, tak je prijetno vu toj pesmi zmalana, ka človeki srcé vujška skáče.“ Nasvetujoči spisatelju, da popravi nektere pregreške, pristavlja: „Či si jo ti sám s svoje glavé zložo, te za istino velki pesniški dúh máš.“ V istem pismu rešeta „Hvalospev“ na poštenje svetomu rimskemu papi prestavljen po Košiči in Borovnjaku, ter tudi svoje delo prilaga, in 12 strani dolgo pismo tako končava: „Meo bi ti ešče dosta pisati; ali da sam že zdaj tako preveč napisao, moram sklenoti list s tejm, ka tvojo odgovor želno čakam, i s tejm ostánem

tvoj veren prijáteo
Franjo s. r.“

V Dolinci, 4. aug. 1858.

Še priobčujem nektere vrstice iz drugega Franjevega pisma napisanega istemu prijatelju.

„Drági moj prijáteo!

Verše, štere smo mí trijé na čast B. D. Marie brezi greha poprijéte z ogrskoga na slovensko obrnoli, smo na 5. nedelo po risálaj na gornjem Siniki med posanicami obsoudili. Sodec je bio Ščavničár (župnik pri sv. Nedelji), Kranc župnik na dolnjem Siniku) pa sekundant. Venec je vélki sodec na sejšro glávo gornjo siničkoga plebánuša odloučo položiti; jaz dönok domou pridouč, geto sem nás vsej dela obilnej prebrodo, to sam najšao, ka je niti, moja, niti tvoja, niti gornoseničkoga skúha nej s cejla téčno priprávljena.“

Tu predlaga svojemu prijatelju Košičevo in svojo pesem, potem na drobnem situ občinja K. delo, opravičuje dokazi svoje nazore, skleplje pismo: „Či se ti kaj vu mojoj kritiki ne vídi, odpiši mi, pravice sam jaz nej protivnik; liki na to te dönok prosim, ne razglási me gder, ka sam Košičovo delo tak ostro presejao, ár se to morebiti staromi gospodi, ki so télko slovenski písali, ne bi vidlo, ka sam se jaz rešeto ali bole sito nej zátó v rouke zèo, ka bi váj morebiti kak zàje presejao i zavrgao, sebé morebiti kak čisto pšenico zdržao i zviso; to, ka sam jaz toga nakanej-

nja nej mejo, vsaki mora spoznati, ki tou mojo kritiko prav prečtè. . . .

Toliko bodi dovolje, da se razvidi zmožnost, sposobnost pa ljubezen do narodnega jezika tega vrlega ogrskega Slovence. Ne nehaj blagi spomin na njega.

Sedaj skoro edini delavec za slovensko slovstvo na Ogerskem skrbi g. Borovnjak Jožef, katoliški župnik v Čankovi od 1858. leta; narodil se je 1826. l. v župnikovini sv. Benedeka, marljivo popravlja knjige za crkveno rabo krščanom, žali bog, ka še zmirom v madjarskem pravopisu, čeravno so učilnice naučile prebirati našo pisavo. Poprekmurščil je knjižico: Duhovna hrana. — Katekizem od 1864. leta ima prece pravilen jezik.

Zemljič Jožef, prvlje duhovni pomočnik v Belotincih, sedaj v spodnji Lendavi spisuje obširno „Zgodbe sv. pisma“. Mladenič marljivo dela, ima obilno dušnih sposobnosti, samo slovensko skladnjo bi si naj račil povse prisvojiti. Ponavljam srčno prošnjo naznanjeno v Matičnem koledarji od 1868. leta na strani 74.

Pred nekimi leti je na svetlo dan „Slovenski silabikár“, knjižica obsezajoča 48. strani prav uročna za prvence; na poslednjih petih straneh so natislane v našem pravopisu „Narodne slovice“ pa molitve

Opomniti še je, ka se v župni crkvi v Pertoči pri sv. Jeleni nahaja „Gradual“ popisani po Smodiš Jožefi s Krájšič od toga po dobročiniteli Haužar Petri s Pertoče na potrebočo Jelenške fare küpleni za osem raniški vu leti 1695 l. martiuša.

Školniki se pa priporóča dobra skrb na ete Gradual. — Ta rokopisna knjiga ima obliko mešnih bukev in jih debelosti; zadržava pesmi o raznih svetkih in mešah v slovenskem, pa tudi v hrvaškem narečji; leži navadno na vzhodeh služeča g. učitelju za crkveno petje.

Blagi spomin in lehka zemljica pisateljem pokojnikom; marljivost, iskrena ljubezen do slovenskega naroda in krepka volja za delo živočim knjižnikom!

Pri nas nenavadne besede: zorjena = zgodnja denica, vedrnjak = veter od zahoda, zemenica = klet pod zemljo v odina = velika voda, povodenj, kouc (kole) = kodelja pozdermata zgrebi; strsl. КАЗКЪ, česki kluk = 1) kosem, kodelja, 2) strelica, slov. kolk; belica = jejce p. kokošinje.

Oziroma na slovenski narodopis je omeniti, ka še je osem slovenskih občin v vladikovini vešprimski. Da nam gosp. Borovnjak ali ktera druga slovenska duša o njih na tenje sporoči.

Prva prekmurska pisatelja sta sprejela v slovenske knjige nekoliko rodih in nepotrebnih madjarskih besed, in te so se ohranile do denešnjega dne kamor v pismu, tamo v govoru, menda največ iz spoštovanja do prapiscev, nekaj pa najbrže zato, ker

knjižniki niso opazili, ka so tujke arpadke; tem treba odsle slobo dati, povrnoti je, od koder so povzete, ter se lotiti svojih domačih. Ako so Slovenci se mogli privaditi tujkam, toliko lože se priuče svojkam. — V spisih se nahajajo te-le madjarizne:

- aldov, aldüvanje iz madj. áldó, áldozat; slovenki daritva, darovanje;
- bak, madj. bak in to iz nemškega Bock; sl. kozel;
- baršonj, m. bársony, in to iz sl. baršun, ki je iz barhat, barchanus;
- batriveti iz m. bátor; sl. tolažiti, samostav tolažba;
- (z)bantüvati iz m. bántani, sl. žaliti, razžaliti; motiti;
- bár iz m. bár; sl. konči, saj, tudi v samostavu kolobar, telebar zdi se mi bar sumljivka; primerjaj madj. koszlobár;
- beteg iz m. beteg; sl. bolezen;
- bin iz m. bün; sl. pregreha, pogreška;
- cimer, nemš. Ziemire, m. czimmer; sl. grb, izveska, kitica;
- čalejr iz m. csalárd-ukanljivec; na drugem mestu piše K. Št. vujvica iz volhvica-vedež;
- engedüvati iz m. engedni; sl. prizanesti, odpustiti;
- falat, m. falat in to iz sl. plat; sl. kos, košček; založ;
- féla, m. féla; sl. način, bira, vrsta;
- fundalüvati iz m. fundálni, in to iz fundare; sl. ustanoviti;
- gjelš, m. gyüles (Kardoš), sl. zbor;
- kebzüvati iz m. kobozni; sl. paziti, gledati;
- követ, m. követ; sl. poslanec;
- orsag, m. ország; sl. dežela, država;
- vice-öšpörös iz m. esperest-jašprišt iz Erzpriester; sl. dekan, čeravno prvotno iz grško latinskega;
- pařž, m. pais; sl. ščit, kakor lat. scutum, nem. Schild;
- püšpek, m. püspök; sl. vladika; sve druge prikazni: episkup, biskup, biskop, škof i. t. d. niso druga nego li nehvaležni pokusi;
- rendelüvati iz m. rendelni, in to iz sl. korenike rend-red; sl. ukazati, sklenoti, odrediti.
- salašüvati iz m. szállás; sl. stanovati, prebivati;
- šaš, m. sás, srbski šaš; sl. ločje;
- šaška, m. sáska, srbski šaška; sl. kobilica; tudi rabi K. Št. besedo kobilica, Mátaja III. 4. njegova hrána je pa bila, kobilice i polski med;
- šereg, m. sereg; sl. množica, vojska, rus. šerenga;
- šorš, m. sors iz lat. sors; sl. srečka, žreb;
- tanač, m. tanács, tolmács iz sl. tolmač; sl. svet;
- vadlüvati, m. vallam, hr. valovati tudi iz madjarščine; sl. spoznavati, spoznati se, spoznavati se, spovedavati se;
- valon, m. való-ens; K. Št. rabi valon kakor v grščini ὠρ, ὠσα, ὠρ; sl. soči, a, e, ali pa še, kakor itd.;

vama, m. vám; sl. davek;

vankiš, m. vánkös, nemš. Wangenkissen; zglavje.

Razve navedenih madjarizen še kažejo prekmurske knjige prece tujk, kterih se naj habajo prišestno vrli pisatelje in govorniki, ter rabijo mesto njih slovensko blago:

almoštvo iz eleemosyna, sl. milostinja; barka iz laškega barca, sl. ladja, ladjica, čoln; batuš, lat. batus, vinska mera pri židovih, sl. K. M. tunja, inachi tudi čeber; bougati, nemški folgen, poslušnoti, pokoren biti; cajt (Kardoš), sl. čas, vreme; ceringa, nemš. Zehrung, sl. živež; comprnija, nemš. Zauberei, sl. vraža; counüvati se, cognominari iz nemš. Zunahme, sl. zvati se; čigeo, nemš. Ziegel, sl. opeka; dö nok, nemš. denoch, sl. vendar, itak; depluir, hrv. dupler iz laškega doppiero sl. voščenska, voščena sveča; evangjeliom iz grščine, sl. blagovest, blagovestje; res, ka tudi mi rabimo navadno samostav evangelij, toda naše nije; kakor smo tujke sprejeli, tako je treba se jih znebiti; fa cale jg iz laškega fazzoletto, sl. robec; faliti, nemš. fehlen, v dvojem pomenu a) pogrešiti, b) na van, ali ne navzočen biti; firmamentam, lat., sl. trdina; friški, nemš. frisch; sl. presen, hladen; flisati se, nemš. sich befeissen, sl. truditi se, prizadevati si, paščiti se; fundati in fundati se, iz lat. fundus, zu Grunde richten, sl. pokončati, ukončati se; glaž, nemš. Glas, sl. steklo; gli, nemš. gleich, či gli, obgleich, sl. ravno; gmajna, nemš. Gemeinde, sl. občina, cerkev; gratati, nemš. gerathen, sl. postati, ali glagol sam zastopa to gnjusno tujko; grünt, zgrüntati, zgrüntavati, nemš. Grund, sl. tla, zemljišče, razlog, zbroditi, zbrajavati; gvant, nemš. Gewand, sl. obleka, K. Št. ima tudi krasni izraz odeteo, odetel: Mátaja III. 4. Jvan je meo odeteo svojo z gomilskoga kosminja, i remeni pojás okoli ledevjov svoji; gvüšen, nemš. gewiss, sl. gotov, zagotovljen; historia, grško-latinska beseda, sl. zgodovina, zgodba; hütistanek, σπηλιό, sl. šatorski praznik, hüti je iz nemškega Hütte; jeretinstvo iz haeresis, sl. ločinka, stranka; jezero, jezernik povzeto iz madj. ezer, sl. tisoča, tisočnik; kaštiga lat. castigo; sl. kazen; klafter, nemš. Klafter, sl. seženj; koruš, lat. corus, žitna mera; sl. korec, drevenka, kebel, star iz lat. sextarius; košati, nemš. kosten, sl. poskusiti; kristal, grški κρύσταλλος, sl. glat, hal; krstel; kšenki, nemš. Geschenk: ribe smo kšenki jeli, t. j. brezplačno, prikazane; küšnoti, nemš. küssen, sl. poljubiti, celovati; lampa, nemš. Lappe-en, sl. ustnica, čuba; lampáš, grški λαμπάς, sl. svetilnica; liliom, lat. liliium; jemljemo li besede iz latinsčine ali grščine, opušamo končnice imenovalnikove; sl. pravimo lelja; mao, nemš. Mahl, sl. obed; marof, nemš. Maierhof, sl. pristava; maslin, nemš. Massl, sl. vrč, čeravno lat. urceus; mantrati, mantrnik, nemš. martern, Märtyrer iz grškega μαρτυρέω, μάρτυρ, sl. močiti, močenik, vsaj Prekmurci pišejo in govoré: moko je trpel; moka našega . . .; moduš, lat. modus, sl. način; mužika, grški τὰ μουσικά, sl. godba; nagjagno

iz turščine, sl. naglo; natúra, lat. natura, sl. priroda, narava; or oslan iz turškega arslân, sl. lev; oštarija iz laškega, sl. kréma, gostilnica; paradižom iz grškega *παράδεισος*, sl. raj; pátriarcha, iz grščine, sl. očak; pek krivo m. pekar; példa, nemš. Bild, sl. prilika, podoba, primer; peljati se v mnogih primerih krivo rabi kakor pri nas m. voditi; peršona, lat. persona, sl. osaba, kakor piše K. Št. osob prebiravec. Dj. ap. X. 34., nikar oseba; petlar, nemš. Bettler, sl. berač, prosjak; pojbič, nemš. Bube, sl. dečec, dečko; pod, nemš. Boden iz grškega, sl. nastropje; plac, nemš. Platz, sl. trg, tržišče; pocimprati, nemš. zimmern, sl. postaviti, pozidati, uzidati i. t. d.; pompa, lat. pompa, grški *πομπή*, sl. slavje; pörgar, pörgarstvo, nemš. Bürger, Bürgerthum; sl. meščan, meščanstvo, državljan, državljanstvo; porkolab, m. porkoláb, po Mikl. iz Burggraf, naše gotovoni, sl. berič; predga, predgati iz latinsko-nemškega, strsl. propoved, propovedati; preša, nemš. Presse; sl. in sicer staroslovenski: točilo, novosl. tlačilnica; priglihati, nemš. vergleichen, sl. primerjavati, prisprodabljati; publikanuš, lat. publicanus, sl. očitni grešnik; ratati, nemš. rathen, sl. svetovati; razhicati, nemš. Hitze, sl. razpaljen, iz tuje korenike wizi, Weize je sklepana beseda vice, sl. čistišče; sententia iz latinskega po madjarskem polji, sl. obsodba, razsodba; sikluš, lat. siclus, židovski penez sekel, sl. novec; scagati, nemš. zagen, verzagen, zdvojiti, obupati; spica, nemš. Spitze, sl. osten; spicar, sl. suličar; šafar, nemš. Schaffer, sl. oskrbnik, pristavnik, K. M. piše špan iz sl. župan; šikati se, nemš. schicken (sich), sl. dohajati, dostojati se; škorpion, lat. scorio, grški *σκορπίος*, sl. ščir, kar tudi piše K. Št., inači ščipavec; šolinec, najbrže iz nemškega Sohle, sl. obutel, (K. M.) hal. obutalo, opanki; soula, nemš. Schule *σχολή*, sl. učilnica; šounati, nemš. schonen, sl. čuvati, prizanašati; špongia, iz grškega *σπογγία*, sl. goba; štaparija, nemš. Stampfe, sl. tiskalnica; špotljivo iz nemškega Spott; štima, nemš. Stimme, sl. glas; štükanje iz nemščine; sl. prepir, prepiranje; šumma, lat. summa, sl. vsota, skupje; tal, talnik, spodobni talon, nemš. Theil, sl. poglavje, del, deležnik, na spodobni način; etakšim talon-tako; theologus, grško-latinski, sl. bogoslovec, tako je pisal i pokojni Žbüll; tešamentom, lat. testamentum, indi se piše: zákon od prekmurskih knjižnikov; thronuš grško-latinski, sl. prestol, prestolje; troušt, trouštati, nemš. Trost, trösten, sl. tolažba, tolažiti; vancar, nemš. Winzer, Weinzerl, sl. viničar; versuš, lat. versus, sl. vrsta, stih, poslednje sicer iz grščine, vendar se že nahaja v starinski slovenščini; vipera, lat. vipera, sl. modros, packan, tudi gad; zmuštrati, nemš. mustern, sl. izuriti, vaditi; žlag, nemško Schlag, sl. mah. — Kaj je kumes — kolmes, ki pomeni skoučki, setoma? najbrže iz madj. kimászni, izlesti, izlevati; in geto je brez dvombe iz gdeto vsaj se tudi bere ge-gde, imaje vzročni in

mestni pomen: hvále je vredno i to, ka, geto se je zadosta predplačarov nej naišlo, pomogli so ešče tudi s stroškom eti pesem stampanje (Barla); — marnost je ona ljubiti, štera hitro preminijo, ta pa nej šetiivati geto ostane vekivečna radost. (Kn. mol.) Pri besedi kment menda ni misliti na madj. mente, kurta mente, v govorni slovenščini na vzhodu navadni samostav menten.

Čudili se bodete, na ves glas hohotali in po bedrah pokali, kedar vam razsipljem jako breje vreče slovenskih zakladov, ktere Madjarji v svojem slokem pismenem in govornem jeziku rabijo krmeči ga ž njimi ter zakrivajoči njegovo gnjusno goloto.

Končno še pristavljam nektera vodila prekmurskim pisateljem in govornikom, po katerih se račijo ravnati.

Rabe grškó-latinske samostave treba opuščati končnice, um, us, es itd., kakor že je rečeno, pravilno tedaj Egipet, Archelaj, Herod, nikar Egjiptom, Archelaus, Herodeš.

Po črkah č, ž, š, c, j zahteva slovensko glasje mesto navadnega o pisati e, nikakor pa, če je o nosnik — *κ*: kovačem, nožem, košem, tepcem, vojem, nepa: kovačom nožom itd.; pravilno je: dušo, mrežo, mečo, telico, kujo, mažo, pišo, trepečo; mazoč, pišoč, trepečoč, jemljoč, itd.

Opuščanje čerke *h* v pisavi ovaja pisateljsko slabost, ktera ima izvor v medlem izgovoru soglasa *h*; vendar pisati bode ga treba preba prvič zaradi ustrojnosti in skladnosti, drugič zavoljo jasnosti; ako se nahaja v primerih: vusneh; onih králevičin (Košič), čakanja onih (K. M.), kaj ovira, ka se ne bi povsod pisal, kder ga slovnica zahteva: v lepih dnevih, gorečih srcih; dobrih ljudi. V tem primeru nas svobodno brez vsega strahu posnemljete.

Razmerniki *v*, *k*, *z* (*s*) se pišejo navadama združeno s prišestnim pridevom ali samostavom, kar ni pravilno, ker ti so samostalni govorni delovi, ne tedaj z njim, v kom, v noči, k njemu; le prislovi se običajno pišo: kčasu, kmestu, kredu, kvišku, véasih.

Namesto *vö*, kar je nastalo iz *vun*, *vün*, ter ni vredno pišivega oreha, rabi se razmernik *iz*, tedaj: Teda je izhajal k njemu Jeruzalem, nikar *vöšou*; vendar ne sme se iz pomešavati z razmernikom *z*, *s*, kateri pomeni skup in pa doli, kamor samostalno, tamo sestavljeni s samostavi in glagoli, drugo je: iz drevesa leze črv, a vzpet drugo: z drevesa leze črv; izhod, exitus, s hod a) descensus, b) conventus, synodus; sunčeni z hod (K. Št. in M.) je mesto vzhod, ortus, ascensus. — Črka *ö* nima domovine na slovenski zemlji, nikoli se toraj ne piši, nego pravi samoglas: vera, ura, dveh, vetrnica, veter, ali če koga veseli *vüra*, nikar pa *vöra*, *dvöj*, *vötrnica*, *vöter*.

Piše li kdo *ü* m. *u*, piše pa redovno in pravilno ondi, kder mi devljemo *u*, ne sme pa se nikdar zamenjavati z *i*-jem, tedaj dajalnik: Bogü, njemü; ljudje, vünešnji, vülica, varü-

vač — varovač, odpustiti, šatruje i. t. d., nikar Bogi, njemi; lidje, vinešnji, vilica, varivač, odpistiti, šatrije.

Napačno se mnogokrat piše v mesto *u*: vkaniti, včiniti, vmoriti, vmarjati, vlomiti, mesto učniti, ukaniti, umoriti, umarjati, ulomiti; *v* — ein, *u* pako er, ent, ab, ter spreminja glagole vršilnike v dovršence: moriti, umoriti. Kolik razloček je med *v* in *u*, kažeta glagola vniti in pa uiti, ujti, vujti; krivo tedaj K. M. Ofni i Fineč sta najbougši tao mesá z božega oltara z silov vnašala mesto unašala — odnašala.

Nedoločilnik glagola idem je iti, nikar idti, ker korenika je *i*, *d* samo zevni soglas v sedanjiku.

Enojni bodočnik rabijo Prekmurci povse pravilno ter jezиковim zakonom primerno, česar naših piscev nikakor ne moremo privaditi. Na vzgled služi II. Petrov list, III. 10: „Príde pa dén gospodnov, liki tát v noči; v šterom nebesa škripanjem preminejo, živlosti pa razhicane se razpustijo; zemlja pa i, štera so na njej, dela se zgorijo“. Naše sv. pismo pa tako šepesa: „Pršel bo pa dan gospodov, kakor tat; ob katerim bo nebó z velikim pokanjem prešlo, elementi se bodo od vročine raztopili, in zemlja, in stvari, ki so na nji, bodo zgorele“. Vidi se, ka ta pisatelj ni tenje najdrobnejšega pojma ni imel o glagolih vršilnih in pa dovršenih 1856 leta, vse drug strije je bil davni Küzmič, on tudi ni rabil besede element, nego živlost, dnes pišemo živelj.

Deležje sedanjikov je lastnina vršilnih glagolov: govoreč, govoreč-i, idoč, nesoč, nikar dovršenih: pridouč, dokeč pridouč je stanovala (zvezda), gde je bilo dejte, mesto prišedši (a). Prekmurski pisci ovajajo prece gladko pravilnost rabe tvorna deležja, le včasih se kateri spodtekne, ne vede pravila, po katerem se tvorijo, ali pa izvornik kaže krivo obliko: gledouč, splevši m. gledeč, kar se bere v Küzmičevem „Novem zákonu“, spletši; poleg nepravilne oblike vzevši nahaja se prava vzevši; ugodno se bere: pokleknovši, posluhnovši i. t. d. mestoma se tudi vršilniki stavijo v deležje min. tvorno, kar ni napačno: videvši, slišavši, na robe je rivati dovršence v deležje sed., čeravno se govori rekoč, prekm. erkouč; reči je vršilnik, kedar namešča glagol peti: žvegla, stranjščica, dulešnica lepo reče. — Pridouci ima tudi bodočnikov pomen, kakor bodoč iz dovršenca bodem: Ti si pridouči, ali drugoga čakamo? K. M.

Spačna prikazen je pisati v nedoločilniku vržti ali vrčti, rečti, pečti, pravilno: vrči, reči, peči.

Prislovi: doli, gori, notri, vö, vküp, naprej, nazaj, okoli ne smejo se nikoli rabiti v zvezi z glagolom, nego vselej mora, ako skladnja zahteva, pristopiti dotični pravi razmernik; včasih so tudi ti slovniki sovoji prepolni, neumno tedaj: doli iti,

gori zdignoti, notri iti, vövrči, vküpspraviti, naprej se pripravljati, nazaj se vrnoti, okoli hoditi; krasno: shajati, zdignoti iz vz-dignoti, vhajati, vniti, izvrči, spraviti, pripravljati se, vrnoti se, obhajati, prehajati. Kako neslano se glasi v dj. ap. XV. 16.: „Po tom se povrnem i nazaj pocimpram vküp spádjeni šator, m. drugoč postavim zrušeni šator.

V množnikovem mestniku moških, srednjih in ženskih samostavov na soglas se krivo piše sklonilo aj m. ih, eh (ij, ej): po prerokáj, v srcáj, rejčáj, jasláj m. prerokih (ji), srcih, rejčeh, jasleh (ih); le ženski samostavi na -a v imenovalniku objemlje ah: po ulicah, krčmah.

V druživniku množnikovem se piše večkrat pri samostavih moškega in srednjega spola, toisto pri ženskih na soglas sklonilo -ami, kar ni primerno slovenščini nego pisati je pri enoslovnih -mi ali -i, pri večoslovnih in srednjih samo -i, pri ženskih na soglas -mi: z bratmi, brati ali bratovi govoriti; z govori se dičiti, pod turskimi kopiti zdihovati; z rejčmi koga pobiti; ženski samostavi na -a dobivajo -ami: ribami K. M. se je držal prece trdno tega pravila.

V nekavnih povedih se ne devlje vselej predmet v rodilnik, nego v tožilnik, kar je proti zdravim pravilom slovenske skladnje: naj vám nikše bremen več gori ne denemo, m. naj vám nikšega bremena več ne naložimo.

Ako po vezniku dokeč = dokič = dokler sledi dovršeni glagol, treba je pred njega vsekar dejati ne: dokeč . . . ne obrne K. M.; vendar K. Št.: dokeč pridem, m. dokeč ne pridem.

Neslovenski je: naprej odbran = proordinatus, naprej znati = proscire, m. prvlje odbran, prvlje znati, t. j. preodbran, predznati.

Ničamuren, nučemuren so same napake, po pravem je: ničemuren, ničemurnost iz dajalnika ničemur, kakor je nasprotno, čemu: čemu človek, t. j. človek, ki zakaj je, namreč priden, vreden i. t. d.

V prekmurščini se nahaja samostalni imenovalnik, kakor v starinski slovenščini samostalni dajalnik, samostalni rodilnik v grščini in samostalni odnosnik v latinščini: sprevajajajoči pa svojega narodjenja den Herodeš, plesala je či . . . Kar ni slovenski, deležje tvarno kamor sedanjikovo, tame minovnikovo se rabi, kedar je z osobkom istega sklona.

Proti pravi rabi prisvojlnega zaimena svoj, a, e se gostoma, vsaj skoro navadama greši z bog ozira na druge jezike; držati se je treba tega le pravila: Kedarkoli je prisvojlno zaimo moj, tvoj, svoj, naš, vaš iste osebe z glagolom, vsekar se mora staviti svoj, krivo tedaj: gospodne obari slugo tvojega m. svojega; krivo: gospodne ne káraj me vu srdi tvojem, ne ščuvaj me vu

nečamurnosti tvojoj, m. svojem, ničemurnosti svojoj; pravilno: pošlji ti pomoč od svetine svoje. XX. psalem.

Pametno delajo novejši pisci pišoči v množnikovem imenovalniku -ci m. -cke: očaci, redovnici, hüdodêlnici; v tem primeru stalni ostanijo ne gledeči na našo pisavo -ki: pomočniki, ker ona je pravilnejša.

Prekmurščina stopljena z našim razrečjem poda vilinske lepote jezik. Živela vzajemnost naša in slovanska!

Svetinje škofov ljubljanskih.

Spisal J. Parapat.

Marsiktere pravice so uživali škofje ljubljanski, krški,*) goriški in labodski, pravice, denar kovati, pa niso imeli. Tedaj imamo od njih in sicer samo od nekterih le svetinje in še te lahko na prstih seštejemo. Kar zadeva škofove ljubljanske, poznamo do sedaj svetinje od škofov Tomaža Krena, Otona grofa Buchheim-a in Ferdinanda grofa Khüenburga, vse skozi in skozi zanimive in redke, toraj vredne, da si jih nekoliko bolje ogledamo.

V letošnjem „Koledarju“ obračam pozornost na svetinje Otona grofa Buchheima.

Oton Friderik je iz stare, že leta 1108 v pismih znane šotiske rodovine, ki se je pa preselila na Avstrijsko. Rojen je bil na Dunaju 31. avgusta 1606. leta. Ondi je tudi obiskoval vseučilišče in se poprijel modroslovske in pravdoslovske vednosti. V mašnika posvečen dobil je po tadanji šegi več beneficij, postal je namreč kanonik juvavski, pasavski, magdeburški in halbertstatski. Papež Urban VIII. ga povzdigne v hišnega prelata in kamornika. Njegova brata general Janez Kristof in prvi kamornik Janez Rudolf ga priporočata cesarju Ferdinandu III. in ta ga po smrti Rajnalda Škarličija, ljubljanskega škofa, posadi 27. nov. 1640. na škofovski prestol.

Še tisto leto se je napolil v Rim in si pridobil v sv. mestu mnogo prijateljev. Kmalo po nastopu škofije ljubljanske je obiskal 31 župnij. Poganjal se je posebno za rimsko katoliške obrede po škofiji svoji, kar mu je naklonilo marsiktere sitnosti in nasprotovanja od strani stolnega dekana in kapiteln. Celó z mogočnimi jezuiti se je hotel poskusiti, kar so mu pa iz Rima odsvetovali.

*) Krški škof France grof Salm je dobil le po posebni milosti cesarjevi za svojo osebo pravico denar kovati.

Večkrat je popotoval v Juvavo, kamor ga je klical kanonikat, in mudil se ondi po več mesecev. Leta 1644. je šel zopet v Rim novo izvoljenega papeža Inocencija X. v imenu cesarjevem pozdravljat. Razprtije med njim in dekanom in njegovo stranko tirale so ga tako daleč, da so prijatelji njegovi v Rimu že prosili, da bi smel stanovati zunaj svoje škofije. Več let je bolehal in 3. aprila leta 1664. je umrl v Pasavu, kamor je prišel novega škofa volit, in ondi je pokopan.

Mož je bil silno učen in umetnijam goreč prijatelj. Škofijsko palačo je olepšal, Goričane z novega sezidal, naročeval si je slik iz Rima, kjer je imel posebnega odvetnika ali srednika. Cesar Ferdinand III. ga je zarad previdnega in pogumnega obnašanja njegovega zeló čislal ter ga imenoval tajnega svetovalca.*)

Po kratkem tem životopisu oglejmo si svetinje, ki jih je dal kovati. Samo dve poznamo.

Prva je sreberna. Avers: OTTO. FRIDER. D. G. EPIS. LABAC. PRINC. (Oton Friderik po milosti Božji knezoškof ljubljanski.) Njegova z biretom pokrita doprsna podoba z dolgimi lasmi in brado v duhovski obleki od desne strani.

Revers: CANON. SALISB. MAGDEB. ET. PASSAV. (kanonik juvavski, magdeburški in pasavski). Sred tega napisa je kronan grb s šterimi predeli, v prvem in četrtem so po trije pšenični klasi, v drugem in tretjem je lev od leve strani. To je Buchheimski grb, sred kterega je kronani avstrijski škit s poprečnico. Nad vsem tem se razprostira klobuk s šopki.

Ta trdnjaku podobna svetinja je velika 1¹/₄ in tehta 1⁶/₁₆ lota. Hranuje se v c. kr. novčnem kabinetu dunajskem.**)

Druga je zlata. Avers: OTTO FRID. EPS. LABACENSIS PRINC. Doprsna podoba nima bireta kakor poprejšnja, tudi obleka se razlikuje od prve. Pod podobo ste dve črki, ki se ne daste razločiti.

*) Mitth. d. h. V. f. Krain, 1859 st. 65 itd.

**) Mitth. d. h. V. f. Krain 1849 st. 95, kjer je tudi njena podoba, ki jo podajamo blagim čitateljem v tem Letopisu.

Revers: THRONI PONTIF: ASSIST: et PRAEL: DOMESTIC &. (Papeževega prestola kamornik in hišni prelat.) Podoba kakor poprej.

Le ta svetinja je podolgasta, daljša stran 1" 5" in tehta 6 cekinov. Edini sedaj znani eksemplar te znamenite svetinje ima fužinski vodja g. Jožef Rainer v Št. Vidu na Koroškem v bogati zbirki svoji. Blagovoljno mi je poslal natančno podobo. Njemu gre toraj hvala, da smo se seznanili z dosihmal še ne popisano in za deželo našo jako zanimivo svetinjo.

Pogled v Pohorje.

Potopisna črtica napisana po Iv. Mc.

Pohorje pri nekih štajerskih Slovencih nije samo zemljopisnega pomena, nego sega globoko v misli, v narodno vero in v poslovice daleč okrog; posebno vem to za uno stran, odkodar njemu prihaja solnce. „Poslal sem ga v Pohorje po smolo,“ „šla je v Pohorje za njega,“ „mati so s Pohorja dobili malo dete,“ „daleč je kakor v Pohorje,“ te in druge izreke čuješ po jutrnji strani slovenskih gor, in tudi po krajih, odkoder ti nikdar nije videti tega pogorja; posebno je to čuti med srednjimi Pesničarji, med katerimi se je rodil pisavec teh vrstic.

Ko sem bil mal školarček, slišal sem to naravno pogostoma; ko me je pak oče o koncu 1833. odpeljal v Marburg, da se tam učim na vseučilišču „trivialnih“ škol, t. j. v tretjem razredu starega pomena, gledal sem debelo v blizini to goro, al reči mi je, da je narodno-otročja moja vera, ki sem jo bil prinesel se seboj, nekako čudno začela hirati; menda mi je preblizo bila, kakor pravi poslovice „nemo in patria t. j. v blizini propheta.“ Bil sem sedem zlatih let v Marburgu, poznani učitelj iz trdega gornjega Štajera W., brat med dijaki na široko in dolgo po-

znanega profesorja vere v Gračkem modroslovju, dal mi je prve čisto nemške „packe“ po dlani s tega namena, da z isto roko dalje in bolje pišem! Imel sem dalje drugači dva, reči smem izvrstna profesorja K. in R.; samo taj čas nisem nikdar slišal iz nobenih ust bivših mi učiteljev ni le ene slovenske besedice, plavalo se je le po nemškem širokem morju. Imena prof. Zupančiča, kateri je od leta 1819 do 1831 učil in semtertje tudi Slovence omenjeval kot ljudi, katerih je na svetu, ni bilo čuti med učenci, vsaj je le za Nemce opisal bil naskok turski na Marburg, in le v tem pomenu bilo mu je čuti ime. — Po takem bi pri meni lahko Pohorje bilo zgubilo poprejšnji pomen, vsaj tudi od součencov ni jeden ni znal kaj za svojo narodnost, naš Davorin pak, ki se je tri leta pred menoj bil učil latinske šole, bil je po splošnih študentovskih mislih za mene previsoka, nedosežljiva oseba, bil je „Kralovski vlastelin“. Kader sem pak v počitnicah dohajal domo, ter dolge dolge gospoške škrice izmenjeval z bregušami, oživljala se je stara moja vera; k temu je s časom pristopalo vse, kar je kralj vseh štajerskih skoroteč al kurirjev, Dr. Rudolf Gustav Puff znal ustmeno, posebno pak po vseh zakonitih nemških listih, almanahih, koledarjih i. t. d. pripovedovati o „svetej našej gori.“ Odkar pak sem slišal, da je on, ki je poznava vsak kot, kjer bi našel gore in posebno gorice, da je tedaj taj mož z nekimi drugimi tako zablodil, da so misleč mimo sv. Heinriha na poldnevni strani priti v Slovensko Bistrico, na enkrat prišli k Dravi, nehala me je volja, da se seznanim s tem mitologičkim krajem moje otročje dobe.

Še le poznej mi je sreča poslužila dvakrat, da sem svetega straha poln stopal skozi temne in vedre, nizke in visoke njegove planine, ter da sem gledal v blizini, zakaj Slovenci v Pohorje hodijo po smolo.

Prvi krat bilo je to le prav na zapadnem robu pri Slovenjem Gradcu, ko sem kot pravnik iz Gradca se napotil v Trst in Gorico. Stopivši nad Marbegom zopet na sveto slovensko zemljo namenil sem čez Dravo in skozi Vuzenico v Pohorje; al slišavši da v Vuzenici ni več Slomšeka, na katerega smo posebno odkar je leta 1842. na svetlo dal izvrstno pedagogično delo: „Blaže in Nežica,“ vsi slovenski rodoljubi gledali z visokim štovanjem, nego da so ga povišali na korarja ter da se je po takem preselel na Koroško, premislil sem si v Mauti, ter sem nad trogom prebrodivši domačo Dravo išel v Trbovje, da tam prenočim. Bila je že črna noč, ko sem se po neravni stezici priklataril do župne hiše. Ko sem pak čul, da je polna gostov, dal sem se napotiti v naj bolji hôtel te vasi. „Malum omen“ t. j. huda znamenja za pohorska moja studia, mislil sem si, ko sem po slabi večerji pod streho legel v staro, vse obležano seno. Al še huje mi je pritiskala dalnja noč; ker črni mali volkodlaki tak so me hudo cecali, da sem že prve zore pobegnil kraj bistre Rečice (al po točiča) dalje proti Pohorju. — S početka gre na ravnost proti

poldnevu; potočič tako je lepo šumljal in pljučkal kraj stezice, da sem vživajoč vse te lepote za celo pozabil na hudo, hudo noč. Al kar sem koli gledal tukaj, živo mi je pričalo tudi to, da so domà prav po pravici govorili, da se v Pohorje celo iz slovenskih goríc hodi po „blanje“ (daske); ker na vseh straneh vriskale in žvižgale so žage veselo in glasno. Malo pred ko sem vrnivši se od potočiča proti zahodu domahal do vrha gotovo manje od 3000 visokega grebena, dosegel sem nekega kmeta iz Mozirja, kateri je todi na poti bil proti domu. Ker sem vendar sem ter tje dvomil, katere bi se stezice na razkrižjih držal, pridružil se mu; al s početka ni mi bilo kaj po volji. Ker ta človek bil je živa podoba spakedrane takratnje slovenske lege; naučil se je bog naj si ga vé al v velikem Mozirju, al pri vojski al kje nekaj nemški lomiti, pak se mi je neumnež sitni s temi ukradenimi cunjami zmiraj ter zmiraj nudil; čudno me je s početka gledal, da nikakor nisem rad poslušal tega lamanja, te teritvi jezične. V tej pomešanej žlobodri odkril mi je med drugimi že davno pozabljenimi tricami, da sva celo uno jutro hodila po zemljišču Buchenstajnskega grada; in ta mi je novica ostala zavoljo tega v pameti, ker so moji starši prav v svoji domovini imeli vinograd aliti gorice, od katerih je davek se plačal v Buchenstajnski grad. Škoda da mi še povestnica ni razodela važne novice, kedar in pri kaki priložnosti je neki lastnik Ptujске grajšine ali pak tehantije nekoliko duš v Bišu in Trnovcih prodal v Pohorje! — Ko prispeva na vrh, kjer je steza začela padati v Mislinško dolino, opaziva še le na tanko, da je kar je koli bilo nekaj višjih gor vse bilo zagrnjeno kot v belo ruho, samo v blizini sva na izhodni strani prav blizo vidila malo Kapo, na zahodnej strani kazal mi je kje da na visoki svoji krogli stoluje sv. Urša, in med obema zagledava na enem mestu kraj Mislinje Slovenski Gradec. Sedaj še se je le mojemu stricu slovenski jezik nekaj bolj zatekel, grlo mu se je oglasilo, ter mi je nekaj naprošen, nekaj po obljudi, da dobi poliček vinca, pripovedal narodno pripovedko, katero semkaj stavljam tako, kako mi jo je znal pripovedovati, ter sem si jo v Velenju napisal v dnevnik.

Negda bil je nek jak korenjak, ki je sploh bil velik „metavec,“ ker straha nije poznaval. Hudo je mnogo je snedel, tako da mu je samemu se blodilo po glavi, da gotovo očetu ni po volji, ako je pri njem. Reče tedaj očetu: Dajte mi kolikor se vam zdi, da je moj „odvetek,“ jaz grem po svetu, da vam ne pojem preveč; tudi bi vendar rad zvedel, kaj da je strah. Oče mu dajo, koliko so mislili da ga gre, in tako odide, pak pride za neki čas do neke oštarije, in si veli jesti dati. V oštariji pak je sedel neki duhovnik, ter ga praša, kamor da gre. Odgovori mu, kakor vemo, da gre strahu iskat. Duhovnik mu na to reče: Kaj mi daš, če ti pokažem, kje in kaj da je strah. Obrečeta si, da mu naš metavec ima plačati sto goldinarjev, če ga nauči strahu; če pak ne, da mu mora duhovnik naštetí ravno

toliko. Založita denarje pri krčmarju, in duhovnik ga na večer pelje na britof aliti grobje. Ko je odbila ednajsta, vstali so vsi pokopani duhovniki, ter so se začeli keglati; kegli bile so kosti, kugle pa mrtvaške glave. Naš metavec pridruži se tudi k njim, al ga niso pustili; položi v igro sto goldinarjev, pa ga le ne puste; sedaj zgrabi za eno kost, pak jih začne goniti in terati okol cirkve; v tem mahu odbije dvanajsta, in vsi pahnejo pod zemljo. Po takem dobivši sto goldinarjev gre dalje po svetu. — Pride zopet v drugo neko krčmo, kjer je hotel prenočiti; al krčmar se ga brani, velavajoč, da nima prazne izbe; ker v prvi da je on sam se svojimi otroci; druga je družine polna, tretja pa še je manje za njega, ker do sedaj nihče v njej čez noč ni ostal živ. No to mi je pač kaj prav, odgovori mu metavec, vsaj po svetu iščem strahú. Leže tedaj spat; ob enajstih pride nekdo ter mu kaže, da naj vstane, da ga podbrije. No to mi je pač kaj prav, odgovori mu naš potnik, vsaj sem že tak močno bradat. Ko ga podbrije, praša ga metavec, kaj mu je dolžan, al ko mu grdnež ne da odgovora, odvrne mu: Pa naj ti plača bog za to dobroto. Koj pride drugi z velikimi škarnjami, ki so tako dolge bile, kakor naše svisli doma; in bila je ravno taka, kakor z brijačem. — Za neki čas vse vtihne; na enkrat nad seboj v dimnjaku zasliši glas: Bom padel. Padi kamor hočeš, zavpije mu metavec. Zročlja nekaj skoz dimnjak, in na tla pade ena noga. Opet nekdo zakriči: Bom padel. In on še čez uni glas zavpije: Padi, saj te ne motim. Nekaj debelega ropoče po dimnjaku, in na tla se zgrudi celo hudo veliko truplo, brez nog in glave. In zopet kriči: bom padel, in na njegov odgovor: Padi kamor hočeš, zgrudi se rusasta glava, skoči na truplo, noge k truplu, in stal je pred našim potnikom grd velikan. Grdo se je držal in grozil metavcu; ta pak mu vkaže, naj gre, al pak naj ostane, da ga ni mar za njega. Ta mu pak kaže, da naj gre ž njim, da bo mu kaj veliko blaga pokazal, če mu bo odpiral železna vrata. Pregledata v devetih izbah veliko veliko bogastva, srebra, zlata in diamantov. Al od vsega tega ni hotel vzeti nič; v zadnji izbi pak najdeta čudno šibo, katera je imela moč vse živo osmrtiti, vse mrtvo pak oživiti. Vseka metavec se šibo koj unega velikana, iz njegove glave pak vstane mož, kateri se mu je zahvaljeval, da ga je tako rešil od devetstoletnega prekletstva. — Gre tedaj dalje strahú iskat. Pride v neko veliko mesto, kjer so vsi ljudje hodili pobešene glave, klavrno se držé. Praša jih, kaj da to pomeni; al nikdo nič, kar na enkrat zagleda kraljičino lepo oblečeno, katero so nekamor peljali iz mesta. Napoti se za njimi, ter vidi, kako so jo pri neki hudi črni jami privezali na pol mrtvo, in za tem pak vsi pobegli v mesto. Ostane da vidi, kaj le bo iz tega; malo za tem začne se hudo sopihanje iz jame, in iz nje plane lintvert ali zmaj, da požre kraljičino. Al naš metavec sek mu po glavi, in zgrudi se mrtev. Sedaj še le zve od kraljičine, da je zmaj vsako leto tirjal eno deklino, drugači da

bi razdril mesto in poteptal vso deželo; ter da mu ona po obljudi svojega očeta rada poda svojo roko v zakon. Oženita se z velikim hrupom, ter sta živela srečna in zadovoljna. Ko se njima narodi prvi otrok, sedijo enkrat vsi trije pri potoku; prikobaca od nekoč velika žaba, otrok se je vstraši, in pljuski! pade v vodo; metavec pak se tak prestraši, da ni mogel vstati, da dete zdigne iz potoka, ter se je skoro vtopilo. — Malo dete ga je naučilo strahu, ker mu je bilo milo pri srcu!

Moj Mozirjan ravno pravilico dožene do kraja kar stopiva v dolino. Lepo na podnožju pohorskem kipi „Gradiše“ do zračnih višav, ter sem se samo le čudil svojemu zemljevidu, zakaj slavna Nemca Schreiner in Muchar po slavnem prepiru o imenu glavnega štajerskega mesta, ali je t. j. pisati Gratz ali Graetz, nista nasvetovala tudi „Graedische.“ Išel sem najpred pregledavat slavno mesto, o katerem sem nekje bral, da je že l. 1316. naslov imelo mesta, ter da tukaj imajo svoj začetek prededje unega moža, kateri je nekje v Beču izrigal ojstroumno izreko, da se človek začena še le pri baronu, da se tedaj tudi slovenska živina z žuljevi svojimi, znoji in poti za velikega tega človeka, kateri je poznej 1848 v Pragu pokazal s trdimi svojimi bonboni, da je vse Pražane štel med živino, na katero se odredi divji lov. Že ob času prihoda Mongolskega pisal se je neki Ulrich gospoda Slovenjegraškega ali „Windischgrätz.“ O koncu 16. stoletja opustili so štajarsko zemljo, v teku sedanjega veka pak so bogati nasledniki zopet prilastili si Strmolski grad, Zajc, Konjice itd. ter so sedaj tudi naši zemljaki! — Stopaje tako po mestu ni sem mogel kaj zaslediti domačega, slovenskega tako, da bi skoro vrjel, kar je gospod Trstenjak razlagal v Nov. 1857. str. 157, da ime „Slovenji“ Gradec ni v zvezi z besedo Slovenci nego da se ima izpeljevati od sanskrske korenike „sru,“ „slu“ tečem, tedaj „Vodeni Gradec.“ — V takih mislih stopivši v župno cirkev ostrmel sem grdih slik in kipov po cirкви; dobro je, da siromaki ne gledajo toliko v obličje koliko na roke darežljive gospe na velikem oltarju, drugači bi pač gotovo bili pobegli od tega grdo nametanega obraza; tudi beraču nobenemu menda takrat ni mogla priti nikakšna slaba misel, ko je pri sosedu gledal une dve goli tirolski valjuški (Knödel). In tako je vsa cirkev zdi se od enega kista (Pinsel) dobila vse svoje lepote. Koj sem se vsega naveličal ter pete odbrusil proti Žolepahu dalje. —

Pretekli sta od tega prvega prehoda dve leti, kar sem 12. maja drugi krat se pripravljaj, da si nekaj malo pogledam morebiti na drugi strani, al še v Pohorju imajo kaj smole. Poslovim se tedaj pri kakih štirih al petih znancih v Celju, kjer sem malo časa skušal lepo nadarjene mladenčce buditi na čudoreden in znanstven, pak tudi na naroden razvitek; al pred ko je le ena pšenica na njivi mogla dozoreti, moral sem jo odbrusiti, ter sem po pravici bil v Pohorju po smolo. Bivši kolega Schaff. spremil je slobodnega tička do sv. Martina po premili lepi dolinci,

in od toder kapelan Vučanjek do blizo Dobrne. Hitro sem jo mahal sam do Velenja, kjer sem prenočil v isti sobi, v kateri pred dvema letoma. Lepo se je pripravljaval večerni čas; zunaj Velenja vsedel sem gledaje, kako se je solnce v vsem svojem veličanstvu približavalo obzorju med sv. Uršo in Žolčpahom, ter premišljava-joč vsakovrstne želje in upanja, od katerih mi se ni ena do zdaj nije spolnila niti ozirama na našo domovino niti na mene! Kraj mene pak je potočič šepetal ko da mi hoče iz glave stresti hude obade, ki so me pikali in vznemirovali, skakljali so ravno tako mali valovi in med kamenčiči v peno prehajali, kakor najnoveja upanja, ki mi jih je razsul veter in piš. Drugo jutro plačal sem za večerjo in sobo 48 šajnastih krajcarjev t. j. po sedajnih novicah do 19 novčicev! O tempora mutantur et pretia in illis! Potegnem jo zopet sam držoč se severja proti „hudi luknji,“ kate-re se je narod več bal nego je znal saj v pravljici razložiti vzrokov, in skoro se mi je zdelo, da so se je bali le zato, ker ima veliko, črno, temno grlo, z ustjem, katero me je nekaj spominjalo starega dela Postonjske jame. Nevem al je kdo do danas že preiskal dalje „Hudo luknjo,“ al je tako neznana kakor so mi to pripovedali takrat, da se nikdo tega ni še lotil. Zapustivši prekrasni hotel, kateri me je čeravno v milejšem zmislu že od Velenja zmirom nekaj čudno spominjal veličanskega kraja med Eisenercom in Leopoldovim jezerom, stopim prav za prav že v temne gozde mitologične naše gore. Prišedši za malo časa k sv. Lenartu okrenem jo na desno kraj Mislinje, katera iz samega vrha pohorskega bobni do tega mesta, kjer jo zasučé proti severnemu zapadu, da se malo poznej z Mežo vred vtopi v golobljine zelene Drave. Koj nad rečeno cirkvo čuje se že piš in škripanje in tolčenje iz Mislinskih fužin, naj večih in naj važnejših po vsem Pohorju, katere so že daleč čez sto let stare, jim je takrat bil lastnik Bonazza Anton. Prišedši do samih fužin, hotel sem izročiti srčno naloženi pozdrav nekih celjskih poznancev; al njega ni bilo doma, gospodična bila je v cirkvi, kjer gotovo ni molila za rokodelskega pomočnika, al kaj so si že o meni mislile neke napihnjene sobarice, ali kaj so kje bile ko so pred seboj vidile potnika, kateri se je pripravil, da sám peš gre po pohorsko smolo. Zasuknem jo koj ni pet ni šest od fužinskega srkbnika v eno krémico, da se koj v jutro oskrbim za čas vse do večera, ker sem znal, da mi pred ne bo priložnosti razun zelo naravnega napitka kaj dobiti za svoj želodec.

Al kako sem boga hvalil, ker mi je ravnal tako, da se z naklanjanjem in praznimi besedami v fužinah nisem mudil kaj dalje. Najdem v krémici nekega kmeškega človeka, kateri se mi je koj nekako čudno prikupil. Bil je bolj na majhno stran postave, toda precej čvrstev, poprek srednjih let, nekaj malo pri-gnjen čez prsa. Ni bil veseljak, ampak resnoben, al v obrazu bilo ti je nekaj duševnega, nekaj čudnega, kar se drugači ne nahaja v kmeških obrazih. Hodil je sem ter tje po sobi, mislil

je nekaj posebnega, in meni je bilo kaj čudno, ko vidim da na enkrat vsede ter hitro nekaj — piše. Kmeška obleka in pak pisarija; Ko bi ne bil obraza takšnega, kakoršnega sem omenil ravno popred, bil bi ga držal za kakega zakotnega pisuna al krivega advokata. Al ni se to vjemalo. Pitam tedaj krčmarico, kdo je ta človek. Uh! to je poseben tiček, to je tkavec Tomažič iz iz Skomra pri Vitanju, človek, kateremu ni toliko mar za krošno, kolikor za svete poti, in tudi se moti s pesmami, dokler ga doma in pri popotvanju od obhajila do obhajila tlači hudo siromaštvo. To mi je pak že bilo dosti; gledal sem ga zaplesti nekaj bolj v razgovor ter pri kupici vina, in zalogaje jaz za dolgo pot povedal mi je na kratko, da je tkavec, kakor mu je bil oče, al da to delo hudo malo izplačuje trud, veliko pak podkaplje zdravje; in pri tej priči zapoje eno pak drugo pesem, al ni bilo vmes ve-sele, bile so same resnobne. Zapel mi je o svojem življenju, da se je rodil l. 1791. v revni bajti, da so ga krstili Jurja, ker se je rodil ravno na predvečer sv. Jurja, ter da

Tri krat deset in devet let
Sem bil Vodovnik Juri star
Sem moral pa udovo vzet,
Njo peljat pred altar.

Koj sem se domislil, zakaj mu nikakor ne gre vesela pesem iz grla, ker še takrat nisem znal, da so naj večji komični al veselih iger predstavljavci večji del najhujši hipohondri! Na moje pitanje, od koga da se je učil pesmi zlagati, ni mi znal kaj pravega povedati, samo toliko, da je v molitvicah in drugih knjižicah našel pesmi; in tudi v narodu se poje, tako da je iz vsega tega voljo dobil, da poskusi tudi on eno ali drugo. Vender mi še vse to ni dalo pravega ključa do te manj jasne, skrivne prikazni, še le, ko sem toliko let pozneje v Drobotincah za leto 1862 začel brati njegov životopis, počlo mi je med očmi, ter mislim da se je božji dar pesništva po čudno lepi natori njegove domovine razvil do take notranje sile, da si je pesniški duh sam odprl pot. Ker na str. 141—2 rečenih Drobotine pravi se, da se od očetove hiše „na daleč proti izhodu, jugu in zahodu veliko lepih polj, visokih planin štajarskih, hrvaških, kranjskih, kakor tudi nekoljko koroških vidi.“ Kaj lepo in veselo gledati po širjavah ponočnega neba jezer in jezer zvezd, ki plavajo mirno po nebu in brlijo od božje modrosti in vsemogočnosti prižgane. „Po pravici dodaja se pitanje: „Jeli se ni rajnega Jurja duh od unod lepih pesmi in pobožnosti navzel?“

Toda čas je kaj urno tekkel, solnce se je penjalo in vzdigovalo zmiraj više in više. Poslovim se od njega, ki se je tudi spravljal čez hribe in gore proti Skomru, jaz pa zopet sam stopajoči kraj šumeče, bistro Mislinje premišljal sem božjo osodo, katera enemu zna dati tudi reči, za katere al nema volje al ni duha, drugi pak tega hudo strada! Kaj bi se pač iz tega Jurja in tolikih drugih narodnih pesnikov bilo razvilo, ko bi imeli bili

sedé po školskih klopeh v lenobi odbijajo od sebe!

P¹ Ne morem ravno reči, da sem po tej samotnej poti stopaje seúe po školskih klopeh v lenobi odbijajo od sebe!

Ne morem ravno reči, da sem po tej samotnej poti stopaje doživel kaj posebnega. Tolovajev ni bilo, za hajdučtvo so Slovenci skozi toliko stoletij bili preveč izgubili samosvest, tudi so vsaj v pomenu sodnijstva druge okolnosti bile, nego v domovini hajdukov, narod pak je akoravno je pohorski život kaj trd in težaven, po vseh teh krajih mehke, dobre snove; prepadi takih, da bi se človek trézen lahko prekopicnul v kako globljino, tega tudi ne. Kraj je morebiti od vsega Pohorja naj nerodovitnejši, največi del plešast, ker je gojzd naj veči del bil izsekan; tako sem stopal precej dolgo, ko na enkrat neha moje poti, vidilo se je da je le kolovoz bil za drva! Dobro je bilo, da sem znal da se imam manje al več držati severne strani. Ob „meglonem“ času lahko bi človek brez kompasa zabredel bog si ga ve kamor. Kar mi se je za Pohorje čudno zdelo, bilo je mnogo pečovje, ki ga je tukaj videti, posebno ko sem plazil že do blizo vrha. Pogorje, kateremu sem ves ta čas hodil na podnožju in na rebrih, še bolj je plešasto kakor izhodna stran aliti panoge od Planinske, kjer se še vender sem ter tje nahaja smrečeje in drugo smolonosno drevje. Ravno ko se doplazim vrha, najdem zgubljeno pot, katera me je naravnost vodila pod Črni Vrh, ki se kot hribec le malo kaj vzdigne čez velikansko planjavo Pohorsko. Ker skoro vse Pohorje, kar ga je skoro od sv. Heinriha nad Hočjem pak še dalje od Velike Kape nad Slovenjim Gradcem, na slemenju stoji v zvezi po rečeni planjavi, katera je med Vitanjem in sv. Marijo v puščavi čez dve milje široka, in še le od Planinke naprej se s časom stisne na kako drobno vrv širjave, in v tej zahodnji strani nahajajo prestari, nikdar ne dotaknjeni visoki in gosti gojzdi, sred njih pak tudi veliko močvirje in pohorska jezera, katerih pak se danas štejejo le četiri. Stojč na Črnem Vrhju strmél sem lepega in dalekega izgleda proti polnoči; v plavem zraku na obzorju lesketal se je Hochschwab nad Ljubnim, in nekaj na levi strani od njega Speikkogel; pred temi pak sem na tanko kraj srebrenobliskajoče se Mure gledal moj Gradec, kamor sem namenil prinesti svoje in pohorske smole; proti jugu bil mi je prekratek razgled, še manjši pak na zapad, odkoder me je prav blizo gledala pohorska kraljica „Velika Kapa,“ proti izhodu pak širilo se je pred menoj skoro na vse strani že popred omenjena planjava. —

Ko se napotim dalje, najdem kar je v takih okolnostih in krajih gotovo veliko čudo, na planjavi človeka, kateri je imel opravila v Ribnici. Zadržim ga vender z dobrimi besedami in nekim drugim še dodatkom, ter mi razloži neke reči, katerih mi je trebalo še znati. Najpopred odpelje me kake dobre pol ure daleč skoro proti jutrnjem k Ribniškem jezeru. Stoji rekel bi na robu gore opisane planjave, pa ni veliko, gotovo ni polovica Leopoldovega jezera pri Eisenerzu. Moj je možek pristopil ne-

kega svetega straha k vodi, kolikor je zavoljo mene biti moralo. Daleč okrog „jezera“ vse je bilo obraslo z nizkim smrečjem katero ne more kviško, ker se ji menda korenje nemore razgrinjati po volji. Iz daleč je videti, da to ni nič drugega, kot le izdobljeno mesto v granit ali druge gorske tvarine najstareje dobe, katerih voda nezna s časom preriti. V tem plitkem kotcu trohnelo je listje in drevje od stoletja do stoletja, tako da se je s časom napravila šota; in od te gotovo to in druga pohorska jezera imajo uno čudno črno farbo in tudi svoje ime „Črno jezero ribniško.“ Moj Cicerone pripovedal mi je, da je takih jezer na jutranji strani še veliko al da jih še on ni videl, ker je do tje kaj daleč in skozi gosti, hudi, strahapolni gojzd hudo težavno hoditi. Pripovedal mi je tudi, da so ta jezera kaj globoka, ter da so mu prav zvedeni ljudje pripovedovali, kako po sredini še nikdo ni prišel do dna. Naravno da so to neosnovane pravljice, celi kraj pokazuje, da vsaj jezero, katero sem ravno gledal, ne more biti globoko, glas ki ga je dal kamen, katerega sem zalučal v njega, bil je tako kratek in burkala se je voda tako hitro in malo, da sem si koj mislil svoj del. —

Ko me je pak moj Cicerone vidil, rekel mi je da bi mogla huda biti za mene, ako bi me pri tem še vidil kdo; ker od tega rekel mi je, da povodnji mož, kateri je v teh jezerih doma, hudo razsaja in grozno nevihto dela, če ga kdo vznemiruje. Koj sem kamen že zdignjen vrgel na stran, ker če ravno ne bi s tem razjezil povodnjega moža, vender bi mi omolknil moj Cicerone. Kar mi je še bilo novo, rekel je, da v nobenem nije ni ene ribe, ter da so neki že prestavljali v nje ribičice, al da se ne dajo ploditi; za čudo, da si narod tega ne tolmači s tem, da jih povodnji mož je za večernjo, al vsaj za obed!

Odpelje me dalje moj Cicerone na zahod k Veliki Kopi. Že gore sem jo imenoval kraljivo pohorskih višav, ker čez njo ni više, ima 5867 čreyljev nad morjem. Vžival sem že po nemškem in slovenskem Štajarju od Simernike do Brežec in še dalje po Hrovaškem na veliko lepih kopicah razglede, ali lepšega in obsežnejšega nisem lahko našel. Na jugu in južnem zahodu pregledneš le vsekoliko prijazno porečje Savine, in dalje dolenske neke hribe, Snežnika nisem mogel zaslediti; na zahodu pak kipijo Zolčpaške gore do neba, med njimi kraljevska Ojstrica, in za njo Rinka kraljica štajersko slovenskih gor. Obračajoč se dalje proti čistemu zapadu podal bi sveti Urši roko, ko bi bil Briarejeve postave in rok; in še le malo bolj na severno stran molela je grdo razsekana Koroška Peca koštravo svojo glavo v visoki zrak. Zraven nje na desno pak bi človek mislil, da je le ena ravnina do Velikega Zvona, katerega sem v tem popoldnevem času le težko mogel zaslediti. Bilo mi je skoro tako, kakor nekaj poznej na Sveti gori pri Gorici, kjer so mi tako dolgo pokazovali in opisovali zvonik sv. Marka v Benetkah, dokler sem sam zoper lastne svoje oči začel vrjeti, da ga vendar vidim. Al

se to ne godi tudi po avstrijskih ravninah vsaki dan, posebno v politiških pitanjih? — S tem pak ni rečeno, da se Veliki Zvon ne vidi od Velike Kope; ko bi bil prišel ob drugem času gledat, recimo le že takrat, ko sem Jurja Vodovnika izpitaval za njegove zadeve, ne pak za pohorsko smolo, bil bi ga, ker je na zahodni strani, gotovo lahko vidil, menda veliko bolj lahko, kot leta 1857., ko so mi na prekrasnem stolpu al kako bi ga imenoval, v Planinskem gradu pri Pilšanu pokazovali Triglav in tudi Veliki Zvon, menda skozi Žolčpaške gore. Dalje proti polnočni strani vidiš gore, katere mejijo Koroško in Štajersko, Hochschwab in Semering do Wechsla; od njega dalje čez prijazne hribe in Slovenske gorice v samo srce Ungarije, kjer je novega menda se časa porodila klasička poslovica: „Extra Hungariam non est vita; si est vita, sed non est ita.“ (Zvunaj Ogrskega kraljestva ni živeti; in če je ravno živeti, al vender ni tako.) Proti izhodu vidiš celo Podravje in en del Posavja Štajerskega in Hrovaškega; Lotmrškem Jeruzalemu dodjan je Varaždin kot bela pika, katere z Rogačke gore, kjer je na izhodni strani nekaj zreden razgled, vendar ni videti. Al bi Vam še našteval, katera mesta da se vidijo? Pojdite sami tam, pak bote videli Celovec, Gradec, Marburg, Ptuj in še več takih; „Vodeni t. j. Slovenji Gradec“ bote pak videli, stopivši nekaj proti Mali Kopi, odkoder ga slovenskograška živina zmiraj kot domovino svojo pozdravlja, kadar gre iz lepega, čistega studenca vode pit, kateri izvira med veliko in malo Kapo.

Solnce je že kaj kimalo na zahodno stran; mojemu vodji al Ciceronu ni šlo prav v glavo, kaj da vender le vse tak na tanko izprašujem gore in kraje hudo oddaljene, katerih mi veči del ni znal razločiti on nego moj zemljevid postavljen po kompasu in kar sem poznej pozvedaval pri ljudeh in po knjigah. Silil me je, da greva dalje; Velika Kapa koj na polnočni strani prepada v hudo strmino, ljudje jej pravijo „hudi kot,“ ker se nekje v njej pogostoma rodé najhujše nevihte in posebno pogubonosna toča. Potegneva jo marljivo in širokih stopinj na robu tega nevarnega kota, iz katerega je zdaleč nama do ušes donel hudournik al bujica, ki je pak v časih, pravil mi je moj Cicerone tako huda, da je že kaj žag, hiš, živine in vasi znosila v Dravo. Imena tega potoka pak nisem mogel nikako dognati do čistega; zvonelo mi je nekaj ko Vohneji potok, kakor mi je tudi rekel, da je na njegovem ustju v Dravo „Vohneji brod,“ na slovenskem našem zemljevidu pak nahajam Vokret; al ker vem, da imena niso zmirom pisana zanesljivo, (ker za prvo tako delo tudi drugači nikakor ni mogoče), še danas ne vem, kako mu je pravo ime. Al je morebiti „Vuherje“ po šematizmu za 1861 prava pisava? — Rob je hudo strm, ter je naglo šlo naprej, dokler ne prideva do razpotja za naju dva. Poravnavši se za njegov trud in dolgo zamudo klatil sem na levo, on pak na desno naprej, ne

vem al je bil on Abraham ali jaz, skoro bi rekel da on, ker imam čez Isaaka še nekoliko otrok.

Toda moje pete so slabeje bile od Puffovih, noč me je zasačila pri nekaj bolji bajti. Nadrobil sem si hvaležnega srca puhnjenega črnega kruha v belo mleko, zatem pak dosta trudna uda položil na mehko in čisto seno, ki me ni spominjalo črnih volkodlakov nego stršenov in os, katere so me eno leto popred na visoki planini med Ljubnim, Tragosom in Trofajami odegnale iz sena, ter sem šel gledat kako je globoko pod nami nevihta vihrela nad Ljubnim in kako je blisk po črnih oblakih na kviško švigal proti nebu. —

Drugo jutro napotil sem se rano dalje k Dravi. Zelena kot pomladanska trata v prijazni dolinici okol Dobrne šumela je veličanstveno proti Rušenju, kjer kar jaz vem nahajamo najstarejo zibelko izobraženosti, — razumeva se javnega pomena — za mali al slovenski Štajer; dalje in dalje neprenehoma je šumela proti Marburgu, kamor se zibelko prenesli ravno ob času, ko je Marija Terezija po Rimskem nalogu slovo dala redu jezuitarjev. Menda je mirno al tudi nevarno našo reko zgrabila neka nesveta, Slovencom zoprna jeza, ko je leta 1806. prvega kateheta marburške gimnazije, in na tem zavodu gotovo naj ranejnčnega rodoljubnega učitelja J. Naratha potegnila v svoj grob. — Stezica kraj potoka, katerega sem se držal bil že poprejšnji dan spuščajoči se v Dravino korito, dopelje me na ravnost v Vuhrnjo vas. Če sem dve leti popred v Trstu gledal z velikim čudom, kako na squerru al „škeru“ Pamfilovem tešejo hrastove stebila, ter jih polagajo za kil in poznej zvijavajo za rebra na morskikh ladjah, katere hodijo v Azijo in Ameriko, moram reči, da sem se morebiti še več čudil Vuhrnjemu škeru, na katerem so domači pohorski tesarji delali kakih četrdeset šajk al splat (kakor jim pravijo Srbliji, Nemci v Marburgu pak Plätte), širokega dna in kakega pol sežnja visokega roba na vsaki strani; neki so zlagali debele dile za celo snovo in posebno za dno, drugi so je zbijali z malimi klanficami, tretji pokotine al počine in majhne luknjice na dnu in po robovih zadelavali z mahom, da nebi mogla predreti ni kapljica „vade“ kakor tam izgovarjajo besedo. In tako kraj vse marljivosti vender slabe ladjice skupaj se zračnimi flossi neotesanih debel al stebel grejo mirno Marburga in Ptuja gledat tri mesta slavenskega Oseka, krasno lego sedaj turškega smrada očiščenega Belega Grada, ter lahko smuka črez hudo pečovje pri Poreču in Grebenu nad Oršovo, dokler jih kje na Bolgarskem ali sem ter tje tudi na vlaškem že blizo Črnega morja ne stavijo v dobro zasluženi mir, da v tuji deželi na korist svoje domovine storé smrt pravičnika. In kaj nosijo tako daleč? Veči del deske in late („lapte“ pravimo Pesenčari), svinec, žreblje in drugo železnino naj veči del iz slovenskih krajev Koroškega korita, menda tudi kaj pohorske smole, dasiravno je hojčje in smrečje veči del le po poldnevnikh robih. Da zraven tudi gre veliko jekla al

ocla, ni treba dvojiti, samo mu danas še ne vem imena, ker celtičko ime „noriško“ zate kraje in kar je s tem v zvezi, hira in boleha pri nekih naših pisavcih.

S tem predhistoričkim spominom mislil sem dovršiti svoj pogled v Pohorje, al pogledavši v potopisen „tobolac“ aliti v torbico, s katero sem leta 1868. od hrvaške „groznice“ bežal na koroško zemljo, da me tam v romantički soteski kraj *Mieže* in sicer pri Matevžu v Črni zasledi koroška „trešlika“ al „kabila“, naltel sem še na neko malenkost, katera je v ozki zvezi z mojim pogledom v Pohorje. Stoječ ravno 1. augusta kraj cirkve sv. Urše pri „Vodenem Gradcu“ razgovarjal sem se o raznih rečeh s cirkyenjacom, kateri razun vina, po katerem bi pak sam naš odrešitelj solzil gotovo drugačno vino, nego so *lacrimae Christi* (ki raste na obnožju ognjometnega Vezuva) ni imel niti kosca kruha, kam pak še le kakega koli mesa, obečanega mi pri svetem Vidu (v krčmi in *partibus*). Pripovedal mi je med drugimi takimi rečmi, da je na vrhu kraj cirkve bil izvir in studenec, al da so ga volovi nekega „pavra“ na podnožju po noči prepeljali na „Pagorja.“ Pitam ga po ovinkih tako da mi ponovi besedo in zopet jo reče tako; vender mi pristavi, da je ena, al se reče Pagorja ali Pahorja; samo je zmiraj mu beseda bila v prvi slovki čisto slovo *a*. — Obračaje na to jezikoslovno mrvico pazljivost potnikov in posebno rodoljubov iz unih krajev odlagam potopisno pero, zelo zadovoljen, če sem kje koga spodbudil, da gre kakor jaz po smolo v sama mitologična naša Pagorja ali Pahorja.

0 kmečkih puntih sploh in o uporuh leta 1573. posebej.

Spisal J. Parapat.

Zgodovina naroda našega glasno spričuje, da se Slovenci nikdar niso ustavljali vladarjem svojim, da so se pa večkrat vzdignili zoper svoje sovražnike. In ti niso bili samo kruti Turčini, ki so napadali njihovo domovino, ktere so pa tudi vselej hlabro odbijali, ampak v lastni deželi se jih ni manjkalo, ki so po trdnih gradovih le prevečkrat kmeta odirali in v tlačanski jarem neusmiljeno vpregali. Samovoljnost mogočnih plemenitašev, surovo, včasih celó roparsko njih obnašanje proti seljaku, prehuda tlaka, vedno viši davki: vse to in še druge napake rodile so nezadovoljnost, ki je s kraja tlela skrivaj, potem pa očitno na dan stopila v djanskih uporih, ki jim pravimo kmečki punti. Tlačeni in zatirani kmet je zgrabil orožje ter si hotel sam pomagati, otresti

od sebe pretežko breme in ob enem tudi se izmaščevati nad nemilimi grajščaki, oskrbniki, dacarji itd.

Prilik za to je bilo dovolj.

Že po silnem napadu turškem na Koroškem leta 1476., kjer se blizo nič ni storilo za obrambo kmeta, godrnjali so koroški Slovenci, da se gospôda poskriva po gradovih in ravná in se obnaša, kakor da bi bila zastopljena z neprijateljem. Ko potem deželni stanovi občni davek vsacemu naložé, uprejo se temu očitno Zilčanje. Dve leti pozneje pa zgrabijo Korošci vile, motike, balte, sekire in enako orožje, z namenom, da si hočejo domovino sami braniti, da bi kmetje razsojevali tožbe družbenikov in župnike postavljali in odstavljali. Kdor je pristopil k njih družbi, prisegel je na goli meč, ki je stal na dveh drogih kakor jarem in šel pod njim. Uporniki so zahtevali, naj se njih društvo priporoča z lece; mestom, trgov, plemstvu, višim duhovnikom pa so pošiljali vabila k pristopu. Prvi zbor je bil pri Beljaku. Zmešnjava po vsej deželi je bila splošna, Turek pa prihruli in iztrezni vroče glave puntarske. ¹⁾

Leta 1503. se vzdignejo kmetje na Kranjskem zoper samovlastno ravnanje grajščakov in oskrbnikov, toda hitro so jim ustavili to početje in jih prisilili k pokorščini, da so orožje na stran položili in se drevesa poprijeli. ²⁾ Deset let potem je na Kranjskem zopet punt, ali tudi tega kmalu ukroté. ³⁾

Ne tako z lahka pa je bil zadušen punt, ki se je vnel leta 1515. Ta prekosí zaradi grozovitosti in obširnosti vse druge. Kakor na znamenje pridere 80.000, drugi trdijo 40.000 kmetov, v štajarsko mesto Brežice. Tu se posvetujejo, kako bi že vendar dognali staro pravdo, kako bi se namreč iznebili silnih stisk in bremen in pridobili zopet stare pravice in svoboščine. Sklenejo na postavnem potu iskati pravice, obrnejo se tedaj do cesarskih uradnikov, oskrbnikov, najemnikov. Al ti hočejo stvar koj v početku zatreti in mislijo kmete s tem splášiti, da ukažejo nekatere kolovodje prijeti in umoriti. To razsrdi kmete še bolj. In ko se še poslanci, ki so jih poslali do cesarja Maksa I. v Avgsburg, vrnejo le z obljubami, prične se razsajanje in divjanje po Kranjskem, Štajarskem in Koroškem, da mu menda ni enakega. Vendar moramo pri tej priložnosti omeniti, da Valvazor in drugi plemeniti pisatelji to reč popisujejo s preživimi, vmes menda tudi neresničnimi barvami.

Najprvi se zberó Kočevarji. Jurija viteza Turna, svojega gospoda in njegovega oskrbnika ubijejo in mesto zapalijo. Potem prihrumi drhal do Orteneka. Tu se jej Jože Lamberg s prva v bran postavi, ko pa vidi, da nič ne opravi, jame jim z lepimi in prijaznimi besedami prigovarjati in jih srečno odpravi. Hujše se

¹⁾ Unrest Chronicon Aust. apud Hahn. 631—637.

²⁾ Valv. XV. str. 395.

³⁾ Valv. XV. str. 403.

je godilo Turnu, Raki, Mokronogu, Polhovemu gradu, Zobelsbergu, Mehovemu in drugim gradovom, pa tudi samostanom. Zlasti v Mehovski grajščini so strašno razgrajali: Baltazarja ¹⁾ in Miklavža Mindorferja in dva viteza so treščili čez zidovje v globočino, 15 drugih plemenitašev so v gradu podavili, ženo Mindorferjevo in hčere so slekli ter jih v kmečko obleko vtaknili in na polje gnali, da bi ondi delale kakor kmetice in se same prepričale, kaj trpi kmet. Megiser celó piše, da so dva še majhina sina Baltazarjeva vpričo njune matere grozovito umorili, ubogo gospó pa nago iz grada zapodili, zunaj so jo drugi ljuti kmetje ubili, in še malo dete, majhino hčerko, bi bili zadavili divjaki, da ga ni rešila pestrna rekoč, da je njeno. Tudi Ljubljane so se lotili puntarji, a Janez Turjaški je grad tako vrlo branil, da jim srčnost upade in odlazijo.

Štajarski Slovenci so se stikali največ v Konjicah, kjer so kovali naklepe proti hudournim grajščakom in posestnikom, od ondot se je širil punt na vse strani. Uporna četa prilomasti v Brežice. Tam je stal ces. stotnik Kis Marko. Ko puntarje ugleda, zbeži s šestimi konjiki v trdni grad in mesto zapali. Kmetje pa prederó zidovje, stotnik in njegovi zvesti hočejo ubežati, mahnejo jo tedaj skozi vrata naravnost skozi kmečke trume, toda uporniki so graški most podžgali in Kis Marko in njegovi pajdaši stopivši na-nj se pogreznejo v grapo, kjer jih kmetje s kolmi pobijejo.

Na Koroškem ni bilo nič boljše. Tu so se jeli gibati v Labodski dolini. Nekteri podložni šentpavelskega opata so se v Konjicah posvetovali, kako punt vrediti. Domá skličejo tovarše in kmalu je pristopilo k puntarski družbi 3000 ljudi, ki bi bili radi otresli jarem, kateri jih je preveč žulil. Ti izvolijo si dva poveljnika, več podpoveljnikov, dva govornika in tako dalje. V Rojah blizo Št. Andraša je bilo središče njihovega delovanja. Vabili in pisarili so na vse strani. V Triksnu so imeli viharno skupščino, zahtevali niso nič ko pravico. Hipoma si osvojé trdni Staridvor, drugi jo mahnejo v Ziljsko dolino novih krdel nabirati.

Ta splošni in na videz že poprej premišljeni upor zeló osupne plemstvo in višo duhovščino. Razglas za razglasom polaga kmetom na srce, naj se nikar ne pridružijo pogubljivemu upor, kdor ima kako pritožbo, naj jo sporoči komisarjem, ki jih je cesar poslal na Koroško in Kranjsko. Druga pisma zopet opominjajo plemenitnike, duhovnike in meščane k složnosti, da se morejo puntarskemu rovanju tem krepkejšé in vspešnejše ustaviti.

Poslednja obveljá. Najprej stanovniki koroški ukroté upor. Res, da so bili v denarnih zadregah, res, da niso nič manj ko petkrat zborovali, s čem in kako oboroženo vojno na noge spraviti, slednjič se jim vendar posreči, da postavijo ustajnikom na-

¹⁾ Baltazar Mindorfer je dobil Mehovski grad 17. sveč. 1507. za posojenih 1000 rajnkov in 500 rajnkov odškodnine v zastavo. „Mitth. des histor. Ver. für Krain 1865. 12.“

sproti 1580 mož. Puntarska vojska je bila pri Starem dvoru v eni uri razkropljena in uničena. ¹⁾

Tudi zbornica kranjska je imela opraviti dokaj. Prosila je koroško, naj jej pride na pomoč. In res jej pošlje 100 konjikov in 400 pešcev proti Celju, da zabranijo zedinjenje štajarskih in kranjskih Slovencev. Gorencem v strah odločijo kranjski stanovi v Kranj 400 konjikov.

Na Štírskem je med tem deželni poglavar Sigmund Ditrichstein deželne brambovce nabral in združen s cesarsko vojsko, kateri je zapovedoval Jurij Herberstein, z neomejeno oblastjo, napoti se nad ustajnike. Pri Brežicah, drugi hočejo pri Ptujju, meseca septembra 1516. l. se udarijo puntarji in vojaške čete. Vile, motike, male sulice, bodalca in sploh kmetov nevojaško, okorno vedenje ni bilo kos težkim mečem, železnim oklepom, močnim puškam in topovom vajenih vojakov: boj je bil nesrečen za upornike. Kar jih ni moglo uteči, obležali so na mestu ali so bili vjeti. ²⁾ Strašno maščevanje je zadelo poslednje: 136 kmetov in 15 podpihovalcev so v Gradcu obesili, na kole nataknili in na čvetero raztrgali. ³⁾ Mestom in soseskam so dane pravice preklicali in jemali. Glavno mesto koroško Šent-Vid ni voljno sprejelo deželne vojne, ki je bila odpravljena nad puntarske kmete, zato si izberó razžaljeni stanovi Celovec, ki je bilo leto in dan pogorišče, namesto Št. Vida za glavno mesto. ⁴⁾ Železnikarjem na Gorenskem je odtegnil frižinski škof Filip vse privilegije, ki sta jih jim dala l. 1354. in 1379. škofa Albert in Leopold. Ker so pa pozneje obljubili, da se kaj tacega ne bode nikdar več zgodilo, dal jim je škof že leta 1521. vse zopet nazaj. ⁵⁾ Vsem pa, krivim in nedolžnim so naložili nov davek, namreč po 8 vinarjev na leto od vsake glave, tako zvaní „denar upornosti“, ker tolikošen je bil znesek, ki ga je dal slehern pri vstopu v puntarsko blagajnico.

Tako je končal slovenskih kmetov glasoviti punt l. 1515., ki nam je v posamesnih dogodbah, zapletkah in zvezah še jako nejasen, tu in tam celó prav temen. Strašen je bil v početku in marsikteri gospod bi bil tačas raji kmet kakor gospod po besedah našega Valvazorja, toda še grozovitnejši je bil konec njegov, kakor jasno spričujejo znane nam črtice, ki smo jih navedli, črtice, pravimo, zakaj pisatelji samo plemškega in duhovskega stanú mnogo več sporočajo, kaj so doprinašali razsrdeni kmetje nego kako so divjali neusmiljeni zmagovalci.

¹⁾ H. Hermann: Handb. der Gesch. des Herzogth. Kärnten. 245—246.

²⁾ Valv. XV. 406, 417, 418.

³⁾ Muchar; Geschichte der Steiermark VIII. str. 260.

⁴⁾ Hermann: Handbuch etc. str. 247.

⁵⁾ A. Globočnik v „Mitth. d. h. V. f. Krain 1867“ str. 9—10. — Ne pa kakor trdi P. pl. Radics v svojem delu Herbart VIII. str. 48. še le 1568., ker v tem letu je škof Ernest Železnikarjem le potrdil, kar jim je bilo že leta 1521. povrnjeno.

Enak prizor, vendar v ožih mejah, prikaže se nam deset let pozneje. Lutersko hujskanje združeno z odljudnim obnašanjem posestnikov proti podložnim vzdigne kmete na juvavski in gornještajarski zemlji. Zopet je imel Sigmund Ditrichstein težavno nalogo vroče glave puntarske ohladiti. Preslaboten za ta posel dali so mu Nikola Turna za pomočnika in namestnika. Grozno sta bila tepena pri Schladming-u. Bavarski vojvoda Ludevik je pozneje to hibo popravil z 10.000 možmi ter ukrotil puntarje. Usmiljeno jim je prizanesel, a nadvojvoda Ferdinand je tirjal strašno kazen in osveto, ktera se je tudi izvršila.¹⁾ Tudi na Kranjskem so jeli gibati kmetje pozabivši l. 1515., al deželni poglavar Jože pl. Lamberg skliče vse kranjske viteze v Kranj. To pomiri vročo krv²⁾ in Slovenci se streznejšo in potrpe.

Vse te dosedaj naštete poskušnje so bile brez zaželenega vspcha, odstranile niso napák, ki so povzdignile gospoda silno visoko nad kmeta, zatoraj so podložni vedno na sumu imeli grajščake in tlela je med njimi še zmirom iskra upornosti in sovraštvu do njih gospodarjev. Ti pa niso zadušili iskre z boljšim postopanjem proti njim, temveč prevzetni, ker jim zaradi boljše urejene granice ni bilo treba biti v vednem strahu in trepetu pred Turčinom, vnemali in podpihovali so jo še — ne sicer vsi, vendar mnogi — s sirovim, samolastnim obnašanjem, da se je naposled leta 1573. zopet vžgal velikansk plamen, ki je švigal po Hrvaškem, Kranjskem in Štajarskem. Ta punt nam je v svojem početku, razvitku in koncu veliko jasnejši od poprejšnjih, toraj nam je dovoljeno, nekaj več govoriti o njem. Gospoda P. pl. Radics³⁾ in dr. F. Krones⁴⁾ sta o tej zadevi priobčila mnogo izvirnih listin in pisem, ki se hranujejo v Ljubljani in Gradcu, in dosedaj niso bila znana. Njima gré toraj hvala, da nam je punt l. 1573. bolj znan kakor drugi.

Najbliži vzrok tega upora je bil po izreku vseh zmernih opazevalcev njegovih posestnik France Tahy, ki je imel na Hrvaškem zastavno grajščino Sused. Ta mož je gospodaril prav po svoji spačeni volji in trmi, nakladal podložnim svojim prehude davke. Kar mu je bilo všeč, pobral jim je. Ako je imel kdo lepo ženo ali hčer, odpeljal jo je siloma in ugajal svoji samopašnosti ž njo. Če pa je imel sam staro kljuso, ki ni bila za rabo, silil je podložnika, da jo je moral kupiti; ali če je imel v hramih sprideno vino, razdelil ga je med ljudi, potem pa je tirjal od slehernega, naj plača, ako noče, da mu pobere iz hleva konja in goved. Živino so mu morali kmetje rediti, isto tako lovske pse.

¹⁾ Muhar: Gesch. der Steiermark VIII. str. 332. in dalje.

²⁾ Valv. XV. 422.

³⁾ P. pl. Radics: „Herbard VIII. Freiherr von Auersperg. Wien 1862“ str. 290—315.

⁴⁾ Dr. F. Krones: Aktenmässige Beiträge zur Geschichte des windischen Bauernaufstandes v. J. 1573“ v „Beiträge zur Kunde steierm. Geschichtsquellen. Graz 1868“ str. 3—34.

Ako se je kaj pozgubilo ali pocepalo, moral je kmet živino platiti, za psa pa vola vrniti. Tudi dnino je pridržaval delavcem, tako na pr. Gusetiču, poznejšemu kmečkemu stotniku, že 8 let ni nič plačal. Tako so tožili kmetje pri sodnijah. Da so bili tega prepričani tudi drugi, spričuje pismo štajarskih stanov do cesarja 4. svečana 1573. l., v katerem naravnost svetujejo: ako se hoče zatrei upor, naj cesar Suseško grajščino Tahy-u odvzame ali ga odškodova z denarjem ali kako drugače. Več ali manje temu enako so ravnali tudi drugi grajščaki in še hujše njihovi oskrbniki, davkarji, dacarji in taki ljudje ter si nakopavali sovraštvo kmetov, ki so jih imeli za oderuhe.

Ti razlogi, nekaj pa menda tudi osebno mrzenje do gospôde, želja po plenu in lenoba postopačev in rogoviležev, katerih se blezo tudi tačas ni manjkalo, gojili so na tihem upornega duhá že leta 1572. Pritoževali so se sicer kakor leta 1516. pri cesarju Maksu II. zarad nepostavnega vedenja grajščinskih gospodov pristavivši: da tudi nadvojvoda Karol začinja nakladati vsakoršne davke, muto, cestnino, da jim kar nič ne odjenja in se nič ne usmili brez pomislika, da smejo že iz davnih časov kupčevati do morja; toda poslanci iz vsake vasi Suseške grajščine izbrani in plačani so na Dunaji, kjer so bili o sv. Juriju in Kresu l. 1572., toliko opravili ko nič. Zato si sklenejo pomagati sami. Zanašali so se podpore iz slov. dežel Kranjske in spodnje Štajarske, in to po pravici, saj dosihmal še niso bile odpravljene pritožbe kmečkega stanú, ne polajšane njegove težnje in bremena, in prav to je vnemalo punte.

Že spomladi omenjenega leta so se začeli kmetje okoli Suseda, Stupice, Vrdocava, Stupnika, Kaisersberga — tedaj po večem na Hrvaškem — skrivaj shajati in premišljevati, kako težki stan zboljšati si. Izprva so pač mislili le nekatere sitnosti in zapreke odpraviti, a polagoma so prihajali predrzniši. Maščevali bi se bili radi nad gospôsko svojo, pridobili stare pravice, zlasti kmeta oprostili, odstranili dac, naklade in druge davke, ki so jih jim oznanjali s prižnic, ktere po njih mislih niso za taka oznanila, ampak za Besedo Božjo.

Kakor so nekteri kmetje potem pri sodniški obravnavi sami razodeli, mislili so po zmagi v Zagrebu napraviti cesarsko namestništvo za vse slovenske pokrajine, davke in štibre sami pobirati in granico braniti, sicer pa vse podvreči cesarju in nadvojvodi.

Iz imenovanih krajev, kjer je bilo gnjezdo puntarsko, hodili so mešetarji po slov. deželah in na skrivnem so ljudém prigovarjali, naj pristopijo k upornikom. Slehern je moral priseči, stopivši v v punt, da hoče namene njegove po moči pospeševati in na klobuk si je nataknil zimzelen ali bršljinovo vejico, soseskam pa je pošiljal uporni odbor petelinova peresa kot vabilo k pristopu. Puntarji so se naglo množili, nekteri so hrepeneli po kapitanski časti, drugi so bili že tako nagnjeni uporom in zmešnjavam ter kômaj

pričakovali prve priložnosti, ubogo, siromašno drhal pa so z zvi-
jačami, obljubami in celo silama za seboj potegnili in tirali, da-si
tù ne smemo pozabiti, da to pišejo grajščaki in oskrbniki, ki so
v svojih zadevah težko nepristransko poročali. Da uporni odbor
ni bil tako krvoželjen, kaže, da nikogar ni podkupoval in vabil
z denarjem, brez kterega gotovo ni bil.

Dobro in premišljeno je bil vredjen ves punt. Največo ob-
last so imeli Matija Gubac ali Gobec, Andrej Pasan in Magajič.
Ta trojica je izbrala celi vojski za najvišega kapitana Ilija Gre-
goriča, četam pa posamesne poveljnike in imela sploh vso kmečko
vlado, sodnijo itd. v rokah. Gubec je bil prvi podpihovalec in
šuntar na Hrvaškem, njega so nakanili kmetje za kmečkega
kralja izklicati, kar se pa menda ni zgodilo, vendar se je Gubca
to ime prijelo.

Zunaj Hrvaške je bil duša vsemu početju glasoviti Ilija
Gregorič, kratko Ilija. Bil je domá iz Ribnika v metliški oko-
lici, poprej podložen grofu Stepanu Frankopanu, kakih 20 let sem
pa je živel v Verdovacu v okraju Suseškem, kjer si je bil hišo
in zemljišče kupil. Novi gospod njegov Tahy mu je storil mnogo
zla, vzel mu je namreč premoženje, vinograde in živino, vse skup
vredno 200 cekinov, iz kterega razloga, ne vemo. To razkači
Ilijo. Začne se toraj razgovarjati in posvetovati z drugimi, neza-
dovoljnimi, zlasti z Mih. Gusetičem, kteri je bil kakor smo ome-
nili, v enakih okoliščinah, kako bi se znosili nad grajščakom in
zgrabili njega in vse druge sovražnike tlačениh kmetov. Ker je
na slov. meji več let služil pod poveljem Janeza Lenkoviča —
umrl 22. junija 1569. leta in pokopan v frančiškanski cerkvi No-
vomeški — bil je kakor nalašč za vojaškega kapitana. On je
naredil načrt, kako naj se ves upor prične in izvrši. Krištof Gall
nam ga je ohranil v pismu iz Brežic 22. svečana 1573. leta do
kranjskih stanov. Ilija je sklenil s Klanca na Hrvaškem planiti
v Brežiško okrožje in ondašnje kmete za seboj potegniti. En del
bi potem poslal proti Krškemu in dalje proti Novemu mestu, na-
posled bi krenil ta oddelek proti Istrberskemu med Karlovcem in
Samaborom ali naravnost proti Samaboru. On sam je hotel udariti
ob Savi in Savini v Sevnico, Radeče, Laško, Celje celo do Vran-
skega, od tod bi bil brz ko ne svoje ljudi odpravil do Ljubljane,
da pot pripravijo do bregov jadranskega morja, Ilija bi jo mahnil
proti Rogatcu in Kaisersbergu. Tretja četa, uporniki iz Stubice,
bi pa imela nalogo, domačijo varovati proti staremu neprijatelju
Turčinu, ki bi bojè priložnost porabil in skočil čez nezavarovane
meje.

Po večem se je upor res po tem načrtu ravnal, vsaj o za-
četku, ali bi bil pa po vsem tudi pri tem ostal, ako bi se bilo
posrečilo ustajnikom, kdo vé? Brežiški oskrbnik je imel blizo
razjarjeno in živo domišljijo, podtikal je Iliju stvari, ki jih mo-
rebti nikoli ni mislil, kakor na pr. to, da bi Ilija ljudi poslal
celó v Ljubljano. Sploh so gospodje v tem puntu več zagledali,

nego je bilo v resnici, to vidimo med drugim tudi iz vprašanja, ki so ga pozneje na Dunaju Iliju postavili: kakošna je bila tista pijača, ki jo je ljudem ponujal, da je sleherni, ki jo je okusil, koj veselje dobil za puntarijo, da-si poprej ni bil vnet za-njo? Glejte si zvitega Ilijo, da je celó iznašel čudodelni izvleček, s katerim se vliva kmetom uporni duh! —

Da po slovenskih pokrajinah vrè, spoznali so stanovi štajarski ter v odgovoru nadvojvodi Karolu izrekli: „Deželni zbor je zaslíšal z britkostjo tudi pritožbe in žalovanja ubogih, stiskanih podložnikov in nič tako ne želi, kakor da vsak posestnik sam dobro pomisli in s krščansko ljubeznijo in potrpežljivostjo ravna s svojimi bližnjimi, ki so sicer podložni, ktere je pa Bog vstvaril po svoji podobi kakor vélike gospode. Ko bi gospôska v tacih in enakih pritožbah resno in hitro obravnavala, ko bi zaslišanja strank ne odlašala od dné do dné in manje ukazov pošiljala, nasproti pa toženca, zlasti v tako važnih stvaréh, koj klicala pred-se na odgovor in tožbe razsojevala vpričo vitezov in posestnikov, in ktereга krivega spoznajo, ostro kaznovala, kmalu bi bil konec takim homatijam in sleherni vpokoju. To naj se toraj gospo-skam resno in nemudoma zaukaže.“

Sploh so bolje previdni spoznali, da je edino le nekrščansko ravnanje z ubogimi tlačani vir in studenec žalostnih prikazni. Tako piše iz Varaždina Jošt Radmanskorfer 10. svečana, ko se je punt že bil vnel: ako bi se kmetom zagotovilo, da jim Tahy ne bode več gospod, in se jim davki, katerih ne zmorejo, odvzamejo, razšli bi se mirno vsak proti domu svojemu in ostali pokorni. Ravno tega mnenja je bil tudi Vid Halek, cesarski lejttenant na granici.

Vrnimo se po tem ovinku zopet k puntarjem. Vse je bilo že vredjeno in pripravljeno in 29. januarja leta 1573. se vzdignejo hrvaški. Orožje so jim bili koli, cepci, krampí, kose, sekire in drugo domače orodje, nekteri so imeli dolge puške in dvocevke, celó nekaj topov na kolesih so peljali seboj. Razdeljeni so bili v šest oddelkov, vsakemu sta zapovedovala po dva poveljnika. V treh kampih so se pomikali proti Štajarski in Kranjski z geslom: rajše stokrat umreti, ko tlako delati gospôdi.

Tretjega svečana so se razprostirali uporniki do Landsberga in do Brežic in Krškega. Pol ure od Mokric se všotorijo in ondašnjemu posestniku grajskemu, Štepanu Gregorijancu, siloma vzamejo Jeseniški brod in se polasté tudi drugih čolnov. Zato prosí Mokriški grajščak kranjske stanove, naj mu brž pošljejo vojakov, smodnika, 4—5 tovorov svinca in krogel, ali pa naj kapitanu žužemberškemu, Joštu baronu Turnu, zaukažejo, da mu pošlje 500 do 600 uskokov.

Omenjenega dné je izvedel v Ptuj tu tudi nadvojvoda Karol, da kmetje nekaj nameravajo zoper Tahy-a. Da stvar mirno poravná, napoti Kaspera Rab-a k upornikom. Tudi kancelar Kobencel je svaril stanove, naj nikar ne storé nič hudega podložnim,

da jih še bolj ne razdražijo, a prepozno je bilo oboje. Puntarji so se že razlili in število njih je naraščalo kakor povodenj, nekateri trdijo, da jih je bilo 16.000, drugi 20.000, še drugi celo 40.000 mož. Na tanko se število ne dá povedati, ker ustajniki niso bili nikoli vsi skup, ampak tu in tam razpostavljeni v večih in manjših trumah.

Sila in zadrega je bila tedaj velika. V Ljubljani ukažejo deželni vojski, naj je pripravljena, da gré, kamor koli bode potreba in zadušil plamen. Vsem grajščakom okoli Brežic ob Savi se je zapovedalo, naj pazijo in pozvedajo, kaj delajo puntarji, koliko jih je in kateri so jim poveljniki in vse neutegoma po dnevu in po noči sporočajo na deželne stroške v Ljubljano. Joštu Turnu so odločili 1000 gold. za vojne potrebe in z njimi odposlali Janeza Turjaškega v Novomesto. Tržni dan 7. svečana se je nanzanilo, da v tem nemirnem času nihče ne sme na Dolensko, slovensko stran ali Hrvaško kupčevati s soljo, žitom itd., če zasačijo koga pri tem, obesili ga bodo na bližnje drevo.

Tudi deželna bramba štajarska je morala na noge. Vsaki peti in deseti vseh izurjenih in vajenih mož po deželi je bil poklican, razun teh se je bližalo Mariboru 1500 strelcev, 2000 mož z dvocevkami in 600 konjikov. Koroški so pisali stanovni štajarski, naj jim pošlje pomoči v Slovenjgradec, Gorence pa naj ima v strahu, zakaj tudi ti bi jo potegnili z ustajniki, ako se punt razširi do njihovih planin. Koroška res obljubi pešcev, ker kmetom sedaj ni zaupati. Pozneje se jej je sporočilo, naj opusti črno vojsko in Štajerski prepusti samo strelce. Tudi grofije Goriške in poglavarstva na Krasu niso pozabili, ker bali so se, da so tudi Krašovci enih misli z uporniki, ki so zahtevali, kakor smo slišali, prosto pot do morja.

Štajerski zbor se obrne z zgovorno besedo do hrvaškega bana in škofa zagrebškega Jurija Draškoviča. Opomni ga nevarnosti upora in se čudi, da na Hrvaškem za to reč taka malo marajo; poslednjič prosi, naj se hitro z orožjem kaj stori,

Štajerci pokličejo tudi Maksa II. na pomoč. Nalašč je hitel 5. svečana brzi sel s prošnjo na Dunaj. Tri dni potem piše cesar bratu nadvojvodi, da pride 4—500 nemških hlapcev v Radgono, stanovom pa, da je povelje dal hrvaškemu banu, ogerski kancelariji, cesarskemu svetovalcu Vidu Haleku in prvemu poveljniku na granici Herbardu Turjaškemu, naj punt ukroté. Grof Zrinski in Peter Erdödi-ova udova bota pomagala, ker imata ljudi dovolj. Ban, Herbard in Halek bodo poveljniki.

Tudi v denarnih zadregah so bile dežele. Tako so Štajerci na pòsodo brez obresti prosili stanove gorenje in dolenje Avstrije in nadškofa juvavskega Janeza Jakopa. Iz dolenje Avstrije jim pošlje 20.000 gold. samo na tri mesece, nadškof pa 25.000 gold. na pol leta.

Povsod so gospodje slutili skrivne shode, puntarske šuntarje in mešetarje, bali so se, da se vzdigne vsa Štajarska, Kranjska,

Kras, celó anižka dolina, kjer je bil leta 1525. veliki punt krvavo zadušen. Vrh tega je Turek protil na meji in prežal na nezavarovane pokrajine, toda južno in sneženo vreme mu je branilo vhod. Vse bilo tedaj v strahu in trepetu. V Mariboru, Ptuju, Radgoni, Celju in Ljubljani so se zbirali deželni vojaki, komisarji, da pregledajo vojno. Postavljali so poveljnike, dopisovali nepretegoma z oskrbniki, deželnimi uradniki, kapitani in drugimi in delali priprave vsestranske.

Ustajniki so se bili, kakor smo omenili, tretjega svečana všotorili unkraj Save blizo Brežic. Prva naloga je bila, da si pridobé Krško mesto. To ni bilo težavno, saj so bili mestjani z uporniki enih misli, hodili so čez brod v Videm k njim in ti v mesto ter se pogajali za brod. In res, dva dni potem je bil brod v njih oblasti. Jošt Turn krivda krškega oskrbnika, češ, da je on pripomogel, da so mestjani izročili ga puntarjem. Četa, ki je bila namenjena rogoviliti po Kranjski, ne čaka dolgo unkraj Save, temuč nemudoma jo prebrodi in obsuje Krško mesto. Nekteri kmetje prideró celó va-nj in razlijejo svoj žolec tu nad hišami dacarskimi, ter pobijejo peči, okna, stene in usmrtijo slednjič predrzneže, ki so se jim v bran postavili. Grajščaki v okolici posebno samostan v Kostanjevici, so bili zeló preplašeni.

Jošt Turn s pet sto vojaki jih odreši še tisti dan. Vstopi se okoli Krškega, kamor so se umaknili kmetje — bilo jih je kakih 2000, — od dveh strani jih zajame in boj se prične. Srdit je bil, uporniki omagajo, kar jih ni zbežalo, posekajo jih Uskoki.*) Koliko ljudi je Turn v tej kratki bitvi razun kapitana Vihačkega Daniela Lazera, izgubil, ne vemo, to pa se sporoča, da je Sava odnesla in meč pokončal kakih 300 kmetov, kakor poveljnik sam računi, drugi trdijo, da 400, nekteri celó 1000; da so Uskoki celo mesto do malega izropali ne prizanašaje niti ženskam niti deci in da so vse pomorili, kar jim je prišlo živega v pest. Turn to početje izgovarja z besedami: da v takih okolščinah ni drugače. Vjete kmete so poslali v Ljubljano, nekterim izmed njih je ukazal plemeniti vojskovodja roke odsekati in ušesa odrezati „drugim v strah in svarjenje, ker so tako storili tudi drugi gospodje“ kakor piše Turn stanovom kranjskim. Tako je bila prva puntarska četa razkropljena in ukrotena.

Drugi večí je bil poveljnik Ilija sam. Njegov namen je bil, kakor vemo, mahiniti jo proti Sevnici, Laškemu Celju, in naprej. Njemu se pridružijo Bizeljčanje pod vodstvom Filipa Višeriča iz Bezelja in Petra Zupana, podložnika rajhenburškega. Po grapah in goščavi skrivaje se bližajo Brežicam. Ko jih zagledajo v mestu, zapové njegov oskrbnik Krištof Gall trikrat vstreliti z velikega možnarja. Uporniki tirjajo, naj se mestjani udajo in prisežejo k puntu. Se vé, da je oskrbnik to zahtevanje odbil.

*) Valv. XV. 485, ima v podobi to bitvo.

Ker je pa bilo malo obroženih v mesticu, prosi za 200 mož. Ob enem piše isti Gall, kako je Ilijeva družba podložnikom, ki so ravno tlako delali v grajščini, hiše podirala, na potu dacarju in nekemu mestjanu 100 veder vina izpila in take in enake stvari doprinašala. Turn odpravi na to res 100 Uskokov, toda prepozno, zakaj mesto, kjer je bilo precej tovaršev puntarskih, moralo se je udati. Ustajniki potem drviyo ob Savi v Reichenburg, kjer jim je posestnik v dar dal dve vedri vina in tolstega vola, da so ga pustili pri miru, in v Sevnico, kjer so jih že pričakovali in koj se udali.

Manjša krdela so stikala po oddaljenih vaseh in hribih, ter škodo delala le samostanom in grajščinam. Ilija sam s svojo kmečko vojsko je stal 5. svečana blizo Planine. Tu izvé nesrečo svojih tovaršev na Krškem. Brž se vzdigne in hiti skozi Planino proti Gajram, kjer v drugič zasliši grozno novico pri Krškem. To osupne množico. Hitro se spusti proti Pilštajnu. Tu prenoči in sedmega zjutraj se umakne do Kozja. Ondajšnji posestnik Maks Ruepp pa pridruži hlapce svoje vojakom celjskega kapitana Jurija pl. Schrattenbacha; ob enem prideró Kaspar Alapičeve, Zrinskové in banove udove čete in Ilija je bil izgubljen. Sred ogerskih konjikov in Schrattenbachove vojske bil je prisiljen udariti se z njimi.

Osmi svečan je bil osode poln: vsa kmečka vojska je bila pokončana; veliko stotin puntarjev pobitih in vjetih, skoraj vsi poveljniki so obležali na borišču, samo Ilija je utekel. Valvazor sporoča, da je Schrattenbach 500 vjetih kmetov prignal v Celje. Kdor se je še rešil iz splošne morije in groznega poloma, obljudil je pokorščino gospódi.

Tretja četa močna kakih 5000 mož, je bila razpostavljena okoli Istrberskega, Okiča, Turopolja, Krapine, Zagorja, Lipoglava in Varaždina. Poslali so dva poslanca do Uskokov, da jih pregovoré za njih naklepe, toda Uskoki vstanejo Turnu zvesti, saj menda s posebnimi pravicami in vojaško upravo svojo niso poznali kmečkih teženj in nadlog. Turn zbere do 1000 Uskokov in gre nad upornike. Ti se umaknejo čez Savo, ko zvedó njegov prihod. Sedaj pritisnejo Kaspar Alapič, Zrinski, Matija Keglevič in poprejšnjega bana Erdödy-a čete in splošna morija se prične. Tako piše 9. svečana Oton Radmansdorfer iz Varaždina, da so na Turopolju užugali 2000, na Sotli 500 vstajnikov. Tudi nekaj poveljnikov se vjeli, kakor poroča naslednji dan njegov brat Jošt, in jih v Zagreb k škofu banu poslali. Bizeljski oskrbnik ve pripovedovati: da je bilo pri Metliki ugonobljenih 6000 kmetov, pri Bizelju pa 50 in vjetih 40. Tudi na Krapini se puntarjem ni godelo bolje.

Najhujši je bilo pri stubiških toplicah. Tu je glasoviti Matija Gobec z Andrejem Pasanom zapovedoval 10.000 kmetom.*)

*) Trdina: Zgodovina slov. naroda st. 88 opazka.

Bilo je 14. svečana, ko ga hrvaški plemenitniki zagrabijo. Štiri ure se srdito brani z okorno svojo vojsko in zmagal bi bil, da niso pritekale nekatere haramije omagajočim na pomoč. Že spehani uporniki ne morejo se več uspešno ustavljati novi sili, zmešnjava nastane in grozno so bili tepeni: 4000 5000 jih je kar obležalo. Gobec in Pasan sta bila vjeta in v Zagreb pripeljana.

Leta 1514. se je vnel na Ogerskem strašen kmečki punt. Njegovih grozovitosti ni tukaj kraj opisati, le kaj se je zgodilo njegovemu poglavarju, Juriju Dócsa, hočemo omeniti. Erdeljski vojvoda Janez Zapoljski ga je zadušil in Dócsa vjel. V Temešvaru so izvršili nad njim grozovito, nečloveško kazen. Zapoljski ukaže skovati železen prestol, krono in žezlo, 15 dni morajo drugi vjeti podpoveljniki lakoto trpeti, šestnajsti dan posadé Dócsa v pričo izstradanih tovaršev njegovih na razbeljeni prestol, na glavo mu denejo žarečo krono, v roko pa ognjeno žezlo. Potem zapové Zapoljski pajdašem Dócsovim, ki jih je bila sama kost in koža, poveljnikovega na pol pečenega mesa jesti. Trije se vstavijo in rabeljni cigani jih koj razsekajo, šest jih spolni zapoved. Grozne muke je trpel mož na razbeljenem prestolu, poslednjič ga smrt reši iz rok nečloveških njegovih sovražnikov.

To madjarsko sodbo so posnemali devet in petdeset let pozneje hrvaški sodniki. Gobec, tako zvani kmečki kralj, bil je izbran za to. Ko so ga vjeli v nesrečni bitvi pri stubiških toplicah, odpeljali so ga v Zagreb. Sodniških obravnáv menda ni bilo mnogo, tudi zagovornika mu brž ko ne niso dali, ker 16. sveč. tedaj dva dni po bitvi, mokriški lastnik Gregorijanec že vé sodbo Gobčevo, ako se ni morebiti omenjena bitka poprej vršila. Zgodovina nam sicer ne pripoveduje, da je moral kdo Gobčevo meso jesti, ohranila pa nam je strašno smrt njegovo s temi kratkimi besedami: posadili so Gobca na železen prestol in mu razbeljeno z dolgimi žebli obito krono vtaknili v glavo. V grozovitih, neizrekljivih bolečinah je izdihnil svojo dušo podpihovalec kmečkega punta leta 1573., ki so ga hoteli za kralja izklicati. Še se vidijo v Zagrebu na trgu sv. Marka štirje plošnjati kameni z luknjami v sredi, na katerih je stal železni prestol nesrečnega kmečkega kralja.*)

Ilija sam, ktereга Valvazor in drugi za njim napčno imenujejo kmečkega kralja, pobegnil je po zgubi pri Pilštajnu na Hrvaško, kjer so ga pri Jesenobacu med Križevcem in Ivaničem vjeli, kakor hoče neki dopis iz Celja 25. svečana.***) Radics, opiraje se na sodniške preiskave, piše, da sta se Ilija in Miha Guselič še dolgo klatila po gozdih štajerskih, dokler ju naposled ne zasačijo na Avstrijskem in na Dunaj odpeljejo, kjer so jih trije komisarji v pričo dveh dunajskih mestjanov s pomočjo tolmača

*) Trdina: Zgodov. slov. nar. st. 88. in opazko.

**) Dr. Krones v navedenem pisu st. 34.

Matije Pičin-a od 11. aprila do 4. maja izpraševali in slednjič obso-dili. Kakošna pa je bila ta sodba, ne vemo.*) Druge kmete so sodili v Ljubljani, Pilštajnu, Kozjem, Brežicah, Celju in Gradcu. Da se jim ni dobro godilo, posnamemo pač lahko iz navedenega. Punt je bil sedaj pri kraju, kmetje ukroteni, vrsta je prišla se-daj na zmagovalce. In ti so res prav po barbarski postopali proti ubogim podložnikom. Trezni in pravični Oton Radmannsdorfer piše 11. sveč. iz Varazdina: „Lahko bi se bil ustavil upor kme-tom, ko bi se bilo brž od kraja poslalo do njih in pogajalo se ž njimi. Gotovo bi bili kmetje svoje pritožbe in naloge razodeli in stvar bi se bila drugače izšla in deželam veliko stroškov prihra-nilo. Toda zgodilo se je. — Ne dá se vse pisati. Če pa človek to reč prav premisli, mora ubogi kmet trpeti za vse, kakor sedaj naši ne prizanašajo ne ženski ne detetu, hiše poslopja in sela po vrsti palijo in strašno razgrajajo, česar bi pač še zapriseženi ne-prijatelj Turčin ne storil.“ In res, plemenitaši, ki so poprej tre-petali, niso se nič naučili pa mnogo pozabili, ostali so, kakoršni so bili. Hrvaška magnata Ratkaj in Dornberger sta planila na šta-jersko zemljo in ropala, kjer in kar se dalo, poslednji je kmetom odgnal 40 najboljših goved, celo v ječo sta Slovence tirala. France Tahy se ni kar nič poboljšal. Vtikal je podložnike drugega za drugim po vrsti v temnico in kakor Ljudevit Ungnad 25. svečana iz Celja sporoča, jemal je vsem, kateri niso bili ubiti, zemljišča in ravnal trinoško s podložnimi kakor popred. Sleherni, ki nepri-stransko sodi, vidi, da pri vsem hrupu in šumu, žuganju in ro-tenju uporniki vendar niso doprinašali posebnih hudobij, česar bi grajščaki in plemenitniki gotovo ne bili pozabili omeniti in živo predstavljati. Da je bilo barbarstvo pri zmagovalcih, prepriča se pa ravno tako lahko vsak, kdor pomisli, kako nečloveško so ravnali pri Krškem, kako nesramno so ropali plemenitaši in neusmil-jeno kmete še dalje odirali Tahy in drugi.

Poslednji razlogi so bili krivi, da je jelo meseca novembra zopet vreti. Štajerski stanovi to sporočé nadvojvodi in ta ce-sarju. 21. tistega meseca pride povelje do Herbarta Turjaškega, naj pazi na slovenske in hrvaške kmete. Kmalu so bili Uskoki in deželna vojska zopet na nogah. Kranjski stanovi pošljejo ob- enem Boštijana Lamperga, kapitana Vihaškega in načelnika kranj-skih narodnih konjikov na slovensko stran, naj se skrivaj pozveda, kako in kaj. Lamberg je potem sporočil: če se punt v drugo vname, kriva je edina udova bana Erdödy-a, ker grozno dere podložne.

Z ozirom na to sporočilo prosijo kranjski stanovi 5. dec. nadvojvoda Karola, naj pri cesarju na to dela, da se hrvaškim grajščakom in plemenitašem za vselej prepové nestrpljivo go-spodarstvo in prehuda trdosrčnost, s katero postopajo proti tla-čanom.

*) Radisc: Herbard VIII. st. 313.

Nadvojvoda je popravil in izboljšal urbarije in sodnije in prizadeval se kmetom polajšati težavni njih stan. A pri vsem tem je bila sreča in nesreča tlačanov le v rokah mogočnih in povsod privilegiranih plemenitnikov, njih milost ali nemilost je do ločevala podložnim ali blagor ali joj. Zato prikazen, da se je kmetom tega ali unega gospoda še precej človeško godilo, med tem, ko njih sosedeje niso mogli strpeti težkega jarma; da so v enem kraju mirno živeli, v drugem pa puntali se. V časih se je duha maščevanja navzelo po več pokrajin in upor je postal nevaren, da ga je bilo treba zadušiti s silo. Tudi v sedemnajstem stoletju se je to večkrat zgodilo. Tako so se 1630. in 1633. l. Kočevarji vzdignili zavoljo davkarskega goldinarja, ki se jim je leta 1573. v kazen naložil*) — dokaz, da so bili tudi Kočevarji zapleteni v punt omenjenega leta in da se je kakor l. 1515. tudi 1573. leta vstajnikom zapisal puntarsk davek.

Spodnja Štajerska in dolenska stran ste sploh doživeli največ puntov. Leta 1635. meseca majnika so jeli rogoviliti kmetje nad Celjem in okoli Laškega. Kmalu se jim pridružijo še drugi Slovenci na Štirskem in Kranjskem. Mnogo grajščin in samostanov so naskočili in do malega izropali. Grajščaki so popuščali gradove in pobegnili, kmetje pa so pobrali veliko srebra, dragoceni stvari, oblačil, žita in vina. Krški pisar, ki nam to sporoča, dodaja, da se je Krško mesto postavilo v bran in da so mestjani prisegli vkupe živeti in umreti in nikakor ne podati se puntarjem, ki se jih je zbralo nekaj tisoč. Na Kranjsko pokliče vlada Uskoke in Graničare iz Karlovca na pomoč, na Štajersko pa grofa Ludevita Schvarzenburga z nekoliko stotinami hrvaških haramij. Ti so uporne Slovence dobro oklestili, kamor so pa prišli vojaki, izropali so nedolžnega in krivičnega tako, da se Bogu vsmili.**)

Taki uporji so se ponavljali v tem in naslednjih stoletjih še mnogokrat in sicer z vedno večim vspehom, dokler ni naposled vse prešinilo občno mnenje in prepričanje, da se morajo predru gачiti razmere med gospôdo in podložniki. Mikavno za vsakega je videti, kako se je poprej toliko tlačeno ljudstvo — misera contribuens plebs — polagoma izkopal do svobode, v kateri sedaj uživa vse pravice državljske enako tako zvani gospôdi ali plemstvu, mikavno je zlasti za tistega, ki zasleduje zgodbe naših pred dedov, ker ravno punti so najtemnejši oddelki zgodovine naroda slovenskega, ktere vsaj nekoliko razjasniti je namen tega sestavka.

*) Dr. v. Radies: Gegenübte itd. st. 66.

***) Mitth. d. h. V. f. Kr. 1860. st. 85.

Tundza.

Obraz valaškega života.

(Po odeškem „almanahi“ poslovenil L. G.-Podgoričan.)

Čestiti bralec, ali si užé tudi ti kedaj bil v Bukreši?

Nikoli še ne.

Žal, zelo žal mi je! pa tudi gotovo nikoli ne pojdeš tje kaj, kaj ne, da ne? Za tega délj še večá žalost tere moje srce! — Kakovo mésto je to, kake so hiše, kakovo ženstvo je v tem Bukreši! Tu vidiš valaške oči, grške obraze, divjo cigansko lepoto, kar le hočeš. Če se ob osmih ali devetih zvečer pripelješ čezi Kolentin ali Cherestreo, po ulici „podu-moguši,“ sreča te vrsta dunajskih kočijažev, vrsta svítlo opasanih magdeburških konj; sredajajo te Arnavtje — kočijaži bogatih bojarjev — oholo azijski oblečenih, in krasne „kokone“ (ženske), nališpane po pariškem kroji. Ta mnogoterost ti mrači oči; zdí se človeku, da je kak praznik v Bukreši; ali ne, sleherni dan se tako kratkočasi Valah, dan za dnevom na večer se vozijo in hodijo na izprehod iz zgolj ničemurnosti.

Kaka lepa ulica je to: „podu mogušu!“ Koliko ima hiš z dvéma nadstropoma in kamenénih! Nektere so pokrite s kositarjem, nektele z deskami. Ta ulica, to je zarés Nevski prizor v Bukreši; po vsem mésti drží, zato pa tudi ne znam, česa bi človek ob njej ne našel! Tu so ti cerkve, bojarske palače, igrališča, gostilnice vsakojake vrste, zakladnice, prodalnice — na obéh straneh od lekarne noter do kočé, kjer miza stoji pred njo na ulici in pečena skopčevina z nje diše v nos. Koliko je pa vina tù! Lehko bi se kopal v njem! Vse polno klopi stoji po ulici, po klopeh pa se smejó steklenice različnega žganja. Koliko je zmrzletine, ali kakova je tukaje! Kakoršno le hočeš: ta ima slaj in duh po vrtnici, ta po čokoladi, ta po vaniliji, ali tudi ne, rés da, vsaka je slastnejša in vonjivejša. Gledi, tù-le pred sladkornico stoji dvajset klopi, razpostavljenih ob njej! Tukaj se po izprehodu shajajo razgrete „kukone,“ rade bi se ohladile, in ktera poželi, postréze jej sè zmrzletino poslušni tovariš. Izborna zmrzletina, a ne draga! — Sredi mésta na štírih lesenih slopeh stoji visok stolp, v stolpi čuje straža, zato da ognja varuje po mésti. Idi na ta „funton de fok,“ videl bodeš, kakor dlani, 80.000 meščanov, 16.000 hiš, metropolitanski dom, 26 samostanov, 89 kamenénih in 26 lesenih grških cerkev, katoliško cerkvo, armensko bogomoljo, luteransko svetišče, židovsko učilnico, 35 krčem, 4 kopališča, 22 malnov, 4 bólnice, valaško učilnico za staroslovenščino, gledališče, vrsto lipskih skladov, polnih vsakojakega blaga,

pa vse to na prostori — dvajset vrst razsežnem. — Kako je vse živó, kak vrišč je tù, kako je vse pridno! Gledi, tù se ziblje bojar z neznansko široko bradó: sè znamenjem vzlastne dostojnosti, v sivem „šarafani“, opasan je z rdečim pasom, na glavi ima rdeč „beniš“ in rujav „išlik“, ki je prav našej dinji podoben; — gledi, tù-le se zminjajo bosí, polunagi ciganje, tù hlepí pa živa skopost — žid. — Ondi-le vidiš Moldavana, prišel je od svoje črede, ki se pase za mestom; vrešči ti na uho: „Laple dulče! Laple . . .!“ — Tù je zopet vse polno konj, volov, bivolov, tamkaj so ovce, kočije, koleske itd.; vse je pridno, vse se giblje okrog in okrog. — Prodalničarji nimajo svojih rok pod pazduho, ne čakajo leni kupca: ali šivajo, ali merijo in vrezujó, nekteri pijó, nekteri pražijo ali pekó, to ali to, s kratka: vse vré, roji, vse téka, skače, vrešči. Po kotéh po stranskih ulicah ali „magalah“, le-todi je pa večí vrišč, še večá gnječa. Toda, nikar ne idi med to zmés; tù bi hudir noge polomil si: tlak je vès kadunjast in izjéden, blaten, smrad je povsodi, vse je umazano in tesno tako, da dva voza ne bi mogla drug mimo drugega priti. Ali čemu bi se mudila po „magalah?“ Raji poglediva Dimbovico, ki se vije skozi in skozi po Bukreši. Dimbovica je ozka, plitva, kalna, ali ima pesek zlat, za tega délj so jej zložili ginljivo pesem: Dimbovica anna dulče itd.

Najznamenitnejši, najzanimivejši v Bukreši pak je vendar le aga. — Kedar sem ga videl, nobenkrat se ga nisem mogel nagledati. Kako krasen mož je to; kako lep, prijazen, moder ima obraz! kako mogočno, črno, le tam pa tam malo sivo brado! Samo to je žalostno, ker ima kačo v mošnji aga; a v Bukreši ne umejo te slovanske prislovice. Aga ima omikano srce, omikano glavo. Čuditi se moraš, ker se vsakoršno čutje tako prijazno bere na obrazi temu možu. Kedar koli pride domú k svojej zalej soprogi, vselej jo ogovori: „Či may fač kukonica,“ — ali kader ga prijazno pozdravi, odzravi jej: „Synatos!“ Po tem glasu le nekoliko skrči ustna, sladko se nasméhne in smeja tako dolgo časa, da težko dočaka, da zopet izpregovori. Ali v čemur mu živa duša ni kós, to je to: če koga povabi in gostí, neprenehoma z roko kaže šerbet in vodo na plehi: „Pofüm marok!“ Ti besedi tako néžno vonjate, da takega ditja nisem užil še nikoli ne. Še denes mi ljubeznjivo donite v ušesih.

Aga, da-si ne sedéva v „divani,“ in da-si posled svoje čestí „Postelničemu“ stoji na desnici, vendar-le kar zadevlje družabno življenje, mož je na svojej stopnji, mož, kar se tiče gospodarjeve zaupnosti. Mrkáj so mu „logofetje,“ mrkáj „hetmanje“ in veliki „worniki.“ Njegova služba je jako imenitna; ko bi se jaz še enkrat porodil, in ko bi me tisto uro poprašali, v katerem stani bi rad živel na sveti, precej bi odgovoril: aga v Bukreši bi bil najrajši. Aga ima velike dohodke, aga je tu glava mestu in trgu, policijski vodja in načelnik, ječe ima sam v svojem področji, in sam z dvema bojarjema vred sódi in hladi prepire. Rad bi,

dragi bralec, da vidiš ago, kako mogočno sedi v sodnji, kako krotko in tiho govori in razodevlje svoje neomajljive ukaze; rad bi, da vidiš, kako se služabniki pokorno vedó v pričo njega, in kako ga česté. Ali ko bi šel na trg, kjer je razložen plod drobnega valaškega obrtnijstva! Za venec čebulje, za kosce skopovine vrešči sto glasov; torbe, koški — romajo iz rok v roke; tu je koruselj ljudi, ki kupujejo poljske pridelke. Arnavtje beretajo z gobo in s kresilnim kamenom, žid melje tobak, mladina krade črešnje, psi kišejo in vohajo okrog različnega mesa; to ti je krič povsodi, pretep, graja, kreg itd. Ali to trenutje se prikaže aga, z ago pa ogromno spremstvo: kapitan „de tarabon,“ polkovnik „de tyng,“ „logofet de adzi“ sè „zapčiji,“ „čauši,“ pandurji in beriči, ki nesó sè seboj cele butare palic — in vse umolkne na enkrat. Beretalcji se prestrašijo, brž razgledajo blagó, znižajo ceno, vsak se razkrije in ponižno priklanja agi, aga pak modro stopa, potrjuje ceno, izkuša tehtnice, pomozi Bog, če ima kateri napačno. Kar na mesti, meni nič tebi nič, na srédi trga mu jih po dve, po tri sto naložé sè žilovko na pleča. Aga gré dalje, vsak beretalec tiho in na glas moli, hvali Boga, ker je aga tako urno in po vseči pregledal blagó in razsodil vse.

Aga se ne gene nikoli nekamor iz mesta; strah je vsemu Bukrešu. Kedar se pripeti, da kje gori, noč in dan ima konja osedlanega. Po noči preišče straže na različnih krajih po mesti, jezdi na oprezo in razganja tate in ponočnjake tako, kakor muhe. „Zapčiji“ in beriči ne poznajo še do zdaj resnejšega in pridnejšega načelnika. Razuzdanost je nehala v mesti, kajti kogar zaloté, precej ga ostro pokazné, s kratka: tako je red oživel uže, da tudi po „magalah“ nihče več ne smé nečediti ali razgrajati. Aga je srčen, résen, pravičen, nadarí le tistega, kateri mu je zares poslušen, in kateremu je obča korist na mari. Prizanese nikomur ne, sleherni dan ukaže kazniti nekoliko neposlužnežev, često tudi dvornike gospoda nadčelnika in velikega „Vornika.“

Ta aga se lahko ponaša, da je nadnavaden gospodar. Kukone sploh se mu čudijo, kako je lep, kako priljuden, meščanje pa ga imajo za angelja varuha občega mirú. O njem zna mesto mnogo pripovedek, kako je srčen, kako drzan vselej, kedar kje gori v mesti, ali pa kedar goni tatove. Za tega delj, kedar koli povprašaš koga, kako kaj aga, nihče ti ne odgovori, le réšno te pogleda vsakdo, pooblači levo oko in mlaskne z jezikom. Pa tudi, ta nemi odgovor je važnejši nego vsa hvala po Grškeji in Valahiji. Mi bi djali: ta mož je glava, vrla, nadnavadna.

* * *

Menda so uže bivalci naših planetov odsodili tako, da vsakega, tudi bukreskega ago, mora zalotiti kaka neprijetnost. Nekoliko časa je naš aga ves oblačen, zamišljen. Često se mu pod visokim čelom zgrbijo obrvi, malokedaj se pelje na „plymbaro“ v Cherestreo in v Kolentin, nehal je obiskovati kukone, kakor bi

ne imele več ognjenih oči, niti črnih obrvi. Arnavt „čubučki“ mu mora snažiti lulo in streči ž njo; ta je zapazil, da se ne méni ni za dragi jantar, ni za čisti, zlastni tobak; nobenkrat do céla ne izkadi, časi mu vgasne precej iz početka. Niti kave, niti sladkarij neče več uživati: zakleplje se v svoj kabinet, cele noči premišlja nekaj in razglaša ukaz za ukazom. Pandurji so z mérom pri njem, ali menj in menj govori, sleherni dan je oblačnejši.

Deset let užé glavari v Bukreši, ali nihče ga še ni videl takega.

Ali kaj znamenuje to, ta grozna zména?

Nekaj posebnega.

Tačas je vstal v Valahiji lupež Tundza po imeni. Ta je vznemiroval ago in ves svét tamkaj. Ta človek je bil povsodi, kakor je viher tudi povsodi: zdaj tu zdaj tu, ali kakor strah, ali mladih pesnikov fantazija, kakoršne ni še do denes v Valahiji, pa se kmalo prikaže gotovo. Po bliskovo hitro je bil kmalo pri Rimniku, kmalu v Mihalešti kje in v okolici, zmerom je dražil policijo in prevarjal. A ne dosti še! Prav pogosto je bival v Bukreši, pa se ni bal nikoli nikogar, kakor bi bil méščan, pošten, miren. To je neznansko oplašilo vseh 80.000 bivalcev velikega valaškega mesta. Ta strah se je bil prikral celó v mogočni „divan.“ Vzbudil je veliko skrb v najimenitnejših glavah in v najdaljših bradah. Nadnačelnik občega mirú in državne varnosti v knezevini, veliki „spator,“ ko je Tundzo zalézaval, pa ni mogel zalotiti ga, ta sam se je zbal za svojo dostojno kožo tako, da je naposled nehal stikati za tem razbojnikom in jeziti ga. Vsi: gospodar, bojarji in ljudstvo, vsi so pribežali agi pod perutnice, naj ohrani mir in varnost národu.

Užé deset let Bukrešce varuje agina srčnost in lisičnost, zdaj pak se potepuh Tundza upa zasmehovati njegovo črno, nasivélo brado, ha! Uže drugo leto ga aga neumorno zalezuje, stiče za njim varuh občega mirú. Vsa policija mu je obupala užé, sleherni dan preišče sam sè svojo stražo vred „makale,“ tudi najmanjše, lupež pak se mu posméhuje: pohaja po mesti o belém dnevi!

Nadnavadna drznost! neznanska smelost! — Neko nedeljo velik, korenjašk Arnavt sivega konja prijezdi na „bazar.“ — Dolgo časa se motá med kupovalci in beretalcí. Kupil je kresilnega kamena, kupil dve libri tobaka, da je kadil; obedoval je, napil se kave, dal je konja podkovati, naposled se prikaže kupu beziposlenikov, med-nje vrže nekoliko pesti novcev — „polmahmudov,“ in pošlje agi glas, da je do céla zadovoljen na trgi z rednostjo, ki mu je mati njegova resnost.

„Tundza! Tundza!“ — to ime se razvé med ljudstvom, trg se razkropí, po bliskovo hitro se pandurji snidó — oroženi, vse je oplašeno, Tundze pak užé nij . . . Daleč na cesti se še kadí prah in belí rep njegovega konja . . . Aga si lase ruje iz glave.

Užé drugič beraški valaški gledališčarji igrajo sevilskega brilca. Sešlo se je obilo národa, zato da bi pozdravili redke umetnike. A da nikogar sicer izmed gledalcev ne oménim: nekov Erdeljec — baron, rudolas, v ogerskej lajhi, sedí poleg age na naslonjači in povprašuje tako, kakor bi bil posebno goreč pevec in vzoren godec: nadnavadno mu je sleherna polnota na mari. Rahločutnost mu rudi obličje: na vse kriplje tleska igralcem. Med „akti,“ dosti dolgimi, nemško-valaški pripovéda agi o milan-skih in dunajskih operah, o vsakojakih novostih godbine umetno-sti; a v tem, ko se živo razgovarjata, kar izvédavega ago jako zanima — vsaj na videz — vzlasti pak, ker se z njegovimi last-nostimi strinja ljubezen do krasnih umotvorov, — v tem baron časi pa časi segne po tobak v tobačnico. Konci igre si voščita lahko noč, tako rekoč: poprijatčila sta se. Drugi dan aga odpré tobačnico in najde v njej listek, na listki pa napis ta-le: „Tundza se zahvalja čestitemu agi za sinočno raskošje v gledališči. Mi-kalo bi ga njegovo povabilo — miče ga njegova gostoljubost: rad bi pokusil njegovo „dulče!“

Aga si brke ruje iz brade.

Nekega dne Tundza dáde Maziliju v vasi Priponešti glas, da pride k njemu obedovat, izgovori si tisti dan skledo „polmah-mudov.“ „Zapčiji!“ in pandurji zastražé vas in oroženi čakajo raz-bojnika po hišah in po vrtéh. Noč je temna-burna; pandurji so užé vajeni, kolikrat so užé zastonj čakali lupeža Tundze, necoj pak so do nitke premočeni, za tega délj idó igrat v krémo, po-prej pa so straže razpostavili po vseh stranskih potih. Neusmi-ljeno se hvalijo, da Tundzo zaloté, ko hitro se jim prikaže. Ali le čakajo in čakajo, dolg čas jim je užé, zato jamejo s pridom piti rakijo, sadno žganino, tako da vsi še pred dnevnim svitom pospó in spé, kakor mrtvi.

Kakor se vsuje toča, tako Tundza sè svojo drzovito bando prihrumi v vas, zveže pandurje in vsakemu ukaže dve sto sè ži-lovko naložiti jih z opominom vred: „Náte to zato, da boste zve-stejši po zdaj in razumnejši. Kedar vas lupeži zalezujejo, nikar ne idite rakijske pit v krémo. Aga, moj prijatelj, res — da se mi smili; tako oprezen je, ali kako bi si opomogel s takovo sodrgo, kakoršna ste vi? Zatorej vam jih dadem še vsakemu sto, na-dejam se, da mi aga ne zameri zato.“ — Potlej se brž napije kave, odjezdi na dvor, „mazilij“ mu mora dati izgovorjene novce, a zopet ga nij nikoli nikjer več.

Aga ne more več z brado potešiti svoje jeze, zato mu omahno obé roci.

V malej Valahiji Tundza bojarju, bivajočemu v vasi Koziji, blizu karpaških gor, sporoči, naj mu odloči 200 cekinov, a ne ce-sarskih, temuč novih holandijskih, in naj jih mu nastavi v duplo starega javora na pašniku, vasi nasproti.

Bojar dobro zná, Tundza — da se ne šali. Odločeni čas je kratek, odšteje toraj zlató in z drhtečo roko ga strese v otlino,

razpostavi pa po vasi Koziji in po sosednjih višinah narod na stražo; „spravnik“ sam iz Kampanunga je prijezdil na pomoč, prisegel je bojarju in zastavil lastno glavo, da zasači drznega lupeža. Na vsa pota razpošljejo straže, zato da mu tekòj dadé glas, kje se bliža banda in od kodi. Pehoto pak ima sam na brambo.

Malo pred poldnevom na konji pridirja pandur in prinese vest: blezu pet vrst daleč od vasi so se lupeži vstavili, in da tamkaj se počivajo zdaj. Vse je oplašeno. Povérjenec (spravnik) zbere vse svoje pandurje na konjih, ukaže jim, naj se ukradejo bandi za hrbet in skrivaj idó za njo k vasi, sam pak odredi pehoto, razvrstí na nasprotni strani in zastraži dotični javor. Na levi strani od starega javora drži cesta v vas, na desni pak se vleče gora ob njej. Ta pot se Tundzi ne izteče po godi. Ni moči odbrati ugodnejšega mesta, kjer bi ga okanili. Spravnik ga hoče vjeti živega in vso njegovo drzovito jato; sam ga popelje k gospodarju, gotovo ga iz hvaležnosti za takovo gorečnost in srčnost postavi za velikega „Armaša“ ali za polkovnika „de Adži“.

V tem pride čez vas bos cigan v raztrganej janki in razhaljenih prs. Ni mu na mari ni ta bojna priprava, ni strah po vasi, temuč po svojej ciganjskej navadi hladno poje:

Spuni, spuni Moldavane,
Unde drumu la Fokšani?
Unde kusa mitilika.
Este fata formošika.

(Povédi, povédi Moldavec, kje je cesta k Fokšanu? Kjer je hiša majhna, v hiši zala deklica.)

Da bi se zatajilo, da je národ na straži v zasedah, zato spravnik vaščanom ukaže, naj se vsak mudí se svojim opravkom. Eden pandurjev pridirja, kakor ga le more nesti konj, in oznani, da je zopet vstal Tundza in da se bliža vasi. — „Kakor nalašč ta cigan tù, in popéva,“ — opazi in glavo iz svojega zavétja pokaže spravnik. „Tundza ne bode menil, da ga tù čakamo tako, kakor pričakujejo kakovega posebnega gosta!“ — Cigan pohaja in pohaja po vasi, popéva in popéva, a najpopreje krene po poti k javoru, segne v duplo, potegne iz votline mošnjo zlatá in jame pokojno številiti in ogledavati rumenjake. — „Kukonašule!“ — bojar vskrikne spravniku. „Gledite, gledite! Cigan je vzal cekine! Kako jih je neki zavohal?“

Drugič pandur pridirja, da je Tundza užé v vasi.

„Kaj pa ti stičeš le-todi!“ — zadere se spravnik na cigana. „Poberi se hudirjevo séme! Kar si vzela, tekoj nazaj deni to!“ —

A cigan — meni nič, tebi nič — na dalje prebira cekine tako, kakor ne bi bil čul spravnikove kletvine.

„Ta mrkáj nam razdere vse,“ — razhudi se eden „zapčijev.“ „Za sleherni napad sem odklenil šest najkrutejših psov. Ali bi zaščeval jih ali ne va-nj? — I saj ves božji dan niso žrli,

zato pa naj se pomasté s ciganom! — Razdrigne vez, žvižgne — in šest ovčarskih psov vzteklo zdirja proti ciganu. Cigan pak mirno šteje rumenjake, le ko ga psi užé hoté popasti in razpotegniti na kosce, vtekne mošnjo v nedrije, potegne iz nedrija svoji železni krogli na tenkih vrvicah, dvakrat žvižgne z njima po zraci — in štirje psi se stegnejo to trenutje. Ostala dva stisneta vsak svoj rep med noge in zbežita v vas še urnejše nego sta bila pridrla, da planeta na cigana. Cigan krohoče in kiše, spravi krogli, jame zopet peti svojo pésem in mirno dalje kima po poti.

Spravnik in vojska so glave pozabili domá.

„Kdo je neki ta hudir!“ — vikne bojar, „nemara je Tundza to? Saj je pisal sam, da prav o poldne pride po novce, a zdaj je rés dvanajst. —

„Rés, prav rés,“ — odgovorí spravnik, „tedaj ob dvanajstih. Kako sem vendar aboten, ker nisem pazno prebral njegovega sporočila.“

Tundza, to ime je čaravno zagrmelo vsej straži po ušesih. Spravnik se ozrè okrog sebe: le pefoto ima na pomoč, vojska na konjih je razbojniškej drhali za hrbtom. Sam zdaj na svojem konji zdirja za lupežem in kriči, naj streljajo, naj ga na mesti ubijó. Ali pandurjem se roke tresó, zato ker deró za njim in od strahu. Divjajo rés za njim, ali nesmélo, in streljajo, da sami ne znajo, kako. Bosi cigan v tem po bliskovo hitro zbeží na strmo goro v obližji in skrije se njih očem, a kmalu se zopet prikaže na drugem vrhi v daljavi, v razjasnjenem gorskem obnebji, še zmérom v tistih ciganskih capah, ali užé na črnem, bogato okrašenem konji. Oholo gleda po ravni, kjer je množina zavzetega národa zbrana okrog okanjenega spravnika. Tundza jame prožiti samokrese — drugega za drugim, a banda, ki so jo bili na razne strani razpodili pandurji, ta se zopet shaja okrog svojega načelnika.

Ko aga svoje krdelo vidi zopet zbrano, ozre se v nebo . . . Žalibože! mrknila mu je užé vera in zaupnost v lastno moč in vrédnost!

* * *

Povedite nam vendar, kdo pa je ta Tundza? V vsej Valahiji živa duša ne zná nič o njegovem rodi. Kakor blisk na nebi, tako nenadoma se je prikazal v gorah, sèbral bando zaupnikov in po vsej kneževini kočeval z njo. Kar se tiče njegovega početja: raji je dražil ljud, nego ropal; le bogati bojarji so mu morali dajati novce in „mazilje,“ revnemu kmetu pa je pomogel marsikteremu. Ljudí ni davil, nikoli moril. Národ je mnogo basnil o njem, a krivično. Nekteri so trdili, da je imeniten ogersk knez, ki je moral domovino zapustiti zaradi nekovega posebnega politiškega greha; nekteri so ménili, da je priprost cigan; domišljjal si je narod tudi, da je bógat bojar, da je nesrečna ljubezen kriva, da je polupežil se; nekteri pa so celó rekali, da je ženska,

nekteri, da je žid; slutili so celó, da bi to Napoleon sam utegnil biti! — Nihče ni poznal njegove prave osebe, niti navadne obleke; zdaj je bil mlad, zdaj star; ta pot žoltolas, ta opaljen; časi ves v zlati, a kmalu zopet ves razcapan; ali bojar, ali Arnavt; denes nemšk gizdalin, jutri žid; ali menih ali pa ženski obléčen. Dà, dva njegovih zaločenih zaupnikov sta prisegla, da še nikoli nista videla pravega Tundzinega obraza. Zaradi te negotovosti in tajnosti je národ zdel mu mnogo sméšnih in čudovitih činov, ki še na misli niso bile mu nikoli. Radovérni ljud se je vtopil v dozdevnost; za tega délj so mu lastili nadnatornost. Skoro prisezali so, da ima pri sebi časi tako zel, ki ga posled nje nihče ne vidi, metlo, ki se mahoma dvigne na njej v zrak in pluje, kamor hoče, če tudi še tako daleč. Vrhi tega pa so ga imeli za volkodlaka. Matere — kedar so hotéle utésiti vrišč nepokojnih otrok, vselej so jih plašile s Tundzo.

* * *

Po léti je v Valahiji nadnavadno vroče. Od devetih dopoldne do desetih zvečer so okna povsodi zaprta; gospóda v tem poseda po širokih divanah, hladí se sè „šerbet-om,“ s hladno vodo, moški pak puhajo dim iz velikih lul in zibljejo se milostivemu spanju in sanjem v naročji. A tudi pošteno rés: tú poletje ugaja le „keifu“ (lenuhu), pridnim rokam ne. Ker mestna lega in podnebje lastnosti stvári národu, za tega délj nikakor ni, da bi se čudil zató, ker je Valah raji razkošen, nego delaven; zató mu ne smemo zameriti, ker pod javorom, pod kostanjem ali breskvo kri po žilah prodkejšé vré njemu, nego nam pod črvivimi šiškami; ker so tem vnemarnejši in hlepnejši, nego smo mi; in ker jim živjenja posled tega ne venča ni najplehkejša čistost. Dekleta v Valahiji rastó tako urno kakor gobe po hosti, le ena iskra, a uže pojemlje plamen. Tri ali štirinajstletna „kukonica“ uže ima može. Nekolikrat se dáde objeti, pa je petnajst let stara uže mati, sedemnajst let stara dáde slovo možu, in potlej živí tako, kakor sama rajša.

Pomanjkljiva nravna odgoja, podnebje, roditeljska neskrb za otroke, moška mlačnost v zakonskeje zvestosti — to so hibe, zaradi katerih večina žensk, skoro bi človek smel reči: vse v Bukreši živé razporočene. Ali zbog te napačnosti tam ni tudi najmanjšega hruma. Tisti teden se v Bukreši lahko oženiš in razporočiti daš. Zató prosim, pogledite „kukono“, ki je stara še le trideset let: če prav je mlada bila krasna, tako krasna, kakor je angelj krasen, če se je tudi, kar je najlepše moč, oblačila, — besne strasti so živo pričilo nekdanjega zalega obličja, iz oči jej gleda prenasičena „bahantka“, vse je odevelo, vse mrknilo, trideseto leto svoje starosti — pa so je sami ogrodi, a vendar-le jo še žge žeja po ljubezni in životnem užitki.

Dekleta grški in francoski govoré; vrhi tega mora vsaka znati še malo plesati, a potlej je izbornó omikana. Nektera se

omoži, da zna le grški govoriti, grščina je vsakdanja večini bojarjev. Kukonino življenje se začne ob osmih zvečer; po dnevi tako rekoč ne živi. Po dnevi se mudi le s kakoršno koli domačo „toiletto“, pije kavo, gladi si obrvi, Arnavtje pišó jej pismica, ona pak jim odgovarja, zmerja in odira cigane, pregleduje svojega oskrbnika račune, časi odide po mestu med beretalce, najrajša pa sedi doma in čaka večera. Živé slabo, skor le ob skopovini. Po obedih spé, po spanji pak se pripravljajo na izprehod. „Kukoni“ je le „plimbar“ zanimljiv. Ta je njen svet, njena duša, slava. Tu se ponáša sé svojo drago kočijo, z obleko in drugo krasoto. Kdor se more zagledati v „kukono“, more to le na „plimbari“, kje drugej do cela ne. — Izprehajajo se do enajstih po noči, časi pa tudi delj časa, kedar je vreme lepo. Moški sedevajo pri igrah, a ne igrajo za pičlo novcev, tudi le za zlato, a „kukone“? Nektere se vračajo domú, nekte v kavano na „podu-moguši“, kjer se hladé sé zmerzetino, nekte pa tudi ne morejo tako kmalu z izprehajališča, zato ne, ker ne morejo posloviti se od svetle, čarokrasne noči. V mirnem, nočnem dobrodejnem zraku, v takej noči dolgo časa čuješ kočije, kako drdrajo — zastorjene.

Na pragi ogromne, poltemne sobane, ki je ob hudej vročini edino pribežališče bivatljem v Bukreši, na tem pragi sedi žalostna ciganka, ki glavo podvpira z desnico. Po glavi se jej vijó svitlo-črni, tenko sesvedrani lasje, ki ne poznajo glavnika. Obraz ima oster, strhel, temno-olivova bledost je razlita po njem, život pak je ravan, a ne miče te. Ta divja stvar ne bi mogla nikakove pozornosti izbuditi v tebi, ta lahkoživka, ta bodeči osat. Njene velike oči brezmišljeno, nečutno jej strmé na zid, kamor je malar naobrazil Ikar-ja: kako se mu perotnice topé, v tem, ko se bližja solncu. Ne umeje vzvišene fantazije, ki skriva v sebi ta čudoviti obraz. Uže od mladih nog je navajena tega obraza tako, kakor gole stene.

Ali pogledi, obrnila se je! Čuj, nekov čuden zvuk! To rožljajo verige, ki je vkovana va-nje! Pa to je uže taka navada v Valahiji: bojar sme, kedar hoče, overžiti cigana, ki mu tudi vklenjen opravlja svojo službo in povsodi po domi rožlja sé železjem. —

Dvignila je roko. Gledi, kako jej pristujejo ti drobni, železni prstanje, ni jim enaka nikakova dragocena zapestnica. Ta železni zvuk je oživil ciganico. Redka rdečica se prikaže jej na temno lice, strast jej prevzame obraz, koralasta ustna odkrijó vrsto svitlih biserov; strašno ognjeno se jej zabliskajo črne oči in jame peti:

Arde ma, fridži ma,
Pi karbuni, puni ma!
De mai puni karbuni,
Amurezu mu ci spuni!

(Pali me, peci me, — položi me na oglje! — Ali če me položiš tudi na oglje, ne poljubim te!

To je tista ciganica?! — Ali je ta pela o ljubezni?! — Na enkrat se duri odpró: neka mlada gospodičina v belej suknjici, v kočemajki — obrobljeni sè soboljo kožico, stopi iz sobane, ozré se krog sebe in stopi k ciganici. Gospodičini tekoj razcvete obličje: v modrih očeh se jej smeja mladostna radost; krasni, jasno-modri kodri jej plujó po plečih — belih tako, kakor je béla lilija. Ljubeznjiva je tako, da se ti oči bolestno poslové od nje. Kakova nežna izvédavost, kaka nedolžnost in zaupnost jej igra po mladostnem obličji, ki je čaro-mično in vedro-belo. Čista in jasna je tako, kakor je bil svet prvi dan po stvarjenji.

„Uboga Steska!“ — usmiljeno ogovori ciganko. „Zakaj so te vtekli v to težko železje! Zakaj se je razkačil na-te moj oča?“

Ciganko presune ta usmiljenost: jame jokati se, zató roko poljublja gospodičini.

„A menda vendar nisi tatica, verujem, da si poštena, da ne pobegneš od nas!“

Ciganka prikima, da je krivična.

„I zakaj pa?“

„Bojar me neče rad imeti, ali pa morem živeti sama? Ciganica lahko živi, tudi brez zlatega solnca, če prav žejna, lačna, ali ob mrtvej ljubezni gotovo nikoli in nikjer nobena!“

Zdaj zarožlja sè železjem in začne peti:

De mai bati kit de mult,

Tot mai fače, kiém fikut.

(Bij me tako, kakor sam hočeš, vendar bodem živela tako poslej, kakor sem doslej.)

„Ti pa res jako ljubiš svojega cigana, kaj ne?“

Stesi molčé prekriža prsi z rokami, zdoljno ustnico vpogne pod spodnjo čeljust, oči pak jej k višku zablisnejo. Z obraza jej srši nadnavadna strast.

„A on?“

„Ali da me ljubi, moje srce, moje vse, moja utjeha? — Saj še živeti ne bi mogel, ko bi Stesi umrla!“

„Ali je tedaj prav, če kdo ljubi koga?“

„I, kaj je neki slajše? — Kaj neki ima človek rajši? Le pomislite „kukonica“ Anica, na vsem sveti menda ni nesrečnejšega národa, nego je cigan: prisojena mu je revščina, odsojena najteža muka: le zdaj pa zdaj najdemo zrno zlata v peski in bogatimo vas z njim, sami pak živimo le ob kruhi in vodi; a vendar-le nam oponašajo, vendar-le nas zmerjajo, da smo zameček; nam niso na mari otroci, pravijo, da so nam le igrača; da smo veseli, da jih le imamo; nam — da solnce denes stoji, jutri pak mrkne. Za tega delj se smilimo sami sebi tako, da nikoli nihče ne! Kedar mladaj ciganki strast srce razvne, kedar jo kak mlad, lep cigan pritisne k svojim prsim in razkošno v oko gleda jej, vselej vskrikne: „te jubesk eu“, „či dulče! či formos!“ — O takovih prilikah so nam take-le cape zlato-protkane, vmazana bajta

pak nam je knežja palača, a ljubčevo oko, to se tako blišči — tako razkošno, tako čarokrasno in sladko, tako, da se nam do čela razvnež srca, da na sveti ni srečnejše duše, nego je ciganica!“ —

Kukonici se obličje razgreje: radostna poslušna ciganko.

„Redek je snitek“, — dalje govori ciganica. „Tudi nam prepoveduj ljubezem. Ali do te prepovedi nam ni, da je le ljubec zvest! — Vse leto sem pesek razbirala, ali ni enkrat nisem videla Aleka; leto je bilo soparno, delo zamudno, a nisem bila nezadovoljna za tega delj. Kedar sem se utrudila, kedar so mi opešale moči, sedla sem na obali, zakrila si obraz z rokami in začela misliti na svojega ljubca, na njegov glas, na njegove poljubce; to me je zopet ojačilo, razvedrilo: razbirala sem zopet pesek v reci in radostna popévala!“

„Ali je uže dolgo tega, ko si poslednji pot videla Aleka?“

„Kaj, davno? ne, ni še dolgo časa ne tega; včera . . .“

Ciganki se izpremeni glas, začne jokati se.

„O, kako dolgo časa, kako težko sem čakala sinočnjega večera, naposled je vendar prišel ljubec, ki sem tako koprnela po njem.“

A na enkrat se ciganki razjasni obraz. Z obema rokama prime Aniko za roko.

„Naposled se je vendar prikazal ta srečni večer, tako jasen, tako tih, tako ljubeznjiv, kar sem živa — da ne pomnim takovega večera. Ko vse pospi, odidem jaz tjekaj, kjer mi stoji postelj. Varno odprem okno in dolgo časa strmim v noč. Vse je mrtvo povsodi. Naposled se prikaže nekova senca: to je Aleko, moj predragi Aleko. Bala sem se: moje srce izbudi vso hišo, tako mi je poskakovalo v prsih. Moj ljubec je vspéšen ali bojezljiv: zdaj pa zdaj se ozrè, naposled vendar uže stoji pod mojim oknom: „Aleko, psihi mu! — Stesi — Aleko! — Suffletu meu!“ — Jaz, ne bodi nemarna, izpustim vrv skozi okno, Aleko se obesi na-njo in lahko vije ob njej navzgor. Z vso močjo vrv vlečem nazaj sè svojim najdražim zakladom vred, uže me objemlje ljubčeva roka, uže me njegova sapa razgreva, vsa se tresem, trenotje, le še trenotek, a počival bi mi bil v naročji. — „Ci mai fač Stesi!“ — oglasi se nekdo za menoj. To je bil tvoj oča, „kukonica“. Strašno je bilo njegovo oko, v roci pak je imel trpek bič. Od samega strahu izpustim vrv, Aleko leži na tleh in bolestno stoče, na-me pak je prihrula množina bolestnih udarcev. Pokojno in nepremekljivo sem stala pri okni tako dolgo časa, dokler moj ljubček ni vstal in odšepal mi izpred oči. Bojar pa, ko me je nehal bičati, ukaže, naj me zapró in vklenejo.“

A ta trenotek se razlegne tlesk po domi: služabništvo hiti skupaj. „Kukonica“ in Stesi odidete vsaka na svojo stran.

Tisto leto, ko so Valahi drugič Aleksandra Suzzo odbrali si za gospodarja, dobil je Nikolaki Barbučiki službo vélikega „čauša“ v kneževini; imel je v svojej oblasti štirideset „lefedži-jev“, stražo v vseh četrnih mesta; zboroval in sodil je in uradoval. Kedar se vladanje izroči komu drugemu, izroči se navadno komu višega zemskega uradništva. Suzzo je za vélikega „spatera“ postavil svojega sinovca — zeló skopega. Novi „spatar“ je tjekoj vzvišal plačo njemu izročnemu uradništvu, vrhi tega ni vsako leto le dvakrat tisoč „levov“, kakor je bilo nekaj, zahteval, temuč tri tisoč, in dobil jih od vélikega „čauša“. Barbučiki se je vprl temu; njegovo službo kupi nekova druga lakomna pijavka, ki se je gotovo nadejala, da ta tretji tisoč s poštenim odlokom izsrče iz žuljev svojih bornih podložnikov.

Vélikega „čauša“ je žalila „spatarova“ lakomnost in krivičnost, za tega delj odide v malo Valahijo na svojo domačijo. Nekoliko let je beretal z voli, skupljal jih in gonil na Erdeljsko in priberegal množno imenje. Ko je bila Anica, njegova edina hči doživela štirinajsto leto, preseli se zopet v Bukreš, a vendar ni pustil svoje beretije, ki mu je ugajala vzlasti potlej, ko je udinjal si nekega Kostaki-ja, Grka po rodi. Ta mu je izborno redil vole; vsako leto je nekolikrat šel z njim na inozemsko. Starček Barbučiki je prešteval cekine, tješil se sè svojo Anico, a škkrat mu ni nikoli pošegatal strasti, da bi se zopet lotil politiških opravkov.

Žoltolaska, ki bi rada za soproga dobila kakega mogotca, ta naj le precej ide v Bukreš. Ne pride še do mesta, uže na poslednej postaji poklekujó pred-njo véliki „vorniki“, „logofetje“, „spatarji“, „vistiariji“, „hetmanje“, „postelnici“, s kratka: vsa valška aristokracija.

Žoltolaska — krasna, edinka očetu in dednica vsega njegovega bogastva, koga ne bi očarala tolikera vabila? V kratkem časi — pa je vse govorilo o Anici; jeli so o njej senjati, pre-mišljati in iskati prilike, da bi jo kje videli, čudili se jej in „čauša“ blagovali, ker ima tako hčer. Ali Barbučiki zvit lisjak, nikjer in nikamor se ne prikaže sè svojo hčerjo, zvesto jo varuje v svojem domi, a nedolžnej Anici se še ne senja, da vse po Bukreši tako miče, da cele ulice govore o njej; „kukone“, da-si niso vidile je nikjer, pa jo vendar — meni nič, tebi nič — obirajo in hudujó se na-njo.

Samo en bojar, ta mnogokrat obišče Barbučiki-ja. To je véliki „vornik de kutü“, kurator zavodu za osirotele družine, za revne bojarje in nesrečne inozemce. Barbučiki s posebno čestjo pozdravlja tega gosta, spremi ga vselej do praga, sam mu podaja kavo in lulo.

Če prav je vélikega „vornika de kutü“ dostojnost med prvimi dostojnostmi, kar priča njegova dolga brada; če prav sme biti pravici zavetnik v „divani“ v pričo gospodarja, vendar-le so njegovi dohodki precej pičli: le šest tisoč „levov“ ima na leto, a nikakovega priboljška ne; to samo si obeta: kjer ni dedičev, da

bode imenje njegovo, če pa se pozneje oglasi kje kak dedič, da mu dade dedščino, a pridrži desetino. — Ali kakor nalašč, „vorniku“ na nesrečo, bistroumni Valahi mrjó, toda ali revni, ali pa bogati, ki imajo mnogo sorodcev in dedičev, a naš „de kuti“ je posled te nade napravil vso svojo imovino. Vidi zdaj tedaj največo potrebo, da si pomore iz te revščine; zdi se mu, da ga utegne oteti le kaka bogata ženitva, ki ga je že dvakrat iztrgala iz novčnih stisek. Res da: brada vélikega „vornika de kuti“ je obledela, da je lanu podobna, ali to je brada, kakoršno smé imeti le sedemnajstero najčestitejših uradnikov v kneževini. Ktera „kukona“ torej ne bi poželela vélikega „vornika“? —

Véliko „vornik“ je ohol zato, ker ga tako česti gospodar: pajdaši se z najuzvišenejšimi bojarji. Ne skrbi ga torej to, koga smé počestiti z uradom „klučara de arü“, tudi ne koga smé odbrati za vélikega „armaša“; tudi Barbučiki ne béli svoje glave s tem, komu bi zaupal hčer in dal mu nekoliko mošenj zlata. Aristokratje po rojstvu in mogotci se jako radi, velekmalu spoprijazné z imetno aristokracijo. Mnogo večerov je véliko „vornik“ uže preživel v Barbučiki-jevej hiši. Prijateljski in srčni so njiju razgovori. Obadva sta izkušena, oba sta moža — razumna, gospodarja, obadva živita v modrem prijateljstvu. Kedar „magnat“ govori o svojej dostojnosti, o prvenstvu in pravicah, ki jih uživa, posluša ga Barbučiki velerad in spoštljivo. „Vornik“ mu naposled začne šegetati razdražene strasti: obeta mu, da gospodarja pregovori, da mu dade kako uradniško službo tretje, po tej pa druge vrste, in ko Barbučiki poln sladkih nad in solznih oči začne roko stiskati dostojnemu protektorju, véliko „vornik“, da bi mu ginjeno srce vskipelo do vrha, jame še obetati bogatinu: po kakih dveh letih bodé pa imel brado z dostojnostjo vélikega „klučara“ vred. Nastopek takovih večkratnih obljub pa je bil ta, da je Barbučiki odločil — svojo Anico omožiti z vélikim „vornikom de kuti“, ter jel vrhovatiti stotine na stotine, zato da bi se kar najbolje moč mogel povelicati sè svatbo, ki mora skrivna biti tako dolgo časa, dokler ne pokne poročni dan.

* * *

„No, Stesi, kako se ima Kostaki? Ali je zdrav?“ — povpraša Anica in nestrpnó čaka ciganičinega odgovora.

Ciganica oblačna poobesi glavo.

„Ali so mu poslali po doktorja? Ali ga lečijo?“

„I, kaj mu je do tistih čorb? Saj doktor ga ne more ozdraviti.“

„Ubogi Kostaki! Kaj se mu je neki pripetilo?“

„Srce mu gori, ves je razpaljen, oči so se mu vdrle, obraz ima bled in pamet se mu je razkalila.“

Anica bridko vzdihne.

„Ne bi bil bolan, ko bi vas, „kukonica“ ne bil spoznal, le vi ste mu na misli in na jezici“.

„Kaj bode z njim, kaj meniš?“

„Umr . . .“

Anica jej zatisne usta, ne pusti jej izgovoriti. Kakor je grah debel, take solze se jej iz oči vderó po licih.

„Če vi hočete, pa ne umrje. Le vi, nihče drug ne, samo vi ga lahko otmete“.

Anica plane okoli vratú ciganici.

„Jaz? ali jaz, da lahko život otmem Kostaki-ju? Tekoj steci k njemu, daj, zaroti ga, naj živi, Stesi, naj zares živi! povedi mu, da bi jaz ne preživela te žalosti, ko bi — še misliti ne smem! Ne, ne umrje ne! — kaj ne, da ne, Stesi?“

* * *

Novica: da se vzemeta véliki „vornik de kutú“ in Babučikijeva hči, ta vest se je kmalu razvedela po Bukreši. Ni ga moškega, ki ne bi zavidal vélikemu „vorniku“, ni ženske v Bukreši, da ne bi bila zavistna Anici za tega delj. Le njej tema gleda iz oči, ko jej oča razodene to novico.

Gost prah plava nad „podu-moguš-em“. Dolga vrsta dunajskih kočij drdra v „Cherestre-o.“ Mogočno bojarji sedé po sivih „kučalah“; prijazno se „kukone“ smejo jezdecem, ki jih ne goni vsakdanja čilost okrog bogatih kočij. Veseli razgovori, krič in smeh — vse to gluši vozove, prilika je denes nadnavadna, zato tudi obeta izbornost.

Na gosto obrastenem vrti, na vrti poleg kočatega javora sedi Anica — žalostna in zamišljena. V nekoliko mescih je preživela večnost . . . Spekla jo je prva ljubezen. Z mladega lica jej ne škili ni otroška trma, ni neskrbna preširnost, temuč bridko zamišljenost jej bereš na obličji. Mirna je in zmerna; temno-modre oči jej goré ali od same strasti, ali pa osamela premišlja božji svét. Diše težko in redkoma.

Blezu dva koraka od nje stoji Kostaki v modrej, z lisičjimi kožami podšitej suknji, v rudem „feski“ z dolgo modro reso. Vnenje ni kaj lepa obleka revnega Grka, ali njegove oči so zrcalo nenavadnega razuma, posebne dobrote, redke smélosti in ognjene srénosti. Ko bi ga Anica bila videla kje v družčini, ni najmanjše pozornosti ne bi bil izbudil v njej; ali lep mladenič je, dober, priljuden moški, ki ga krhko pozna, da je takov, zato jej nadnavadno gori v srci, ki se je vnel jej v njem prav tisto trenutje, ko je bilo žejno nevgasljive ljubezni.

Anica ga le časi pa časi vidi, sliši ga le, kedar govori, a sama ne zna — kedaj in zakaj je začel živeti jej v srci. Okusila je slast in strast takove ljubezni, zato jo zbega vsak pogled, sleherni vzdih izbornega ljubca. Ne zna še pravično soditi, kajti domovina jej je Valahija.

Ni je pod zlatim solncem krasne ženske, ki bi jej ves svet tleskal, tudi tako pohabljenega človeka ni nikjer, da se ne bi vrinil kje. Vsak človek ima svoje srce, a ta razlika je modro odločena. Ne bojte se, čestiti bralci! Vsak izmed vas najde žensko vročo ljubezen v njenem srci, le izbrati je treba jo med toliko množico. Zató se ne moremo čuditi, ker ta tej, ta temu dopada. Jako lahko vam jaz to razjasnim, če mi uganete zakaj modra barva nasprotuje rumenej, rdeča pak zelenej, in zakaj nima svet ni ene barve, da bi se hotela sestriti z barvo.

Če je čest, razum, kočija, pred kočijo konja, in nekoliko mošenj cekinov, če je to bogastvo, tedaj je Kostaki bore človek. Neumorno jezdari po knježevini in kupuje in prodaja rogato blago — a neče posebnega dobička, veseli ga le bolj prijetno, različno živénje. Najraje obiskuje Barbuški-ja, goni njegove črede na Erdeljsko, véliki „čauš“ pa se ne more načuditi njegovej vrlosti v beretiji, njegovej izvédenosti in čestitosti. Vselej ga vesel pozdravi tako, kakor pozdravlja goste, ki so mu po všeči; priporoča ga na izgled svojemu služabništvu, pa tudi vsi verujó, Kostaki — da je redek človek, zato ker je prijazen, uljuden, dober, in ker večkrat nadari vse služabnike.

Oblačen in s poobešenimi očmi stoji tu pred krasno devico tako kakor grešnik pred prátečim sodnikom; boji se predramiti zamišljeno in mračno Anico. Denes je to njiju prvi snitek, prvi razgovor, od kar jima vélikega „vornika“ brada kalí veselje.

„Kedaj pojdeš, Kostaki?“

„Denes, tjevoj ta trenutek, precej s tega vrta. Tvoj oča me je poprosil, da bi nekoliko čred volov gnal na Erdeljsko: treba mu je novcev. Pojdem po doto za vélikega „vornika“ soprogo.

Anica globoko vzdihne.

„Mene pa nihče ne povpraša, ali hočem biti vélikega „vornika“ soproga, ali nečem?“ —

„Kaj jim je do tvoje hoteve! — Véliki „vornik“ potrebuje tvojega zlatá, tvoj oča pa bi rad bil véliki ključar? Ali je to kaka malenkost? Na tvoj zaklad: na tvoje presliščno srce, na to pa se ne spomni nobeden njiju. Uboga Anica!“

„Kedaj prideš nazaj?“

„Jaz! čemu neki? — gledat te v naročji staremu strast-nežu? Ne, nikoli! Predno bodeš soproga vélikega „vornika de kuti“, prinesem ti na dar pest zemlje iz svojega groba.“

Presunljiv krič prikrili devici iz prs.

„Živénje ali smrt!“ — vskrikne Kostaki s krepkim, odločnim glasom, ki je Anico spreletel . . Anica se joče; zastré si obličje z rokami in spusti se ljubimcu v naročje. Strastna je njiju prisega, oblaznela radost, nerazumno razvnetje! — — —

* * *

Ciganka Stesi se z materinskim čutjem v srci čudi z daleč razkošji blaženih zaljubljenecv. Prišla je oznanit, da Kostakija in

njegovih tovarišev užé čaka voz; ker pa je naletela na ta dva, zboji se: neče bliže. Čaka na strani in sè svojo črno žilavo roko blagoslavlja oba. Kostaki mlado Anico pritiska k srcu in prosi ciganico, da bi po desetih dneh ob štirih po poldne, ko bode povsodi po Bukreši vse tiho, da bi ta čas z Anico prišla naproti mu k „magalam“ pri Dimbovici, tam da jo bode čakal z vozom, sè seboj vzal za Karpate, kjer bode potlej svobodnejše živel z njo na Erdeljskem.

* * *

Bukreš od same radovednosti nestrpljivo čaka redke zabave, ki bode ob svatbi vélikega „vornika de kutú“, v tem le dveh oseb ne miče vse to nič, obe trpite neznanske bolesti: Anica, ta težko čaka dne, ki ga je odločil jej Kostaki, in aga — zastonj zalezuje Tundzo. Uže nekolikrat je tik za petami bil drzovitemu lupežu, omrežil ga z razstavljenimi beriči, tudi sam s pandurji in policijskimi slugami je uže dirjal za njim, prežal na-nj, uže je tleskal, da ga je zalotil, ali o vsakej priliki se mu je izmuznil iz prazne oblasti tako, kakor se iz roke izpolzne kačela (Steinbeisser).

„Bogme ne bodem več aga, če ga ne vjemem! — Le še dva meseca ali mesec, pa pojdem k gospodarju sam: povem mu, da nisem več aga, poprosim ga, da bi komu drugemu oddal to kukavno čest“. Tako se aga jezi zaradi lisičjega Tundze.

Neumorno in čudovito hitro stikanje na vse strani, pa umno razizbrane okolnosti — vse to je agi pomaglo, da je zvesto izvédel, kje je Tundza v zavetji. Prav ta čas si je Tundza odbral vas, Odobešt po imeni, petnajst vrst od Fokšan. Časi pa časi pride kdo orožen — sumljivo — v krčmo tijkakaje po žganja. Sleherni Arnavt na svojem konji kupi po dva jarca, in vsak ju žene v hribe, po noči pa so vaščanje zdaj pa zdaj zalezli, da se od daleč nekoliko odsedlanih konj pase po travnatih rebrih. Nekov drznež se ojači, ter nekej strmej gori v znožji stekne z drevjem zarasteno jamo, v jami pa jatico oroženih ljudi. Vse to sporočé v Bukreš.

Aga je zopet oživel, zató zaupno omeni sam sebi: „Ta pot pa mi ne uide!“

Skoro gotovo je Tundza izvedel, da aga zná, kje je, torej zapusti Odobešt in vstavi se v obližji. S tem je agi ustregel, da je še več národne straže lahko nagnal le-todi okrog. Kudi se Tundza potiče, to je do céla znano; agini razukazi pa so tako modri, pandurji tako razsrjeni na lupeže, ko bi Tundza sedmoglav bil, da bode po nekoliko dneh gotovo policiji v oblasti, ko bi tudi bil peklenšček sam ali pa volkodlak.

Temna je noč in burna, ploha na ves glas sili skozi okna in hrmí po strehah. Grom doni in blisk šviga po nebi v čarno temo. Ulice po Bukreši so prazne, le tam pa tam kje luč gleda skozi okno ali kak pes priklenjen laja.

Na prostornem turškem divani sedi aga — s hrbtom naslonjen. Sveča uže dogorela skoro, le medlo mu jasni omračeni obraz. Kmalu pije kavo, kmalu puha tobak — oboje zamišljeno. Zanimlje ga le v Odobešti posel, ki ga nestrpno čaka.

Na enkrat se mogočna burja utješi. Nemarno aga obrne svojo glavo: pred njim stoji mogočen bojar v „kučali“ in sivobrad je. Prijazno mu podade roko in pozdravi ga: „Či maj fač kukonašule!“ —

Ker je ta gost nenaden tako, kakor bi bil priplaval iz visokih oblakov, zato se agi zdi posebno čudovito, tako da mu po sili iz mrklega srca izde pozdrav: „sinatos!“ —

„Dolgo časa nisem mogel vstreči vašemu ukazu, čestiti aga! Ta pot me je zadržala služba, kmalu je bila kakova drugača zavira, tako da časi jaz nisem utegnil, časi pak vi ne; a vendar-le, zdaj sem tu! Pa tudi slabo vreme!“ — pristavi še in „kučalo“ položi na mizo, toda kar nič mu ni na mari agino zavzetje. „Kdor bi se vas upal obiskati v takem vremeni, gotovo vam je zvest.“

„Prosim, ne zamerite, s kom imam čest — ?“

„Ali me ne poznate?! — Hahaha! Pa saj se prijatelji radi tako spominjajo svojih prijateljev! A ne, prosim, lepo prosim, prizanesite mi, to je uže taka navada moja.“ Stopi k durim in pogleda v sosednjo sobo: „Ali nikogar ni tukaj notri? — ali se dobro zapira soba, da nihče ne bode priča najinemu razgovoru? Zdi se mi, da okna niso varno zaprta, pa tudi tega je treba, da se moj ljubi prijatelj in velečestiti aga ne prehladi, zató, da ga ne začne trgati po udih“, — in jame zapirati okna.

Ago zima spreleti, sam ne zná, kaj pomenja ta prikazen.

Ko gost mirno pride nazaj k zavzetemu gospodarju, aga jame čudovito zvijati roke, kajti nijma več pred seboj poprejšnjega bojarja, temuč meniha poleg sebe, rudobradega meniha. Menih sede na divan k njemu.

„Ta zamena se ti čudna zdi“, — začne zopet govoriti, „le nikar se ne boj. Le vnenjost se je spremenila, srce pa se zaradi tebe ni izneverilo dozdanjosti. Jaz, da znaš, jaz sem tvoj tisti prijatelj, ki mu ti nisi bil zmerom pravičen. Uže davno bi bil rad pomenil se s teboj, kajti — jaz sem resnično tvoj prijatelj, ki ti po noči in po dnevi rojim po glavi. Jaz sem Tundza!“

Aga se ves stresne.

„Le to, moj preljubi, največi prijatelj, če le enkrat krikneš, ali pa če bodeš le glasnejše govoril, nego navadno govoriš, pogledi, s to-le igračo ti zagozdim usta . . .“

Tundza potegne iz rokava železno kroglo na dolgem, tenkem motvozi, kroglo — privezano krog roke. Aga je ves vstekel od same jeze, a vendar mirno sedi poleg razkačenega Tundza.

„Prišel sem le sem zató, da te po pravici pohvalim. Ti si res izkušen, razumen, neumoren in povsodi v svojem področji. Uže kedaj bi bil Tundzi okrog vratu zadrnil vrv, ko bi tvoji

„zapčiji“ le nekoliko podobni bili tebi, in Tundza bi po knježevini hodil tako, kakor po smeteh, ko bi v Bukreši ne bilo takega age, kakoršen si ti. Mnogo mojih korenitih sklepov si uničil se svojo bistrostjo. Samo ti si moj največi sovražnik, ali Tundza je pravičen, da je to res, zato sem necoj tvoj gost“.

Aga sedi na živem oglji, zameknjen v Tundzo.

„Nedavno sem izvedel, da po krčmah hočeš imeti novo, manjšo mero. Ali nimaš zadosti teh sto tisoč „levov“, ki jih vsako leto imaš za svojo službo: Saj si pameten, gospodaren. Tistih deset tisoč, ki bi jih utegnil pridobiti po krivici, z njimi si ne opomoreš veliko, a tudi: ta davek bode krvavo žulil siromašnega kmeta in cigana — saj sta uže brezi tega davka uboga zaradi tistega: le daj, le daj“.

Aga molči.

„Včeraj so dva Bolgarja iz Katazdze po nedolžnem zaprli. „Logofet de adži“ trdi, da sta na semnji ukrala vola; skoro gotovo, bi menda rad novcev od nju. Zakaj bi revni národ tlačil? Ukaži, da ju izpusté“.

Aga prikima z glavo, da ukaže.

„Hvala ti. Zdaj pa sem razodel vse, kar mi je bilo na srci, tedaj se pogovoriva kaj o novicah po mestih“. — Tundza začne pripovedati toliko krasnih in neznanih dogodkov o „kukonah“ in „kukonicah“, take smešne pripetljeje in doutipne domače obraze, da se je aga vdal — ter rad začel poslušati. Iz početka se smeja, potlej ga posili glasen smeh, naposled pak se jame celó razgovarjati z njim, in popolnoma se je spozabil v razgovori z lupežem. Sredi neke povesti aga vstane s svojega divana, zató da si zapali lulo, ko pa pride nazaj, vidi, da pred njim ne sedi več poprejšnji menih, temuč umazan cigan, kakoršni so navadno ciganje — lase ima seskodrane, bos je tudi, raztrgan, ciganski zgovoren, ciganski se vède in vse drugo počenja tako. „Tundza!“ vskrikne aga, „ti nisi človek, ti si vrag! Zakaj nisi pameten, tvoja spretnost je čudovita!“

Gorek smeh igra, ciganu okrog ust. Umolkne in molči nekoliko časa, ginjen roko stisne agi, potlej pa sè smehom pripoveda dalje.

Hitro se trenotek za trenotkom podi v pozabo gospodarju in gostu, pa ne znata, da tako hitro, kakor kakima najveselejšima prijateljema, ko se radostno razgovarjata.

„Ko bi kdo izvedel to“, opazi naposled gost, „da je Tundza obiskal Bukreškega ago?“

Aga se stresne.

„Pride čas, ko se bodeš ti smijal mi, torej je uže čas, da odidem. A kaj bi ti neki zapustil na spomin, ljubi gospodar?“ — Aha, saj imam pri sebi zvesto tovaršico, železno kroglo. Ta je vernejša, nego kakoršno koli orožje, zmerom je poslušna urnej roci. Pogledi . . .“

Ta hip se na nasprotnaj steni pajek vspne k stropu. Tundza mahne z roko in s kroglo pajka pribije na steno, cukne vrvico in uže ima kroglo zopet v roci. Zdaj roko stisne zavzetemu gospodarju in odide k oknu, rekoč: „Le odpri zopet duri, pa pokličii vse domače ljudi . . .“ — Okno zabrenči . . . in Tundza izgine po nočnej temi.

Drugega dne se aga izbudi oblačen in prestrašen. Gost Tundza se mu zdi le težek, bridek sen. Neče verovati, da bi bilo to res, zdi se mu, da se mu je le senjalo tako. Radoveden čaka iz Odobešti kakega sporočila; a to ni čudo, ker se mu je lupež priteknil v sanjah, saj zmerom misli na-nj. Toda ozre se na steno in zagleda udarec na njej; zdi se mu, da se mu pajek posmehuje iz svojega groba.

Na večer pridirja brzosek iz Odobešti s to-le novico: pandurji so uže pred dnem z daleč z vso mogočo opreznostjo zastražili spiljo, zato da jih ne bi zapazili lupeži, ki se sprehajajo po jami, in ko so se bili razteknili po vseh prodorih, da ostraženi razbojniki ne morejo nikodar uiti, da so besno napali jih; ali kaj, v špilji ni ne enega lupeža bilo več, temuč le čreda ovnov v jankah z rudečimi „feski“ na glavah.

Agá izpod obrvi strmi na steno, in zeló nagubljeno ima čelo. Zapalí lulo, sede na divan in migne z roko, naj brzosek odide.

* * *

Zastonj zavistniki stičejo, da bi se posmehovali agi in povprašaliga, ali je Tundzo vjel ali ne ta pot. Po vsej Valahiji uže znajo, kako jih je navihal zopet. Dva dneva age nihče ni videl v Bukreši; ali tudi doma mu ne dade mirú tisto proketo znamenje na steni. Vskipela mu je hudobnost do vrha. Kamo bi se skrila aga, če se razvé, kakov gost je po noči obiskal ga? — Drugačega otetja ni, nego — Tundzo je treba brž zamoriti.

Agá odpre krabico (schachtel) in potegne iz nje mošnjo — polno zlata, rekoč: „Moje bodeš!“ — in nasmehne se prav po lisičje.

* * *

Ni je v Bukreši ni stvari niti reči, ne takega čuta ni takove lastnosti, ki bi je ne mogel kupiti za gotove novce. Menda bi bilo malo izimkov. Agá glasno pocinka se zlatom, vérní Tundzin zaveznik — Jordaki Bulaš po imeni, ta pa se ponudi, da izdáde svojega načelnika.

Tisti večer pred sv. Elijo je bil most čez Dimbovico poln pandurjev. Izdajica je razodel, ta dan da se Tundza ob štirih po poldne pripelje v zelenaj kočiji v Bukreš, da ga šestero konj pripelje. Agá in Bulaš gledata iz bližnjega doma tje doli po cesti. Res se to uro prikaže nekova kočija. Zelena kočija drdra po „podu-moguši“. Agá povpraša, ali je pravi ta, Bulaš pak odgo-

vori: „To je Tundza!“ — Z daleč vpijó, naj se ustavi kočijaž, ali postiljon le resno sedi na konji, poka in ni mu na mar krič. Ko se pripelje na most, aga ukaže streljati. Krogle jamejo sikati in na enkrat dva konja obležita na mosti; pandurji stopijo okrog prišleca, sladko je dremal, strel pa ga je izdramil. Zavzet se ozre po ljudstvu, ki vre okrog njega; ne more se izpametiti, kje je in kaj se godi z njim.

A to je ruski polkovnik G.

Agá in Bulaš kar okamenita od samega strahu. Polkovnik se ogleduje, ali je kje kaj ranjen, njegovega kočijaža pa odpeljó v mesto, da bi mu tamkajše kroglo vzeli iz stegna.

„Mili Bog vendar! Ukaži, da ide národ z mostu, ukaži“, — upije Bulaš, „to ne more biti, da bi me prevaril, saj pride, prav gotovo pride!“

„Ali če ga ne bode“, — resno omeni aga, „jutri bodeš uže visel“.

Zopet je vse mirno na mostu čez Dimbovico tako, kakor je bilo poprej. Ali pandurji so še le nabili zopet puške, uže se druga kočija prikaže sè šesterimi konji.

„To je!“ — uskrikne Bulaš, zakrije si obraz, kakor bi se bal svojega načelnika Tundze, in skriva se v bližnji dom.

Zdaj vstavijo konje in aga in straže stopijo okrog kočije. Res je Tundza to, ali sam je. Obupno se brani. Ko izpozna, da ga davi gotova smrt, z ranami posut plane v Dimbovico, a pandurji poskačejo za njim. Kakor ostrljeni lev, tako vsteklo se brani svojim sovražnikom in smrt zadaja sè svojo véрно kroglo. Dimbovica se peni, kervavo peni: Naposled onemore, uklenó ga torej. V tej zmotnjavi nihče ne čuje presunljivega kriča mladega dekleta, nihče ne vidi, da je Anica omedlela, omahnila in zgrudila se ciganki v naročje: to je bil dan, ki je bil Kostaki obljubil po-njo priti. Izpoznala je v njegovi osobi — Tundzo.

* * *

Po nekoliko dneh glasovitega Tundze ni bilo več, njegova drhal pa se je sama razkropila.

Najdenec.

Zgodba na kmetih.

Poleg francoskega za slovenske bralce predelal J. O.

Prvo poglavje.

Prijazen dopoldan je bil, ko se je Rotija Trpotčeva, mlada mlinarica iz M... prat napotila na potok, ki je vštric njenega travnika potekal. Prišedši na perišče, zagleda tam majhnega dečka,

ki je pri plohu sedel pa igral si s slamo, ki so perice počenjevale na-njo.

Rotija pozorno ogleduje otroka in čudi se, da ga ne pozná; saj tù-sem so zmeraj le otroci iz vasi hodili.

„Kdo si pa ti, fantek?“ nagovori ga, in deček se s prav zaupljivim obrazom va-njo ozrè, vendar se je zdelo, da ni razumel, kaj ga je prašala.

„Kako ti je imé, pravim?“ praša Rotija še enkrat, počene vštric njega na tla in začne perilo mencati.

„Tinček“, odgovori otrok.

„Tinček, — kako pa še?“

„Se, šel!“ ponovi deček prav priprosto.

„Čegav si pa?“

„Čegav — jaz ne vem!“

„Kaj ne veš, kako je tvojemu ateju imé?“

„Saj nimam ateja, jaz!“

„Ali so ti umrli?“

„Ne vem.“

„Kje so pa mama tvoja?“

„Tam-le so, vidite“, pravi otrok kazaje s prstom na ubožno hišico, ki je dobra dva streljaja od malna proč stala med vrbami in se nekoliko videla od tod.

„Ej, zdaj se spomnim“, odgovori Rotija, „to je tista žena, ki je predsinočnim tjakaj gostovat prišla, jeli?“

„Je, tista je“, potrdi fantek.

„Ali nista bila pred na S....?“

„Ne vem.“

„Ti si pravi gumpec. Vsaj veš, kako je tvojej mami imé?“

„Vem, Jerica.“

„Jerica — ali nič drugač?“

„Hm, nič drugač!“

„No, ti pač lahko hraniš, kar veš“, pravi mu Rotija smehljaje se in začne prati.

„Kaj pravite?“ praša mali Tinček.

Rotija se iz nova ozre va-nj; prav zal fantek je in kaj lepe oči ima.

Škoda, misli si ona, da se tako priprost zdi.

„Koliko si pa že star?“ nagovori ga spet, „morebiti še tega ne veš.“

In res je to vedel ravno toliko kakor kaj družega. Sramovaje se menda, da bi ničesar ne vedel, kakor mu je mlinarica očitala, zbere vse svoje misli, in da bi jej vendar vstregel, pravi: „dve leti!“

„Hentaj-te, dve —!“ ponovi neverjetno Rotija ožemaje perilo. „Prava šemica si ti. Niso se še veliko prizadevali, da bi te kaj spanetovali, ljubi fantek moj! Šest let najmanj moraš že star biti, kakor si velik; pameti pa res nimaš več, kakor za dve.“

„To se ve, da“, odgovori Tinček, kakor ne bi priznaval

tega. In kakor bi jo hotel prepričati, da ga preslabo sodi, reče jej: „Pred ste prašali, kako da mi je imé: Vidite — : Tinček — pa še nekako drugač. Najdenček*) mi mama tudi časi pravijo. „Tako, že zastopim!“ pravi Rotija, pogleda ga in — smili se jej.

Poschmal se mlinarica nič več ni čudila čvrstemu fantku, videvša ga tako umazanega, raztrganega pa zanemarjenega na duši in telesu.

„Tako slabo si oblečen“, pravi mu, „saj vendar ni gorko. Gotovo te zebe“.

„Ne vem“, odgovori božec najdenec, ki je bil že tolikanj navajen trpeti, da se še zmenil ni več za to.

Rotija ga pomiluje iz srca. Zmislil se na svojega leto in dan starega Nacka, ki je tačas domá v gorki posteljici luckal in so stara mati varno čuli pri njem. Ta revček pa kraj potoka sedi, zebe ga, da se ves trese, in sama roka Božja ga varuje, da se ne prevrne v vodo in ne utone; saj neumen je dosti, da bi si mogel misliti, kako nevarna da zná voda biti.

Rotija, ženska zeló usmiljenega srca, prime otroka za roke in prepriča se, da so mu vroče, če prav ga mraz časi pa časi pretresa in je jako bled v lica.

„Lej, saj ti imaš mrzlico!“ pové mu.

„Imam — kaj vem?“ pravi fantek, res vès premrl od mraza.

Rotija sname volnato ruto izza vrata, pa zavije v njo najdenca, ki se njenemu početju ni čudil niti ne kazal, da mu je všeč to. Potlej potegne slamo na stran, ki je dozdej klečala na njej, naredi mu ležišče in deček se poravná po njej ter hitroma zadremlje. Mlinarica pa v tem ročno opere srajčice svojega Nacka, ker mudilo se jej je k njemu, ker ga je še zmiraj dojila.

Ko je bila oprala vse in si naložila v škap, ne more ga zadet na glavo, ker mokro perilo je zdaj dokaj teže. Odloži si ga tedaj nekaj pa pustí na plohu, češ, da ga pa potlej sabo vzame, ko se vrne najdenca budít.

Rotija Trpotčeva ni bila ne velika ne močna. Bila pak je prav čedna in pogumna ženica in v vsi okolici je slovela, da je krotka pa kaj razumna gospodinja.

Ravno, ko duri odprè, zasliši, da po brvci poleg zatvornice nekdo v cokljicah teka za njo. Ko se ozre, vidi, da je najdenček, ki jej prinaša ostalo perilo.

„Lej ga, lej! čudi se mu. Nisi tako neumen ne, kakor se vidiš! Kako si postrežljiv! Kdor ima dobro srce, ta ni neumen. Pojdi fantek, greva noter, da se pri nas enmalo pogreješ. Lejte ga fanta! Sam toliko ne tehta, kolikor nese...“

„Mati, pravi Rotija stari mlinarici, ki jej je polnolicega in smehljajočega otročička naproti prinesla, „to je siromašk najdenec,

*) Najdenci, rejenci ali špitalarji.

ki se zeló bolan vidi, kakor da ga mrzlica tresc. Morebiti, da bi mu vi pomagali, ki pravite, da dobro veste, kaj je zoper njo?"

„O, to mrzenje je pač le od stradanja in postalih jedi!“ méni stara mati, ko je bila na tanko ogledala Tinčka. „Kako naglo bi bil zdrav, ko bi le škudelico prežganega sokca imel in pa za pol žlice kumne vmes; toda to je, nima je nikoli doma! To, praviš, da ta-le je najdenec te žene, ki je predsinočnim tje-kaj gostovat prišla. Ta je tvojega moža bajto najela? — Kaj revna se mi zdi, kakor po tem sodim — le. Bojim se, da bo pa sitnost za krajcarje, kedar bo treba, da bi plačala.“

Rotija je molčala. Znano jej je bilo dovolj, da njena tašca kakor mož njen nista kaj usmiljenih src, da marveč oba denar ljubita nad bližnjega. Ko tedaj uteši svojega Nacka in stara iz hiše pride, race pójat domú, prime Tinčka za roko ter v naročji svojega malega, hiti ž njim k gostinji Jerici v vás.

Jerica je bila samska ženska, stara kacih petdeset let in dobrega srca, kakor sploh ljudje, ki se le o tem živé, kar jim kdo iz milosti daje. Tinčka je bila prevzela od neke ženske, ki je umrla, ko ga je še pri prsih imela. Odgojevala ga je za celó neznatno malenkost mesečne plače, on pak jej je moral streči in pomagati, kolikor je le mogel s svojimi nežnimi ročicami. Imela je doslé tudi tri ovce, ki so jej bile še najbolji pripomoček, da je z rejencem laglje izhajala. Ali prišla je v take stiske za najemščino in predno se je bila tù-sem preselila, morala jih je prodati. Zdaj bi bila rada druge kupila, da bi je Tinček, prešibek še za ktero težc delo, pasel po potih in stezah toliko časa, ko bode dovolj star, da bo smel sveto obhajilo sprejeti. Ali s čim? Na upanje njej jih noben ne bi bil dal, imela pa v vsi svoji lasti ni družega, kot dva stola, eno omaro, dve žlici in nekoliko lončene posode.

Rotija že v malo besedah ž njo hitro spozná, da Jerica ni kakor ni nepoštena ženska, ter da si bo tudi kolikor le mogoče prizadevala, vselej vestno in o pravem času plačati najemščino. Ravno tako se jej je videlo, da ta ženica ljubo ravná z najdenecem, kakor bi mu prava mati bila. To se vé, da se je bila navadila, da je otrok trpel; saj je tudi sama trpela. Zato se je s početka bogati mlinarici skoraj tudi čudila, da pomiluje ubožčeka otroka.

Ali ko je gostinja videla, da njena nova gospodinja je ne obiskava, kakor bi hotela kaj tirjati od nje, marveč, kakor bi namerjala vstreči jej s čim, jame jej polna zaupanja v njo pripovedovati na dolgo in široko, kako da je dosehmál živela, kako da je bolj nesrečna bila, kakor kateri drug človek preko celega sveta. Rotija pa jej zagotovi, da, kolikor le mogoče, skušala bo pomagati jej; česar naj pa nikomur ne pravi, ker ona sama v svoji hiši in še sè svojimi rečmi ne sme razpolagati, kakor bi je volja bila.

Za prvikrat podarí jej tisto volnato ruto, češ, naj jo še tisti

večer razreže pa fantičku suknjico iz nje naredi. Ali gostinja jej tega kar ne more obljubiti, ker se jej zdi, da ruta bi bila za-njo samo kakor nalašč, za fantiča pa vendar predobra. Še le, ko jej mlinarica zažuga, da, če tega v treh dneh ne naredi, nima se potlej nič več zanašati na-njo, obljubi jej vendar za trdno, da jo hoče ubogati.

„Kaj menite“, dostavi Rotija, „da moja tašča, ki nobene, najmanje reči ne prezre, ne bi precej spoznala moje rute za vašim vratom? Saj ne boste hoteli, da bi jaz zavoljo tega zopernosti slišati morala? Povem pa, da vas hočem podpirati še dalje, če boste to prikrivali. In pa še to-le: vaš najdenček je zelo premrazen, še umreti bi vam utegnil, če mu skrbno ne postrežete.“

„O kaj da res?“ prasha neverjetno Jerica, „Bog vé, kako vendar žal bi mi bilo po njem! Ravno bo skoraj že tolik, da se bo lahko za pastirja udinjal kam. Vem, da mi bo hvaležen, da sem ga izredila. Ta fantek ima že zdaj dobro srce, da z lepa ne tacega. Nikoli vam ne toži, nikoli ne jezika; uboga pa, da ga moram biti vesela. Kar vés je drugačen, kakor drugi najdenci, ki družega ne, kakor da jezé in nagajajo.“

„To je pač rado res, toda zato, ker ljudje večidel grdo ravnaajo ž njimi in je tako sami najbolj pačijo. Če ta-le je priden, kakor ga hvalite, dober je zato, ker lepo delate ž njim. Verjemite mi!“

„O saj da“, pritegne Jerica; „otroci več vedó, kakor si mislimo mi. Lejte, ne more se reči, da bi bil Tinček umen posebno, pa vendar vé, kaj koristi. Lanskega leta, ko sem bolehal (še le pet let je bil spolnil) pa mi je stregel sam, kakor odrasel človek.“

„Veste kaj“, pravi na to mlinarica, „pošljite ga vsako jutro in večer k meni tjekaj. Gledati hočem, da nekoliko več skuham za nas, da, kar nam bo ostajalo, pa Tinček pozajeme. Zato nikdor nič ne poreče.“

„O, jaz si ne upam, da bi ga sama vodila tje; sam pa, ne verjamem, da bi toliko pameti imel, da bi vedel, okorej.“

„Čajte, pa se zgovorive! Kedar bo skuhano, nateknila bom muhavnik na okno. Od tû se bo dal videti. Tačas pak mu rečete, naj gré s cokljico v roci k nam, kakor bi po žrjavice prihajal. On se bo že pri meni nasital, in kolikor bo odveč, naj bo pa vam nosil domú. Tako bo bolje za vaju oba.“

„Kako znate vse dobro preudariti in napeljati!“ odgovori gostinja. „Zdaj vidim, kako vendar dobra žena ste vi: To je sreča za-me, da sem semkaj prišla in ravno v vašo bajto gostovat. Bala sem se vašega moža, ker so me strašili, da je surov človek. Zdaj pa spoznam, da je le prav, in sama Božja volja, da sem tû, da-si tudi je hišica slaba, slaba, in že na marsikterem kraji vsak-sebi leze: mož vaš pa le precej najemščine tirja od nje. Zato se pa vam toliko bolj smilijo revni ljudje: pomagali mi boste, da lažje izredim svojega najdenčka. To rečem: Bog vam bo sto-

krat povrnil vašo dobroto! Oj, pa da bi le kmalu popolnem ozdravel! Kaj bi jaz reva počela, ko bi mi umrl? Res, da malo malo je, kar mi dajejo iz špitala zato, da ga izrejam. Če pomislim, koliko mu iz tega za jed gré in za obleko, rekla bi, da nič dobička nimam od njega. Ali ljubim ga vendar-le, kakor da je moj lastni otrok, zato, ko vidim, da je res dober, in sem pričana, da mi bo enkrat še pomagal. Pa poglejte ga: saj je tudi čeden in močen fantek že za starost svojo! Dolgo ne bo več, da bo delati mogel“.

Tako je bil najdenec Tinček za svojo izrejo zmiraj več in več hvale mladi mlinarici dolžen, ki se je, dobrosrčna, kakor je bila, prizadevala veliko, da bi se usmiljenja vredni otrok laglje in kolikor najboljše odgojil. Kmalu je bil spet zdravje zadobil, ker bil je kakor jeklen in železzen, in slehern bogat sosed si je želel tako zalega pa krepko in čvrsto zraslega sina. Bil je poln poguma, plaval je v vodi, kakor riba. Šel je celó pod mlinsko kolo, da je drob in protje, ki ga je zadržavalo, iztřbil izpod njega. Ni je bilo z lepa reči, ki se bi je bil bal. Čudno se je le zdelo, da je vse to tako z lahka, tako ročno počenjal ter da je pri vsem tem ostal zmiraj nekako priprost in dremoten.

In ravno to je bilo, da se je marsikteremu kakor precej neumen videl. In vendar, če se je reklo po tičeje gnjezdo vrh bukve, ali iskat krave, ki se je zgubila, ali vrabca na strehi s kamenom zadeti, ni ga bilo, ki bi ga prekosal. Pač so drugi fantiči rekali, tebi se posreči le zato, ker si najdenec, ki imajo vsi pasjo srečo na svetu. Zategadel so mu pustili, da je pri vsaki reči on sodil in sklepal, kaj zdaj, kaj pa zdaj.

„Temu se ne bo nikoli nič hudega zgodilo“, rekli so, „zato ker je najdenec, češ, toča pobije pšenico, kopriava pa ne pozebe“.

Dve leti je tako vse dobro šlo. Jerica si je, sama ni vedela kako, pridobila toliko, da je mogla dve oveci kupiti. Mlinarjevim je pri marsikterem delcu pomagala, s čemur se je gospodarju Jerneju, možu Rotijinemu, tolikanj prikupila, da je dal raztrgano streho na bajti popraviti. Bila je posehmal tudi v stanu, sebe in svojega rejenca nekoliko čedneje oblačiti, in videlo se je, da si je dokaj opomogla, kar se je bila tû-sem preselila. Pač je Rotijina tašča nekterokrat godrnjala, da to in pa to vse prenašlo mine v hiši, ter da posebno kruha se vse preveč pojedla. Rotija je tedaj dostikrat zavoljo tega trpela; al vse je voljno prenašala, da le nikdo ni krivde zavračal na Jerico. Za vse to se pa Jernej kaj zmenil ni, ampak še raje delal se, kakor bi preziral to, česar je skopa tašča najmanj pričakovala od njega.

Da se je pa v tej stvari Jernej tako prijazno obnašal proti svoji ženi, to je izviralo od tod, ker jo je še zmiraj prav rad imel. Rotija je bila brhka, ali nikoli jej ni prišlo na misel, da bi se hotela ponašati s tem. In zaradi tega, kakor tudi, ker je mlinar še dosti premožen bil, blagrovati so ga povsod, kjerkoli so ga poznali.

Tako je prišlo leto, ko je slana poparila poljski pridelek, in dan, ko je povodinj povalila in pokvarila mrvo po travnikih. Tačas Jernej ni bil nič kaj dobre volje. In ko je necega dne enega svojih tovarišev, ki se je bil pred kratkim s prav lepim dekletom oženil, spremljal iz trga, djal mu je ta:

„Saj časi se tudi ti nisi mogel pritoževati; tvoja Rotijica je bila tudi prav čedno dekle.“

„Kaj praviš: časi in pa Rotija je bila? Kaj sva mari že starikava oba? Moja jih bo še le dvajset, in pa grda, primojruha! da tudi še ni!“

„Ne, ne, tega tudi rekel nisem“, zavrne ga oni. „Rotija je brez pričkanja prav zala ženica. Ali to-le je: ktera se tako mlada omoži, kaj je kmalu po njej. Naj je le enega otroka predojila, zdelava jo že; da pa tvoja žena ni bila posebno krepka, kaže najbolj to, da se je že dosehmal veliko unesla. — Ali je sirota Rotija morebiti bolna?“

„Jaz nič ne vem. Zakaj me prashaš to?“

„Sembraj! saj sam ne vem. Zdi se mi tako žalostna, kakor Bog vé kaj bi trpela in kakošne težave prenašala. Ej ženske, te so le enkrat, kakor pšeničen cvet. Vidiš, ljubi moj! taka je: Ženice, dokler so čedne, imamo jih radi. Pa se hudujemo, zmirjamo in razsajamo. To jim je zoperno: jokajo se, se nas bojé, dolgočasijo se in več nas ne ljubijo. Potlej nam je prav, saj gospodarimo v hiši!.. Toda kar enkrat spregledamo, da nas nobeden več ne zaveda za našo ženo, in potlej? Ne ljubimo jih več pa — —. Lahko noč Jernej! Nocoj si malo predolgo segal mojej v roke. Povem ti to, pa — brez zamere. Midva ravno tako dobra prijatelja ostaneva! Skušati pa hočem jaz, da si ne naredim svoje ženice žalostne, kakor je tvoja. Človek mora premisliti, kaj da počne in kako da počenja.“

Modra glava si dober nauk k srcu vzame; Jernej pa, če prav je bil umen in delaven, bil je preprevzet, da bi mogel imeti tudi dobro srce. Rdečega lica in glavo po konci pride domu. Pogleda Rotijo, kakor bi je že dolgo videl ne bil. In res, videti je bila bleda in nekako spremenjena. Praša jo trdo, ali je bolna, da je hipoma še bolj obledela in komaj si upala reči, da zdrava je popolnem. On pak se shudi, Bog sam vedel zakaj, sede za mizo in šari in rohni, kakor kdo, ki navlašč išče prepira. Temu se priložnost tudi skoraj ponudi. Ko namreč jame pripovedovati, kako da žitu kup poskakuje, pritakne mu koj stara mati, koliko in da vsega preveč se v hiši potratuje.

Rotija molči. Jernej pa hoče, naj le pové, kako to. Starka trdi, da še davi je videla najdenca iz bajte, ko je pol hlebca kruha nesel od Mlinarja . . .

Rotija naj bi se bila shudila in uprla obema; toda le jokati se je mogla. Tedaj pa se Jernej spomni tistih tovariševih besedi, jezi se še huje in poslé tistega dne — razloži si, če moreš, kako in zakaj — ljubil ni nič več svoje žene pa delal tako revo — nesrečno!

Drugo poglavje.

Delal je nesrečno, in ker je nikoli posebno osrečeval ni, bilo jej je zakonsko življenje posehmal toliko težavnejše. Sedemnajst let je bila stara, ko je vzela tega malo malo ljubeznivega moža, ki je v nedeljah in o praznikih pil na vse duške, v pondeljek razsajal okoli doma, v torek čmeriko in sitnost prodajal, naslednje dni pa kakor neumna živina delal, da bi tako zdaj prihitel, kar je popred zamudil; kajti bil je vendar lakomen. Tako ni nikoli tistega časa nahajal, da bi mislil na svojo ženo. V sobotah je bil še najbolje volje, ker opravljeno je bilo vse in se je že veselil, kako bo rajal drugi dan. Ali Rotija ni bila te njegove sobotne dobre volje nikoli kaj vesela, ker videla ga je že, kako bo juter večer vinjenega obraza domú pribrglavlil.

Al ker mu je vendar vsikdar ljubo postrezala, pač ni bilo mogoče, da bi jo bil on mogel dalj časa sovražiti; temuč še zmiraj se je velikrat zgodilo, da jo je prijazno prijel za roko ter djal:

„Rotija, nikjer je ni bolje ženice, kakor si ti, in spoznam, da samo ti si za-me vstvarjena. Kaj bi bilo, ko bi bil kakošno štimanko dobil, kakoršnih je toliko? Veš, da kar pod kolo bi bil skočil. Res, da pridna si ti, varčna in delavna gospodinja, zlatega denarja vredna“.

Po četrtem letu njunega zakona pak je poslednja iskrica ljubezni do nje izginila iz njegovega srca. Le ene dobre besedice jej več ni privoščil, da, jezil se je celó, da mu ni oponašala njegovih nerodnosti. Ali kaj pač naj bi mu bila oponašala? Čutila je dobro, da mož njen je kriv, ali očitati mu tega ni hotela, ker iz dolžnosti je spoštovala svojega moža, kterega pa ljubiti nikoli ni mogla.

Tašča je vsa zadovoljna gledala, da je, kakor je rekla, sin spet mož na svojem domu. Sovražila je snaho, ker videla je, koliko boljša da je ona mimo nje same. In ker ni vedela s čem bi jo dražila, očitala jej je v enomer, da je šibka kakor leska, da vso zimo prekašljuje, pa le samo enega otroka ima. Čutila jo je zatega del, kakor tudi zato, ker je znala pisati in brati in je ob nedeljah raje molitvice prebirala na vrtu, kakor z baburami iz soseske čeljustala in opravljala dobre in slabe ljudi.

Rotija je bila z vso dušo udana Bogu, in je vvidela, da bi bila zastoj vsaktera pritožba, prenašala je vse potrpežljivo, kakor bi jej Bog pošiljal to za pokoro. Na posvetno ni bila čisto nič navezana, marveč je le premišljevala, kaj da bo onkraj groba enkrat, kakor kdo, ki bi že rad umrl. Vendar pa je neprenehoma skrbela za svoje zdravje in osrčevala se, ker čutila je, da otrok njen bi brez nje zelo nesrečen bil. In iz ljubezni do tega je vse križe in težave voljno prenašala.

Proti Jerici je bila vsikdar, čeravno ne posebno, vendar kolikor toliko prijazna, ker ta po eni strani dobra, po drugi pa sa-

mopašna ženska je ubožčeku najdencu lepo stregla. Rotija je bila namreč prepričana, da tisti, ki mislijo le na-se, pohujšajo se pregrešno; zato je le take posebno čislala, katerim so tudi drugi na mari. Ker je pa tamkaj ona edina bila, ki je za vsacega bolj kot sama za-se skrbela, nahajala se je jako osamljeno in zapuščeno, da-si tudi prav za prav sama ni vedela zakaj.

S časom je med tem opazila, da najdenec, ki je zdaj izpolnil deseto leto, prikazuje blizo tako srce in take misli, kakoršne ona. Če pravim, misli, ne sme se tu misliti, da je Rotija tiste iz njegovih besedi posnemala, ker on ni zmogel skoraj besedice govoriti in se je zdelo, da menj vé, kakor nič; marveč ga je le sodila po tem in tako, kar in kakor je počenjal kaj. Če je bilo treba to ali to storiti komu, ali hiteti kam, precej je bil pripravljen, in če mu je Rotija naročala kaj, stekel je, še predno je bila izgovorila. Kdor bi ga bil sodil po obrazu, ne bi bil verjel, da je razumel to, za kar je ravno šlo; nazadnje pa je vendar vse, kar se mu je naročalo, opravil tako hitro in dobro, da se mu je le čuditi moralo.

Necega dne, ko je držal Načka v naročji pa puščal, da ga je vlekel za lase, češ, da mu napravi veselje, vzame ga mu Rotija nekoliko nezadovoljna iz rok pa pravi:

„Tinček, če boš že zdaj trpel vse, kar ti drugi prizadevajo, videl boš, kam te bodo pripravili.“

Pa zavzame se, ko jej Tinček odgovori:

„Raji trpim, kakor da bi sam komu prizadeval kaj hudega.“

Ostrmeča pogleda najdencu v oči. Pogled tega fantiča razodeval je nekaj, kar ona sama še pri najpametnejih osebah nikoli ni bila opazila; tako dobrodejnega in določnega nekaj tičalo je v njem, da jo je to nekako čudno spreletelo. Vsede se na trato, vzame svojega ljubčka v naročje in kar ne upa si govoriti z najdencem, ki je k njej na vogel krila prisedel. Razlagati si ne more, zakaj da se nekako boji in sramuje, da se je temu fantiču, kot prepriprostemu, tolikrat smejala. Kar zdi se jej v tem trenutji, da jo je vsakrat dobro razumel, ter da to ga je moralo boleti, če tudi je zmiraj le molčal.

Toda le-ta pripetljij je bil kmalu pozabljen; ker ne dolgo po tem začel jo je mož, ki se je bil neke nespoštljive ženske iz tistega okraja privadil, zaničevati popolnoma. Ob enem se jej je grozil, ako bo trpela, da bi se Jerica ali njen dečko še kterikrat pri njem pokazal čez prag. Posehmal je Rotija samo premišljevala, kako bi ta dva še skrivneje, kakor dozdej, podpirala. Naznanila je Jerici to, rekoč, da se hoče nekaj časa vesti tako, da se bo zvelo, kot da se nič več ne zmeni ne za ubozega fantiča niti za njo.

Toda Jerica se je neznano mlinarja bala in nikakor ni bila ženska, kakor Rotija, ki je iz ljubezni do bližnjega trpela vse. Prevdarjala je to reč sama pri sebi ter si mislila, da mlinar, ki je gospodar hiše, pahne jo lahko iz bajte, ali jej poviša najemščino,

zoper kar bi bila vsa dobra volja Rotijina zastonj. Enako si misli: če se stari materi podobrika, utegne si jo pridobiti za sé, češ od starke sme pač več pričakovati, kakor od mlade mlinarice. Pri prvi priložnosti se jej tedaj sama zatoži, da je od snahe veliko prida reči prejemale, češ, da nerada sicer, ali una jo je posilila in najdenec se jej je smilil, ko jej je velikrat pomanjkovalo, kaj bi mu bila dala.

Starka je črtila najdenca, ker ga je nasproti Rotija milovala. Svetuje tedaj Jerici, naj skusi, da se ga znebi, češ, za tolikošno, kakor dozdanjo najemščino, hočejo jo že čakati pol leta. Bil je ravno tudi dan pred svetim Martinom, in ker se je bilo leto slabo obneslo, imela ni Jerica nič denarja. Rotija ga jej ni dajati mogla, ker se je poslé nekaj časa sèm natanko pazilo na to. Jerica toraj brez premisleka sklene in obljubi, da hoče koj drugi dan peljati najdenca nazaj v mesto.

Ali hitreje, kakor je bila storila to obljubo, pokesá se spet, ko zagléda malega Tinčka doma, tega nedolžnega otroka, spečega na klopi pri peči. Tesno jej je pri srcu in žal, kakor da je s takim obetanjem privolila v smrten greh. Celo noč ne zatisne očesa; toda že na vse jutro starka spet prihití k njej v bajto, pa kliče:

„Ale, Jerica, po konci, po konci! Obljubili ste, morate spolniti! Če počakate, da moja snaha govori z vami, vem, da se potlej skesate. Ali glejte, zavoljo nje in zavoljo sebe mora proč, fantalin. Moj sin pravi, da ga kar ne more trpeti, ko je tako neumno požrešen; moja snaha ga je tako grdo razvadila, in stavin, da tudi že krađe. Najdenec so paglovci že v plenicah in največa bedarija in zmota bi bila, ko bi se kdo zanašal na take-le potepine. No, boste videli, da vam bo še kriv, da vas naš stran zapodi, da bodo s prstom kazali za vami, da bo naš svojo pretepal; in ko bo tolik enkrat, da bo močen, pojde še ljudi ropat po cestah. To vam bo sramota! Proč, proč z njim, kar spravita se mi na pot! Kar čez polje do vélike ceste! Ob osmih se pošta mimo pripelje. Sedeta ná-njo in ob desetih sta v mestu. Zvečer ste vi že spet lahko tukaj. Tri šmarne petice za pot, imata jih tù-le!“

Jerica zbudi fantiča, obleče ga v najboljšo obleko, poveže mu druge stvari v culico, prime ga za roke in gre.

Kolikor dalje pak odhaja od doma, toliko bolj se kesá; ne more ne hitro hoditi ne govoriti in ko do vélike ceste pride, počije vsa onemogla na groblji kamenja. Voz se je že bližal; prispela je ravno pravi čas.

Najdenec se sicer dozda ni menil za nobeno reč in je tudi takrat zraven svoje matere veselo tekal do tù-sem. Ko pa zdaj prvikrat v svojem življenji zagleda kočijo, kako po nasuti cesti hrusta proti njemu, boji se je neznano in po vsej sili hoče Jerico potegniti s ceste na njivo. Ona pa mené, da fantič se pač nadeja,

kaj da ga čaka, prigovarja mu: „Tinček le naprej, le naprej, ni drugač!“

„Te besede pa ga še huje oplašé, da kar misli: kočija je velika in grozna zver, ki sem ter tje dirja po svetu in bo njega kar živega požrla. Drugekrati tako korajžen o sleherni nevarnosti, steče zdaj kričé po njivah naprej. Jerica za njim; ali ko vidi, da je bled kakor smrt, zgubi vsó srčnost, pa gre do prvega omedljeja za njim in pusti, da kočija mimo zdrdra.

Počasi se vračata nazaj proti domu. Na pol pota počivata. Jerica je zelo nemirna, ko vidi, kako se fantič tresé od glave do nog in kako mu ubogo srce utriplje, da mu kar srajčico privzdiguje. Opominja ga tedaj, naj se vsede, in potlej skuša, kako bi ga potolažila. Pa sama ne vé, kaj bi mu pravila. Košček kruha potegne iz cajnice in ga mu ponuja, toda njemu nič ne diši. In tako delj časa molčé tamkej sedita.

Vendar Jerici zmeraj roji po glavi, kaj jej je stara mlinarica, pravila in kako žugala. Zdi se jej, da je zgubljená, če se še enkrat prikaže nazaj. Začne se sramovati svoje slabosti proti temu otroku, in ker jej je znano, da se ima o poldne drug voz mimo pripeljati; sklene tedaj počakati dotlè.

Ali ker se je Tinček bal kočije, da mu je bilo znoreti, in ker je prvokrat v svojem življenji kazal, da bi se ustavljal, skuša si ga s tem pridobiti in vspokojiti ga, da mu veliko pripoveduje: kako biči pokajo, kako se konji fličejo, kako kolesa ropotajo in kako prijetno da se je peljati v kočiji.

Ko pa ona tako skuša pridobiti si njegovo zaupanje, pove mu več, kakor je je volja. Tinček se namreč zdaj spomni nekterih besedi, ki jih je davi po strani slišal od stare mlinarice, in naenkrat vse jasno spregleda. Pogleda toraj Jerico tako, kakor enkrat Rotijo, pa pravi:

„Mama, vi me hočete proč dati! Saj vem, Bog vé, kam me hočete peljati in potlej samega pustiti!“

Ob enem mu beseda „najdenšnica“ pride na misel, ki se je doma že tolikrat vpričo njega imenovala. In to se mu zdi še bolj grozno in strašno, kakor poštna kočija, da vpije, grozé se:

„V najdenšnico me hočete zapreti!“

Jerica je bila dovolj jasno razkrila svoje namene, da bi se bila zdaj upala oporekati je. Tudi je menila, da fantek bolje vé, kaj ga čaka, kakor je vedel v resnici. Zatoraj jej še ne pride na misel, kako bi se ga znebila s kako prevaro; ampak jame mu praviti resnico in razkladati, kako srečen da bo v mestu, da bo vsega več in bolje imel, kakor pri njej, da ga bodo delati učili, čez nekaj časa ga iz nova dali na kmete, pa k bolj bogati ženi, kakor je ona, ki bo tudi po materinsko skrbela zá-nj, in ki mu bo veliko bolje pri njej.

Le-ta tolaž pa popolnem popari najdenca. To, da ne ve, kaj da bo v prihodnosti z njim, straši ga še vse huje, kakor vse tisto, kar mu je Jerica pripovedovala. Vrh tega pa je tudi iz celega

srca ljubil to nehvaležno mater, ki je le gledala, kaj bi bilo za njo ne pa za njega. In še nekoga je ljubil in skoraj ravno tako, kakor Jerico; to je bila Rotija, čeravno si te druge ljubezni ni bil tako živo svest, kakor prve, in ni nikoli omenil o njej.

Ihté se tedaj vrže na tla, ruje z rokami travo pa si obraz zakriva ž njo, in vije se, kakor bi ga „božja“ metala. Jerica, katero je to grozno pretreslo, jame mu žugati in siloma vzdigovati ga; on pak le bije z glavo ob kepe, da se mu kri pocedi in neusmiljena mati kar misli, da zdaj ga bo konec.

Sam Bog je hotel, da ravno v tistem trenutji mlinarjeva Rotija mimo pride. Bila je v D. . . pri neki premožni gospodinji, ki jej je bila volne dala v prejo, kajti slula je ona kot najboljša predica v celem okraji. Zasluzek je koj prejela in imela je v tem trenutji blizo petnajst goldinarjev pri sebi, ko je po naključji k tema dvema prihitela, trgal se je ravno ubogi fantič vès krvav Jerici iz rok. Rotija s početka ne more zapopasti, kaj pač pomeni to; zdi se jej le, da Jerica iz gole hudobije pretepava Tinčka, da bi se ga znebila tako. To pa misli tem bolj, ker Tinček, kakor hitroma zagleda Rotijo, steče proti njej, skrije se v gube njenega krila pa vpije:

„Rotija! Rotija! pomagajte vi meni!“

Jerica je bila precej velika in močna, Rotija pa majhena in šibka, kakor bič. Vendar se je bala ni in mené, češ, baba bi bila znorela in hoče otroka umoriti, postavi se pogumno pred njo, da bi varovala fanta in ga rešila, ali sama sebe za-nj žrtvovala.

Ali ni še trebalo mnogo besedovanja in že je zvedela, pri čem da je. Jerica, ki ni bila tolikanj jezna, pač pa polna skrbi, pove jej, kaj in kako. Vsled tega Tinče po polnem jasno sprevidi, kaka nevarnost da mu žuga in hitro obrne to, kar je slišal, tako dobro in s toliko pametjo na svojo korist, da bi mu noben ne bil kaj takega prisvajal.

Ko namreč Jerica konča svojo pripoved, zadela se iz nova mlinarici v obleko in prosi:

„Nikár me proč ne poajte! oh, nikar ne pustite, da bi me spodili!“

Rekoč gre nazaj k Jerici, ki se je jokala, in od te spet k Rotiji, ki se je še bolj jokala, vzdiguje roke kvišku in prosi pa govori tako, kakor še nikoli popred. Neizrekljivo gane obe ženski.

„O mama, ljuba mamica!“ toži Jerici, „zakaj me hočete pustiti? Kaj hočete, da naj od žalosti umrjem, ko vas nič več ne vidim? Kaj sem vam pa naredil, da me nič več nimate radi? Kaj vas nisem vselej ubogal, kar ste mi rekli? Ali sem kaj hudega storil? Saj sem zmeraj tam pasel koštrunčke, kjer ste mi rekli. Pa vsaki večer ste me objeli pa djali, da sem vaš! Nikoli niste povedali, da mama niste vi — moja. O mama, imejte me, imejte, lepo vas prosim, kakor Bogka vas prosim! Zmeraj, dokler boste živeli, pomagal vam bom in delal za vas. Če vas ne bom ubogal,

le me tepite: nikoli se izgovarjal ne bom! Samo preč me nikar ne pojajte, saj vas nisem razžalil, saj vam nisem nič hudega storil!“

Potlej se obrne in gre k Rotiji rekoč:

„Rotija, usmilite se vi mene! Oh recite moji mami, naj me ne gonijo od sebe! Nikoli več ne bom hodil k vam, zato ker so hudi, in če mi boste vi kaj ponujali, pa jemal ne bom, ker vem, da ne smem. Sam pojdem, da bom vaših prosil, naj le mene tepó in nikár ne zmirjajo vas! Kedar pa na polje pojdete, pojdem le z vami, da Nacka ponesem in da bom noril ž njim. Samo to bom narejal, kar boste rekli, če pa storim kaj hudega, ni me treba več rado imeti. Samo tega nikar ne pustite, da bi me segnali; jaz ne grem proč, raji koj skočim v vodo, ki tamkaj-le teče!“

In videlo se mu je, da bi res storil, kar je rekel.

Tedaj se Rotija na vso moč potegne za fanta, in Jerica bi jo bila kaj rada ubogala in jej vstregla; ali bala se je, kaj bo, ko pride domú.

„Boš, ti grdoba nemarna ti!“ zarohni nad fantičem, „vzela te bom nazaj, toda kriv mi boš ti, če me jutri iz bajte izpodé in pojdem z mavho po vasi, ti boš! Ti si vse preneumen, da bi spoznal, da se mi bo zavoljo tebe zgodilo to. To mi bo za zahvalo, da sem te redila, ki mi nič mari ne greš, in ki mi nikoli povračal ne boš, kar sem trpela in storila za-te“.

„Zdaj je dovolj!“ pravi mlinarica, prime fanta za roke in ga pelje sabo naprej. „Tu imate tistih šest goldinarjev, da plačate najemščino ž njimi, ali, če vas bi le hoteli izganjati, da greste kam drugam lahko iskat prenočišča. Denar je moj, tega sem si s svojimi rokami prislužila. Vem, da ga bosta tirjala od mene, pa nič ne dé. Če prav me ubijeta, jaz kupim tega fanta; moj je zdaj in ne vaš. Vi niste vredni, da bi otrok, ki ima toljkanj dobro srce, ki vas tolikanj ljubi, — da bi ostajal pri vas. Jaz mu bom mati; bom le videla, če bosta trpela ali ne! Človek pa zaradi svojih otrok vse pretrpi. Iz kože bi se dala deti za svojega Nacka, za tega fantiča bom ravno toliko zamogla. Le pojdi, ubožec ti, Tinček, le nikar ne jokaj se zató! Zdaj nisi več najdenec, ne, veš! Jaz sem mati tvoja, smel me boš ljubiti, kakor hotel, in jaz ti bom povračevala to iz celega srca“.

Rotija mu je hitela tako prigovarjati, da sama prav za prav vedela ni, kako in kaj. Ona, ki je sicer tako mirna bila, je v tem trenutju kar tlela, kakor žrjavica. Tolike hudobnosti ni mogla Jerici spregledati; razjezila se je bila nad njo. Tinček se je ven in ven držal nje za roko in pritiskal se k njej, da jej je z ranjeno glavo okrog in okrog okrvavel rokav.

Vse to je tako genilo Rotijo, pa tudi osrčilo, da s tacim določnim pogumom in neustrašljivostjo, kakor vojak v ogenj, hiti proti malnu domu.

Ko pa pride na brvco, ki je držala čez potok tik zatvornic nad kolesi, postoji. Kaj pač naj poreče doma? S čim naj bi opravičila svoje početje? Takrat jej pride na misel lepa čudo-

zgodba, ki jo je predni večer brala v bukvah življenja svetnikov. Zgodba tista je bila o sv. Krištofu, ki je Jezusčka nesel čez reko, pa, ker se mu je zdel pretežak, naenkrat sredi vode ostal ž njim. Ozre se, da bi pogledala najdenca za seboj. Oči so mu čudno strmele. Ali se je bil preveč prestrašil, ali preveč krvavel: onemogel se je ravno tam sčnil.

Tretje poglavje.

Jerica, videvša ga tako tam, méni že, da umira. Zdaj se vendar tudi starki usmili, in ne zmenivša se ne za staro mlinarico ne za mlinarja, počene pred-nj pa jame se jokati, glasno tožiti in objemati ga. Tedaj ga obe kraj potoka zravnote nekoliko po konci, razmijete mu rane in obvezete z rutami. Čez delj še le se revček spet zavedati začne. Ko odpre oči in vidi, kako da mu obe strežete, objema zdaj eno, zdaj eno in ne neha, dokler ga ne vpokojite s tem, da mu žugate, češ, če ne odjenja, da bo še enkrat padel v medlevice.

„Pojdi, le brž, da greva!“ opominja ga na to Jerica. „Ne, nikoli ne bi mogla tega otroka zapustiti; zdaj še le čutim to in nikdar več bi ne mogla biti taka! Denar vaš naj pa le shranim, da plačam najemščino nocoj, ko bi me le silili. Toda nikomur ne pravite o tem, Rotija! Jutri pojdem jaz k vaši ženi v D . . ., da jej naročim, naj vas ne izdá. Tako dobive časa in moja skrb bo — če imam koj jutri mavho zadeti — da vi zavoljo mene nikoli več ne boste sitnosti imeli. Vi ne morete otroka sabo vzeti v malen: vaš mož bi divjal, da bi bila groza. Le meni ga pustite, prisecem vam, da mu bom stregla, kakor došehmal, in če naji bodo spet nadlegovali, bove pa druga drugi pomagali“.

Sreča je bila, da povrnjenega najdenca noben mlinarjevih ni videl. Starko je bil ravno ta dan mráz zdobil, po čemer je zviškoma nevarno zbolela, predno je še sinu sporočila, kaj je tirjala od Jerice, da naj se z njenim rejencem zgodi. Jernej pokliče tedaj prec gostinjo k sebi, da pomaga opravljat v hiši. Rotija in dekla pak strežete bolnici. Tri dni potem vse križem vre po malnu. Rotija tri cele noči zapored prečuje pri postelji svoje tašče, ki tudi njej v rokah umrje.

Ta nemili udarec izdrami in za nekaj časa poboljša spridenega sinú. Kolikor je mogel, ljubil je mater in zdaj se je ponašal s tem, da jo je dal precej bogato pokopati. Dokler je žaloval, zahajal ni več k svoji zapeljivki. Ranjce obleko razdeli le iz baharije med uboge. Tudi Jerica dobi nekaj od tega in še celo najdenec eno šmarno petico, ker se je Jernej spomnil, da je bil on prvi prinesel lastovčje gnezdo, da so ga greli in ranjci na prsi polagali.

S kratka, Jernej je skoraj pozabil svojo nekdanjo togoto in ni ga bilo pri hiši, ki bi bil vedel, kaj je Jerica že nameravala s

svojim gojencem. Zaslužek Rotijin je pozneje enkrat prišel v pogovor, ker Jernej ni bil pozabil tirjati najemščine od Jerice. Ali Rotija je zagotavljala, da je otoré, ko je zaslišala, da so mati zboleli, vsa razbegana stekla v hišo in menda na travniku zgrešila denar. Jernej ga je tam potem dolgo iskal in kregal se, izvedel pa vendar nikoli ni, kam da je denar prešel.

Po materini smrti pa se Jernej jame ves spremenjevati toda žalibog, da ne boljšati. Ven in ven dolgočasneje mu je doma. Méni se zmeraj menj za to, kar se v hiši godi, čedalje menj je varčen in čedalje bolj potrošuje. Toliko bolj pa gleda, kje bi bil kak nagel dobiček za-nj, ker se mu delati traga. Vtiče se v skrivne in nepoštene barantije, pa kolikor več po tej poti, pridobiva, toliko več po drugi izmetava. Zapeljivka njegova ima ga sleherni dan bolj v svoji oblasti. Vodi ga po somenjih in povesod tjekaj, kjer je kaka priložnost za barantijo in golufijo; sproti pak ga tudi vadi pijančevanja. Nauči se pri zanikernih pajdaših kvartati in na svojo nesrečo ima srečo, da dobiva; in ta nesrečna in pregrošna navada ga popolno razbega in še bolj pokvari. Kedar namreč časi tudi zgublja, roti se, divja in vsacemu grozi, da ga kar ni vkrotiti.

Koliko se pa zatega časa zapravi pri kvartah!

Med tem, ko je on pohujšljivo živel, varovala pa je njegova vedno pridna in poštena ženica dom in čula nad svojim sinčkom. Skazovala pak se je po materinsko proti dvema otrokoma, ker tudi najdenec se jej je bil priljubil tako, da ga skoraj nič menj ni čislala, kakor svojega. Bolj ko se je njen mož potepal in zapravljjal, menj je čutila svojo nesrečo, ker menj je morala trpeti pred njim. S prvega, kar se je bil udal pohujšljivemu življenju, ponašal se je prav surovo, ker se je še bal njenega očitanja in je hotel, da se ga žena boji, ter da mu ostane pokorna. Ko je pa videl, da ona vse raje, kakor da bi se prepirala ž njim in da se veliko ne zmeni zá-nj, jel jo je pri miru puščati. Ker ranjce zdaj ni bilo, da bi ga bila šuntala na-njo, moral je rad ali nerad priznavati, da gospodinje, ki bi varčneje znala ravnati, kakor Rotija, ni z lepa kje. Navadi se kmalu po celi teden izostajati iz doma in kedar prilomasti in priroji domú, mora skoraj vtihniti, ker ni nikogar, ki bi se hotel prepirati ž njim. S kratka, posehmal je bil Jernej navadno le tačas doma, kedar je po dolzem rogoviljenji pokoja potreboval in spanja.

Rotija je morala zares prav krščanska ženica biti, da je le s staro gostinjo in dvema otročičema, sicer pa tako sama zá-se in vendar tako potrpežljivo živela. Pa je bila tudi res dobra duša in Bog jej je skazal veliko milost, da jej je dal priložnost, o kateri se je brati naučila, in da je to, kar je prebirala, tudi razumela. Imela je le dvoje bukve: sv. evangelij in popis življenja nekterih svetnikov. Branje svetega evangelija jo je posvečevalo, in velikrat zvečer, ko je pri posteljici svojega malega prebirala iz njega, udirale so se jej svitle solze po obrazu. Pri branji iz življenja svet-

nikov pa je postajala vselej nekako vedra in vesela in nahajala iz tega veliko srčnosti, ktere jej je bilo treba, da je laglje prenašala križe in težave, ktere jej je Bog — to je dobro spoznala — pošiljal po njenem nerodnem možu. Pri delu je to, kar je brala, pripovedovala najdencu. Ta jo je raje, ko ne vem kaj, poslušal in ves hrepenel, da bi tudi on znal brati iz bukev, v kterih so zapisane tako lepe reči! In res se pri njej hitro brati nauči, da kmalu potem sam uči Naeka.

Ko Tinče starost doseže, o kateri se sv. obhajilo more sprejeti, uči ga Rotija krščanski nauk in gospod pri izpraševanju se ne čudijo malo, videvši, koliko uma in spomina da kaže ta fant, o kterem se je govorilo, da je zabit, kakor teslo, češ zato, ki jezicati in čeljustati ne zna.

Tinče je prejel prvokrat sv. obhajilo in zdaj je bil toliko star, da se je mogel ponuditi v službo. Kdo je bil bolj vesel, kakor Rotija, ko se Tinče udinja pri mlinarji? Ona je prosila zá-nj in priporočevala ga možu, češ, da ta fant, ko vsaki vidi, da je dober, delaven, postrežljiv in pri svojih mladih letih močnejši, ročnejši in pametnejši pa zanesljiviji, kakor le malo njegove starosti, — da Tinče bo le ravno pri mlinarji, kjer je že kakor doma, za majhno plačilo zalegal za marsikterega odraslega. In Jernej, ki je spredel, da je to, kar žena pravi, gola resnica, in da za svoje opravke pač ne potrebuje Bog vé kakošnega korenjaka, kateri bi dokaj plače tirjal na leto, ugovarjal ni temu, ampak vzel ga v službo. Za petnajst goldinarjev plače na leto se pogodita.

Tinče se pri mlinarji čuti srečnega, da mu srce kar veselja poskakuje. Zdaj je noč in dan pod tisto streho, pod katero Rotija in Nacek, ktera on tolikanj ljubi. In ko se spomni, da o tem, kar bo let' in dan zaslužil, plača lahko Jerica najemščino, zdi si se bogatega, kakor kak kralj.

Žalibog, da pa Jerica te vesele spremembe ni dolgo vesela; koj ko zima nastane, vrže jo bolezen na postelj in ne dolgo potem, vkljub vsej Rotijini postrežbi in najdenčevemu prizadevanju, umrje na Svečnice dan. Rotija žaluje in se bridko joka po njej, vendar pa tolaži tudi najdenca, ki sam menda nikoli ne bi bil utešil svoje sprevelike bridkosti, da nje ni bilo.

Let' in dan je bil že pretekkel, pa še zmerom se je vsaki dan spominjal na njo, da enkrat mlinarici pravi:

„Kar kesam se nekako in žal mi je, kedar molim za ranjce matere dušo, da jih menda nisem dovolj ljubil. Prepričan sem sicer, da sem vselej storil, kar le mogel, da bi jim bil vstrezal, da sem zmerom lepo govoril z njimi in služil jim, kakor vam služim; vendar vam moram povedati nekaj, kar me časi peče pri srcu in za kar verno prosim Boga, da bi mi odpustil. Vidite, odkar me je moja uboga mati hotela nazaj peljati v mesto, in ste vi obvarovali me, ljubil jih nič več nisem tako iz srca. Hud nisem bil ná-nje zato; še misliti si nisem upal, da niso prav počeli, ko so me hoteli zapustiti. Saj, to so

smeli storiti; od mene so imeli le zgubo. Bali so se vaše tašče, zato so skusili to le prisiljeni. Videl sem pa, da takrat so me prav radi imeli. Ali jaz ne vem, kako je to, da, kar ste vi rekli tiste besede, ki jih nikoli pozabil ne bom, ljubil sem bolj vas, kakor nje, in naj sem začel, kar hotel, mislil sem večkrat na vas, kakor na mater, saj — Bog jim daj dobro! Mrtvi so zdaj, in vendar sem preživel to žalost, ko bi umrli pa vi, pa vem, da bi je ne!“ —

„I, kako sem pa rekla, revež ti, da si bil potlej tolik prijatelj z menoj? Jaz se več ne spominjam.“

„Ali ne spominjate se?“ prša najdenec in sede k njenim nogam, ki jih je držala na tečaj pri kolovratu in prela, pa zvesto ga poslušala. „No, dali ste mojej materi, ne vem že koliko denarja pa dejali: „Tù je, vzemite ga, jaz kupim otroka od vas; moj je!“ In ko ste me objeli, ste rekli: „Zdaj nisi nič več najdenec; mater imaš, ki te bo ljubila, kakor svojega otroka.“ Ali niste rekli tako, Rotija!“

„Mogoče, in rekla sem le, kar sem mislila in kakor mislim še danes ta dan. Kaj moreš reči, da nisem izpolnovala svojih besedi?“

„O ne, gotovo ne!“ odgotavlja najdenec živahno. „O, pa kako sem vesel še le zdaj, ko vem, da res niste pozabili tistih besedi?“ —

Popoldan je Nacek pri perišči rake lovil. Tinče, ki je vštric njega hodil po bregu, pravil mu je, v katerih luknjah da so najrajši. Rotija je tamkej pomivala nekaj posode in bila je vsa srečna videti, kako da sta si ta dva otroka vèn in vèn tako dobra in prijatelja. Čez nekaj se Tinče nekako zamisli, potlej pa pravi Rotiji:

„Povejte mi —, pa saj ne vem, če mi boste hoteli.“

„No kaj?“

„Zakaj mislijo ljudje, da me dražijo, če mi najdenec pravijo? Kaj je greh, da je najdenec kdo?“

„To ne, ljubi moj! Saj nisi ti kriv, da si.“

„Kdo pa?“

„Bogatinci!“

„Bogatinci — zakaj?“

„Danes me toliko sprašuješ; drugikrat ti hočem povedati.“

„Ne, ne, koj zdaj-le!“

„Jaz ti ne morem razložiti . . . Pred moraš vedeti, kaj da je najdenec prav za prav.“

„To vem. Najdenec je tisti, ki ga oče in pa mati v špital dadé, ker ne premorejo toliko, da bi ga izrejali sami in učili.“

„No prav! Zdaj vidiš, da če so ljudje, ki so tako nesrečni in ubogi, da sami svojih otrok ne morejo rediti, krivi so bogatini, ki jim ne pomagajo.“

„Saj res!“ odgovori najdenec ves zamišljen. „Pa vendar so tudi bogati, ki so dobri, in to ste vi; samo vsak ni srečen tako, da bi je našel“.

Četrto poglavje.

Posihmal, kar se je bil najdenec brati naučil in je bil privikrat k sv. obhajilu šel, preudarjal je natančneje vsako reč.

Zarad tega, da je najdenec bil, ni čutil sramote, pač pak se ga je polastila nekaka bojznost, in če prav se mu to ime ni zdelo nobena ogrda, privaditi se ga vendar ni mogel, da bi imelo lastnost, ki dela razloček med njim in med družimi.

Druge najdence večidel ponižujejo, da morajo bridko čutiti svojo žalostno osodo in zraven tega zgubé že zgodaj ponos, da so kristijani. Odrasajo tako, da tiste, ki so jim dali življenje, gledajo grdo, pa tudi onih ne ljubijo, ki zá-nje skrbé.

Tinčku pak se je bilo posrečilo, da je Jerici v roke prišel, ki ga je ljubila in ne surovo ravnala ž njim; in potlej je bil našel Rotijo, ki je imela spreveliko ljubezen do bližnjega in dobrodejno srce, kakor malo kdo drug. Ona mu ni bila nič več pa tudi nič menj, kakor dobra mati, in vsaki najdenec, ki naleti dobroželjne ljudi, postane tudi prida človek, kakor vsaki drugi otroci; kakor se narobe popači, če se po nedolžnem zaničuje, ko je že po tem dovolj nesrečen, da nima starišev, ki bi tako skrbeli za-nj kakor zakonski skrbé za svoje.

Zategadelj je bil Tinče najbolj vesel in zadovoljen le, kedar je bil pri Rotiji. Ni se mu maralo, da bi bil iskal drugih fantinov svoje starosti za družčino; zmeraj je ostajal blizo žensk, ki ste ga radi imeli. Pri njima je bil najbolj srečen, pri tovaršiji dečanski pa, kedar je po naključji le va-njo zašel, čutil je koj, da ni kakor drugi, domač; ker drugač so ž njim govorili, drugače se proti njemu vedeli.

Tako je dosegel petnajsto leto svoje starosti, da ni poznal, kaj je potuhnjenost in hinavščina, ni poznal hudobije, da usta njegova niso ponavljala grdih besedi, in da jih ušesa razumela niso.

Pri delu je bil hiter in ročen, in kolikor veči, toliko več se mu je nakladalo; zatoraj mu je zmeraj menj časa ostajalo, v kterem bi se bil pogovarjal z Rotijo. Ali to ga ni delalo črnega, ker delo mu je bilo veselje in zraven je imel sladko zavest, da dela za Rotijo. Zvečer, predno se je hodilo spat, ostajal pak je navadno po kaki dve uri pri njej, da jej je iz bukev brał, ko je prela, in se pogovarjal ž njo.

Na kmetih ne znajo naglo brati, zatoraj so jima bila dvoje bukve po polnem dovolj. Tri strani na en večer, to je bilo že veliko. In ko sta prebrala oboje do konca, mikalo ju je iz nova slišati, kaj je v teh ali onih na prvih listih povedauo. Tedaj sta

jela brati iz početka. Potlej sta pa tudi dva načina, kako se kaj bere, in utegnili bi dobro biti, ljudem povedati to. Eni, ki imajo dosti časa in bukev, jih kar na vse duške beró, ter si nakrat toliko povesti vrinejo v glavo, da se jim kakor zamotan kolobar vrté v možganih in od tega prave koristi ne nahajajo, ker sproti niso utegnili preudarjati, kaj je dobrega, kaj pa slabega, kar so brali, in kako pa zakaj da naj človek to pa to ná-se obrača, da bo kaj prida od tega imel. Eni, ki imajo menj bukev in počasi beró, pretresujejo in tehtajo vsako resnico, ki jo v njih nahajajo. Ko enkrat preberó do konca, začnó še enkrat, dvakrat in še večkrat od kraja in spet zasledé katero dobro zrnce, ki so ga bili s prva prezrli. Tako je prav, tako naj se vsikdar bere. Dobre bukve so zaklad, ki zmeraj hrani svojo vrednost. Napčno je, če se bukve, enkrat prebrane, položé na polico in jih nič več ne pogledajo.

Tako na svoj prid sta brala Rotija in Tinče. V branji sta zadobivala veliko trdnosti v veri in veliko zaupanje v Boga. Sreča največa bila je njima, da sta vsacemu vse dobro želela in da sta v tem, kar je bilo pravo in resnično, zmeraj enako oba mislila, in želela, kar je dobro bilo.

Jernej se ni dosti menil za tó, kaj in koliko se pri hiši izdaja na leto; ker imel je navado, da je ženi mesec za mesecem dajal toliko in toliko denarja, s katerim naj si je preskrbevala reči, ki se rabijo vsaki dan pri hiši. Rotija je tako sem ter tje pri čem lahko kaj privarčevala, da je pomagala ubogim. Sama pak je bila prisiljena od dne do dne slabeje živeti in hujše trpeti, čeravno ni tega kazala in se jej tudi videlo ni. Malo je jedla, malo počivala in spala, trudila pa se veliko, ker mož jej je zagazil na nepoštenu pot in trosil okoli po svetu, ko je doma pomanjkovanje trkalo na duri.

Vse to je videl najdenec in ni se temu čudil; ker po tem, da ga je bila Rotija odgojila in izučila, čutil je tisto nagnjenje in tiste dolžnosti, ktere ona. Pač ga je časi vznemirjalo, češ, da mlinarica le preveč trpi, in takrat si je vselej očital, da on predolgo spava in preveč povživa. In kedar je prišel dan, da se mu je zaslužek plačeval, ki je zdaj že dvajset goldinarjev znašal na leto, branil se ga je od Rotije ter jo premogel, da ga je skrivaj obdržala in hranila.

„O pač“, rekal je, „ko bi bili moja ranjca mati Jerica še živi, jemali naj bi ta denar. Kaj pa jaz hočem ž njim, ko imam obleko vso in obuvalo od vas? Šhranite za nesrečneje, kakor sem jaz. In pa še zá-se kaj obrnite, ko vas oče tako zapuščajo in zanemarjajo. Ne morem vam povedati, kako meni to hudo dé. Kar bojim se, da bi vi zboleti utegnili in . . . jaz bi vas ne preživel“.

„O Tinče, take reči le pusti. Bog vse prav ravna. Pa ko bi prav jaz umrla, zató ne smeš želeti, da bi tudi ti. Ravno tebe

bi bilo potlej treba, da bi mojega Nacka tolažil, učil ga in mu pomagal“.

„Oj tisto je res; saj bi mu rad in gotovo bi mu!“

„No, pa saj mi bo že Bog dal, da bom živela, ko rada živim. In da bi popolno zdrava ne bila, tega ne smem reči. Tudi sem skoraj trdneja, kakor sem bila v mladosti“.

„V mladosti?“ ponovi Tinče začuden; „kaj niste več mladi?“

„In zdaj se je bal, da ne bi od starosti umrla.“

„Že jih imam pet in dvajset let in to je dovolj za žensko kakor sem jaz; ker jaz nisem močne nature, kot ti, in sem že mnogo pretrpela, kar dela, da se zgodaj že staram“.

„Pač, trpeli ste, Bog vé, da! Vem, videl sem vas takrat, ko so oče rohneli nad vami. Bog mi grehe odpusti! — saj z lepa me ne razjezi kaj; ali ondaj, ko so vzdignili roko, da bi vas udarili . . . imel sem že cepec pripravljen za seboj in ne verjamem, da bi se bil zdržal, ko bi oče odjenjali ne bili. O tačas ste bili res kaj vredni pomilovanja, ali zdaj vam nikoli nič ne rekó: zdaj ste bolj srečni“.

Bridko zabolí to Rotijo v srce, ko se spomni, kako njen mož svetost zakona res z nogami tepta. To jo huje boli, kakor, da jej ni nikoli prave ljubezni skazoval ter da ž njim nikoli srečna ni bila. Ali navajati fanta na take reči, to se jej ni zdelo spodobno. Reče mu marveč:

„Prav praviš: zdaj sem bolj srečna; saj živim, kakor se mi ljubi. Mož je dober proti meni, sin je zdrav in ubogljiv: nimam se pritoževati“.

„In jaz . . . kaj jaz naj pa bom, kakor hočem?“

„O tudi ti delaš veliko veselje, čedno se obnašaš, rad delaš in s pridom: bolj ne morem biti zadovoljna s teboj, kakor sem“.

„Kaj, to je vse, da ste zadovoljni z menoj? Da vam povem, ko bi jaz še toliko lakoto, žejo, ali mráz in vročino trpel, jaz . . .“

„Vem kaj porečeš: vse eno se zdel srečnega, ker čutiš, da mir božji v tvojem srcu kraljuje“.

„Ugenili ste! Prvič zato; pa vendar še za nekaj družega“.

„Kaj neki? Jaz nisem tako bistroura, da bi ugenila“.

„I no, vam pa sam povem. Zato tudi še, ko ste mi vi tolikošna prijateljica, zato!“

„Glej ti imaš prav, moj ljubi Tinče!“ pritegne mu Rotija.

„Jokala bi se, tako me gineš s svojimi besedami. Pač res, tudi tvoja udanost do mene je za-me res velik blagor na svetu, pač največi zraven tega, da imam svojega ljubega Nacka. Kar si veči, me bolje umeš, kar ti pravim, in mi tudi bolje poveš, kaj ti misliš. Verjemi, pri vama mi nikoli ni dolg čas, in posihmal prosim Boga le zató, da bi dal, da bi še prav dolgo tako skupaj v eni družini živeli in se ne ločili“.

„To tudi jaz: da bi se nikoli ne ločili!“ pristavi Tinče. „Raje ne vem kaj, kakor od vas proč! Kdo-li bi me ljubil tako, kakor

vi? Kdo bi hotel zavoljo ubozega najdenca prestajati kaj? Vi me pač še sina imenujete in še hočete in mi pustite, da vas kličem mater. Toda jaz se bojim, da bi vam iz navade utegnil pred ljudmi tako reči“.

„Če prav, kaj pa zato?“
 „Ali kaj? Grajali bi vas zavoljo tega in vi bi morali zavoljo da bi vedeli ljudje, da vi z mano, ki sem najdenec, čedneje ravnate, kakor bi drugi. Jaz sem srečen dovolj, ko vem, da imam mater, ki me imenuje svojega otroka. Ah, saj pravim: kaj ko bi vas ne bilo!“ zdihne nekako skrbno, ker poslednji čas semkaj se mu je vèn in vèn zdelo, da ga čaka nekaka nesreča.

In kar je slutil, vresničilo se je res kmalu.

Bil je tačas že pri toliki starosti, da se mu je smelo brez premisleka vsakošnje poslovanje zaupati. Podajal se je z vozom zdaj tu-sem zdaj tjekej k gospodarjem, dovažal žito v malen in vozil moko nazaj. Tako je obiskoval vso okolico in nekterikrat prišel tudi mimo hišice, ki je Jernejeva zapeljivka stanovala v njej. Da je imel tudi opravek s to, bilo mu je jako zoperno in zategadelj se pod njeno streho ni niti minuto delj mudil, kakor je treba bilo, da se je žito zmerilo in zvagala moka.

Ta ženska — Mana po imenu — znala je kaj lično briti ljudi, kateri so tako priprosti bili, da so jej dajali. Spravljala je vse le na sé, kar se je dalo, še mari jej ni bilo zató, ali so pri tem drugi škodo trpeli: da je le za njo prav bilo in je kdo maral za njo.

Za najdenca jej ravno ni bilo kaj, in če ga je naletela na podu ali na dvorišči, bleknila mu je kako neslanost, da se je tako norca delala iz njega. Dobro se jej je zdelo, ko je videla, da je vsakikrat zarudel; kajti kedar je ta baba le govorila ž njim, bil je ves v zadregi in rdičica ga je sprehajala, kakor katero deklo. Nahajal jo je on strašno predrzno in zdela se mu je grda in hudobna. Mislil je kar, da sam vrag to babo skupaj drži zató, ki je bila kriva, da je Rotija morala toliko trpeti pa tako malo imeti od tega. —

Tedaj pak je bil naš najdenec že osemnajst let star in tej nesramnici se je videl, da je predrto lep fant. Ves drug je bil, kakor fantje na kmetih, ko so njegove starosti. Bil je velik in čvrste postave. Bel je bil vès čas, še o veliki žetvi ni ogorel, in njegovi rumeni lasje so se mu kaj zalo kodrali okoli ušes.

Opravljen je bil zmeraj le borno, ali ljubil je čednost, katero mu je bila Rotija priljubila, in ta mu je podajala vnajnost, kakoršna se je pogrešala pri družih. To vse je tista spotekljivka vedno bolj opazila in vtepla si v glavo, da hoče tudi njega nekoliko spodnesti. Da je bil najdenec on, to ni bila nikakoršna spotika njenim malopridnim namenom. Priložnost temu se jej tudi kmalu ponudi.

Ne dolgo potem, na somenja dan v bližnjem trgu, napoji namreč Jerneja, da se tako po polnem vpijani, da tisti dan ni več v stanu nikamor nobene stopinje storiti. Izroči ga tedaj pajdašem, naj ga spravijo spat, sama pa reče Tinetu, ki je bil z očetom pri-gnal junca na prodaj:

„Fantič, jaz hočem tukaj pustiti kobilu, da se oče jutri zjutraj pripeljejo domú; ti pa k meni prideš na voziček, da mi poženeš“.

Kaj bi bil Tine dal, da bi se ta babja naredba predrugačila; pa vedel si ni nobenega svéta, kako bi se neješčji zopernici utegnili, ker bati se mu je bilo, da, če se upré, utegne zvita Mana podšuntati Jerneja, da ga, češ neubogljivega, izpodi iz službe.

Ravno se je mračilo, ko poženeta. Kmalu trda tema nastopi, in ker je tudi pot razrita in slaba, more Tine le polagoma voziti. Tedaj pa je Mana sè svojimi malopridnimi naklepi kmalu pri rokah. Najpred ga začne prav z medenim jezikom na dolgo in široko hvaliti, kako zal fant in čvrst korenjak da je on, h čemer vsem pa moder Tine le zaničljivo pokašljuje in nad kobilu vpije, kakor gluhi za nje neslano čvekanje. Vendar muhasta babnica se ne dá tako z lepa odkrižati. Na pol pota, kjer je ravno krčmica stala, vtepe si naenkrat v glavo, da bi se tukaj pri poliči vina malo pomudila. Ali Tine, ki je zmeraj bolje spoznaval, kam pes taci pomalja, se nikakor ne da pregovoriti, češ, da se mu ne kaže muditi: da ima še nocoj velike pretege v malnu, pa, da bi doma tudi še raje nekoliko zadremal, kakor brez potrebe posejal v pivnici. Ko se tedaj le ne da izvoditi, utihne precej razdražena Mana, in Tine udari po kobili pa tira naprej. Toda ne dolgo, pa si izmisli še eno.

„Ti napačno pot voziš“, pravi mu. „Stoj, pa obrni, če ne vem, da v gozdu ostaneva to noč“.

Ali Tine, ki je bil že do grla sit njenega neumnega kvašenja in praznega spotikanja, zavrne jo:

„Nič se ne bojte! Jaz dobro poznam pot: ne zaideva ne!“

„Ti boš meni pravil! Zašla sva, zašla!“

„Če ste vi, — mogoče! Jaz pa ne in kobilu, ki tudi dobro zna, kod“.

„Kaj, — tako prevzetno govoriš? Tebi se po glavi meša!“

„Bi pa spet popred rekel, da se pa — vam!“

Pri teh besedah, s kterimi je pametni mladenič tako dobro neslanki pod nos dal, zaškruta Mana iz togote z zobmi, in utihne. Sama pri sebi pa priseže, da to mu ne bo prizaneseno, ampak, da, ker se to pot ni dal vjeti njej v zanjke, hoče mu pa že drugač priti v živo.

Skoraj potem se molčé pripeljeta do njenega doma. Tine, pred ko more, se poslovi in zdirja proti malnu, kjer ga je Rotija v skrbeh, kje da se toliko časa mudi, že težko pričakovala.

Najdenec jej nič ne omeni, kaj da je potoma doživel. Ravno tako sam potlej brž pozabi na vse to, najmenj se ne nadejaje,

da utegne to, o čemer si on nemalo ni otežil vesti, imeti zá-nj bridke nasledke.

Mana pa že tisto noč ni mogla zaspati. Kuhalo jo je, češ, da Tine tako neveden in priprost pač nič več ni, ampak da le ne mara za njo. To prepričanje jej zvre razsrjeno kri v glavo, da pretuhtuje na vse strani, kako bi se maščevala nad njim.

In ko se drugi dan Jernej oglasi pri njej, ima jo prava druga putifarica, že pripravljeno. Kar namreč bi bil pošteni Tine lahko in po pravici tožil o njej, tega in veliko še več nesramnega in nesposodnega ona Jerneju dolži njega. Z vsem, kar jej le pride na strupeni jezik, obreče ga; sama pa, — to se vé, — dela se lepo in nedolžno, kakor da ga jej ni para.

Že to bi bilo dovolj, da bi Jernej zdivjal; ali njej se ni še dosti zdelo. Jela mu je staviti pred oči, kako mora on doma pri svojej ženi takošnega človeka tolikrat samega puščati, ki jej gotovo zna tudi kratek čas delati in ga jej dela.

V tistem trenutji se Jernej vname za to babnico in za svojo ženo. Hitromo stisne svojo drenovo palico v pest, potegne klobuk nad oči pa kreše naravnost domu, da le kaj.

Le sreča, da najdenca ni bilo doma. Šel je bil v hosto posekat borovec, ktereга je mlinar sam kupil za val pri kolesi. Rad bi bil hitel do njega, vendar mu ni kaj dišalo do samega tje, ker, ko bi se boj vnel — in na to je on šel — ni si mogel prišeči, kateri da jih utegne več dobiti po plečih. Drugič mu je pa tudi nekaj smrdelo zato, češ, če ljudje zunaj izvedó, zakaj da sta si navskriž, potegnili bi brez dvoma z onim, tem raje, ker je bilo daleč okrog znano, kako mlinar zanemarja svojo dobro ženo.

Počakal bi ga bil doma, ko bi mu ne bilo predolgočasno celi dan čakati; in pa tudi prepričan, ki bi ga iskal z ženo, ne dal bi se podaljšati do večera, kajti, kjer le eden vpije, eden pa molči, je kmalu konec kregú. Kaj stori tedaj? Molčé kresa iz hiše v bližnjo krémo pit, da bi tam iztuhtal, kako naj bi se znesel nad njim, ali pa nad ženo: nad katerim od teh dveh bi mu laglje bilo.

Prišedši spet domu, pravi z grbavim obrazom ženi, da ima govoriti z njo. Ona si dá tedaj, kakor vselej pri enacih priložnostih, opravljati v hiši, molčé in žalostna, pa vendar dosti še srčna.

„Ti“, začne čez nekaj Jernej, „ukazal ti bom nekaj, in ko bi bila ti gospodinja in moja žena, kakor si se zdiš in pravijo, da si, — ko bi bila, ne bila bi čakala, da bi —“.

Tù pomolči, kakor bi se oddehoval; v resnici pak se je le sramoval praviti, kar si je bil namenil, ker bralo se je poštenje ženi z lic, kakor molitev iz bukev.

Rotija se ni hotela vtikovati va-nj. Mirno pričakuje, kaj bo povedal; mislila pak si je že, da jej hoče trošljivost očitati, nikakor pa kaj tacega ne, kar je koj po tem morala slišati.

„Le drži se, kakor bi me ne zastopila!“ zarohni mlinar. „Dobro veš, dobro! Ven ga bom vrgel, in kolikor pred toliko bolje; imam že dosti, še več, kot dosti — tacega ongavljena.“

„Koga boš ven metal?“ praša Rotija strmé.

„Koga — ? Me li še prašaš?“

„Bog mi je priča, da ne vem, koga in zakaj. Le povej, kaj misliš, da bom vedela.“

„Nikar me ne draži, baba! če nočeš —“ vpije srdito in kremži se. „Pravim ti, da ta zvržek je odveč pri meni, in če je jutri zjutraj še tukaj, pokažem mu s podajalnikom pot, ali pa — sunem ga pod kolo, da se je za vselej napije!“

„To so besede — grde, da te le sram ni, Jernej!“ pravi Rotija bleda, kakor stena. „Tvoja mlinarija — vsa pojde pod nič, če tega proč daš; nikoli nikjer tacega ne dobiš, ki vse mesti tebe podela, pa le tako malo služi. Kaj ti je pa revež on storil, da ga češ z grda goniti od hiše?“

„Kaj — to, da šema meni pravijo, veš baba ti! To, da se mi smeja okoli in okoli. On v moji hiši gospodari. Kar on stori, pa je vredno, da bi mu jih z gorjačo nametal. Nič družega!“

Rotija dolgo ne more razumeti, kaj jej mož hoče dopovedati. Ko pa nazadnje le vgame, skuša, kar le mogoče pregovarjati ga, kako da mora kaj tacega verjeti pa tako slabo soditi njo, ter da naj vendar odjenja od svojega nespametnega sklepa.

Toda ves njen trud je zastonj; Jernej še le huje rogovili, videvši, da tako nerada izgubi svojega zvestega hlapca. Jame jo le še grše zmirjati in očitati jej nesramnosti, tako da začne bridko jokati se. —

To ga še bolj razkači. Priduši se jej, da je res zatelebana v tega pritepina, da je njega sram tega, in če mu še nocoj duri ne zapre, da skoči va-nj in ga zmane, kakor kamen zasipo.

Tedaj mu pravi Rotija glasneje, kakor navadno, da, ker je gospodar, spoditi pač sme, kogar hoče, da naj pa zató ne dolži tako nepravilno svoje poštene žene in ne oponaša tako grdo. Zagotavlja mu, da toliko krivico, ki jej tako budo žalost prizadeva, potožila bo Bogu in svetnikom v nebesih. In tako je beseda dala besedo, dokler mu tudi ona nehoté očita njegovo pohujšljivo življenje in v obraz pove tisti resnični pregovor, ki pravi: „Vsak po sebi druge sodi“.

S tem pa si svojo reč popolnoma pokvari. Jernej, ko je videl, da je res kriv, pomagati si ne more drugač, kakor z jezo. Začne jej žugati, da jej s pestjo zamaši usta, kar bi bil morebiti tudi storil, ko ne bi bil Nacek, ki je od daleč zaslišal vpitje, pritekkel ter trepetaje in bled stopil med nju. Ko pa surovi oče tudi tega podi proč, jame mlo jokati se; po čemer ga je oče imenuje hinavskega paglovca, iz kterega, ker mu ona potuho daje, nikoli nič prida ne bo. Potlej zgrabi palico v pest, udariha ž njo okoli sebe pa se priverja, da gre, da poišče najdenca in — da ga zadavi.

Rotija, ko vidi tako raztogotenega, skoči s tako pogumnostjo pred-nj, da on vés zmešan in zavzet dá sè sábo početi, kar je hotela. Izvije mu palico iz pesti in trešči v potok, potlej se mu jame kar brez vse boječnosti groziti in ga svariti:

„Ne boš mi divjal, ne, sam v svojo pogubo, svojeglavec ti! Pomisli, kako naglo je nesreča tû, kedar je iz pameti človek; zdaj pa nisi človek in pomisli le, kaj bo za té, če kako hudodelstvo doprineseš! Zdavnej že slabo živiš in zmeraj dalje bredeš na tej pregrešni poti, na katero si zašel. Vsaj danes ne počenjaj, česar bi se gotovo že tudi na zemlji in enkrat v večnosti bridko kesal. Ne boš mi krvi človeške prelival, ne, ko se raje tje spravi, od koder si prišel, in kakor, da očitaš tû-le, kar nikoli res ni! Pojdi le, prvikrat v svojem življenji ti zapovedujem, da pojdi! In ubogaj me, ko vidiš, da zató ti ne kratim spoštovanja, ki sem ti ga dolžna. Obljubim ti za gotovo, da Tineta jutri nič več tukaj ne bo, pa pridi domu, kedar hočeš“.

Rekoč odpre Rotija vrata in rine moža ven, ki le debelo gleda ženo, da se tako ponaša, sicer pa je tudi precej zadovoljen češ, da se mu vendar enkrat privošči njegovo priljubljeno vsovanje, ter, da je dosegel, kar hotel, pa vendar zdravo kožo odnesel. Pokrije tedaj po strani klobuk pa se zmaje samo godrnjaje čez prag, Mani pravit in hvalit se, kako da je dajal ženi in najdencu pokušat pasje masti. In ona je vsa srečna ploskala v roke, toda lažém!

Rotija pa pošlje Nacka z ovcami na polje, da se sama poda v gosto vrbičevje, ki je rastle pri potoku zraven zatvornic. Tukaj se je že velikrat pogovarjala z Bogom, ker tû med tem brstjem je nikoli ni nobeden motil.

Ondi poklekne in srčno jame moliti, kajti zdela si se je zelo potrebno molitve in upala je, da v njej bode okrepila svoje pobito srce. Ali v tem trenutji le težko misli na kaj družega, kakor na ubozega najdenca, ki ga tolikanj ljubi, ki pa mora zdaj — proč! To jej prizadeva tolikošno bridkost, da méni, da same té je mora konec biti. Kar družega ne more potoževati nebeškemu očetu, kot, da bo prenesrečna o zgubi njegovi, ki jej je bil, odklé že, — edini podpornik. Potlej jo posili obupen jok, da se kar v travo zgrne in dolgo tam kakor v medlevicah leži, predno se spet nekoliko vmiri.

Z nočjo vred, ko Nacek žvižgaje že prižene domu, vzdigne se tam pa hiti kuhat večerjo. Kmalu potem čuje, da Tine privaža z voli hlod. Nacek mu poln radosti steče na proti, ker celi dan ga danes ni videl in želel si ga je že.

Pač je skrbelo malega Nacka, ko je davi videl, kako grdo da so oče gledali materin jokal se je nekaj časa na paši; ali otročje solze pa jutranje rose so le kratkih ur in tako je bil tudi on kmalu pozabil vés poprejšnji strah. Obesi se Tinetu okoli roke pa prec, ko utegne ta, pelja ga k materi.

Tine, da le pogleda Rotijo, ko jej zagleda objokane oči in bleda lica.

„Moj Bog“, misli sam pri sebi, „neka nesreča se je morala prigoditi!“

In obledel pa trepetaje ozira se v njo, mené, da zdaj in zdaj bo jela govoriti. Ali postavila je večerjo na mizo, silila ga, naj se vsede in jé, pa — še zmerom molcé. On pa tudi — vsede se, ali ne pritakne ničesar.

Samo Nacek je jedel in brbljal; bil je brez skrbi, ker ga je mati nekterikrat objela in prigovarjala mu, naj le večerja.

Ko je šel spat in je dekla iz hiše pometala, poda se Rotija vèn pa namigne Tinetu, naj gre za njo. Pri studenci se ustavi pa mu reče:

„Moj ljubi otrok, veliko gorjé je prišlo čez me in čez te. Bog naju bridko skuša. Vem, da vidiš, koliko trpim; zatoraj vendar iz prijateljstva do mene, ti skušaj, da si tolikanj do srca ne jemlješ nesreče; ker če še pri tebi ni nobene tolažbe, potlej ne vem, kaj bo iz mene.“

Tine še ni vgenil, kaj da prav za prav je, da-siravno je koj iz početka sodil, da neznano gorjé pač po Jerneju prihaja.

„Kaj pravite vendar?“ praša nemiren pa prime jo za roke, kakor mater svojo. „Kako morete misliti, da nimam srca, da bi vas tolažil in vam stal na pomoč? Kaj vam ne služim zmeraj rad, kar sem pri močeh? Ali nisem vaš sin, ki hočem delati za vas, in si že zdaj toliko opomorem, da vam lajšam življenje? Le pustite, naj vam mož počenja tako: naj zapravi vse, če ravno hoče! Jaz bom skrbel za vas, pa za Nacka. Če bi mogel nekaj časa zapustiti vas — če bi prišlo do tega — udinjal se bom blizo tū kje, da se bom sleherni dan shajal z vami. O zdaj sem dovolj močen za vsacega hlapca na kmetih, in zaslužim si že toliko denarja, kolikor ga vam treba. Saj vi ste tako varčni in tako malo potrebujete. — Pa zavoljo družih več ne smete prikrajševati sebi, in laglje vam bo izhajati. Oh, le prosim vas, prosim, ljuba mati moja, kar potolažite se, pa nikaar se ne jokajte; vaš jok meni kar srce trga.“

Ko Rotija vvidi, da Tine ne vgane, kaj da je, in da mu le mora povedati, priporoči svojo dušo Bogu ter sklene mu natanko razodeti vse, da-si tudi mu bo morala neizrekljive bridkosti in veliko žalost prizadeti.

Peto poglavje.

„Ne, ne, Tine, ljubi moj“, pravi mu, „ne gre zato, kar revež ti misliš. Kolikor vem, premoženje naše še ni zapravljeno, in zavoljo strahú, da bi pomanjkanje mogla trpeti, nisem tako žalostna in obupana. Saj, kogar delati veseli, ta se ne boji revščine.“

Ker ti pa moram razkriti, kaj me tako boli v srce, vedi toraj, da — Jernej je nad tabo raztogoten in da te nič več pri hiši ne trpi“.

„A, to je?“ pravi Tine vstrašen. Naj me pa umori, mož vaš; tega drugač ne prenesem! O naj me le, saj dobro vem, da mu že delj časa nápotje delam, in da mi streže po življenji. Povejte, kje je? Koj — grem ga iskat, pa mu porečem: Le povejte, zakaj me pehate od sebe! Morebiti, da vam skazem, da nimate vzroka za to. Če pa le trdovratno tirjate to, povejte, da . . . da . . . Oh, Rotija! saj že ne vem, kaj govorim, zares, kar nič več ne vem! Sam sebe več ne poznam, ves zmoten sem, kar v glavi se mi vrti, gotovo — da znorim, ali pa bo po meni!“

In nesrečni najdenec jame, kakor obnorel, tleči z nogami ob tla, viti roke in puliti si lase iz glave, kakor takrat, ko ga je Jerica menila odpeljati nazaj v mesto.

Rotija, videvši to, zadobi spet poprejšnji pogum. Prime ga za roke, zmaje ga in sili, naj jo posluša vsaj.

„Če nimaš nobenega srca, nobene volje, da bi prenašal kaj“, pravi mu, „če si, kakor otrok, nisi vreden moje prijaznosti in delaš mi sramoto, ki sem te izredila, kakor svojega otroka. Bodi miren, saj si že vendar fant in toliko priletan, da imaš pamet pravo in zdravo. Čuj Tine, in povej mi po pravici, ali me ljubiš tolikanj, da bi premagal svojo žalost in živel en čas, da bi se ne videla? Vidiš, moj Tine, to se more zgoditi zavoljo mojega dobrega imena, pa pokoja, ki ga drugač za-me ne bo; če ne, prizadeval mi bo on prevelike bridkosti in pregrdo pometal z menoj. Zato — iz prijaznosti do mene, zapusti še nocoj to noč našo hišo, kakor sem te bila tudi jaz iz golega prijateljstva obdržala do te ure le. Ker misliti moraš, da prijateljstvo se po časih in okoliščinah različno pokazuje. In koj se pripravi za odhod, ker morala sem njemu obljubiti, — da preveč divjal in rogovilil ni, — da jutri te več tukaj ne bo. Jutri pa je kresni dan; prav lahko si kje drugej službe poiščeš, toda le nikar ne preblizo nas; ker, ko bi se tako midva le velikrat videla, trdil bi on še bolj svojo“.

„Pa kaj vendar misli? V čem se pa pritožuje čez mene? Kedaj sem pa bil kako neroden? Ali morebiti, da zmeraj še méni, da vi meni skrivaj dajete kaj in tako prikračujete hiši? To vendar ne more biti! Ne jem več, kakor prav in česar treba, ne izmikam ne bili slamnate ne. — Ali morebiti misli, da služim preveč? Zató, pustite me, da premislim to in sam govorim ž njim: da mu povem, da, odkar je ranjca Jerica umrla, nisem le ene petice zaslužka vzel od vas. Ali, če nočete, da bi mu pravil to — prav za prav je tudi bolje, da ne izvé, ker potlej bi brž ko ne ves moj zaslužek, ki ste ga izdajali ubogim, tirjal nazaj od vas — če nočete tega, porečem le, da do Božiča rad zastonj služim pri vas. Saj ne bo ugovarjal; videli boste, da me pustí“.

„Ne, ne, Tine!“ odgovori Rotija živo, „ravno tega nikakor ne smeš storiti; ko bi mu ti tako rekel, razjaril bi se, da gorje za mé in za té“.

„I no vendar, pa zakaj?“ praša Tine; kaj mu pa potlej je? — Samo iz gole nevošljivosti, da midva skup sva tako srečna, — toraj nagaja! Drugač reči ne morem, pa je!“

„Ljubi moj, česar te on po krivem dolži, — sram bi me bilo, praviti ti, in bolje je za nas vse tri, da s tem si ne beliš glave. Le toliko ti zagotovim, da dolžnost izpolniš do mene, če me ubogaš in greš. Velik si zdaj in močen, da mene zamoreš pogrešati; še bolje ti pojde drugod, ko od mene ničesar nočeš jemati. Povsod otroci zapuščajo matere, da za delom in kruhom gredó. Ti storiš tedaj, kakor drugi, in jaz hočem, kakor vsaka dobra mati, žalovati po tebi, pa jokati se in zjutraj in zvečer misliti na-te pa prositi Boga, da te vsake nesreče obvarje . . .“

„To se ve! Toda k vam pride služit drug hlapec, ki vam bo slabo delal, ki mu mari ne bo ne za vašega fantiča, ne za vas; ki vas bo sovražil morebiti, ko mu bo mož vaš ukazoval tako, ki vas ubogal ne bo, in — vse vse, kar dobrega boste počeli vi, obračal na slabo pa njemu natikal na uho. Vi boste nesrečni, pa — ne bo mene, da bi vam na strani stal in vas tolažil. Oh, nikar ne mislite ker sem tako žalosten, da pa nimam srca! Vi menite, jaz le na sé mislim, in pravite: to bo meni na prid, da služim drugej kje! Veste, da za-me mi ni tolikanj. Kaj mi je na tem, ali imam dobiček, ali zgubo? Še tega sam sebe ne prašam, kako bom premagoval svojo bridkost. Naj jo preživim, ali ne, — zgodi naj se le Božja volja! Zdaj mi je vse v en kup, ko ne smem, da bi živel pri vas. Kar me najbolj boli, to je, da že naprej vidim, kake težave deró na vas. Z nogami bo vaš mož hodil po vas, in vem, prav zato me s poti spravlja, da vas bode laglje in grje teptal“.

„In ko bi ljubi Bog tudi dopustil to“, pravi Rotija, „mora človek vedeti, kako naj prenaša, kar odvrniti ne more. Pomisli in, glej, da sem dovolj že nesrečna in prašaj se: ali bi ne bila še veliko bolj, ko bi slišala, da ti bolehaš, da se ti živeti ne ljubi in da se nočeš tolažiti. Nasproti pa bo moje trpljenje polajšano, če bom izvedela, da se tudi drugod tako dobro obnašaš, da se iz ljubezni do mene osrčuješ, pa skrbiš sebi za zdravje“.

S temi zadnjimi besedami Rotija pravo pogodi. Najdenec se jej uda, in obljudi na kolenih pred njo, kakor se obljudi pri spovedi, da hoče storiti vse vse, da bo mogel kolikor mogoče potrpežljivo prenašati ta nemili udarec.

„Naj bo!“ pravi jej, brisaje si solze iz oči, „jutri zjutraj pojdem na vse zgodaj proč in — že zdaj-le vzamem slovo od vas, Rotija! Zdravi ostanite, morebiti za celo življenje; ker ne obetate mi, da se spet kdaj vidiva in pogovarjava med sabo. Če se vam res zdi, da tiste sreče nikoli več ne bo za-me: o nikár ne pravite meni! Kako bi jaz potlej nahajal še tistega poguma, da bi živel

še rad! Pustite mi upanje, da vas še kterikrat najdem pri tem-le studenci, kjer sem vas — pred skoraj enajstimi leti — prvokrat našel! Od takrat pa do denšnjega dne sem se neprenehoma tako srečnega čutil, in pozabil ne bom, ker ne smem, da le Bogu in vam se moram zahvaljevati za to. Ali srce mi krvavi in kar trepetam, ko jemljem slovo od vas; ker sama misel, da srečni niste, ko jaz odhajam od vas, in da boste pogrešali mene, ki sem vam bil in vam ostanem najboljši prijatelj: to dvoje mi je neizrečeno neizrečeno hudo. Ali pravite pa, da bi bili še bolj žalostni, ko bi jaz ne skušal tolažiti se. Hočem se toraj, kolikor mogoče, s tem namreč, da bom neprenehoma mislil na vas. Prijaznost vaša mi je veliko draža, kakor bi jo hotel kujavo zapraviti. Z Bogom toraj mati Rotija! Pustite me samega tukaj en čas, da se pomirim, ko se enmalo razjokam. Če moje solze padejo v ta-le studenec, domišljevali se boste mene pač vsakikrat, kedar boste tù-sem prišli prat. Še nekoliko polaja si hočem tukaj natrgati, da ga denem v skrinjo, da mi bo obleka dišala po njem; in kolikor časa bo dišal, menil bom, da sem tù in da vas vidim. Z Bogom, z Bogom, ljuba mati; v hišo ne grem več. Lehko bi sicer objel Naceta, da bi se ne prebudil, pa res, da to bi mi še huje trgalo srce. Objemite pa ga vi za mé, prosim vas, in da jutri ne bo jokal se po meni, recite, da se kmalu spet vrnem. Ko bo pričakoval to, bo laglje pozabil na mé; pozneje pa ga časi le spomnite na nesrečnega Tineta, da vendar po polnem ne pozabi na mé. Zdaj dajte mi svoj blagoslov, Rotija, kakor ondaj, ko sem šel k prvemu sv. obhajilu. Imeti ga pa moram, če hočem, da ne obupam in da mi bo Bog prizanašal“.

In ubogi najdenec poklekne pa prosi Rotije, da naj mu odpusti, če jo je bil kterikrat nehoté razžalil.

Rotija mu zatrdi, da pač ne vé najmanje stvarce, ki bi mu jo odpuščevala, daje pa mu svoj blagoslov in želi, naj bi ga ublažil tako, kakor blagoslov božji.

„No“, pravi Tine, „ali hočete, da me zdaj, ko bom spet najdenec in me noben več ljubil ne bo, — da me še enkrat objamete, kakor zadnjikrat tisti dan, ko sem bil prvokrat pri sv. obhajilu? Potlej vam še veliko raje verjamem, da mi v srcu svojem zmeraj še moja ljuba mati ostanete“.

In Rotija objame najdenca s prav enacim materinskim čutom, kakor nekdam, ko je še otrok bil in kedarkoli pozneje.

S tem se vrne v hišo; ali celo noč ne zatisne očesa. Dobro je čula Tineta, ko je po hramu hodil in spravljal svoje reči, in slišala ga tudi, ko je zjutraj za rano odhajal. Da bi srčnosti v drugo ne izgubila, vstane še le, ko je Tine stopil iz hiše, in čuté ga, da korači po brvi, odpre čedno in z lehka vrata enmalo, da bi ga skrivaje še enkrat pogledala. In vidi ga, ko je obstal tam, oziraje se v potok, v malen, pač da težko jemlje slovo od vseh teh reči. Ko na prelazi še vrbovo brst utrga in vtakne za klobuk, da bi se mu videlo, da gre službe iskat, hiti urno naprej po stezi. —

Proti poldnevu pride mlinar domu in molči, dokler ga Rotija ne nagovori:

„Zdaj pa le poišči družega hlapca! Tine je šel, — enega pa moramo imeti!“

„Že prav“, odgovori Jernej, „za-nj bom že jaz skrbel; pa ne nádaš se nikar: mladega ne bo!“

To jej je za hvalo, da ga je bila ubogala; to jo pa tudi tako zaboli, da si ne more kaj, da bi meni nič, tebi nič potrpeła to.

„Jernej“, reče mu, „kar si hotel, imaš. Brez vzroka in s težkim srcem, tega ti ne zakrivam, rekla sem dobremu hlapcu od hiše. Nočem, da bi mi hvalo vedel za to, pa tudi ne, da bi mi očital, česar nikoli ne zaslužim.“

To mu reče s tacim prepričevalnim glasom, da zadene Jerneja v srce.

„Pojdi, Rotija!“ reče jej in ponuja roko, „daj, narediva mir in nikár nič več ne misliva na to. Morebiti sem se prenaglil v svojih besedah; pa glej, imel sem vzrok, da nisem zaupal temu najdencu. Sam vrag spravlja na svet te ljudi in to se vsaki čas kaže na njih. Če so po eni strani ročni za delo, po drugi so pa zlodjevi zavijoni. Dobro vem, da lehka ne dobim hlapca, ki bi tako nevtrudljivo delal, kot ta; toda, saj pravim, zlodej, ki je oče njegov, podpihoval ga je, da so mu enmalo preveč babe dišale, in jaz poznam eno, ki je precej trpela pred njim.“

„Tvoja ne“, pravi Rotija, „in druga se je lahko legala. Pa če tudi bi res bilo, zategadelj bi še ne bilo treba mene soditi.“

„Tebe soditi?“ pravi Jernej majaje z ramami, „jaz sem meril le na njega in zdaj, ko mi je izpred oči, ne mislim več na-nj. Če sem ti kaj rekel, kar ti dobro ne dé, misli si, da je bila norčija.“

„Veš Jernej — pa taka norčije niso za mé“, odgovori Rotija. „Pravi jih tistim, ktere veselé.“

Prve dni potem je Rotija že še prenašala svojo bridkost. Novi hlapec jej pové, da se je bil sešel s Tinetom, ki se je štiri ure od tod udinjal pri prav premožnem mlinarji za trideset goldinarjev na leto. To, da je vedela, da je Tine dobil dobrega gospodarja, utolaži jo prec veliko bolj. Sproti pa tudi skuša, da bi si iz glave izbila doživele prigodke, da bi jo menj motili pri delu. —

Vendar, segalo jej je vse to globje v srce, kakor bi bila sama hotela. Delj časa je bolehal na nekakošni mrklosti, in nikdo ni pomaral za to. Prav je djal Tine o poslovu, da o njem bode zgubila najboljšega prijatelja.

Ko se je tako osamljeno čutila in ni imela nikogar, da bi se pogovarjala z njim, trla jo je neizrekljiva tožljivost, in posihmal je le toliko bolj božala Nacka, ki je bil že prav čeden fantiček in krotak, kakor ovca.

Ali deček je bil še premlad, da bi mogel razumevati vse tisto, o čemer bi se bila mati lahko razgovarjala s Tinetom, potlej pa tudi ni tolikanj skrbel za svojo mater, kakor najdenec pri tej starosti. Nace je sicer zelo zelo ljubil svojo mater, ali bal se ni za njo in vznemirjal zató, kakor Tine. Ždelo se mu je marveč, da drugač pač biti ne more, kakor da ga mati tako srčno ljubi. Najdenec pak je kazal, da spoznava in ceni sleherno tudi najmanje delce storjeno mu iz prijaznosti volje in hvaležen jej je bil za vse, kar je očitno kazal v vsem svojem vedenji, v besedah, v pogledih in solzah sem ter tje, kar je storilo, da je Rotija celo pozabila, da dosihmal še ni ne mirú, ne ljubezni niti ne nobenega veselja nahajala v zakonskem stanu.

Ali posihmal, ko je bila tako zapuščena, mislila je živeje na svojo nesrečo in stopalo jej je pred oči vse tisto trpljenje, ktere ga si v prijazni družini z najdencem skoraj nikoli ni domišljevala. Imela ni nikogar, ki bi tako rad knjige prebiral ž njo, ki bi ž njo in kakor ona revežem rad pomagal, molil ž njo, kakor iz enega srca in tudi dostikrat pošteno se radoval vesel in dobre volje bil ž njo. Kar je posihmal počela, nič jej ni tako z lehka šlo od rok, kakor poprej, ko je še okrog sobe imela priljubljenega in postrežljivega tovariša. Naj je šla v malen, na polje ali pa kam drugam: ni ga bilo nikjer nobenega kraja, kamor jej ne bi bil najdenec že nekterikrat priskočil pomagat kaj. Kar bilo jej je, kakor da je izgubila dražega in nadepolnega sina; in kolikor tudi je ljubila svojega otroka, nadomestila vendar ni ta ljubezen tiste praznote v njenem srcu, katero je čutila o zgubi Tinetovi.

Mož njen, ko je videl, da mu žena nekako mrlí: da je žalostna in tožljiva, začne ga vendar skrbeti, da bi mu utegnila nevarno zboleti. Težko bi jo bil pogrešal, ker je znala tako dobro gospodinjiti, da je sproti privarčevala, kar je zapravljjal on. Spoznal je da mora njegovega premoženja skoraj konec biti, kedar bi Rotije ne bilo; in v tem, ko jej je po svoji navadi oponašal in tožil, da je le premalo skrbna in premalo gleda na vse, vedel je dobro, da pač nobena druga bi je bolje ne nadomestovala.

Da bi jej tedaj nekoliko zljajšal gospodinjstvo pa tožljivost pregnal, pride mu na misel, da bi bilo dobro, da jej dobi kako družino v hišo. Kakor navlašč se mu priložnost za to kmalu ponudi. Pred kratkim mu je bil brat umrl, in najmlajša sestra njegova, ostala je njemu za nadlego. Mislil je iz prva, da bi jo najbolje k Mani vteknil; ali žlahta njegova ni te sramote trpela, zraven tega si je pa prekanjena ženska tudi ni kaj posebno k sebi želela, češ, da petnajstletna dekle, ki je že obetala, da bo, ko beli dan, lepa, ne otemni nje same. Upre se tedaj Jerneju, češ, da raje, ne ve kaj, kakor pa da bi pasla tako spako in odgovor dajala za njo.

Na to jo Jernej sam vzame na svoj dom, ker preudaril je, da bo zmeraj več dobička od nje, kakor zgube; kajti bilo jej je po očetovi oporoki precej zagotovljenega. Dobil je za njo nekaj

odrednine, ki je ne bi bil nobenemu sorodnikov privoščil; zatoraj tudi zabiča svojej ženi, naj jo ima kakor sestro, naj jo gospodinjiti uči, vendar pa preveč ne nateza — Bog varuj! ali grdo ravna ž njo, da bi jo zavoljo tega proč potegnila od njega.

Rotija prav rada privoli na vse to. Njej je ta deklica koj iz početka všeč. Misli si namreč: kjer je brhek obrazek, tam je tudi pamet in dobro srce; zategadelj sprejame Metko, ne samo kot sestro marveč kot hčerko, ki bi jej morebiti utegnila vsaj nekoliko nadomeščati tolikanj pogrešanega Tineta.

Med tem je najdenec s potrpežljivostjo prenašal svoje križe in težave; toda nič kaj si ni mogel, kajti tolika srčna bolest še ni kmalu nad koga prišla, kot nad-nj. Zbolel je od tega in morda na svojo srečo, ker prepričal se je pri tej priložnosti, kako pri dobrih ljudeh da je. Postrezali so mu doma, kolikor najbolj mogli. Ta mlinar ni bil Jerneju kar nič podoben, in njegova še ne omožena, nekako okoli trideset let stara hči slovela je tam okrog, kako pošteno da se obnaša in kako rada da ubogim pomaga.

Vrh tega pa so ti ljudje dobro spoznavali, da so vkljub Tinetovi boleznii dobili prav pridnega hlapca.

Bil je močen in tako krepke nature, da je popred prebolel, kakor bi bil kter drug, in še prej delati jel, kakor še okrevaj do dobrega; pa ga vendar ni vnovič potrlo. Vest ga je silila, da to, kar je bil zamudil, prihití zdaj ter povrne tem ljudem njihovo dobrost. Vendar je delj, kakor dva meseca čutil bolezen in ko je zjutraj delati začenal, bil je tako onemogel, kot da je sè strehe pal. Polagoma pa vendar premaga to onemoglost, in potlej spet trdno zdravje zadobi.

Mlinarjevi so kmalu tolikanj zadovoljni ž njim, da mu zapajo opravila, kakoršna se sicer hlapcu ne iz lepa. Vstrezalo jim je še posebno, da je brati in pisati znal, in izročé mu, naj zapiše vse, kar spada k malinskim rečem. Pred njim niso skrbeli zato, in tako so velikrat prišle kake zmešnjave. Tako se tedaj Tine zmeraj laglje udaja svojej osodi, in ker je toliko moder, da nikoli ne omeni, da je najdenec, ne očita mu tudi nikdo njegovega rojstva. —

Ali ne lepo ravnanje ž njim, ne delo, ne bolezen ne premorejo, da bi pozabil Rotije, onega malna, malega Nacka in pokopališča, na katerem Jerica počiva. Duša njegova je zmeraj tamkej, da, tudi ob nedeljah po dokončani službi božji misli le tje kaj, in si še gospodov dan do dobrega ne opočiva. Štiri ure hodá mu je do prejšnjega kraja, zato nikoli ne dobiva kakošnih sporočil od tam. S početka je upal, da se vendar tudi tukaj navadi; ali tožljivost ga je vèn in vèn mučila in tuhtal je mnogokrat, kako bi začel, da bi vsaj dvakrat na leto izvedel, kako pač da se Rotiji godi. Hodil je po somenjib, iskal znancev od tamkej, in kedar je našel kterega, izpraševal ga je po vseh, ki so mu nekđaj pri srcu bili. Modro pak je začenal zmeraj pri onih, na kterih mu je najmenj bilo, in tako počasi navajal na Rotijo, za ktero mu je posebno

mari bilo. Tako je sèm ter tje po malo izvedel, kako da se njej in njeni družini godi.

Šesto poglavje.

Tine tako služi že cela tri leta pri svojem novem gospodarji, kteremu je mlinarija toliko nesla, da se je mogel prav bogatega šteti. Necega večera po zimi ga gospodar nagovori:

„Veš Tine, jaz bi s teboj rad nekaj govoril, in prosim, da me poslušáš:

„Precej dolgo se že poznavam in če sem si pri malnu v marsičem opomogel, nočem tajiti, da veliko se imam tebi zahvaljevati. Ne kakor hlapec, ampak kakor prijatelj in zlahtnik mi služiš. Ti skrbiš meni na dobiček, kakor da sebi; vodiš moje reči, kakor bi jih jaz sam nikoli ne mogel, in pa kažeš pri sleherni stvari, da imaš več uma in vednosti, kot jaz sam. Bog je hotel, da jaz marsikteremu le prerad in preveč zaupujem, in že nekter bi me bil izvodil za nos, da mi ti tako skrbno ne gledaš na vse. Ljudje, ki so mi z nehvaležnostjo povračevali dobrote, vpili so časi enmalo na té, pa ti se jih nisi bal. Kar mi je pa na tebi še najbolj všeč, to je tvoje dobro srce, tvoja glava in roka. Ti veš več, kakor je treba za človeka na kmetih; ti imaš dobre misli in bister um. Kar začenjaš, kar jemlješ v roke, vse si ti dobro izteka . . .“

„Vidiš jaz sem prav zadovoljen s teboj, in zatoraj bi ti rad tudi postregel s čem. Le reci, če želiš kaj od mene; ne vem kaj, da bi mogel tebi odreči“.

„Ne vem, zakaj da mi pravite to“, odgovori Tine. „Kaj se vam mari zdim nezadovoljen? Nikdar ne mislite tega, to ni in ni bilo!“

„O, saj tega nisem nikoli mislil; ali zdiš se mi po vsem, da nisi prav srečen: nikoli menda nisi vesel, nikoli se ne smejaš. Zmeraj si tako tih, da kar človek misli, da žaluješ po kom“.

„Kaj to vam ni všeč? — Jaz nisem, da bi znal ljudem kratek čas delati. V tem bi vam pa že ne mogel vstrezati“.

„O, tega tudi jaz ne želim; ravno ker si tak, te spoštujem še le. Dejal sem to le zato, ker se mi zdi, da nekaj ti je, kar te teži. Morebiti si misliš, da pri nas le za druge veliko trpiš, sam zá-se pa prav za prav le nič nimaš za tó!“

„To bi ne bilo od mene lepo, niti prav, ko bi mislil tako. Jaz služim toliko pri vas, da ne verjamem, da bi še kje drugej toliko in pa za tak trud. Zdi se mi skoraj, da mi še preveč dajete na leto — štirideset goldinarjev. Če vam je toliko preveč, rad vzamem kaj menj“.

„Da ti povem, midva se še ne zastopiva“, pravi mlinar. Mislil sem, da me boš razumel, pa menda me nočeš, ko si boječ preveč ali kali. — Ali dekle ti nobena ni všeč tod okrog?“

„Nobena“, odgovori najdenec.

„Kaj res?“

„Res“.

„In za nobeno ne veš, katero bi hotel vzeti, ko bi toliko premogel, da bi z dobro vestjo mogel poprašati za njo?“

„Jaz se nočem ženiti“.

„To je kaj! Tine, veš, ti si še premlad, da bi si mogel poprok biti za take besede. Zakaj pa misliš, da ne?“

„Zató . . .“, odgovori Tine; „ali vam je, da izveste to?“

„Morebiti, — ker si mi pri srci ti“.

„Potlej pač nimam, da bi vam prikrival to reč. Jaz nisem, ne očeta, ne matere poznal . . . In vidite, tega vam še nisem povedal, ker me silili niste na to. Ko bi me pa bili, ne bi se vam bil legal. Jaz sem najdenec . . .“

„Šment!“ vikne gospodar, in brada se mu nekoliko pobesi. „Ne bi bil mislil tega“.

„Zakaj ne? . . . Nočete povedati; lejte, povem vam pa jaz. Prepričali ste se, da jaz zmorem kaj in zdaj se vam neverjetno zdi, da tudi najdenci so za kaj. Lejte, vendar le je res, da svet nima pravega zaupanja do najdencev in jih napačno sodi. To ni pravično; toda taka je, udati se moramo, ker tudi najboljši ljudje tako sodijo, in tudi vi . . .“

„Ne, ne, Tine“, pravi gospodar, ki je koj drugač mislil. „Če sem se spozabil, da s prva nisem pravično mislil, bodi prepričan, da sem zdaj mnenja — pa družega. Ti meniš tedaj, da bi se ne mogel oženiti, ker si najdenec?“

„O ne, to se mi ne zdi taka spotika. Ženske so raznega mnenja in ne mara, da nekaj je tudi tacih, ki bi me zavoljo tega ravno tako rade vzele“.

„Moj dunaj da!“ pritrди mlinar. „V tej reči so babe boljše kakor mi! . . . Potlej pa tak-le mlad fant, čvrst na duši in na telesu, kakor ti, tudi že še katero ná-se potegne. No pa vendar, kaj misliš ti?“

„To-le je“, pravi Tine, „neka ženska, ki me še poznala ni, vzela me je iz najdenišnice in redila. Po nje smrti me je druga sprejela zavoljo plačila, ki ga deželjska vlada daje za take otroke. Pa tudi ta mi je bila kaj dobra in ko mi je tudi ta umrla, ne vem kaj bi bil počel, ko mi ne bi bila tretja, ki je bila izmed vseh treh najboljša, pomagala. To imam tolikanj rad, da živim le za-njo in bi za drugo nobeno ne mogel živeti. Zapustil sem jo sicer in ne mara da je nikoli več ne vidim; ker ima premoženje in bi težko še kedaj mene potrebovala. Pa tudi je mogoče, da njen mož, ki je, kakor slišim, od jeseni bolan in je hišo zeló, zeló zadolžil, umrje in več dolga kakor premoženja zapusti. Ko bi se to zgodilo, nočem tajiti, da me je vsa volja, koj tjekaj nazaj iti, pa vse storiti, da bi sin in sirota udova revščine ne trpela. Zato se ne podajam v nobeno zavezo, ki bi me klenila drugam kam. Ko bi, postavim, oženil se, pa šeno in otrok imel in bi se onej res slaba godila: kako bi mogel skrbeti za dve družini, če bi še le mogel

in smel! Pa tudi, ko bi moja žena, kar pa nerad verjamem, da bi tako dobil, — ko bi tudi, pravim, kaj premoženja imela; ali bi bilo prav, da bi prikračeval svoji družini pa drugi pomagal? Zato jaz ljubim le eno, Rotijo, mater svojo, tako jej pravim, samo njo, ker me je, če prav je vedela, kdo da sem, izredila, kakor svojega lastnega otroka“.

„No, kar mi praviš-le, to je, da te le še bolje spoštujem“, pravi na to mlinar. „Gršega ni, kot nehvaležnost, pa ne lepšega, kakor, da se dobrote povračajo. Jaz bi ti sicer precej lahko skazal, da se dobi mlada ženska, ki bi te rada, ki je dobrega srca, kot ti, in ki bi ti tudi rada in lahko pomagala tisto tvojo mater podpirati; vendar, predno se ta reč razgovori, utegnilo bi prav biti, da se enmalo posvetuje“.

Pač ni bilo Tinetu treba nobenih zvijač, s katerimi bi do tega prišel, da mlinar meri na svojo hčer. Bila je ta res še dosti pripravna, in tistih par let, ki jih je več kakor Tine imela, bi že cvenek poravnal, mislil si je dobrodušni oče. Bila je edina hči in — vsaj očetu po mislih — kazalo je na vsako plat, da Tine bo z obema rokama pograbil za tako lepo priložnost. Mlinar, ko je videl, da Reza čišla Tineta, silil je v tej zadevi nekoliko v njo, čeravno ni bilo z lepa izpraviti kaj iz nje, kajti bila je sila molčeča. Vendar toliko je bil kmalu spoznal, da dekle se bo že rada podala, da poglavitna stvar je toraj le na Tinetu še. Ali ravno pri tem, kakor smo čuli, uneslo mu je upanje: precej z dolgim nosom je hčeri povedal, kako in pa kaj.

Dekle je bila nekoliko prevzetna, in to, da je Tine najdenec, zdelo se jej je s prva spotekljivo; ali ko sliši, da njega volja ni, njo vzeti, postane hipoma družih misel. — Kujaj se proti ženski, poplej pa si ti gotovo obesi na vrat! S kratka, posle tistega dne se mlinarjeva hči na vrat na nos odloči le za Tineta.

„Kaj samo to je?“ pravi očetu. „Mar meni on, da nimamo toliko in zraven tudi dobrega srca, da bi pomagali stari ženi in njenemu otroku? Jaz pa le pravim, oče, da on vas razumel ni, kaj da ste mu hoteli prav za prav dopovedati; drugač bi nikoli ne mogel imeti take premisleke“.

In Reza zvečer tudi nagovori Tineta:

„Jaz sem sploh tebe obrajtala, Tine; koliko bolj pa še zdaj, ko si očetu zagotavljal, da iz prijaznosti in hvaležnosti volje bo ti tista žena, ki te je izredila, na skrbi vse žive dni. To se pravi lepa čednost od tebe. . . . Rada bi tisto žensko poznala, da bi laglje mogla, kedar bi treba bilo, pomagati jej; to mora pač poštena in pa blaga žena biti, da je tebi toliko na njej“.

„Oh pač res“, odgovori Tine, ki se je presrečno rad menil o Rotiji, „to je ženska poštena in blazega srca! Ona tudi tako misli, kakor pri vas“.

Ta beseda posebno oveseli mlinarjevo hčer in nadejaje se s cela, da zdaj je dobljena njena reč, pristavi hitro:

„Če res pade v nesrečo, česar se ti bojiš, naj bo pa k nam prišla in pri nas stanovala. Prav rada bi jej stregla jaz; ker — mlada vsaj nič več ni, ali kali?“

„O pri nje starosti je trden še človek“, odgovori Tine.

„Potlej je še mlada?“ poudari Reza in se pomuzne.

„O, to ne“, pravi Tine. „Ne spominjam se, koliko ravno bi utegnila zdaj stara biti. Zá-me je bila mati in zató je nisem po starosti nikoli popraševal“

„Ali poštena je, tista ženska?“ prasha čez nekaj časa spet Reza, ko je en čas oprezovala.

„Poštena —?“ ponovi Tine enmalo začuden. „Menda le prashaš: čedna — če je? Zá-me dovolj; pa da resnico govorim, na to nisem pač nikoli mislil“.

„Pa boš vendar vedel, pri kateri starosti da nekako je?“

„Čaki! Otrok njen je pet let mlaji od mene. I, kaj bi dejal: ni stara ne mlada, tako le nekako, kakor . . .“

„Kakor jaz je-li!“ pravi Reza in se sili smejati. „Ko bi tedaj udova postala, mogla bi se lahko še enkrat možiti, kaj?“

„Tisto — kakor je. Če nje mož ne zabije vsega, in jej še kaj premoženja ostane, ne rečem, da bi jej bila trda za snubače. Koliko je možkih, ki bi zavoljo denarja svojo staro teto vzeli?“

„In tebi se mrzijo taki, ki se ženijo zavoljo denarja?“

„Jaz bi že nikoli tega ne storil“, odgovori Tine.

Najdenec ni bil več tako kratkega pogleda, da ne bi bil razumel, kam dekle meri; in kar jej je odgovarjal tù, storil ni brez namena. Ali Reza si ni zrajtala tega pa se še bolj zaljubila v njega. Popred jih je veliko hodilo za njo, pa marala za nobenega ni; prvi, ki jej je bil všeč, bil je ta, ki jej je pokazal hrbet. Tako modre ženske!

Tine je videl v prvih dneh potem, da dekle trpi, da skoraj nič ne vživa, in, da neprenehoma obrača oči vá-nj. To ga je bolelo. Spoštoval je dekle, ki ni bila napačna v ničemer, ali všeč mu ni bila, in ko bijo bil vzel, storil bi bil to le iz dobrega preudarka, nikakor pa ne iz udanosti do nje.

Iz vsega tega pak je posnel, da ne gre, da bi posihmal še dolgo ostajal tù, ker pred ali pozneje zahomotal bi se v neprijetne sitnosti.

Ravno v tem času pa se mu pripeti nekaj posebnega, kar bi bilo skoraj utegnulo odvrniti ga od njegovega sklepa.

Necega jutra pridejo tamošni fajmošter nekoliko pogledat v malen, in naleté na Tineta, ko je na vrtu razbijal bukov štor. Ko zagledajo nekovo znamenje na njegovi goli levi roci, prašajo ga nekako skrivnostno, ali se morda ne piše za „Prosén-a“. Prašajo ga tudi, koliko da je star in sploh vse, kar jim vé povedati iz svojega življenja.

Tine jim prinese nekaj svojih pisem pregledat in fajmošter so se na to prav zadovoljeni zdeli.

„Prav, prav“ pravijo mu. „Pridi danes ali pa jutri večer v farovž; imam nekaj govoriti s teboj. Toda le, da se potlej varuješ komu praviti, kar ti hočem sporočiti; kerna vesti imam, da tega, kar ti, drug nobeden ne izvé!“

Ko je bil Tine obiskal jih, zaklenejo fajmošter za njim, potegnejo iz miznice pet tenkih popirjev pa rekó:

„Valentin Prosén — tukaj imaš dve tisoč goldinarjev od svoje matere. Naloženo mi je, da pa molčim, kako jej je ime, kje da živi, ali, če je morebiti že mrtva. Zavoljo Boga je sklenila postreči ti s toliko pomočjo. Zvedela je, da si pošten človek in ti dala to, da sam na svoje kaj začneš s tem, vendar da tega nikomur ne poveš, razen ženi, ko bi se oženil.“

Tine obljubi, da hoče molčati o tej reči, pa dá gospod fajmoštru hraniti denarje, naj oni tako obračajo ž njim, da bo nosil obresti in ne ležal mrtev.

Najdenec je prej žalosten, kakor vesel, ko pride domú. Misli le na svojo nepoznano mater, in prav rad bi dal tistih dve tisoč, da bi jo mogel videti in pa objeti. Potlej pak spet sodi, da je morda ravno kar umrla in da je ta dar morda le njegova dedščina po njej; in to, da ne more očitno žalovati, ali pa mrtvaških maš najeti za njo, teži ga še bolj. Vendar naj je živa ali mrtva, moli prav goreče: naj jej ljubi Bog odpusti, da je tako zapustila svojega otroka, kakor jej on sam iz vsega srca odpušča.

Prizadeva si na vso moč, da bi se mu ta težnja ne poznala, vendar kjerkoli, posebno pa pri jedi zamišlja še časi tako, da so se drugi zraven njega čudili.

„Naš hlapec nam nekaj prikriva“ opomni necega dne mlinar svojim. „Moj dunaj, da mu ena roji po glavi“.

„Kaj, ko bi Tine vendar-le zá-me kaj čutil“, misli si hči, „pa bi preboječ bil, da bi obstal? Vem, boji se, da morda mislimo, da on bolj mara za denar moj, kakor za mé, in prav zato se ponaša tako, češ, bi ugibali, kaj tako bridkega da mu je pri srci“.

Na to si vtepe v glavo, da če vse poskušati, da mu prežene tisto bojzljivost. Jáme se mu dobrikati z besedami in v pogledih, pa vse tako prijazno in pošteno, da se Tinetu res nekoliko porazvedri dozdanja otožnost.

Semtertje mu tudi hodi po glavi: češ, da zdaj je dosti bogat, da bi mogel Rotiji pomagati, kedar bi zabredla v nesrečo, in lahko bi se posihmal oženil z dekletom, ki nikakoršnega premoženja ne tirja od njega. Čutil sicer ni do nobene ženske ljubezni, vendar spoznoval je Rezine dobre lastnosti in bal se, da jej ne bi s tem, da ne vstreza njenim željam, kazal dobrega srca. Njena pobitost velikrat boli tudi njega, in malo da že ni skušal, tolažiti jo.

Nakrat pa, po opravkih v bližnjem trgu izve, da je njegov poprejšnji gospodar, Jernej, umrl in gospodarstvo v strašnih homatijah zapustil: da se nič ne ve, ali udovi kaj premoženja ostaja, ali nič. —

Tine ni imel, da bi ljubil in obžaloval Jerneja. Vendar ga to sporočilo globoko gane v srce, da se težko brani solzá, kajti prepričan je, da se tudi Rotija joka po njem in mu odpušča vse.

Najraje bi bil koj sedel na konja pa pojahal tjekaj, vendar hotel je popred prositi gospodarja, naj mu dovoli.

Sedmo poglavje.

„Poslušajte“, reče mu, „jaz moram za malo, ali za delj časa od tod; opraviti imam na svojem poprejšnjem stanovanji in prosim vas, da me pustite. Iti pa moram, če prav mi je iz srca žal, da kar nategoma popuščam delo pri vas. Mogoče, da se h koncu spet vrnem, če me tam ne bo treba, pa tudi, da še le pozno na jesen, ali pa — da nikoli več: goljufati vas nečem! Če bi kedaj mogel, pomagal bi vam vsikdar iz srca rad; zdaj pak vam hočem hlapca mesti sebe poiskati, da ne boste škode trpeli zató; potlej mi pa udarite v roke, da pojdem srečno in z lahkostnim srcem od vas“.

Mlinar je vedel, da Tine za kar bodi ne tirja nič, kedar pa le, bil bi vsak vgovor zastonj. Pravi mu tedaj:

„Za to ti ni treba skrbeti, Tine! Legal bi se, ko bi dejal, da mi ni žal po tebi; ali raje ti privolim na vse, kakor da bi se spiral s teboj“.

Koj družega dne najde Tine človeka, o katerem se je bilo nadejati, da tudi že odrine za dobrega hlapca. O poldne se misli tedaj že posloviti. Ali Reza ni prišla k obedu, ampak sedela je pri vratih na podu in tožila, da jo glava boli. Tine, ko jo vidi, da joka tam, čuti se v neprijetnih zadregah, da kar ne vé, kako in kaj bi začel, da bi čedneje in brez zamere šel tudi od nje, kakor od vseh teh zares dobrih ljudi. Séde tekaj k njej na hrastovo klado pa prav siloma skuša govoriti ž njo. Ona pak molče pritisne ruto na oči. Tine — tesno mu je pri srci — že hoče poseči po nje roci in tolažiti jo, pa — misel, da z dobro vestjo jej ne more tega zagotoviti, kar bi ona najraje slišala, ta ga odvrne, in — molči. Reza pa, kakor da se sama svoje malosrčnosti sramuje, uide na pód, pa vendar-le ne more braniti bridkim in vročim solzam.

Tam notri ostane delj časa, nadejaje se, da Tine pride za njo tolažiti je; toda ta se premaga, in — ni ga bilo!

Krivo bi bilo, ko bi trdili, da Tine ni pomilovalnega čuta imel do nje. Pač, prav težko mu je bilo, ko je premišljeval, da s to žensko, ki je popolno neoporečena, in ki tolikanj očitne ljubezni čuti do njega, — da bi se ž njo zamoglo srečno živeti, pa — da jej ne more privoščiti prave besede.

Ali spomin na Rotijo, ki v tem trenutje utegne živo potrebovati dobrega prijatelja, ki bi jej svetoval in pomagal v marsičem, ki je skrbela zá-nj, ko je bil še reven, razcepan in bolehen otrok,

ki je toliko, toliko prestala in pretrpela, ta mili spomin ná-njo, predrami ga koj iz take nemožate omahljivosti.

„Naprej!“ opominja se, tù ni, da bi oprezeval, tù ne gre, kaj bi premogel, kako živel in take reči. Pač, da lahko bi tù pozabil nekdanjega slabega časa, ko bi se mi zdaj dobro godilo; toda — Rotija, Rotija! Zdi se mu, da ona sama ga svari, naj se varuje tacih misli, naj se vendar spominja, kaj je ona nekdanj storila zá-nj. Zató gre, zadene culo za skladnico, kamor jo je bil že poprej shranil pa pravi: „Z Bogom vi Mlinarjevi, in ti Reza! Bog ti daj bolj prijaznega fanta, kakor mene in — moža!“ to rekši hiti naglo dalje.

Gredé mimo okna pri hramu, v katerem je Reza imela spavnico, hoče jej vendar-le kako stvar za spomin vtekniti za oklep; ali brž se domisli, da to ne bi bilo možko, da tako početje podajalo bi mu značaj mladih deklet, ki le hočejo, naj bi jih ljubili, naj bi mislili ná-nje, naj bi zavoljo njih tarnjali noč in dan in pulili si lasé z glave, da-si ravno bi pa same ne povračale enacih čutil. Zató tudi to opusti.

Zdaj je urno korakal dalje in že v duhu gledal vse, tam malen, tam Nacka in pa Rotijo, ki ga kliče na pomoč in mu veselo seza v roke.

Take misli ga spremljajo celo pot, da ne čuti mraza, čeravno „o svetem Pav“, vsaka baba od mraza prav“, ne lakote ne truda v nogah, ampak, da si se zdi lehkega, kakor tica v zraku.

Tù pride do razpotja, še eno pičlo uro od svojega cilja. Znamenje je stalo pri kraji pota in bridko razpelo v njem. Tine pade na kolena pred njega, pa moli delj časa. Potlej se pritakne križa s tako gorečnostjo, kakor kdo, ki čez dolgo spet vidi svojega druzega znanca, vstane in koraka naprej.

Dobro se je mesečna noč postorila, ko od daleč skozi golo drevje ves srečen zagleda — stari malen. Zveseli se še bolj, ko vidi, da višnjev dim pleše nad dimnikom, češ priča, da ta dom še ni mišje kraljestvo.

Zdaj že čez travnik prihaja proti poslopju. Kolesa starosti in mokrote začrnena počivajo in ledeni klinci visé od njih. Žalosten pogled!

Okoli hiše veliko nekdanjega drevja ni videti in vse selišče je precej predrugačeno. Hiša se od zunaj kaže prav borna, streha sèm ter tje raztrgana in dimnik nalegel.

Kar se mu pa najbolj tožljivo zdi, to je, da v vsem pohištvu nobene žive duše ni čuti, in nobene živali, razun rujavo in belo pregastega psa, ki opazivši najdenca, skoči izpred praga in renči, pa se kmalu potolaži in dobrikati začne.

„Ti moj Kocelj! kaj me še poznaš ti?“ nagovarja ga Tine. „Ali jaz te ne bi mogel; kako ti rebra stojé!“

Tine se nekaj časa mudí pri psu, da bi privzel časa, predno stopi v hišo; kajti delalo se mu je čudno tesno pri srci. Do zadnje stopinje se mu je tolikanj mudilo, tù pa ga zavre bojazen, češ, da Rotije

več ne bo videl, da je pač proč od tod, ali da je z možem vred umrla. —

Na zadnje porine vrata v vežo pa — mesti Rotije, zagleda brhko mlado dekle, rdečo in polnolico. Prijazno ga nagovori:

„Kaj bi rad ti?“

Ali Tinetove oči le brodijo sèm ter tje, kje bi videle Rotijo. Stopivši v stanico pa ne vidi družega, ko čez kot tamkej stopnice od postelje, ktero je razpeta ruha zakrivala, po čemer je koj sodil, da tam bolnik, da nemara — Rotija leži. Na to še ne misli, da bi odgovarjal mlademu dekletu; ampak naravnost gre do postelje tje, pa molčé potisne zagrinjalo h kraju in res — zagleda Rotijo, ki onemogla in bleda, kakor smrt, tamkaj mrlí in trpí.

Delj časa jo zvesto gleda in vkljub neznani bridkosti, da je našel bolno, čuti se zelo srečnega, ko njo vidi v obraz.

Potem pa, bojé se, da bi ubogi bolnici, ko bi ga nenadoma videla pred seboj in spoznala, utegnilo škoditi, odstopi in se obrne do žensk, Metke in dekcle Katre, ki ste bezgov čaj pripravljali pri ognjišči.

Po kratkem razgovoru ž njima, ki ste precej debelo gledali, češ, kaj hoče ta tuji človek tukaj, izvé, da je Rotija, ko je za ranjcega bolezní noč in dan stregla in prečula pri njegovi postelji, zatoraj s prevelicega truda sama zbolela, ter da jej dan na dan huje prihaja.

Med tem pogovorom se je Rotija predrnila in, naj že bo, da po neki sladki slutnji, naj že bo, po tihi besedi — spoznala je koj svojega drazega in tolikanj že zaželenega Tineta. S tresočó roko odtegne tedaj zagrinjalo izpred sebe, da vidi iz hiše v vežo pred ognjišče, kjer je on stal.

„Pojdi sèm, o le sèm! pravi sè slabim glasom, da se ni dobro slišal pred ognjišče.

Metka, ki se je Tinetu zdela vse preveč lično prisukana in zgaljena za bolniško postrežnico, veli res le Katri, naj gre pogledat k materi, kaj da bi radi.

„O, Tine, Tine, moj ljubi sin, ti, ti; — o pridi, le pridi sèm!“ prosi milo Rotija.

In najdenec, slišéč svoje ime iz njenih ust, hiti tje, pade na kolena pred postelj pa se joka od veselja in žalosti, da dolgo, dolgo ne najde nobene besede. Rotija pak ga prime za roke, nakloni njegovo glavo na sè, objame ga in pravi:

„O vendar — Bog je uslišal mojo molitev! Vsaki dan sem ga prosila, da bi vsaj enkrat še videla tebe, predno umrjem. Pa, kako ga zdaj hvalim, da se je Božja volja spolnila in moja. Zdaj rada umrjem! — O Tine! — Pa — pokličíte mi Naceta, da bo tudi z mano vesel. Kako vendar bo revež vesel!“

Katra steče po sina in Metka sila radovedna, kaj da pomeni vse to, hiti tudi za njo izpraševat je.

Tine sam ostane pri Rotiji, ki ga iznova objema in ihti, potem pa kmalu zapre oči in kakor v medlevicah obstane. Najdenec

je tolikanj vznemirjen in zmoten, da, držeč jo v rokah, imenuje jo mater in ljubo prijateljico svojo, pa vzdihla in prosi: naj ga vendar poslušaj, kaj pravi — naj vendar vsaj še ne umrje!

In res, da jo slabosti spet kmalu popusté. Tedaj jej Tine zagotavlja, da mu je kar nekaj dejalo, da ga ona potrebuje, in da je toraj pustil vse pa pritekkel semkaj, ter da posihmal nikamor ne gre proč, dokler li ga ona pri sebi želi, češ, da nobena reč na svetu bi ga bolj ne veselila, kot to, da bi spet pri njej služil pa imel to tolažbo, da za-njo dela, da je njej pokoren, in da najraje bi vse svoje žive dni prebival pri njej.

In Rotija se ozre s tako razjasnenim licem va-nj, poslušaj ga s toliko tolažbo, da se jej je videlo, da se vkljub hudi boleznini dovelj srečno čuti.

Nace, ktereга je Katra z velicim hrupom pridrvila, veseli se zdaj ž njima. Čvrst fantič petnajst let star, ni bil sicer ravno močan, ali tako vestno izrejen, da ni nikoli drugačna, kakor poštena beseda prišla iz njegovih ust.

„O, kako me veseli, da te spet vidim, Nace!“ pravi Tine.

„Mene tudi, mene tudi, da tebe!“ hiti zagotavljati Nace ves srečen in vesel.

Katra se skoraj spet pokaže na prag in radovedno gleda tjakaj, kjer sta se dva srečna prijatelja, po večletni ločitvi spet našla in ugibala, kaj bi počela in kako prosila Boga, da bi mati poprej spet ozdraveli.

Metka je stala za prvo radovednico, ki bi se bila rada bolje nagledala Tineta in govorila ž njim. Reče tedaj natihoma dekli:

„Kako, ali nisi djala, da je najdenec to — pa je tako do-brega obraza?“

„Kako je pa to, da sta z Rotijo tolikanj prijatelja?“

„Ko ti pravim, da ga je z mladih nog ona redila, in da je prav pošten fant to!“

„Pa mi nisi nikoli nič povedala od njega?“

„Lej, ko sem vedela, koliko sitnosti da je Rotija tolikrat imela zavoljo njega! Kdo bi ga bil potlej še v misel jemal?“

„Sitnosti — kakošne sitnosti pa?“

„I kuhalnica! zató, ko ga je rada imela, kar pa čudo; kako je bil pa srca dobrega, ta dečko! Tvoj brat, Bog mu daj dobro, zdaj se že gori veseli! — ga ni hotel trpeti pri hiši; je bil tudi enmalo nagajiv časi, saj veš.“

„Ne opravljajve ga nikar, mrtev je — Katra!“

„I no, saj res; štirinajst dni je še le, kar je ranjki v grobu, pa že kar pozabljam na njega. Saj pravim: Bog mu daj luč ne-beško, in mamka Božja naj mu sveti! Pa čaj, Metka, daj, da grem noter; ta fant je lačen ne mara: mu morem kaj vgriznit prinesiti.“

„Oj, ti ubogi moj Tine! Kako sem vesela, ko te vidim!“ nagovori ga naravnost. „Nikoli nisem verjela, da ti boš še kedaj

pri nas! Pa glejte si Rotija no! Kako ste ga vi mogli tako naglo spoznati! Kako je močen zdaj, kak korenjak! Kakošne roke in noge! To je hlapec, — odrine za tri! Koliko si pa služil tam doli?“

Rotiji se je dobro zdelo, ko je videla, kako Katri dopada, in sama ga je veselo gledala; vendar pa je je skoraj enmalo sram, da dekla, tako meni nič tebi nič, obzija od vseh štirih krajev mladega fanta, da-si je vedela, da nič hudega ne misli.

Tine še ni mislil na to, ko je bila Metka že obložila mizo s toliko rečmi, da le kaj.

„I jej vendar in pa pij enmalo!“ sili ga mlada vrtavka, ko je že nekaj časa tamkej za mizo posedel. „Ti nič, ti kar nič ne ješ! Pa si tako daleč prišel!“

„Nikar ne skrbi tolikanj za-me, dekle!“ pravi Tine. „Jaz sem otiščan, da sem tu, kaj drugo!“

„Zdaj pa ti Katra, pojdi, da mi enmalo razkažeš po malnu,“ pravi Tine, ko je bil nekoliko zavžil in vstal izza mize. „Zdi se mi, da bi utegnulo precej zanemarjeno biti: da te kaj prašam.“

In vèn gredé sprašuje jo kakor mož, ki si razumé na vsako reč, ki hoče vse vedeti, kar se tiče gospodarstva.

„Ej Tine,“ zdihne Katra, in jame jokati se „hudo je hudo, da bolj biti ne more, in ne vem, kaj bo, če našej ubožani gospodinji nikdor pomagal ne bo. Tista grda in nesramna mercina jo bo gotovo spravila iz hiše pa s pravdami pripravila ob vse, kar je še njenega.“

„Nikar se ne vekaj, da te bom mogel razumeti,“ odgovori Tine. „Povej mi natanko, kako je! O kom govoriš?“

„Tista grda babnica! Ni jej bilo zadosti, da je ubozega Jerneja s pijančevanjem spravila pod zemljo, zdaj seza še po vsej njegovi zapuščini. Išče, ne vem, več kakor petdeset pravn, pa trdi, da toliko in toliko jej je ranjki pripisal, in, če ima vse prodano biti, da ne odjenja, dokler ne bo poplačana do zadnjega krajcarja. Skoraj vsak dan nam iz kancelije pošilja človeka in stroški rasto, da je groza! Koliko jej je že plačala ta reva Rotija, da bi jo zadovoljila, pa nič ne pomaga; bojim se, da ta brezvestna nadloga in tolika skrb jo pokopljete v grob. Kmalu bo, če se to ne preobrne, da ne bomo ne kruha, ne drv, ne ničesar imeli. Hlapec je šel, ker smo mu že za dve leti zaslužek dolžni. Malen stoji, da skoraj ne bo nobeden več vedel, da smo mleli pri nas. Kobilo so nam prodali in žito že iz kozolca upniki vzeli. Vse, saj pravim, vse bomo zgubili. Ej, Tine, to je revščina, da se Bogu vsmili!“

In začela je iznova jokati se.

„Kaj pa ti, Katra,“ praša Tine, „ti tudi še nisi plačana?“

„Jaz kaj, — kaj jaz? povdarja in se še glasneje veka. — Kaj je to komu mari?“

„To je lepo, vidiš, Katra!“ pravi Tine. „Strezi le tako naprej gospodinja in nikar naj te ne skrbi za druge reči. Pri svojem zdanjem gospodarji sem si toliko prihranil, da bo dovolj, da rešim letošnji pridelek. Kar malen zadeva, te bom tudi prašal kaj; in če družega ni, kakor to, da je zanemarjen, bodo kmalu kamena zropotala. Koj jutri zjutraj mora Nace pohiteti k ljudem, ki so nam dozday vozili v malen, in reči, da smo ga spet zapodili v tek.“

„In pa zdravnika poiskati za Rotijo,“ pristavi dekla.

„To se ve, tudi! Mislim sem že pred, pa naj to noč še počaka, da se vidi, kaj bo. V tem, vidiš, je moja misel taka, da mora zdravnik biti, če ga bolnik po sili tirja. Če pa bolezen ni očitno nevarna, prežene se zmeraj bolje in pred s pomočjo Božjo, kakor z zdravili; zraven je pa še to, da zdravnikov obraz bogatincu pomaga, ko pa je velikrat smrt reveževa. Jaz za trdno upam, da Rotija skoraj ozdravi, ko bo le videla, da se njene reči na bolje obračajo.“

„Pa predno greš noter, Katra, moraš mi še nekaj povedati. Ne boš na vesti tistega imela: bom molčal, kakor mrtev. Saj me menda še poznaš od mladega hmal?“

„O dobro, kako da si molčec! Kaj bi pa rad vedel?“

„Povej mi, kako se ti zdi ta dekla, Metka kali?“

„Te-te menim, presneto brdka. Pa ti vsaj ni že na mislih, da bi jo jemal za ženo? Nekaj bo imela, ta spaka! Brat ima njeno premoženje, kterega se pa ne sme dotekniti, in če si ti — saj vem da si podedoval kje kaj: lahko . . .“

„Najdenec redkokrat doleti kaj tacega,“ pravi Tine, misliti na ženitev imam pa še zmeraj časa dovolj. Kar bi pa rad zvedel o tem dekletu, je to-le: ali je bolja, kakor ranjki brat nje, in, ali je Rotiji več prida, ali več sitnosti, če ta dekla ostane v tej hiši.“

„To pa Bog vé,“ odgovori Katra; „jaz ti ne morem povedati. Dozday se ne sme reči, da bi bila hudobna, ta stvar Božja, pa tudi ne, Bog ve, koliko da bi pameti imela. Samopašna ni, vendar jej je ta dobrosrčna Rotija tolikanj stregla, da jej treba ni bilo, da bi jej bila kazala zobe. Britkosti še ni nikdar trpela in sam Kristeš v nebesih vé, kaj bo enkrat iz nje.“

„Ali je ranjcega rada imela?“

„Posebno ne, razen, kedar jo je s seboj v kako veselo družino jemal in je Rotija opominjevala ga, da se ne spodobi, da bi mlada in poštena dekla tjekaj hodila, kamor je navadno on hodil. — Potlej se je pa ta vrtavka, ki jej je le hodilo po glavi, kako bi norela, to se vé, prilizevala ranjkemu, Rotijo pa časi en malo po strani gledala zato. Zavoljo tega sta Metka in tista nesrečna nadloga naše hiše bolj prijatelji, kakor bi se meni prav zdelo. Reči se pa ne more, da se Metka proti svojej tašči ne-spodobno ali kakor si bodi drugač grdo obnaša.“

„Že dobro, Katra, zdaj dovolj vem. Da ne boš ničesar pravila dekletu, kar sva govorila!“

Kakor je bil Tine pravil Katri, tako se je zgodilo. Druzege dne opoldne so že jeli spet peljati mehove v malen in zvečer so se že vrtela kolesa. Vso kvar in sleherno poškodovanje v malni je bil Tine sam popravil. Potlej je delal zjutraj do dveh in kmalu po štirih je bil že spet na nogah. Tiho, po prstih pride v hišo in ko pri bolnici najde Katro, ki je bila celo noč prečula pri njej, praša jo skrbno, kako se jej zdí. Vtolažena pač po prihodu svojega ljubega prijatelja prespala je bolnica dobro in do malega celo noč.

„Kje je pa ona?“ praša Tine natihóma.

„Dve uri počaki, pa jo boš videl!“

„Bog pomagaj! — Ali Katra, nasloni se zdaj ti enmalo kam in zaspi; bom jaz tukaj počakal dekleta, da jej pokažem, da so tudi, ki, pozneje kakor ona, hodijo spat, pa popred vstajajo. Ta čas pa hočem tudi ranjcega pisma in tista iz kancelije nekoliko pregledati, da vidim, kaj je. Kje pa so?“

„Tù-le v miznici. Čaki, ti svečo prižgem, da boš laglje prebiral. Tisti gospodje, pravijo, ki so po kancelijah, tako grdo čéčkajo, da se ne bere z lepa za njimi.“

Potlej gre res Katra k počitku: ubogala ga je, kakor gospodarja pri hiši. Je že taka: kdor je pravi človek in ima glavo na pravem kraji, zapoveduje povsod in prav se mu daje, kamor-le pride.

Osmo poglavje.

Kakor hitro je bil Tine z Rotijo in Nacetom sam v hiši — fantič je zmeraj pri svojej materi v stanici spal — stopi k postelji, da bi videl, kako da bolnica spi, in prepriča se, da se do kaj bolja vidi, ko takrat, ko je bil prišel. To ga zeló oveseli, ker daje mu upanje, da zdravnika ne bo potreba, ter da jej on sam, tolažé jo, spet k ljubemu zdravju pripomore.

Zdaj jame pregledavati pisma. Kmalu dobí, kaj da goljufna natečnica tirja in koliko potlej Rotiji še ostane. Pripravila je bila ona ranjcega že do malega ob vse, pa tù-le še je trdi, da jej vrh tega še petnajst sto goldinarjev gre. Rotijinega ni bilo čisto nič, kajti ranjki je vse, kar bi ostajalo čez dolg, prepisal na sina Naceta. Pa tudi ta sinov del ni bil kaj velik, ker večidel posestva je že za ranjcega skopnelo, le pohišstvo, travnik in vrt še ni bil v tujih rokah, njive, razen zelnika, pa davno že vse.

„Hvala Bogu!“ misli si Tine. „Jaz premorem vsega skup do pet in dvajset sto. S tem se že dá kaj opraviti. Pa mislim, da še toliko treba ne bo! Najpred se mora vedeti, če je ranjki res toliko zjemal od babe, za kolikor ta dolžna pisma govore. Najbrže pa, da je to po zvijačah spravila iz njega ali kakor si

bodi po kateri drugi goljufiji. Saj vem, kako se pri tacih rečeh rado godi.“

Dve ali tri leta pred svojo smrtjo jel je Jernej, ki je bil v stiskah za denar in zelo zadolžen pri svoji zapeljivki, prodajati po celo nizki ceni svoje imetje. Ves dolg je prenašal na Mano, da bi se tako upnikov odkrižal. Pa tudi tukaj se je prigodilo, kar se tolikrat pri odprodaji manjših delov z grunta godi. Vsi, ki so hiteli tako vredne kosove od grunta po ceni skupovat, bili so sami brez denarja, da niso mogli tega plačevati, kar so po kupčiji spravili na-sé. V tej zadregi so se obračali do Mane, ki je bila bogata. Pogajali so se pismeno ž njo, naj bi ona prevzemala ná-se kup, češ, plačevali bodo njej obresti od denarja, dokler vsega ne splačajo. To je ona, ker je videla, da ni napačno za njo, rada storila in tudi lahko, kajti Jernej je bil njen dolžnik in je moral plesati, kakor mu je ona piskala. Kupci pa so se s tacimi pogodbami vjemali sami v svoje pasti. Je že taka: kmet zadolžen skuša vse, kar le more, da plačuje obresti od dolga, tega pa ne gleda, da bi se izkopal iz zadolženja. In vendar je dolg najpožrešnji davek za kmeta, ker požira obresti, lep denar, pa zastonj!

Tako je zvita baba vlekla obresti za Jernejovo gotovino in ta je trpel — rad ali nerad. Tako daleč babe izvodijo bedastega moža. Pri vsem tem pak je še zapuščino njegovo držala v krempljih, kajti zmotila ga je bila tako daleč, da jej je on stal za poroka, da dolžniki poplačajo.

Ko je bil Tine izvedel vse to, premišljeval je, kako bi prodane dele grunta kolikor mogoče po ceni spravil nazaj na Rotijo, da bi se pri tem nikomur krivica ali škoda ne godila in bi vendar prekanjenki pošteno pod nos dal.

Ta reč ni bila ravno lahka. Pač je premogel dovolj, da bi lahko vse, ko bi na prodaj bilo, pokupil nazaj, in nikdo bi se ne mogel temu braniti. Vrh tega bi bilo s tem tudi gotovo vsa-cemu vstreženo, kajti, zemljišče na pósodbo kupljeno, to je, kakor smo že skazali popred, prava beraška mavha za stare dni. Ali kmet noče, da bi verjel to. To je vedel Tine prav dobro in tega se je najboljše bal.

Tine tedaj preudarja, kako bi napravil kmete, da bi mu vsak svoj kos nazaj poprodali. In to, kar stuhata na zadnje, je, da jim hoče eno resnico nekoliko bolj poudariti, kakor bi si bil sicer upal z dobro vestjo. Poreče jim:

„Kaj menite, da je babnica, ki vas v kleščah ima, res tako bogata, kakor se vidi? Če ste vi njej, ona je pa družim dolžna! In videli boste, necega lepega jutra se bodo upniki tudi pri njej pooglasili in djali: baba, plačaj, kar si dolžna! In njena bajtica in kravica pojdete rakom žvižgat in sama za njimi! Vi pa drugim pridete v pesti, ki vas bodo še vse bolj rukali, kakor ta. Ali vam ni bolje, da to, kar imate, daste za svoj denar Rotiji nazaj?“

Zravno je tudi vsacemu posebej hotel razkazevati, da taka kupčija brez blaga jim več škoduje, kakor koristi. In da bi jih še laglje pridobil za svoj namen, obetal jim bo, da hoče slehernemu nekoliko povrniti odškodovanja za dosihmal plačane obresti. Po tej poti bi dosegel, da bi Rotija spet zadobila pravico do nekdanje lasti, za kar mu je ravno šlo. Da bo s tem kmetov zaupanje do one znižal, zato ga ne peče vest; kaj bi koklja ne smela izdreti peresca jastrobu, ki jej je piščanca opulil?

Bil je že velik dan, ko Metka prileze iz gnezda in skrbno počesana pa lično opravljena stopi v hišo.

„Sej si!“ pravi koj, videvša, da si Tine daje opraviti z Rotijini pismi. „Ti tudi za vsako reč odrineš pri nas. Zdaj melješ, zdaj tešeš, zdaj kuhaš bezgov cvet; vem, da ne dolgo, ko bom videla, da tudi šivaš in predeš . . .“

„Kako pa, zaspanka ti?“ odgovori Tine, dobro vedé, da jezikaje ga tudi od strani pogleduje; „tebe pa še nisem videl ne presti ne šivati. Je že menda prav tako, jeli, da lice glaje ostane?“

„Kaj praviš? bi mi že očital rad? . . . To pa le glej, znam tudi jaz.“

„Če rada, le daj!“

„O, saj pride že čas, fantič moj. Pa kje je Katra, da ti pri bolnici čakaš?“

„To je lepo prašanje! Uboga ženska, petnajst noči, je prečula že, tebi pa ni bilo mari, da bi bila enkrat, dvakrat . . . stregla mesti nje. Spat sem jej rekel, in kar ima opravka do poldne, postorim ga že jaz zraven svojega. Naj le spi, zdelana je, da se je kar opotekala. Drug družemu moramo pomagati!“

„Veš kaj ti,“ pravi dekle precej predrzno, „ti hočeš prav naravnost reči, da jaz samo ná-se mislim, in vse delo drugim prepuščam. Lehka, da je prav, da bi bila tudi jaz morala čuti, ko je bila Katra utrujena. Ali trdila je, da ni, in jaz nisem mislila, da je tašča tako nevarno bolna. Toliko je pa gotovo, da mi ti prilastuješ slabo srce, pa ne vem, od kod. Poznava se od včeraj še le, in ne verjamem, da bi bila že tolikošna prijaznost med nama, da bi ti pravico imel, tako meni ukazovati. Zdiš se mi, da že prav delaš, kakor gospodar pri nas, in vendar . . .“

„Vendar — no, kaj pa še kaj? O le povej, Metka, kaj imaš na jeziku! In vendar, — kaj ne, — vzeli so me enkrat tu-sem iz milosti in odredili? In jaz se ne morem družini prištevat, ko družine nimam nobene. Ker sem najdenec, še li nimam pravice do tega! Ali je že to vse, kar si mi še povedati hotela?“

In med tem, ko jej je Tine tako naravnost pravil njeno misel, gledal jo je tako, da je zarudela nad ušesa; prepričana zdaj, da ima opraviti z ostrim in resnim človekom, ki je pa ob enem

tudi miren in krotak, da se z lepa ne dá razjeziti in motiti, da bi kaj nespametnega govoril.

Ta uboga mladost, ki jej je sicer tako gladko jeziček šel, zboji se ga zdaj nekoliko; vendar ta bojazljivost ni tolika, da bi je ne mikalo vsčč biti temu zalemu fantu, ki jo je tako možato pogledal. S kratka, čuti se nekako razbegano in zmoteno, da dosti ne manjka, da jej solze ne zarosé v očeh. Zatoraj se hitroma obrne od njega proč, da ne bi on ugenil, kako da jej je pri srei.

Ali Tine je dobro vedel, kaj da pomeni to; zatoraj jej reče prijazno:

„O nikar ne misli, da sem jezen zató; in tudi nimam za kaj biti: Jaz ne mislim slabega od tebe; vidim le, da si mlada, in — da je nesreča pri hiši, ki ti, Bog vé kako, do srca ne gre in da moram vendar-le povedati, kar ti gre, in kar da jaz mislim.“

„Kaj pa misliš ti? Le kar povej, da bom koj vedela, ali si prijatelj moj, ali sovražnik!“

„Jaz mislim, da če se truda in skrbi bójiš, ktere smo ljudem dolžni, ki jih ljubimo in ki se jim hudo godi, če se — kaj si daješ še opraviiti tukaj, kaj misliš še na tacega kaj? Mar misli, kako se boš lišpala, misli na svojega fanta, na možitev, pa nikar za zeló temu ne jemlji, ki je mesti tebe tukaj. Če ti je pa res mari, ljuba moja, za usmiljenja vredno taščo, za stričnika ali tudi za deklo, ki bi vse dajala za vas, potlej pa zjutraj vstajaj enmalo prej, strezi bolnico, tolaži Naceta, pomagaj Katri, pa ne poslušaj tiste spačene babe tamkej, ki je najhujši sovražnik tej hiši. Vidiš, to, in nič več!“

„Veseli me, da vem,“ pravi Metka skoraj zaničljivo; „zdaj pa še tako dober bodi in povej, od kod imaš pravico meni zapovedovati, kako da naj se ravnam.“

„A, to še,“ odgovori Tine. „Le stoj! Pravica moja je pravica, ker sem najdenec, in da veš: po milosti bolne gospodinje v to hišo sprejet in tukaj izrejen, po čemer sem dolžan, da ljubim to — pokaže na bolnico — kot mater svojo in da gledam, da jej tudi vsak drug tukaj povrača dobrote njenega srca.“

„Kaj tacega ne morem oporekati,“ odgovori Metka „in spoznam zdaj, da ni boljega za mé, kot da te spoštujem in ti obljubim svojo prijaznost.“

„To mi je ljubo,“ pravi Tine, „daj mi roko na to!“

In on gre proti njej, da bi jej naravnost segel v roke. Ali štimanost prevzame deklo, da ga zavrne: „Ne spodobi se za mlado deklo, da bi fantu dajala roko.“

Tine jo smeja se pusti pa tako, ker vedel je dobro, da to ni resna misel deklíčina, ampak da ga hoče s tem le v oči zbadati.

„Šembraj jo!“ misli si, „težko bo kaj iz téga in midva že ne bova prijatelja, kakor ti misliš.“

Zdaj stopi k postelji, k Rotiji, ki se je bila ravno prebudila, pa prijemši ga za roke rekla:

„Dobro sem spala, sin moj, in sam ljubi Bog mi privošči to veselje, da zdaj ko sem se prebudila, vidim prvega — tebe! Kako je pa to, da Naceta ni pri tebi?“

„Rekel sem mu, naj je še drugim, katerim ni včeraj, pravit šel, da meljemo spet.“

Potlej mu Rotija zagotovi, da se čuti toliko močno, da namerja danes nekoliko vstati. In Metka jej potem pomaga s postelje, ko je bil Tine v malen odšel.

V treh dneh je bila že toliko bolja, da se je mogla s Tinetom o družih zadevah pogovarjati.

„Nič se ne bojte, ljuba mati,“ reče jej Tine; „jaz sem nekoliko pregledal te reči in toliko si umem na-nje, da vem, da vse se bo steklo na dobro. Jaz vam hočem pomagati iz teh homatij, boste videli da! Le pustite me kar porečem, in podpišite, kamor vam pokažem. Vi se hitro ozdravljate, to vidim in to me posihmal več ne skrbi; zato pojdem še danes v mesto po človeka, ki postave pozna. Ne bo zgubljen čas!“

Kakor je rekel, stori in izvé, da dolžna pisma, ktera je bil ranjki Jernej podkrižal, utegnila bi zares izcimiti pravdo; kajti ranjki je v svojej pijanosti brez vsacega preudarka delal križe na vsaki popir, kakor na njivo, ko se obseje. Tine sklene tedaj, ogibati se pravde kolikor mogoče, in kako drugač poravnati te reči. Potreboval je za svoje namere nekoga, in tega kmalu prav po svoji volji tudi najde.

Videl je namreč že tretji dan zapored, da hodi Metka vsaki popoldan tje, kjer stanuje njegova sovražnica. Dekle je zahajala tje, ker tam se je večkrat zbiral mladi svet, ki je njej dopadal. Pri vsem tem je deklica še zmeraj nedolžna in poštena ostala, le to je bilo škoda, da ni vedela: kdor oglje prijema, da se omaže. Rotija ni vedela za deklíčino vasovanje, kajti menila jo je pri ovcah na paši; dekla se pa dalje ni brigala za take reči.

Tine edini je hitroma spazil jo, pa s početka molčal doma, kajti porabil je to za svoje namene, kakor bomo brž slišali.

Četrty dan se Tine skrivaj postavi na pot, kjer je Metka mimo hodila. In res ne dolgo, pa pride.

„Kam pa greš Metka?“ nagovori jo. „Ali smem jaz malo s teboj?“

Metka prestrašena obstoji in zarudi. Imela je slabo vest. V naglici ne vé, kaj bi odgovorila, in ker se jej zdi, kakor da Tine že zna za njeno pot, ne upa si tajiti, da je namenjena kàm, ampak v svojej jezici reče:

„Kaj pa komu mari za moja pota! Ne potrebujem nobe-nega sè sabo; sama znam kamor čem. — In pa še kaj bi ljudje rekli, ko bi me videli, da sama pohajam tù-le s fantom, ki ni ženin moj?“

„To je pač res,“ pravi Tine, „posebno, ko tvoje prijateljice tukaj ni. Pred njenimi očmi, jeli, si že v tacih rečeh bolj brez skrbi. Saj greš k njej, to se vé, da se po vrtu pri njej enmalo posprehodiš s svojimi ženini. To nič ne dé, in da ti nisem nadležen, hočem tukaj nekaj besedi spregovoriti s teboj; ker nekaj posebnega imam. Poslušaj me! Saj si pridna dekle in vem, da ljubiš svojo taščo Rotijo. V stiskah je, to sama lahko vidiš in stavim, da tudi ti bi jo rada rešila iz njih. Kaj ne?“

„Če gre zató, te poslušam,“ pravi Metka; „ker to je pač res.“

„No ljuba moja,“ pravi Tine, „ti zamoreš danes svojej tašči zeló zeló vstreči. Ker ste si z Mano dobri prijateljici, lahka narediš, da se ona pobota z nami. Ona hoče dve reči, pa čisto nemogoči, namreč: ranjcega zapuščino za poroštvo, da se jej poplača vse, kar je ranjki prodal, da bi njej plačal svoj dolg; in drugič, da se jej poplačajo dolžna pisma, ktera je tudi ranjki podkrižal. Naj to malenkost te zapuščine še tako rešeta, prignala ne bo, da bi se tisto pokazalo, kar že v rešetu ni. — Skusi jej dopovedati, da, če poroštva ne tirja od nas, jej dolžna pisma že poplačamo; da pa, če nam ne dovolji, da se znebimo enega dolga, ne bomo jej mogli niti družega plačati, in ona nam bo prizadevala le stroške, da po polnem ubožamo in bo sama v nevarnosti, da vse izgubi.“

„To se tudi meni tako zdi,“ pravi Metka, „in če prav nimam glave za take reči, to vendar razumem. In če jo morebiti res dobóm na svojo plat, Tine, kaj bi bilo potlej bolje za mojo taščo: ali, da se dolžna pisma poplačajo, ali, da se tistega poroštva znebi?“

„Pisma splačati, to bi bilo najbolje, če tudi proti vsaki pravici. Da taka dolžna pisma ne veljajo, dalo bi se spričati in pravdati; pa pravdanje požira denar, tega pa ni pri hiši in ga prav brž še ne bo. Naj pograbi tedaj Mana to, kar ostaja tvojej tašči, po pravdanji, ali, da se jej plača natvezeni dolg, to je za Rotijo vse en kup; nasproti je pa za Mano desetkrat boljše, da kar brez vsacega pravdanja denar vtakne v mošnjo. Če je že taka, da Rotija nič nima, dá koj danes rajši vse, kar še premore, kakor bi potlej vse svoje življenje tičala v dolgeh; da Jernejevi kupci ne morejo plačati, to Mana sama dobro vé; in zató bo enkrat prisiljena, da tiste lastije spravi na sé. In tega se gotovo ne bo branila, ker njive, za ktere poteza obresti, dobila bo zboljšane. Zató se tedaj Mani najmenj treba ni bati, da nam poroštvo pregleda, pa si tako zagotovi poplačilo svojih dolžnih pisem.“

„Jaz hočem skusiti, kakor si rekel,“ pravi dekle, „in če mi spodleti, me nikoli več ne poglej!“

„Bog ti daj srečo, da dobro opraviš!“ voščí jej Tine vračevaje se nazaj.

Deveto poglavje.

Ko je Mana zaslišala dekličino sporočilo, sklenila je, da natančno preudari to reč, da se pa nikakor pre nagliti noče. Rotija jej je bila trn v peti; zato je zdaj le vesela, da se jej ponuja priložnost, ko bo mogla nagajati jej.

Metka tedaj tak odgovor prinese, da Tine koj spozna, da ga Mana hoče s praznim besedovanjem pitati. Ali on, tudi premeten, kakor je bil, spregleda naenkrat, kaj mu je storiti na to.

Drugi dan, ko se Metka spet pripravna za odhod, stopi pred njo, pa jo tako-le nagovori:

„Danes ne smeš tjekaj. Rotija, ki je zvedela za tvoja pota, se strašno pritožuje in pravi, da tega nikakor ne more trpeti, da bi poštena deklica med slabo družino zahajala, da raje sama vse zgubi, kakor pa da bi ti svoje poštenje; s kratka, dokler si ti pod njeno streho in varstvom, moraš to vasovanje že opustiti, če ne z lepa, pa z grda.“

In Metka se raztegoti, da jej kakor žrjavica zatlé lica. „Kaj sem otrok“ ugovarja, „da bi se še zmeraj Rotiji za pas morala držati? Pa, da — da bi jaz svoje poštenje zgubila? Le povej jej, če češ, da trdno stoji, kakor njeno, ali pa še trdneje i. t. d.“

„Nič, nič, ljuba moja,“ pravi Tine, „tudi jaz toliko rečem, da dobrega, nič ne slišiš tam niti ne vidiš. Zdi se mi pa, da Metka ti le enmalo prerada tjekaj zahajaš. To nič dobrega ne kaže, kar si Mani povedala, to vé, in če se na vse to ne poda, podati se noče. Ti mi pa ne hodi tjekaj nič več, če ne, tudi jaz porečem, kakor Rotija, da hodiš iz namenov.“

„Kaj, ti boš meni zapovedoval? Te je še premalo v hlačah! In če Rotija praša po meni, le povej jej, da sem pri Mani, in če ti prideš po mé, glej, kako boš sprejet.“ Rekoč hiti kar naprej.

Tine je bil tako gotov, da po takošni poti doseže svoj zeleni namen, da gre že drugi dan obiskat gosp. fajmoštra in sprejet svoj pri njem založeni denar.

Ni še preteklo teden dni, ko se Mana že jame glasiti. Vsem kupcem ranjcega Jerneja lasti pošlje povelje, naj poplačajo vsak svoj dolg; pa noben ga ne more, in mlinarica Rotija je v nevarnosti, da boče ona mogla poplačevati za-nje.

Ko tedaj zasliši o teh rečeh, prestraši se, ker Tine jej še ni bil razodel svojega početja.

„Le mirni bodite,“ pravi jej tedaj, pustite, naj se stekó te reči, kakor morejo. Vi se hudega nadejate, ali lejte, le vaše rešenje bo to; kajti ko poplačate Mano, pride vsa dedšina vašega sina spet vam v roke.“

„Ali s čim plačati, moj sin? Denarja ni.“

„Tukaj je v mojem žepu. Vaš je.“

Rotija se je tega močno branila; ali Tine si po svoji navadi nikakor ne dá ugovarjati. Hiti v kancelijo, pa založi tamkej v Rotijinemu imenu denar! in Mana je rada ali nerada poplačana do zadnjega vinarja. Izgled pa je to dovolj jasen, kam pregrešno znanje človeka zapelje.

Deseto poglavje.

Mlinarica Rotija je bila v tem času popolno ozdravela in zadobila svojo poprejšnjo krepost. Zaupanje v dobrotljivega Boga, dobra postrežba in rešitev iz hudih stisk in pomankovanja, to so poglavitne reči, ki jej kmalu spet pripomorejo do ljubega zdravja. Za ti zadnji dobroti pak se je imela le Tinetu zahvaljevati; njemu je za Bogom največa dolžnica. To je jasno zpoznavala in mu tudi pri sleherni priložnosti očitno izrekala, kakor tudi zagotavljala, da mu s časom, kolikor mogoče povrniti hoče njegova blagodušna prizadevanja.

Necega popoldneva, ko pride Tine iz malna proti veži, kjer je Rotija na pragu volno prela, nagovori ga ta in pravi:

„Tine, delj časa imam že nekaj na srcu, kar bi ti rada povedala. Zdaj-le sva sama, sedi k meni, in obljubi mi, da mi boš v vsem, kar te hočem prašati, odkritosrčen kakor na spo-vedi. Nekaj je, kar bi zelo rada izvedela od tebe.“

Tine se nikomur ni raje, kakor z Rotijo, pogovarjal; toraj je tudi zdaj z veseljem pripravljen poslušati jo. Reče jej:

„Verjemite mi, da jaz bi najmanje skrivnosti ne mogel imeti pred vami, kakor pred Bogom ne. No, kaj bi pa radi?“

„Tine,“ pravi mu ona, „ti si že zdaj eno in dvajset let star in lahko gledaš, da si sam napraviš kako gospodarstvo. Ali nimaš nič zoper to?“

„Ne, ne, jaz zoper vaše misli nikoli nisem imel nič“ pravi Tine in znatna rdečica mu prihaja na lice. „Pa kaj dalje, le govorite!“

„No vidiš, pričakovala sem, da porečeš tako, in s tem si mi vstregel. Tvoja misel je bila že zdavnej tudi moja; ali hotela sem le poprej vedeti še, ali ti bo tista oseba sama od sebe pokazala toliko prijaznosti, kolikor jo je treba za . . . No kaj me tako čudno pogleduješ? Kaj ne govorim odkrito dovolj? Pa, saj te poznam, kako si boječ; že vidim, da moram jaz začeti vse in doganjati. No lej, ta revica je bila celo jutro vsa poparjena, ker si jo sinoči nekoliko obiral. Morda zdaj misli, da je ne ljubiš. Jaz pa dobro vem, da jo, in da jo le zato časi pa časi nekoliko pokregaš zavoljo nekterih napečnih malenkosti, ker jo štimaš. Tega nikar, Tine. Ona je mlada, je brdka, kar je res enmalo nevarno za njo; pa naj te enkrat ljubi iz celega srca, bo tudi pametneja, kakoršno si sam želiš.“

„Jaz bi le vedel rad, o kateri govorite, ljuba Rotija,“ pravi Tine nekoliko nevšečen, „ker jaz vas ne zastopim.“

„Kaj res? Ti ne veš? Ali se mi sanja, ali hočeš, da je to le skrivnost tvoja?“

„Jaz skrivnost pred vami?“ — pravi Tine in prime Rotijo za roke. Vé ne sicer, kaj bi jej odgovarjal, ali pri srcu mu je tako bridko, da bi moral skoraj jokati se, pa tudi, kakor bi se moral jeziti, kakor bi se mu v glavi vrtelo in vse to na en mah.

„No vidiš, ljubi moj!“ pravi Rotija, kako te nekaj teži. Ali to ne kaže še bolj, da jo le rad imaš, pa da ne gre tako, kakor bi ti všeč bilo. Toda meni verjemi: Metka je dobra duša, ima tudi nekaj na srci in če jej odkritosrčno poveš, kar misliš, pové ti nazaj, da le na té misli.“

Tine se vzdigne, gre molčé proč, pohodi nekoliko po dvorišči in se spet vrne rekoč:

„Jaz se le čudim, da vam take reči zaidejo v glavo. Jaz na kaj takega še nikoli mislil nisem pa tudi dobro vem, da Metki nisem všeč, kakor to, da me ne spoštuje.“

„Pojdi, pojdi“, pravi Rotija; „to le nagajivost iz tebe govori, ljubi moj! Dekle je vsa neumna na tebe, pa to je sreča njena, Tine, da ima pravo pamet, da ima le tebe rada, pa ne kterega družega tistih postopačev, ki vohajo okoli Mane. In kako bom jaz vesela, ko boš ti nje mož, ko jo imam, kakor hčer svojo. Zmeraj boš zraven mene živel, da ti bom laglje kaj povračevala, kar si storil za mé. Za vaju bom delala, vajine otroke pestovala in varovala.“

„Molčite molčite! prosim vas lepo,“ pravi Tine. „Ne govorite mi nikoli več o njej. Prisegel bi vam pri vsem, kar imam, da v tem, kar vi mislite, jo toliko rad imam, kakor Katro, in da bi nesreča bila za njo, ako bi mislila ná-me, ker to je zastonj!“

„Saj pravim, gola nagajivost govori iz tebe, Tine,“ pravi mu Rotija pa ga strese za rame, kakor da hoče resnico pritresti iz njega. Tine pa se umakne in prvikrat zdaj reče jej precej nevoljno:

„Rotija, vi me celó krivo sodite. Pravim vam, da ta dekle ne mara za mé. Ko bi tega ne bil prepričan, ne bi govoril. Pa vi le še morete verjeti, da jo jaz ljubim, kali? Pojdite, vi sami me ne ljubite, ko mi nočete verjeti.“

In zelo žalosten gre proč proti studencu pa malo, da se ne joka.

Še bolj, kakor Tine, ginjena je Rotija in že hoče za njim, da bi ga pogovarjala in tolažila; ali v tistem trenutji stopi Metka pred njo pa jej jame pripovedovati o ženinu, ki se hoče skoraj oglasiti za njo.

Ko Rotija čuje njegovo ime, ostrmi, kajti kolikor ga je poznala po imenu, bilo ga ni veliko prida človeka.

„Ta se ne spodobi za te,“ pravi jej, „on je tudi, kakor pravijo, preneumen in ti imaš toliko pameti, da ne boš hotela pokorna biti možu, ki je pa nima prave.“

In začne jej v misel jemati Tineta. Ali hitro in z jezico jo dekle popade za besedo, češ, kdor najdenca ljubi, naj jih le obdrži za svoj kratek čas. Ona pak je in hoče ostati poštena dekle, je samosvojna in vzeti če moža, kterega si sama izvoli. Nobeden je ne more ovirate o tem.

Da je Metka v tem trenutju tako naravnost in določno govorila zoper Tineta, to je imelo svoj poseben izvir. Metki je bil Tine že delj časa sèm na vso moč všeč, kerga je dobro poznala, da je prav čeden fant, pošten, dobrega srca proti vsacemu in ročen pri slehernem delu, da je človek, ki bi za tistega, kterega ljubi, dal zadnjo kapljico krvi. Vrh tega si je še tudi mislila, da utegnejo njegovi stariši, Bog vé kakošnega stanú biti, ker drugač si ni mogla misliti, od kod bi toliko denarjev dobival, da meni nič tebi nič, Rotiji pomaga iz tolike dnuarstvene stiske. Vse to je pripomoglo, da ga je v srcu že davno izvolila za svojega, in da je toliko bolj skušala pridobiti si njegovo ljubezen, kolikor mrzleje se je on obnašal proti njej.

Necega dne tedaj tudi svojej prijateljici Mani razkrije svoje srce. Bilo je to na paši, kamor jo je prišla ta obiskat. Po naključju pa je ravno Tine tamkej mimo prišel in ker je slišal imenovati svoje ime, stopi skrivaj za bližnji grm, da sliši, kako pač ga boste ti dve opravljavki vlekli čez zobe.

„Pojdi, grdobó!“ zadere se Mana; „ti! pa bi tacega človeka, najdenca, ki nima nobenega imena, jemala v zakon! Duša uboga, mene bi bilo sram! Zraven tega pa še za nekaj družega iz tega zakona ne more nič biti. Kaj ne čutiš — Rotija ga rada ima: tako gotovo, kakor je Bog v nebesih.“

„Kolikrat si mi že pravila to; ali jaz tega vendar ne morem verjeti: Rotija je pri letih . . .“

„Nič ne misli, Metka! pri letih še zmeraj, ko še ni zamujeno za take reči: pri tridesetih, več ne! Ta fantalin je bil pa še smrkovec, ko ga je že ranjki tvoj brat zalezal, da je preveč prijazno po kotih z Rotijo kramljaril. Zató ga je tudi otokel in s podajalnikom spodil iz hiše. Zató, če si pametna in si daš kaj dopovedati, ne meni se za tega pritepuha, in pa tistega vzemi, ki ti ga jaz nasvetujem. In pa koj, če ne bodo ljudje s prstom kazali za teboj in djali: Ta ga tudi ima!“ —

Tiste prazne besede Metkine so Rotijo ki ni nič vedela o vsem tem, bridko zapekle v srce in morala si je priznati, da ta dekle pač ne kaže hvaležnega srca proti njej in da je ne ljubi. Noče me ubogati, si misli, ko je vendar-le meni njen blagor na mari, ko le njene sreče želim pa jo odvracujem od tega, česar se pa gotovo kmalu sama pokesá. Pač da slabe svete posluša in nobeden drug, kakor ta nesrečna Mana, ki zmeraj zdražbe in needinost spravlja v našo družino, jo je zapeljala. Tega pač nisem zaslužila jaz; pa udam se v Božjo voljo. Sreča le pa je za Tineta, da to pred in bolje sprevidi, kakor jaz reva. Koliko vendar bi trpel s tako ženo!“

In gre ga iskat, da bi mu razodela svoje misli. Najde ga na studenci, kjer je vès žalosten sedel globoko v-sé utopljen. Bil je v hudih stiskah sam sabo, da v tacih še v vse svoje žive dni ne. Spomin na pogovor, ktereга je ravnoker imel z Rotijo, domišlja ga na ravno tisto opravljjanje, katero je undan oprèžal izza grma. Hudo ga je sram tega, česar ga je bila pohujšljiva babnica napram Rotiji dolžila in strašno ga boli misel, da to, kar je on svojej dragi prijateljici Rotiji, katero je vsikdar tako pobožno ljubil, storil le iz najčistejih namenov — da pa to hudobni jeziki tako nesramno obrekujejo.

„Moj Bog, moj Bog!“ zdihuje, „kako da mora kateri človek tako hudoben biti na svetu! Da, še to dekle, to Metko, ki bi jo imela svariti in skrbeti za ohranitev njene nedolžnosti, pa še to tako grdo pači! Tako pa bodo tudi drugi, ki imajo raje ušesa za hudo kakor za dobro, verjeli tej natolecvalki in menili, da se jaz in Rotija ljubiva iz take navadne in pregrešne ljubezni.“

Po tem začne mučen Tine izpraševati svojo vest, ali ni morebiti sam kriv, da ga Mana more tako grdo soditi. Pa kakor tudi se izprašuje, ne najde vendar čisto ničesar, kar bi mu v tem obziru očitala vest.

In v tem, ko tako premišljuje, reče si čez nekaj časa:

„I no, pa ko bi se tudi moja prijaznost spremenila v ljubezen, kaj bi bilo to taka pregreha pred Bogom? Udova je zdaj in na prosto ima, da se spet lahko omoži. Jaz sem njej in njenej hiši idajal precéj svojega premoženja; vendar mi še zmeraj toliko ostaja, da bi jej ne prinesel praznih rok in tudi njenemu otroku bi to nobena škoda ne bila. Ta želja ne bi bila od moje strani nobena častilakomnost, in nikdo bi Rotije ne mogel pregovoriti, češ, da jo ljubim iz samopašnosti. Res je, da sem najdenec; ali ona ne gleda na to. Skazovala mi je toliko časa, kaj pravim, zmeraj najvikšo prijaznost, in moglo bi se tedaj morebiti zgoditi, da bi me še drugače ljubila. Vidim že, da me njeni sovražniki primorajo, da jo moram zapustiti, če je ne vzamem v zakon; ali raje umrjem, kakor da bi jo še enkrat zapuščal. Po vrhi tega pa me tudi še potrebuje, in zanikarno bi bilo od mene, da bi zdaj, ko ima še toliko skrbi, hodil od nje proč. Saj premorem še vendar lep gotov denar in trdne roke, da lahko delam za njo. Da, vse, kar je mojega, to je tudi njeno, in skusiti hočem, da si to tudi pred Bogom in svetom razdeliva med seboj. Še posebno zavoljo tega fanta ne sme Rotija svojega dobrega imena zgubiti; in to ne pojde drugač, kakor z možitvijo. Kako je vendar to, da še dosihmal nikoli nisem mislil na to? Da me je moral ta strupeni jezik še le spomniti tega? Zaupal sem vsakemu preveč, Rotija je pa drugim tolikanj dobra, da jej še mari ni za tó, ko zavoljo družih trpi. Gotovo, sama božja volja nas napeljava na vse dobro, in ko mi ta babnica škodovati misli, mi ravno vstreza, ko me le-te imenitne dolžnosti spominja.“

To so bile njegove misli, iz katerih ga k njemu stopivša Rotija predrami. Misleča, da vendar-le zavoljo Metke žaluje, pogovarja ga kakor le more, da bi ga potolažila. Toda, bolj ko si prizadeva bolj ga zbada, ker on iz njenih besedi le posnema, da ona razumeti neče njegovih pravih namér ter da mu ne more posvetiti svojega srca.

Zvečer, ko je Nace zaspal, ostane Tine pri Rotiji, da bi poskusil nekoliko razodeti se jej. Začne pa s tem, da pravi, da je ona Metki za nápotje; da je sam na svoja ušesa slišal to od prijateljice njene, Mane, ko je grdo in lažnjivo Metki pomagala opravljati Rotijo.

„I za Božjo voljo, kaj pa vé kdo zoper mene?“ pravi Rotija kratko. „Kako-le bi bila jaz tej priprosti Metki za nápotje? Ti se pač motiš, Tine; na kaj družega ste šli, brž ko ne zavoljo denarja kaj, pa bova že izvedela. Ali jaz za nápotje njej, to ni mogoče: nisem več pri tistih letih, da bi tako mlado rdečico mogla spodrivati. Jaz sem pri tridesetih in to je za žensko na kmetih, kjer toliko trpi, starost, da se lahko tvoja mati zdim. Saj Bog vé, da sem ti le, kakor sinu svojemu. Ne, ne, Tine, nikar ne verjemi: ona tako slabo ne misli; ali mi vsaj nikar tega ne pravi. Mene bi bilo preveč sram in prebridko za me.“

„Pa vendar,“ pravi Tine nadalje in si s komolcem zakrije obraz, da bi ga Rotija ne videla, „vendar je tudi ranjki Jernej imel tako slabo misel, ko je tiščal, da sem moral iz hiše.“

„Ti si izvedel to, Tine? Od kod? Jaz ti nisem povedala, pa bi ti tudi nikoli ne bila. Če ti je Katra storila, ni prav. Toda nikar ne misliva nič na to, pa odpustiva ranjcemu. Vsega tega kriva je bila Mana. Ali zdaj tej hudobni ženski ne morem več biti na poti, ker nimam nobenega moža več. Stara sem in grda, pa to me nič ne boli, da imam le pravico, da me moji spoštujejo, in da ravnam s teboj, kakor sè sinom svojim, da ti pomagam iskati mlade, brke in dobre ženice, ki bode rada živela pri meni, pa kakor mater svojo ljubila me. Vidiš Tine, le-to bi bi jaz iz vsega srca si želela in taka dekle se že dobi. Le molči; toliko huje za Metko, ko se sreči ustavlja, h kateri jej jaz hočem pomagati. Pojdi zdaj spat, pa nikar ne bodi tožljiv. Ko bi mogla misliti, da sem jaz spotika pri tvojej ženitvi, koj bi hotela, da moraš od nas proč.“

Tine, ko je tako poslušal, zdelo se mu je, da jej mora v vsem pritrjevati, tako navajen je bil verjeti vse, kar je ona govorila. Tedaj vstane, vošči jej lahko noč in segaje jej v roke pade mu prvokrat v njegovem življenju v glavo, da se jej pozorneje v lice ozre, češ, ali je res grda in stara. V resnici pak je bila, vsled svojega zmernega življenja še prav čedna ženska, ki je sama sebe napak sodila.

In Tinetu še le pa se prav mlada in zala zdi in srce mu utripa, kakor bi bil vrh najstrmejšega klanca dospel, ko pride v malen. Vse svoje življenje je goreče ljubil to svojo dobrotnico,

in nocoj — čuti, da jo še vse bolj in drugač ljubi, kakor jo je ljubil dosihmal.

Enajsto poglavje.

Posihmal je bil najdenec neizrekljivo tožljiv. Delal je za štiri, pa ni imel veselja niti pokoja, in Rotija ni mogla izpraviti iz njega, kaj da mu je. Naj se je še tako priverjal, da ne mara za Metko: Rotija mu tega ni hotela verjeti, in vendar tudi ni nahajala nobene druge reči, ki bi bila kriva njegove pobitosti. Njo samo je bolelo, ko ga je videla trpeti, pa imela ni njegovega zaupanja. Prav čudila se je, kako da mora ta mladi človek tako trdovraten biti v svojej britkosti in vendar tudi tako ponosen.

Ali ker ni bila kaka sitnica, sklene, da izpraševaje o teh rečeh noče ga nič več nadlegovati. Tine pak jej služi in pomaga zmeraj še srčno in pošteno, kakor poprej. Kakor vsaki čas, dela jej tudi zdaj rad družčino, vendar pogovarja se ž njo nekoliko drugač. Nekako zmotnega se je kazal zraven nje.

Med tem časom so hiteli pripravljati Metkino ženitovanje in že se je poroke dan odločil, tisti, kterege bi nehala Metka žalovati po svojem ranjcem bratu.

Rotija je v velicih skrbah pričakovala poroke dan, kajti bala se je, da bi Tine utegnil znoreti. Bilo jej je zategadelj na mislih, da bi ga za nekaj časa poslala k njegovemu prejšnjemu gospodarju nazaj, da bi se ondi nekoliko raztresel. Toda Tine privoli na to: da bi tudi Metka ne verjela, česar si Rotija ni dala izgovoriti. Kaže se zatorej proti nevesti celo veselega in kedarkoli, vselej prijazno govori tudi z ženinom njenim. Vsakako pa tudi on hoče priča biti njune poroke in ženitovanja, in ker ga je očitno veselilo, da bode dekle kmalu iz hiše, mogel ni tedaj nihče misliti, da bi jo bil res kedaj ljubil. Celo Rotija jame verjeti, da se pomiruje. Ljubo se poslovi od Metke, ali ta zavoljo najdenca precej jezna na njo, zapusti jo predrzno in brez kacega pomilovanja. Rotija jej tudi tega, čeravno jo je zelo zbolelo v srce, ne zameri, marveč jo v molitvah Bogu priporoča.

Dober teden pozneje Tine naenkrat naznani, da ima opravilo pri svojem starem gospodarji, ter da pojde za nekaj dni tje. Rotija je tem-bolj te novice vesela, češ, to mu bo dobro délo, ker menila je kar, da on s toliko silo zatira svojo notranjo boleost, da boleha od tega.

In Tinetu je res zmeraj tesneje prihajalo pri srcu. Njemu je le Rotija neprenehoma plavala pred očmi. Sicer jo je ljubil vse svoje žive dni in mislil na njo; ali dosihmal mu je bila ta misel veselje le in tolažba, posle tega časa pa nesreča in skoraj obup. Dokler mu je zadostovalo, da jej je sin bil in prijatelj, želel si nič boljega ni na zemlji. Ko je pa ljubezen drugam obrnila njegove misli, postal je nesrečen. Menil je kar, da njene čuti se nikoli ne bodo predrugačile, kakor njegove ne; da je premlad, da ga je

ta ženska poznala premajhnega še in da jej je že preveč truda in skrbi prizadel, da bi se mogla v prihodnje ponašati ž njim. S kratka, menil je, da mu je nedosegljiva in da le sama o sebi tako zaničljivo govori, da bi s tem zadušila njegove mogoče naklepe, ktere je utegnila spregledovati.

Takrat ste Mana in Metka in njuna tovarišija jeli iznova obrekovati Rotijo zavoljo njega, radi česar se je Tine še bolj bal, češ, da tudi ona skoraj pozve le-te marnje, pa si poželi njega od sebe. Ali vedel je, kako blagodušno srce da ima; da bo toraj raje iznova krivico prestajala, kot mu velela od hiše. V teh stiskah in nadlogah pride mu na misel, da je najbolje, če gre in praša gosp. fajmoštra, ki je bil prav pravičen in bogaboječ mož, kaj mu oni svetovajo na vse to.

Gospoda fajmoštra pa ravno ni bilo doma, ko se Tine oglasi pri njih; tedaj gre tačas, da se povrnejo, obiskat svojega poprejšnjega gospodarja, pri katerem tudi tri dni v gostéh ostane, kakor ga je bil mlinar preprosil.

Mlinar je bil še zmeraj tisti postrežljivi, prijazni in dobrodejni mož, kot nekda, in hči njegova se je ravno imela z imenitnim gospodarjem v tamošnjem okraji omožiti, kteremu ravno tolikanj ni bila udana, pa ga je vendar sebi na srečo čislala in spoštovala, kakor je vreden bil. Tine zamore tedaj brez kacih posebnih ovinov naravnost govoriti ž njo, in ker je bila nedelja družega dne, pripové jej s polnim zaupanjem, iz koliko sitnosti da je pripomogel v tem času mlinarici Rotiji.

Bistrooka Reza pa hitroma vgane, da čuti Tine nekaj večo prijaznost do Rotije, kolikor je samo pripoznava. Prime ga za roke ter pravi:

„Tine, nikar mi nič ne zamolči! Jaz sem se zdaj spametovala in ne sramujem se ti priznati, da sem nekda veliko bolj mislila ná-te, kakor ti ná-me. Ali ti me nisi hotel voditi za nos; obnašal si se odkritosrčno do mene. Zavoljo tega in zató, ker ostaneš tolikanj zvest ženi, ki si jo nad vse druge ljubil, ki jo še ljubiš, in ki je res vredna tolike tvoje ljubezni, spoštujem te še bolj. Da mi pa to še raje verjameš, povem ti še nekaj, kar ti gotovo sam najbolje veš, pa tajiš. Vidiš, jaz menim, da ti ljubiš Rotijo — ne samo kakor mater, ampak tudi kakor mlado čedno vdovico, ki bi jo rad vzel za ženo“.

„O!“ pritegne Tine in kri mu šine v lice, „ljubim jo, kakor mater svojo in čutim na vse svoje srce, kako da jo spoštujem“.

„To je vse res“, odgovori Reza; „toda ti jo ljubiš na dvoje: eno ti berem iz obraza, eno pa beseda tvoja razodeva. — No, Tine! ti si le ne upaš jej povedati to, kakor tudi meni ne, in morda še ne veš, ali ti ona tudi na oboje povrača ljubezen“.

Reza se v teh besedah Tinetu pokaže tolikanj krotko in pametno pa tako prijazno, da si on ne upa, da bi kaj tajil. Prime

jo za roko in jej zagotovi, da ona se mu zdi, kakor sestra, ter da je edina na svetu, kterej si upa razodeti svojo skrivnost.

Reza ga potem več stvari poizpraša in on jej o vsem odkritosrčno odgovarja. Potlej mu prijazno reče:

„Prijatelj moj, Tine! zdaj te poznam in tvoje zadeve. Ne morem sicer vedeti, kaj Rotija misli o tem; ali sprevidim pa, da ti bi še deset let služil pri njej, da bi jej ne povedal, kje da te čevelj tišči. No, le pusti, naj bom jaz pozvedela to. Le čakaj, pojdem jaz in oče jutri s teboj, češ, da se seznanimo ž njo, ki je izredila našega prijatelja Tineta. Ti greš potlej očetu malna razkazevat, jaz pak čem z Rotijo govoriti. Domislila si ne bo, kaj imam v mislih, ker s prva jo hočem tako bolj od strani poprijemati, potlej pa, ko bom njenega privoljenja zagotovljena, sporočim ga tudi koj tebi.

Tine bi bil padel na kolena pred njo, tako hvaležnega se jej čuti. Koj družega dne se vsi trije podajo na pot.

Ravno je solnce zahajalo, ko je Tine prihajal domu; ker pohitel je nekoliko naprej, da bi prihajoča gosta napovedal. Potoma ga je bila ploha vjela; ali ni se zmenil za-tó, ker obetana postrežljivost mlinarjeve hčere ga je navdajala s sladkim upanjem, in laglje mu je srce, kot unkrat, ko je odhajal. Brezštevilne kaplje so visele po grmovjih in senice so na vse grlo žvrgolele v zalem odsevu večernega zora. Tinetu se srce radosti smeja. Domišlja se časov, ko je bil še čisto majhen fantič in je vesel in brez skrbi mozgal po travnicah in žvižgal tičem vse viže, da jih je vabil. V bukovji kukovica zakuka, enkrat, dvakrat . . . devetkrat našteje: to srečo pomeni.

Rotija ga ni tako skoraj pričakovala nazaj. Bala se je celó, da morda nič več ne pride. Ko ga tedaj nenadoma zagleda, hiti mu naproti pa ga zviškoma objame, da najdenec ves začuden zarudi. Brž jej naznani, kdo da prihaja obiskovat je in da bi si Rotija kako ne domislila njegovih namenov, pravi, da bode mlinar morda tù v obližji kako hišo kupoval.

Rotija tedaj hiti v hišo, da pripravi gostom postrežbe.

Mlinarjeva hči gre naravnost v vežo, oče pak žene konja v hlev. Ženski ste v tistem trenutji, ko se zagledate, najbolji prijateljici. Sezete si v roke, kmalu tudi se objamete, kakor nekako iz ljubezni do Tineta, ki ga obe čislata, pa govorite ena z drugo, kakor Bog vé od kedaj da bi se bili že poznali.

Mlinarjevi hčeri pa vendar-le nekako bridko prihaja, ko vidi, kako srčno da on, ki ga sama zmeraj še majčkino ljubi, ljubi le to Rotijo; vendar tolaži se s tem, da sè svojim posredovanjem dobro delo doprinese.

Rotija, videvša, kako priljubljiva in priljudna da je ta dekle, meni, češ, Tine jo je pač gotovo ljubil pa si zdaj pozelel k njej, da bi jej to v pričo sporočil; pa tudi ona ni tej svojej prijateljici zato nevoščljiva, ker pač nikoli ni drugač še mislila na Tineta, kakor da jej je otrok.

Ali zvečer, ko je oče mlinar, kterega je bilo potovanje nekoliko otrudilo odtegnil v postelj, pelje njegova hči Rotija vèn, ko je bila Tinetu že popred naročila, naj od daleč gleda, kedaj bo ona predpas spustila s strani na tla, pa takrat prihiti k njima.

Tedaj jej od kraja do konca in tako ročno vse sporoči, da Rotija ni ne časa imela niti ne vedela, ali bi mogla kako ugovarjati kaj.

Bolj ko se jej te stvari razjasnujejo, bolj se čudi. S prva meni iz deklíčinega naročevanja posnemati nov dokaz le, kako dobro srce da ima Tine, ki hoče s tem vsemu opravljanju konec storiti ter njej koristiti za vse žive dni. In hoče se ga braniti, češ, mlademu možu bi vest ne pripuščala, da bi žensko jemal, ki je stareja od njega; kesal bi se tega kasneje, in zvest bi jej ne bil, ker bi se je prekmalu naveličal. Ali Reza jej zagotovi, da Tine jo tolikanj ljubi, da to ga stane mirú in zdravja njegovega.

Tega Rotija kar ne more verjeti, kajti živela je zmeraj tako tiho in samo zá-se, lišpala se nikoli ni, češ, da si toraj nikakor le misliti ne more, kako bi jo še kdo mogel pozeleti v zakon.

„I“, reče Reza, „ko vam pravim, kako da ste mu všeč, pa le nočete verjeti, zdi se mi kar, da vam ni veliko na tem, ali je srečen ali ne“.

„Tega nikar ne pravi, ljuba moja“, odgovori Rotija, „jaz ga ljubim tako, morda še bolj, kakor svojega, in ko bi se bila kedaj nadejala, da on tako misli na mé, ne bila bi mu tako mirno prijazna. Ali kaj se hoče zdaj, zmotena sem že tako, da ne vem, kako bi ti odgovarjala. Prosim te, pusti mi, da premislim to in sama ž njim govorim, da vendar za gotovo izvem, ali namerja morebiti iz jeze to, ker mu je eno upanje uneslo, ali da hoče morda kakošno dolžnost s tem meni izpolniti. In to zadnje bi skoraj trdila jaz; pa poplašal mi je že preobilo moje nekdanje skrbi zá-nj in preveč bi bilo, da bi jaz še po njegovi prostosti posegala, razen, če me v resnici tako ljubi, kakor ti praviš“.

V tem trenutji Reza izpusti predpas na tla in mahoma stoji Tine pri njima. Ker je tudi Nace pritekkel za njim, prosi ga ročno Reza, naj zdaj njej pokaže, kako vodo zajemajo iz studenca. In odideta tjekaj. Rotija in Tine pa ostaneta sama.

In Rotija, ki je menila, da se bo z najdencem popolno mirno sporazumela, stoji zdaj sramožljiva in bojzljiva pred njim, kakor kako petnajstletno dekle; ker ne mladost, ampak nedolžnost duha in krepostno življenje razodevata tisto prikupljivo in spoštljivo sramožljivost. Tine pa videvši, da njegova draga prijateljica vsa kar trepeče, kakor tudi on sam, vgane koj, da to je bolj znamenje zá-nj, kot dozdANJI navadno mirni obraz njen. Prime jo za roke; ali spregovoriti le besedice ne more. In ko Rotija vsa vznemirjena hoče za odšlima dvema k studencu, zadrži jo Tine kakor siloma pri sebi. In zdaj, ko ona čuti, da volja njegova se zamore opreti njeni, spozna bolje iz tega, kakor iz besedi njegovih, da ne več

najdenec, njen otrok, ampak da je marveč Tine, izvoljenec njen, pri njej. —

In ko še nekaj časa molčé potrпита tam, spregovori Tine:

„Pojdiva le k studencu, morebiti da tam laglje dobim besedi“.

Hčere mlinarjeve in Naceta že ni bilo več tamkej: vrnila sta se bila v hišo. Ali Tine najde tukaj pogum, da mu z lehka teče beseda, ker spomni se, da tu je prvikrat videl Rotijo in enajst let pozneje jemal slovo od nje. Moral je pač dobro govoriti; ker dolgo časa sta ostala tamkej. Rotija se je jokala od veselja, Tine pa se jej je zahvaljeval na kolenih, da ga hoče pred oltarjem vzeti za svojega moža.

Lepa ideja v neumni odeji.

Spisal F. D.

V svoji palači na Olimpu sedi stari Jupiter. Na stolu naslonjen puši prav polagoma viržinko in gleda, kako se dim v lepih kolobarjih vzdiga proti stropu. Vidi se, da je ravno kar bral, ker zraven na mizi leži na pol odprti nemški časopis. Ali mislijo gospod oče zopet stopiti med javni svet, ali kakošne muhe so jih navdale v starosti pečati se s politiko, tega ne vem; menim pa, da jih nadleguje stara slabost, ljuba radovednost. Lej, lej, kako se jim mrači čelo, gotovo premišlujejo kaj resnega! „Čudno je, res čudno zdej doli na zemlji, godrnjajo sami sabo, kako se vse suče in puli, a zakaj? I-za ljubo prostost, ali po njihovo liberalnost. Dobro je, da sem že pred del iz rok vladanje in se podal v počitek, drugače bi mi gotovo to nehvaležno človeštvo očitalo, da sem despot in Bog ve kakošen tiran, da si ne pustim ne ene pametne ziniti in kaj še družega! Jezil bi se bil noč in dan, še spanja ne bi imel mirnega. Kako pa zdaj lahko in brez skrbi živim, skoraj mi je dolg čas; to je dobro, da časnike dobivam po redu, vsaj lahko vsak dan zvem, kaj je novega. Posebno se mi dopada „preša“, presneto to so sestavki, mislil bi, da jih je skoval rajnki Ulis, Bog mu daj nebesa. Sploh najbolje se mi obnaša Germanija in Dunaj. Ni še dolgo, kar sem ondi človeka samo po postavi lahko spoznal, in zdaj bogme — se je tako spremenilo. Kje je Grecija, kje so Rimljanje? O nekih Slovanih slišim, zdaj dosti čenčati, ali moj najbolj častiti časnik, ki skoraj ne more ne goljufati, ne goljufan biti, jih nič kaj ne hvali; pravi, da so barbari. — E to je lepo! V prejšnjih časih smo rekali Scitom barbari, potem Germanom in zdaj tem; kako gre vse skupaj, eden pride na vrsto za drugim, čez nekaj časa bodo morebiti pa ravno ti drugim tako djali in na zadnje —“. Zdaj pretrga velemodri samogovor glasno trkanje na nebeška vrata. „Da biga strela! Ravno zdaj me mora motiti pojazen! Ave!“

Vrata se odpró in počasi vstopa zgrevan človek z razmršenimi lasmi.

„Kdo si,“ se zadere Jupiter.

„Ponižen slovenski pesnik, ki prosi da bi mu Vaše veličanstvo posodilo vsaj za nekoliko časa Pegaza!“

„Hudiman, boš šel! kriči razkačeni mogočnej, ali ne veš, da sem se zarekel ga nikomur več ne posoditi. Ravno kar sem ga nazaj dobil od Germanov vsega izdelanega in potrtega in že ga hoče zopet vpreči ta zverina, kakor bi bil „communis.“ Proč od mene če ne — in kako je predrzen! Saj pravim no, predober sem, predober, zato je pa tako, da hoče vsak pometati z mano! Še enkrat pravim: ven! stran!“ „Prosim, vsegamogočni gospod, usmilite se me vendar; nikakor ne bom nehvaležen, povsod okrog bom slavil vašo pravičnost in usmiljenost. Kadar bom sedel na Pegazu, vselej se vas gotovo spomnim in še drugače se vam bom skušal prikupiti. Predlagal bom, da se vam napravi kamenen spominek, po vseh časnikih se vam bo prepevala hvala in —“

„Po časnikih, un seže v besedo, tako? hm, moram reč premisliti. Pridi zopet čez štiri tedne; morebiti se kaj spremeni! Zdaj pa le hitro ven, koj! jaz nimam toliko nepotrebne časa. da bi se tukaj razgovarjal!“

Ponižno se prikloni pesnik in se spravi tiho iz sobe, Jupiter pa še rentaći in godrnja in premetava stare akte okoli sebe. „Kako je že rekel? Kakov pesnik je? Sa-sa-salo-salomenski ne tako, slo-slovenski, a ha, je že res. Moram vendar pogledati v svoje vsegavedne časnike, kje je ta deželca.“

Nekoliko časa preobrača liste, na enkrat se mu zasveti oko. V eni roci Stilerjev atlant, v drugi pa obširen nemški list začne mrmrati sabo: „No, no! bo že, sem že dobil ime in deželo. Deželca je prav za prav Kranjska, samo jezik je slovenski, kakor je uni rekel; vsaj je bila tudi enkrat ena deželca rimska z latinskim jezikom, bo že: toda nič kaj je ne hvalijo: mračna, klerikalna, barbarična — lepi priimki. Moram vzeti še Klunovo geografijo, da pogledam, kolikošna je itd.“ Med velikim kupom zaprašenih knjig najde čez nekaj časa pravo in bere nekoliko.

Med tem stopi v sobo Merkurij in mu prinese novih časnikov. Atlante, bukve, vse vrče zdaj Jupiter iz rok in hlastno zgrabi prinesene liste, potlej reče Merkuriju: „Ti, slišiš, bodi tako dober, in skliči mi jutri bogove, kar jih je bolj — — no že veš; bomo imeli posvetovanje!“

II.

Drugi dan bilo je zgodaj in debela megla je stala po zemlji. Jupiter vstane s postelje in pomoli glavo skoz okno, a hitro jo zopet nazaj pomakne, zraven pa robato zakolne, kajti dan mu ni bil nič kaj po volji. Napravi se in zdaj mu prinese strežaj zajutrek, kakor po navadi: kavo in dve reglji. Kmaló začno prihajati gosti; prvi se prikaže bradati Neptun, že od daleč mu pomoli svojo roko: Dobro jutro, monsieur brat! kako se imaš? Nekoliko si se postaral, kar se nisva videla. Toda kaj te je nagnilo,

da nas daš sklicati tako na nagloma? Menda vendar nisi zrojil, da bi zopet v roke vzel žezlo?

„Tiho! tiho! pravi Jupiter, lej tam pride žena, ta me bo pa zopet ozmerjala in oštela!“

In v tem trenutji res pride Junona vsa nejevoljna; rada bi se koj prepirala; ali ko Neptuna zagleda, zastane jej beseda v grlu, k njemu se obrne in mu začne tožiti: „Ah, ah! pri nas gre pač vse rakovo pot; mož ta mi dela preglavico; meniš, da se zmeni za kako reč, odkar se je podal v pokoj! Leži, pa je, in jaz reva moram za vse skrbeti! Oh, to je križ!“

Jezzen se obrne Jupiter k Neptunu in mu zašepeta na uho: „Škoda, da nisem rekel Merkuriju, klepetulje ne poklicati, pa kar je, to je. Skušal jo bom pogovoriti, če ne bo šlo, jej bom pa tudi pokazal, kdo je gospodar! Saj mi obljubiš pomoč?“

Zdaj vstopite Minerva in Venera; koj jima gre naproti Jupiter, prijazno pozdravi prvo: „No, ljuba moja! kako ti kaj gre?“

E tako, jezno odgovori Minerva.

„Meni čisto slabo,“ povzame Jupiter.

Meni tudi, odgovori ona kratko.

Zdaj pa spregovori smehljajoča se Venera: „Meni se pa godi še dosti dobro, da, čedalje bolje, če pojde tako naprej, že bo. Ljudje me visoko časté, in jaz imam nad njimi svoje dopadajenje, pa še večo nado, kaj ne da? tovaršica! Ne bodi tako žalostna in zamišljena, vesela, vesela. kakor jaz,“ reče in se začne na vse grlo smejati. Minerva pa se razdražena proč obrne z besedami: Nekteri norci tudi ne vedo, zakaj bi se smejali!

Zdaj prideta v dvorano Vulkan, kakor kovaški mojster v nedeljski opravi, in pa Mart, opravljen popolnoma vojaški. Puško na iglo z nataknenim bodalcem postavi tje v kot; ne pozdravi nikogar, kar v sredo med nje se vstopi in začne tlačiti pipo.

„Kod si se pa ti potepal, da tako našemljen prideš?“ ga nagovori Neptun.

„Kaj sem se potepal, kdo se je potepal, začne vpiti Mart, ali vidite, ali ne, da sem pruski vojak, prostovoljec, koplörpetega bataljona, ki ne bo za norca vsaki šemi.“

Nikar se ne prepiraj, tolaži ga Venera, povedi raji, kako je prišlo, da si jo k vojakom popihal; pa nikar se ne jezi, če ne te več ne bom rada imela!

„Saj nič ne rečem, odgovori, samo strahovati se ne dam vsakemu. Kako sem pa k vojakom prišel, to je pa tako: Ko so oče vlado iz rok dali, saj veš, sem se jaz nekaj časa strašno dolgočasil, le vedel nisem, kaj bi počel. Začel sem se zopet med ljudi mešati. Kjer je bil kak prepir, že sem bil zraven, kakor je moja navada. Tako sem se bil pred tremi leti — če se ne motim — ravno na svetih treh Kraljev dan vpisal med pruske vojake. S kraja mi je strašno hudo šlo, postil sem se in zatajeval, da je bila groza! potlej sem se pa že privadil in zdaj, kakor vidiš, sem koplör, imam dve zvezdi in na dan dvajset krajcarjev, pa še pet

povrhu, zavoljo tega križeca, ki sem ga dobil za to, ker sem sovražnega oficirja poslal na uni svet. Ti morebiti ne razumeš, kaj to pomeni: koplör, oficir, ker pred nismo rekali: koplör Nestor, oficir Agamemnon, zdaj pa imamo vsa ta imena. Koj ko pride človek k vojakom, je prostak. Prostak pomeni toliko kakor nič, on je v resnici nič. Ali dvakrat toliko kakor prostak, tedaj dvakrat nič, je pa koplör, in to sem jaz. Ker sem se dobro obnašal, prišel sem v treh letih tako daleč, v dvajsetih sem že lahko oficir, potlej pa ne menjam z Jupitrom. Zdaj sem pa urlaubar, sem dohil odpust za tri dni, ker sem se izgovoril, da mi mati leže na smrtni postelji. Taka je tedaj ta reč, in pruski koplör se ne bo dal zaničevati po takem starcu, ki še ni nikoli nič skušil!“

Zdaj pride še modri Apolon, z resnim obrazom, in pa Dijana, za njima pa cela druhal nižih bogov, ki niso smeli pred noter in so čakali v hlevu, kjer jim je hišni hlapec Miha razkazoval lepo živino.

„Mislim, da smo veči del vsi, spregovori zdaj Jupiter, začnimo tedaj v imenu božjem!“ Zdaj počasi razloži in razpelje prošnjo sitnega pesnika, potem se prav po doktarsko odkašlja in začne blezo tako-le:

„Zakaj smo se tukaj zbrali in sešli, tako vprašam jaz, Jupiter, nekdanj najmogočnejši, zdaj penzionirani bog, vladar cele Evrope, Azije itd.; Amerike in Avstralije ne, ker teh pred ni bilo in jez sem nota bene vladar nekdanje; tako tedaj vprašam jaz vas, ki tu stojite, gledate in zijate v me predsednika: Vsi mi boste pritrtili, če rečem, da smo skupaj prišli, naj sklenemo, ali se ima zopet posoditi naš izdelani Pegaz ali ne? Jaz mislim tako, le dajmo ga, mercino! Doma nam nima kaj! Kaj bi zastonj žrl in gnoj delal in še letos, ko je senó tako drago, naj si poskusi malo po svetu! Sicer pa vem, da že komaj čakate, kaj modrega povedati mi!“

Ko preneha, začne Junona vsa objokana: Oh, jaz revica! ki nimam dosti moči dognati svoj namen! Lejte ga zapravljivca! vse je zapravljal, državo spravil na kant in zdaj hoče zopet prodati ubogega Pegaza, ki ga je komaj nazaj dobil! Oh! oh! Ves v srdu, jo je poslušal Jupiter, kar tresel se je od jeze, sivi lasje so mu vstajali po koncu in vzdigali majhino domačo kapico. Da ni bil v tako imenitni družbi, precej bi bil dokazal s pestjo svojo pravico ljubeznjivi soprugi. A v tem hipu vstane modri Neptun in pravi: „Jaz pa tako menim: kar meni nič, tebi nič ni treba dajati Pegaza, da ga ne bodo tako zaničljivo in nevedno rabili kakor oni, kterim smo ga ravno kar vzeli: Pogledati moramo pred, ali ga je ljudstvo tudi vredno?“

Zdaj se vzdigne Apolon in pravi: Največa čast je bila in bo neumrjočim bogovom, ljudem dobro delati in jim pomagati do omike, ktera se mora šteti k največim blagostim kacega ljudstva. Seveda bili so že nehvaležneži, ki so to dobroto zametovali, vendar se morebiti med toliko plevami najde še kako dobro zrno in morebiti je ravno ta narod poklican, luč prave omike v vsej

svetlosti prižgati in drugim pokazati našo mogočnost, da moremo mi bogovi vendar še kaj storiti in da nismo brez usmiljenja, ako kdo skesano k nam pribeži. Jaz mislim toraj, naj se pesniku spolni njegova prošnja, ker je tako zaupljivo se najprvo do nas obrnil in ni skušal ukrasti žival ali kakor si bodi po sili jo vzeti!

Zdaj se oglasi Vulkan: „Jaz sem popolnoma za Neptunov predlog, samo prosim, da bi Pegaža še podkoyal. Kakor mi je Miha pravil, nima že nobene podkove; veči ljudje, ki so ga jezдили, so se le bolj po tleh vlačili; bos ne sme iti iz hleva, drugače si ves rog popači. „To sem mislil opomniti, ker je silo važno.“

„Kaj pa drugi bogovi! Kaj mislite?“ reče Jupiter. Jaz sem z vsem zadovoljen, hitro odgovori Mart, samo z Neptunovim predlogom ne, ker ni nič vreden in zasluži, da ga precej zavržemo!

Venera se nasmehlja in reče: „Meni je čisto vse eno, naj se sklene in stori, kar hoče, jaz ne bom nikomur nasprotovala.“

„Jaz se najbolj zlagam s prečastito Junono, odgovori Minerva, in mislim, da so naš oče res kaj čuden oče. V nekterih rečeh bi se vtikali v zemske potrebe, drugače pa pravijo, da jim ni vladarstvo vse nič mar. Kaj je bilo treba pesniku le odgovor dati? zakaj so ga pustili v sobo? Ker se zdaj ljudje sploh nič za nas ne menijo, se pa še mi za-nje ne. Kaj jim bomo pomagali v svojo škodo?“

„Tebi nič ne zamerim, jej reče Jupiter premagovaje se, ker ne veš, kako stoji ta reč. Kaj ne bi bilo lepo, kali, ko bi nas ljudje zopet začeli častiti in spoštovati, kar se vsak dan lahko zgodi! E' lepa beseda vselej lepo mesto najde, jaz pa tudi vem, kaj delam!“

Še nekaj časa so tako govorili, nazadnje pa je bilo sklenjeno, da bode drugi dan sam gospod Jupiter „in persona,“ kakor je bil dolg in širok, šel na to pusto zemljo z Merkurijem, in da si bosta posebno dobro ogledala slovenske pokrajine.

„Alo! vina gori! kje je točaj, Janez, Miha! zaspane duše, kje ste?“ tako vpije Jupiter in veli tovaršem in gostom po vrsti vsesti se. Točaj in strežaji prinesó kmalo vina v velikanskih vrčih in prične se nebeška pojedina.

Kozarec se vrsti za kozarcem, zdravica za zdravico. Jupiter ga pije kakor mavra, kapica mu je že zlezla na stran in glava je čedalje bolj težka. Neptun se ne pusti osramotiti; da-siravno komaj govori, vendar še vedno vpije: Le gori z njim, le gori! Madame Junona vkljub prejšnjemu prepiru vendar niso mogli dolgo gledati polnega kozarca. Mart razbija ob mizo, da kupice odskakujejo, zraven pa kolne kakor Tominec. Vulkan pa je tak kakor božji volek, nekaj časa mrmra zadovoljen sam sabo, potem pa se zvrne pod klop in zaspi. Marsikteri je še vprašal, kedaj ga je zmanjkalo, ali dosti se ni nobeden zmenil. Vse se jim je že vrtelo; ko je Jupiter pogledal skoz okno, čudil se je, da se vse zvezde tako gibljejo, ko jih je on vendar tako trdno privezal in nataknil. Apolon je pozabil na solnce in kmalo so vsi debelo smrčali.

Drugi dan se prvi zbudi Vulkan in začne dramiti zaspance. Jupiter mu napravi posebno veliko dela, rukai ga je in cukal kakor medveda, preden se ta zdrami, zazeva in vpraša, koliko je že ura?

Zdaj so ga začeli napravljati na pot, vsako oblačilo so mu morali dati posebej v roke. Suknja ni bila dosti skrtačena, čevlji ne namazani in dosti so jih morali slišati strežaji.

Ko je bil ves napravljen, pogleda se še enkrat v ogledalu, popravi si lase, vzame slovo od pričujočih tovaršev in zdaj jo mahmeta z Merkurijem naravnost z Olimpa doli v žalostno dolino teh solz.

III.

Po ozki stezi, ki pelje v postransko gorjansko vas, vidimo korakati dva čvrsta junaka, opravljena ne ravno gosposko, pa tudi kmečko ne: bila sta Jupiter in Merkurij.

„Le bolj počasi, saj imava čas; ti presneta pot ti, kako človeka razgreje. Bolj počasi no hodi, da ti kaj povem. Lej, jaz sem se že kaj naveličal po teh klancih okoli poditi se; raji pojva jutri naravnost v glavno mesto, v Ljubljano, tam se bo gotovo najbolje videlo, kako in kaj je s temi ljudmi. — Za božjo voljo, ne hodi mi tako hitro, sicer mi duša uide!“ tako je vpil Jupiter za hitrim tovaršem in si brisal pot s čela, a ta se ni dosti zmenil, krepko jo je brisal dalje in si žvižgal lepe okrogle pesmice.

Solnce je bilo že zašlo in lahni večerni vetriči so pihljali po zeleni lozi, ko prideta naša možaka vsa trudna v vas. Precej v prvo hišo stopita in Merkurij prosi gospodarja za prenočišče. Ta seveda jima tega ne odreče in ju prijazno pelje v sobo.

Mati prinesó potem veliko skledo krompirja in tudi tuja gosta sta morala prisesti. Prav dobro jima je dišalo in Merkurij je pozneje trdil, da še nikoli ni ambrozije s tako slastjo vžival, ko zdaj domači krompir.

Po večerji so se še nekoliko razgovarjali o navadnih rečeh in hišni oče so posebno tožili o velikih davkih. Napravili so si pipico in djali: „Včasih je bilo še kaj, včasih; ali zdaj ni nič. Kar si kmet s težkim delom prisluži, vzame mu fronkar; lejte za to revno bajto moram plačati sedemnajst grošev, in če mu vsake kvatre ne odštejem tistih štirih grošev, jaz nekaj čez, pošlje mi hudir beriča, kterega naj se usmili Bog, še se ga ne bom nikoli. Ampak toliko pa rečem, če bi moj ranjki oče, Bog jih vzemi v nebesa, pravim, če bi moj ranjki oče zopet nazaj prišli na ta svet, to vem, prestrašili bi se tako, da nič tacega; vesta, kaj bi naredili? Figo bi nam pokazali in jo ubrali nazaj, kakor tristo medvedov! Kaj je tega, ko smo pri nas plačevali samo po pet grošev na leto, potem so prišli Francozje v deželo, dobili smo fronke in davki so narastli na deset grošev; zdaj so pa toliki, da Bog nas varuj!“

Tako in enako so govorili oče in potem pokazali gostoma na osek v slamo, to se ve, popred so ju poprašali, ali nimata pri sebi

kakih žveplenk in tacega plenta, s katerim se lahko naredi nesreča. Ko sta oba zatrdila, da nimata, voščili so jima lahko noč in se spravili h pokoju. „Nič napečni ljudje, ti Slovenci, spregovori zdaj Merkurij, kako so gostoljubni in odkritosrčni; niso taki ne, primaruha da ne, kakor pravi onegav časnik!“

Reče in se zarije v slamo, Jupiter pa se počasi splazi iz oseka kajti mikala ga je svetla noč. Ni še bil dobre pol ure doli, kmalo prikobaca ves spehan nazaj in začne milo zdihovati: „Joj, joj! kako boli! uh, uh! kdo bi si bil to mislil?“

To glasno vikanje zbudi tovarša; kaj pa vam je, se oglasi. „Oh nesreča, nesreča! odgovori Jupiter, lej ljubi moj, malo sem šel pogledat doli po vasi, ker je tako prijazna noč. Nisem bil še sredi vasi, kar zagledam dva človeka, ki se mi bližata. „Ta gre pa v vas Micike klicat, ali mu bom pokazal! šepeta eden, potem zavpije: Spat, škric! in ob enem mi priletí na hrbet robato poleno. Joj, joj, kako peče! Gotovo bi bil pustil dušo prec na mestu, če ne bi bil neumrjoč! Kako strašno se je vse spremenilo, kako čudni ljudje so nastali; ako pride kak bog nalašč z nebes in pogleda za kakim dekletom, ga pa nabijejo! Kako je bilo to pred vse drugače, vsak človek si je štel za čast, če sem se hotel z njim meniti! „Sic transit gloria deorum“ pri tacih ljudeh!“

Merkurij ga tolaži, kakor ve in zna, v srcu si pa misli: Prav je, kaj pa sitnež rogovili po noči okoli.

„Veste, mu reče, kdo bi znal biti uni človek, ki vas je tako nasrukal; morebiti se ne motim veliko, če rečem, da je bil tisti fronkar, o katerem je pred gospodar pravil, kako je hud!“

Kmalo zasmrčita oba in Jupitru se je sanjalo celo noč o silnem fronkarji in hudi nesreči. Drugi dan je že solnce visoko stalo, ko se zbudita. V hiši ju je čakalo kosilo; zahvalita se potem očetu in odrineta naravnost proti Ljubljani. Čez dve uri prideta na veliko cesto. Ko ju neki voznik ugleda, kako jo počasi mahata, jima reče: „Hoj prijatelja! Če bosta dala kaj za vino, se pa vsedita k meni, saj vidim, da že težko pobirata stopinje.“

Potnika si tega ne dasta dvakrat reči in Jupiter se koj vsede spredej k možu in Merkurij zadej na soro.

Voz ostane pred neko krčmo in tudi naša znanca stopita noter; rečeta si prinesiti polič vina in pripraviti kosilo, kajti Merkurij je bil uganil, da poldne ne more biti daleč.

Med tem si družčino nekoliko ogledata. Pri veliki mizi so sedeli trije gospodje v suknjah s svitlimi gumbi; govorili niso tako, kakor drugi pošteni ljudje, ampak drugače, kakor mi pravimo po nemško. A pri drugi mizi so sedeli tudi drugi korenjaki, čvrsti vozniki; bili so prav židane volje; šumeli so in vpili, kakor bi bili vsi gluhi, vmes pa tudi kleli, kakor bi šlo za stavo. Politični Jupiter je koj zapazil, da jo krčmar veliko bolj s suknjači in da se za une čednike celó malo zmeni, in naglo mu šine v glavo misel: Kaj, ko bi tudi ti si napravil tako obleko, Bog ve,

kako te bodo potlej častili in spoštovali. Dobro je tedaj pazil na une gospode, kako se obnašajo, in hitro si je zapomnil, kako se mora grbančiti čelo, vihati nos in raztegovati usta, da je človek moder.

Soba se je čedalje bolj praznila in na zadnje ostaneta sama notri in zdaj reče Jupiter krčmarju: „Slišite oče! kdo pa so bili uni gospodje pri véliki mizi?“

„Óvbe no, odgovori ta, tam so iz komisije, gospod fronkar in dva leblajtarja.“

Ko Jupiter sliši ime fronkar; strese se in mrzel pot ga oblije, ker je bil tako blizo temu nevarnemu človeku; da bi govor na drugo reč napeljal, vpraša, ali je tu v obližji kak pesnik. „Pesnik? pesnik! ponavlja krčmar, kakova božja stvar pa je to, pesnik?“

„I no, tistemu, ki pesmi dela, pravimo pesnik!“ „To pa to, reče krčmar, aha, veste, ranjki naš šolmašter, to vam je bil človek! Ta je pač delal pesmi, ta! In kake pesmi! Kar zjokal bi se človek; pa čakajta, najlepšo sem si zapomnil, lahko vam je nekoliko povem, obrača se na našo faro in se tako začenja:

O preljuba naša fara,

Kako strašno si tistara!

Za nas si ti napravljena,

Od svetega Duha gor postavljena.

Ali ni to roba, pa recite! Če bi dobili v našo vas še enkrat takega šolmaštra, dvakrat toliko biro bi mu dajali in še kako reč povrh!“

„Dobro, dobro, pristavi Jupiter, ali zdaj mi povejte, koliko je od tukaj do Ljubljane!“

„Kake tri ure po véliki cesti, odgovori uni, če pa gresta po stranski poti, prideta tje v poldrugí uri. Gresta kar tu od moje hiše gori po koncu njiv, potem memo unega kozolca in od Boljarjeve fernaže naravnost čez travnike in potem prideta na pravo cesto pri onih njivah, kjer je vlani repa rasla, saj jih bosta videla, zaiti tako ne moreta!“ Zdaj je bila južina kuhana; po jedi plačata in se poslovita od dobrih ljudi, ki lačne nasitijo in žejne napojé, se ve da, za denar.

Ko sta bila na samoti blizo Ljubljane, preoblečeta se v lepa gosposka oblačila, kakoršna sta videla na gospodu fronkarji; a kje sta jih dobila, tega ne vem; ali sta jih kje uzuala, ali pa sta bila v zvezi s samim — Bog nas varuj — peklenščekom, se ve da, kaj je pa bogu nemogoče, posebno, če sta še dva vkup.

Ko prideta v mesto, bilo se je ravno zmračilo, zato si koj preskrbita stanovanje v neki veliki hiši in potem se napotita na sprehod, da bi si mesto nekoliko ogledala. Jupiter se je neznano čudil tej neslišani lepoti, kar zijal je; Merkurij pa se ni dosti zmenil, kmalo se je izmuznil rekši, da je truden in gre domu spat, krenil pa jo je naravnost v bližnjo gostilnico, kajti opomniti se mora, da je bil nekaj časa sem ves mrtev na vino. Jupiter je dolgo hodil sem in tje, gori in doli, in potem stopil v neko kavarno.

Kako se je razveselil, ko je zagledal tu cel kup časnikov in svojo ljubljenco „prešo,“ bolj ko jo je bral, bolj je ginilo njegovo zaupanje do Slovencev.

Ko so pa neki gospodje zapazili, kako rad ima naš Jupiter take reči, začeli so se mu prilizovati, kako ima dober okus in so ga z zvijačo tako daleč pripravili, da jim je revež obljubil jih večkrat obiskati.

In zvesto je on spolnoval to obljubo; vsaki dan se je zbrala družbica, „in dulci júbilo“ so tekli dnevi, prijateljev je bilo čedalje več, ki so mu preganjali dolgčas in vsaki večer je bila zabava ali v gledišči ali v kazini, ali pa na strelišči. In kratko in malo, komaj je preteklo štirinajst dni, bil je Jupiter, Bog mu grehe odpusti, trd nemškutar od vrha do tal. Glasoval je zoper konkordat, podpiral se je za civilni zakon, kajti bil je on praktičen mož in si mislil, če ta postava obvelja, lahko se brez trpljenja odkrižam domače težave, kar pred takega gospoda bom pripeljal staro, pa naju razveže za vse večne čase po vseh človeških postavah.

Sicer se je Jupiter obračal prav po taktu; nič ni pomagalo opominjevanje Merkurijevo, kateri je postal med tem trd Slovenec, grozovit „ultra“, naročil si je „Novice“ in „Danico“, hodil v čitalnico domino igrat in sicer na kraje, kjer se je točilo samo slovensko vino, ktereга se ni ravno bal.

Težko je vzel Jupiter slovo od svojih novih prijateljev, ki so ga spremili do kolodvora; dvakrat se jim je moral še pridušiti, da napravi vsej svojej družini cilindre z želodi koj ko pride domú, in da bo izgnal Merkurija kot nevarnega „panslavista.“

Hlapon je zdaj zažvižgal, še dvakrat so zavpili onegavi „gut hajl“ in Jupiter jim je izginil spred oči. Dolgo je gledal na lepo mesto in solze, debele kot lešniki, nič manj, udrle so se mu po rujavem licu. Da bi pa žalost nekoliko potolažil, začne trgati kos kruha, belega, kakoršnega mu žena še na njegovega godú dan ne speče. Merkurij se mu je na tihem smejal in si privezaval dušo s čutaro, ktero je strastno objemal in poljubljal.

IV.

Čez dolgo časa zopet vidimo na svitem prestolu sedeti gospoda bogov in ljudi, po domače Jupitra. Danes mora gotovo kaj posebnega biti, kajti stari je grozno nališpan in našemljen, morebiti pričakuje kaj imenitnega. Že zgodaj je dal poklicati dvornega brivca, in ta ga je tako strašno lepo po najnovejši dozdaž še neznaní pariški šegi obril in počesal, da je gospod pol mlajji in gorji videti.

Častito glavo mu pokriva, ne kak navaden klobuk ali slamnik, ampak krona v podobi visoke pinje iz suhega zlata in srebra, ki se lesketa, kakor krasno sonce, se ve da, kedar mrkne. Čez suknjo, po najlepšem kroji narejeno, je ogrnjen velik plašč višnjeve barve, s tremi kolarji, s svojim času je nezmerno veliko veljal, zdaj pa je že obnošen in v škrinji zaprtega so se molji

prijeli. Obut je v pripravne črevljice na kveder, tako svetle, da bi bil pri njih lahko bral, se ve da po dnevi. V desni roki obloženi z zlatimi prstani drži umetno izdelano žezlo, s katerim mahne včasih po sitnih muhah; v levi pa ima knjižico za navadne opazke, koliko na dan zapravi in take malkosti; svinčnik pa je spravljen, kakor se samo ob sebi ume, za ušesom.

Nič kaj dobre volje ni, premetuje in zvera se po prestolu, da noge škripljejo; zdaj vzame iz žepa uro in pogleda, koliko je že: „Tri sto zelenih! zarjove, še zdaj ni tega cigana! Ura gre že na enajst, treba bo k kosilu in jaz nisem ravno sit. Že zavoljo tega zasluži smrt, ker me pusti tako dolgo časa čakati! Le počakaj, gotovo ti povem, kar ti gre. Ali se boš prijel za lase, tiste razmršene! Ha, ha, ha! kako bo skakal in norel, zdihoval in žaloval, to bo veselje! Navil te bom, da se boš samemu sebi smilil! Čuj! — Nekdo gre, znabiti je on! Jupiter, zdaj velja, le modro in resnobno, da ne bo mislil, Bog ve kakošna prijatelja sta, da sta krave vkup pasla in morebiti bratovščino pila.“

Po rahlem trkanji res vstopi pesnik; pred se je dolgo časa mudil na dvorišči, kjer ga je srečal Merkurij in mu zelo branil, danes stopiti pred Jupitra. „Pridi drugikrat, mu je djal, danes tako gotovo nič ne opraviš, ker je gospod neznansko hud, počakaj, da se jeza nekoliko vleže! Lepo te prosim, pridi raji čez štirinajst dni!“ Kdor ne uboga, ga tepe nadloga. Vse ni nič pomagalo, svojoglavno je šel v nesrečo.

Počasno se bliža prestolu, devetkrat se nizko prikloni, spoštljivo oči vzdigne in začne: „Vaše prevzvišeno nebeško veličanstvo je nesrečnemu pesniku pri njegovem zadnjem obiskovanji reklo, naj se čez štiri tedne zopet oglasi, takrat se morebiti Vaša vsegamogočnost kaj premisli, in preponižni, pred Vašo milostjo stoječi, da ne rečem klečeči, pesnik doseže morebiti svojo nizko v Vašo visoko usmiljenost uprto prošnjo. Ali se je to zgodilo, ali ne, na to prosim jaz, ravno tisti pesnik, Vaš najponižniši hlapec, tako rekoč pastir, premilostljivega odgovora!“ Jupiter se zdaj nekoliko naprej skloni, svitlo pogleda, čelo zgrbanči, nosnici napne, z brado pomiga, usta odpre in reče:

„Da, prav, resnico je on govoril! Premislil sem se in sicer tako-le: Pričujoči pesnik se ima koj iz sobe ven pobrati, sicer pokličem hlapce; drugič, on se nima nič več tukaj prikazati in mene nadlegovati; tretjič, na Pegaza še misliti ne sme in četrtrič, on je zdaj svoje zvedel, nima nič več tukaj opraviti in naj gre! Je razumel? Alo, spod nog!“

Tako se je hudoval Jupiter, uni ga pa le mirno gleda in nikakor ne misli oditi. Zdaj je bilo pa očetu bogov in ljudi že dosti; v jezi začno iskati po mavhah, če je še kje med drobtinami kaka strela, da bi treščila v predrzneža. Ali pesnik, ki se je pripravil na vsako reč, naj kane, kamor hoče, potegne v trenutku iz žepa samokres, nameri mu ga na prsi in kriči: „Zdaj, grdoba! spolni

mi mojo prošnjo in se podpiši, da mi dovoliš Pegaza, če ne pa te ustrelim, da boš dosti imel! Hitro, jaz nimam časa čakati!"

Vsak si lahko misli, v kakem strahu je bil pošteni Jupiter. Bled in rdeč je postajal, tresel se je po vsem životu, srce mu je tolklo kakor mlinske stope, pred očmi se mu stemni, in da ni bil tako močne nature, precej bi bil omedlel. Kaj mislite, da je to kaj malega, napet samokres na prsih imeti! Pa bo kateri ugovarjal in rekel: Saj je bil Jupiter vendar neumrjoč, kaj bi se bal samokresa, saj ga ne more nihče umoriti! Se ve, do mrtvega ga nihče ne more ubiti, ali naj bi se bilo primerilo, da bi bil uni res sprožil, krogla bi šla naravnost v srce in bi naredila veliko rano v srcu. Nebeški zdravnik bi ga sicer ozdravil, ali srčne rane, kakor vemo iz skušnje, ne more nihče zaceliti. Kaka strašna misel pa je, celo dolgo večnost luknjasto srce imeti, ali ni to huje, kakor smrt. Zraven je pa še morebiti Jupiter v strahu, kakor se večkrat zgodi, pozabil, da je neumrjoč. Nikakor mu tedaj ne smemo zameriti, da se je udal hudobnežu, kajti mislil si je: Bolje nekaj zgubiti, kakor vse. Naj bo za zdaj, saj vdrugič me ne boprekanil nobeden več. Zdaj je začel pesnik narekovati in on je moral pisati za njim, tako-le: „Mi, Jupiter, kralj vseh kraljev, vsegamogočni vladar nebes in zemlje itd. itd. zahtevamo in zapovedujemo, da se Jožetu Srakoperju, dvajsetletstaremu, svojega stanu pesniku, iz Krivega Dola hišna številka 22 (reci dve in dvajset), izroči naš Pegaz in sicer do smrti pod tem pogojem, da ga v smrtni uri v svojem testamentu zopet nam nazaj sporoči.

Dano v naši palači na Olimpu 15. septem. 1868.

Jupiter m. p.

Vesel vzame zdaj pesnik list, v katerem je bila zapisana njegova sreča, poslovi se od oplašenega boga in se napoti čez dvorišče naravnost proti hlevu, kjer je bila nebeška živina. Pridruži se mu Merkurij in ga vpraša, kako se je izšlo; ko mu uni vse razloži, odmaje z glavo, rekoč, da se ne more dobro končati reč, ki se je tako slabo pričela; dá mu še nekoliko opominov, kako se ima držati, ko bo sedel na Pegazu in zdaj pokliče hlapca, ki je ravno nastiljal: Hoj, Miha! priženi no ven Pegaza!

Kmalo ga uni privleče in pesnik samega veselja ne ve, kaj bi počel; z Merkurijevo pomočjo skobaca na žival, ki se je strašno branila, skakala in brcala, kakor sam živ vrag. Nekoliko časa gresta polagoma po tleh, ko se pa hoče pesnik više povzdigniti, začne se Pegaz vpenjati in skakati, vrže pesnika v prah in zleti v zračne višine. Nekoliko časa leži pesnik nezaveden, hitro mu priskoči na pomoč Merkurij in reče: Le vstani-le, saj še nisi mrtev! Zakaj me nisi ubogal in si se silil na Pegaza, ko nisi za to vstvarjen? Zapomni si to dogodbo in bodi v prihodnje bolj pameten!

Slovenci in sedemnajsti vek.

(V književno - zgodovinskem oziru popisal A. J.)

Življenje narodovo je podobno življenju posamesnega človeka. Počasi raste in se razvija ljubo dete; svetá ne pozna in svet ne njega. Doraste do krepkega mladenča; svet se mu odpira, neprenehljivo hrepení, zmir bolj ga spoznavati in tudi svet se ozira radovedno na novega svetljana, prištevati ga jame med svoje ude. Iz mladenča se kmalo razvije čvrst mož; ta pogumno dela za-se, za svojo rodbino, stopi tudi na javni oder in s krepko roko vodi narodove in državne zadeve. Svet se mu čudi, osupnjeno ga gleda in prepeva slavo njegovo — on stoji na vrhuncu razvitka in moči. Toda kmalo jame pešati, pogubljaajo se mu moči, ne briga se več toliko za svet, le bolj sam za-se živi; tudi svet ga pozabljuje, da gre na zadnje počivat v črni grob. Na mesto njegovo pridejo drugi, — razvijajo se in pojemljejo.

A razvitek ta, ne godi se povsod enakomerno, kajti veliko zavir preprega mu mnogokrat pot; pride bolezen, revček hira in hira, dokler ga ne ozdravi razumen zdravnik.

Mar ni v tej priliki naslikano življenje narodovo? Narod se razvija za narodom — narod gine za narodom. Nekteri dospé brez vsakakih ovir na visoko stopinjo omike in blagostanja, a drugim stavijo se razne zapreke — tužna mi majka, hudi in žalostni so taki časi! Čira tema je pokriva, dokler ne pridejo razsvitljeni in krepki možje, ki s svojo delavnostjo in svojo razumnostjo zopet privabijo ljubo solnce.

Tudi rod slovenski skusiti je moral silno viharne čase; redko le mu je posijalo veselo solnce napredka, večidel so mu pokrivali obnebjé črni oblaki in hude vihre tulile so in razgrajale na njegovej stezi. Toda hvala Bogu in narodovej kreposti, kljuboval je vsem nevihtam.

Ne bom pravil, da mu je zasvetila luč omike v krščanstvu, kako se je gibal v 8. in 9. stoletju; ne bom popisoval žalostnih časov do 16. veka; tudi ne bom naslikoval podobe tega veka, narisati le hočem pogloblitno stanje njegovo v 17. stoletju, in povedati, kako se loči od prejšnjega.

Slovenci bili so združeni z nemškimi cesarstvom. Hude vojske, ki so razgrajale pred in sosebno 30 letna vojska v 17. veku, bile so močno na kvar vsemu napredku. Kako je takrat vse obdivjalo in kaka grozovita djanja so se doprinašala! Kakor sploh v nemškem cesarstvu, kazali so se tudi na Slovenskem hudi nasledki.

Po prenehanju turških vojsk je čvrsto napredovalo poljedelstvo, cvetela obrtnija, in ročno so se jeli gibati tudi na slovstvenem polju — a v 17. veku šlo je zopet skoro vse rakovo pot.

Zarad mnogih vojsk opešale so denarne zadeve v državi, nakladali so se ubozim kmetom neizmerni davki, da so težko so-pihali pod prehudim bremenom. Vrste učenih mož so se redčile v milej Slaviji, pogrešamo vzajemnega delovanja. Le posamezni so se zdaj pa zdaj prikazovali na književnem polju; napenjali so sicer vse svoje moči — a izdale so kaj malo. Kaj pomagajo posamezne kapljice na suščem se polju? Obilo dežja le ga obvaruje pogina in mu dodeli rodilnih moči. To resnico razvidimo lahko iz 16. veka; v tem stoletju so začeli orati dolgo zanemarljeno književnost našo, a vendar kako zdatno se pokaže delovanje! Zakaj? Ker se je trudilo delavcev obilo in so krepko pomagali drug družemu.

Velika škoda godila se je Slovencem, ker niso imeli doma-čih učilnic. Možje naši so se izobraževali na ptujem, navzeli so se ptujega duha in v tem tudi pisarili pri nas. Lepej slovenščini odevali so kaj čudno obleko, ktera jo je pačila in gnjusila, da je joj! Godilo se je to sicer tudi v 16. veku, toda ne tako zeló; doseglo pa je vrhunec svoj v 18. veku. Prej so se ravnali bolj po latinskih, v 17. pa in vzlasti v 18. stoletju po nemških zgledih. Skoro vsak je pri spisovanju mislil nemški, prestavljal od besede do besede in načrtal čudno mešanico.

Enako ravnali so govorniki deželski in duhovski. Res, učili so ljudstvo v domačem jeziku, zajemali pa so svojo učenost iz latinskih, in pozneje posebno iz nemških knjig, ali pa tudi iz popačenih slovenskih — zato so govorili slabo in pačili ljudstvu še dosti čisto govorico. Nemške besede, ki se še zdaj nahajajo med narodom, se pa zmir bolj trebijo, zasejale so se takrat.

Tudi ime „Slovenec“ se je zgubljaló in zgubilo v 17. veku. V prejšnjem so je rabili obče vsi pisatelji, a zdaj čulo se je „Kranjec,“ kakor bi bili vsi Slovenci zagrajeni v ozke meje Kranjskega, in bi bili delovali le za te, ne pa tudi za brate raztresene po sosednih deželah. Zato so se tudi Slovenci razdeljeni na toliko kosov tako malo spoznali za brate do najnovjših časov.

V 17. veku je ginila tudi vzajemnost med Jugoslovani. Prej so slovenski knjižniki pisali tudi v glagolici in cirilici, razširjevali knjige med južne brate in se jim tako približevali, a v 17. veku oddaljevali so se zopet drug od družega in to je žalostno.

Kako, ali hočem le grajati ta vek? Ne, moram pritrditi, da, ako ga pregledujemo na vse strani, opazimo gotovo tudi kako dobro stran.

V 16. stoletju nahajamo le pisatelje nove vere, kakor Trubarja, Krela, Dalmatina, Jurečiča in mnogo družih pomočnikov. Zdaj pa so se poprijeli spisovanja otroci zvesti katoliškej materi. Prikazen ta je koristna na dve strani.

Prvič razširjeval se je med ljudstvom pravi, ne napačni duh. Niso ga več odvracovali od vere očakov, ki so jo branili krvo-ločnemu Turčinu s svojo srčno krvijo. Prej se je luteranstvo med Slovenci hitro vkoreninjevalo in poganjalo; — malo da ni zadu-

šilo popolnoma zlate pšenice katoliške vere. Pa zakaj so se ga tako poprijeli? Prijatelji njegovi podpirali so ga z besedo, pis-mom in djanjem. Ta gorečnost pa je vzbudila takrat, moram reči, zaspano katoliško duhovstvo, da je krepko stopilo na noge, jelo pisati in podučevati zapeljano ljudstvo. Ni nesreče brez sreče.

Drugič so se bukve tudi ohranile. Protestantovske so zati-rali, kar se je dalo, in ako ne bi bili nastopili katoliški pisatelji — kje bi bilo slovstvo? Gotovo bi še ne bili na tej stopinji, kakor smo sedanji čas! Akoprem so pisali neizrečeno slabo, na-redili so vendar podlago poznejim, da so zboljševali in dalje zi-dali. Vzbudili so s svojimi napakami druge, kojim še ni bil po-polnoma ptuj duh slovenski. Slednji so poprijeli pero, zboljše-vali, pilili, čistili — errando discimus.

Kakor se razvidi, so vendar precej koristili tudi s svojimi slabimi spisi. Toraj bodimo jim tudi za to hvaležni. Kdor spozna vrednost malega in morebiti tudi slabega darila, podelilo se mu bo veliko.

Svetijo se v tem veku posebno štiri zvezde.

Kdo ne bi častil vnetega Krena delajočega na cerkvenem polju, krepko se borečega zoper luteranstvo in njegove deležnike? Ni se boril samo ustmeno, marveč tudi z dobrimi spisi v latinskem in nekoliko tudi v slovenskem jeziku. Pomislimo, v kakošnih okoliščinah je deloval on s svojimi sodelovalci! Še svoje tiskarne niso imeli na Slovenskem, daleč na ptuje morali se pošiljati spise v natis! — Kajti tiskarno v Ljubljani so razdrli zarad krive vere. Če pomislimo to in druge slabe okolščine, čuditi se moramo, da so še toliko naredili, priznati moramo, da so imeli kaj dobro, pa tudi trdno voljo, a da jim je manjkalo moči in potrebnih pri-pomočkov.

Schoenleben je posebno znamenit na znanstvenem, na zgodovinskem polju. Pisal je najbolj v latinščini, ki je bila sploh vpeljana v šole, — bila je tadanji bukovski ali književni jezik, poskusil je tudi v materinščini pisati za prosto ljudstvo — da-si le malo in mimo Krena (Hrena) celó slabeje.

Na znanstvenem polju sukal se je Valvazor. Popisal je šege, običaje, noše našega ljudstva — popisal je vse Kranjsko: povedal je svetu, da tu prebiva nepopačen rod v lepej, mičnej okolici. Važen je on za Slovenijo sploh — a ne morem ga pri-števati delovalcem na polju književnem, žalibože pisal je le v la-tinščini in v nemščini. Pozna se pri njem, koliko vpliva je do-bivala nemščina v viših krogih in kako je spodrivala latinščino kakor drugod, tako tudi v šolah. Slavimo pa tudi tega moža! Vsaj je daroval svoje dušne in telesne moči v korist domovini svoje; vsaj je deloval iz čiste ljubezni do nje, nikakor pa iz se-bičnih namenov!

Med prvimi sveti se tudi M. Kastelec. Koliko se ta mož premalo spoznava! Vsaj se imamo temu največ skoro zahvalje-vati oziroma na ljudstvo. V prejšnjem veku prišle so knjige

skoro samo duhovnikom v roke, a prosto ljudstvo ni vedelo za nje mnogo. Kastelec pa se je trudil konec 17. veka, da je tudi ljudstvo bralo, da so se tudi med ljudstvo razširjevale knjige. In to je silo važno! Zakaj?

Ravno s tem ga je izbudil in mu pokazal, da se po krivici zametuje jezik slovenski; on je jel dramiti ljudstvo in zraven družih poznejih rodoljubov moramo se tudi njemu zahvaljevati, da je v novejših časih dospelo v omiki na to stopinjo, kjer zdaj stoji in ga nasprotni viharji niso podrli na tla. Toraj tudi njemu bodi čast in hvala!

Konec 17. veka pa moram omeniti še eno veselo prikazen. Osnovala se je bila „academia operosorum,“ a zavirale so jo nemile okoliščine, da ni mogla koj pričeti delovanja svojega in tudi začenoš umorile so tedanje nevgodne razmere. Toda misel na njo tlela je med Slovenci, konec 18. stoletja oživila je zopet in podavala Slovincem dobrega blaga. Umrta je zopet kaj naglo, a rodila se je v tretje: Matica, ki naj zdaj lepo cvete in napreduje!

Ravno akademija nam priča, da so se Slovenci že takrat kaj pridno gibali, pa da so jim vezali roke nemili časi in nepremagljive zapreke. Gotovo pa so bili možje boljši rodoljubi, kakor marsikteri zdaj, ki na vse grlo vpije in se repenči, ki bi rad, da bi se mu vse priklanjal in ga častilo, ki se pa stisne v kot in molči, kedar bi bilo treba domovini kaj žrtovati! Kaj pomagajo same besede; djanje, djanje, to je kaj vredno! In ravno v 17. veku so delovali neutrudljivo, če tudi ne toliko s pismom, so pa toliko bolj prepričevalno z besedo.

Res, škoda, da jih mnogo ni pisalo v domačem jeziku! A pomislimo, da so živeli v 17. veku! Takrat ni se še bila izcimila ideja narodnosti. Ločila se je res Nemčija, Anglija, Francija etc.; toda tu so se razločevale le države, poznali so le državljanske pravice, a nikdo ni potegnil meča, da bi varoval narodne! Dinastije pulile so se med saboj za dežele in posestva — a narodnost se ni še gojila, kakor dan danes. Zraven tega so pa še jako zaničevali naš slovenski jezik, kratili mu pravice v javnih zadevah.

Zarad teh vzrokov zgubili smo mnogo mož v tem veku, kajti raji so se pečali s tujščino, kjer so si pridobili slavna imena, nego z zaničevano „Kranjščino.“ In toliko bolj moramo častiti in hvaležni biti onim rodoljubom, ki so gojili ljubo slovenščino in skrbeli za omiko naroda našega. Ako je presojujemo, soditi je moramo po času, v kojem so živeli, ne smemo jim staviti tacih zahtev, kakor dandanes!

Slovenci nahajamo toraj v 17. veku mnogo slabega, da škodljivega za naše slovstvo in za naše ljudstvo; spoznati pa moramo na drugej strani, da tudi to stoletje ni zgubljeno, kajti nekoliko napredka nam je vendar prineslo. Se ve ljudstvo, kakor sploh, tako tudi slovensko bilo je neizrečeno babjeverno, zato, je bilo težko podučevati ga in izruvat mu vkoreninjene vrače.

Pripoznati moramo, da ima posebno cerkev mnogo zasluženja, da se je obvaroval naš jezik popolne pogube in ker ni naroda, koji ne bi imel svojega jezika, da ni zginil narod slovenski. Sploh pa bodimo veseli, da se nam zgubljaajo zmir bolj vse nemile okoliščine, da se gibljemo zmir prosteje, da napredujemo zmir hitreje. Jutro je naše, dozoreli smo do krepkega moža, porabimo toraj vse moči in delajmo, kakor pridna bučelica od zore do mraka!

Kraljevina Poljska pa Jageloni.

(Poleg Luciana Šemenskija poslovenil Fr. Jaroslav.)

Vvod.

Zgodovina nam ne kaže toliko minulosti, pa učinkivega življenja narodov, djal bi, nego nam bolje napoveduje pravo Božje in ljudsko, kaže kreposti in pravico, uči modrosti, neprenehoma izgojuje ljudstva, in je stražni angel sedanjemu in bodočemu pokoljenju. Ona budi čutje za zaklon in red, je ognjišče, na katerem plameni plamen zlatega domoljubja in narodovega junaštva; ona je tisti nevsahljivi vir, iz kterega izvira ljubezen do domovine, in ki veleva na svoja pota hojevati za blagor svoje domovine, za napredek in slavo svojega naroda, veleva za svobodo in srečo svojih bratov in svoje očevine, radostno žrtovati življenje, imetje in delo slehernega dné.

Živa je potreba, da se slovanska zgodopisna vednost čedalje bolje širi med mladino slovensko, in izginili bodo s časoma kolosalni predsodki, kterih je dan danes dovelj slišati pri nas. Marsikdo trdi, da je Slovenec, a če čuje imé Rus, tedaj ga spreleti groza, in na ves glas trdi, da bi raje bil Turek, nego Rus. Aličemu to, saj vas nihče ne žene na Rusko.

Tudi je nadalje videti pri tacih, da po njihovem mnenju Slovani niti imajo slavno prešlost, niti da jim žari zora krasne bodočnosti. Prav vesel sem bil, ko sem prejel zgodopisno delce Lucijana Šemenskega, ki nam slika kraljevino Poljsko. Odkrehnil sem iz njega dobo Jagelonsko in položim jo v „Matičin“ panj.

Vladislav Jagelo.

Leta 1370 je ugasnil rod Piastov, ki je več kot 500 let vladal Poljsko zemljo. Kazimir Silni je bil poslednji odrastek tega debla, in koj ko je zatisnil oči v Krakovu, vzdignili so se Branibori pa Rusini, in odvzeli nekaj mest Poljcem. Ali kedar je došel Ludovik, kralj Ogerski, da zavsede prazni prestolj Poljski, odjejnali so neprijatelji tisti hip. Krakovci in biškupi so sprejeli novega

vladarja v Sonči, in od letod sijajno spremili v Krakovo. Kedar so odprli testament Kazimirov in prečitali ga, izvedeli so strmé, da je pokojni nektere zemlje in okraje zapisal v dar različnim knezom. Stanovi so se pričeli razgovarjati, ali je bilo to pravno ali ne, tersoploh trdili, da kralj nima pravice, komurkoli darovati ono, kar pripada kroni Poljskej. Živahen razgovor se je vnel tudi zaradi kronanja, ali naj se vrši v Gnjezdnu ali v Krakovu. Velikopoljani so povedali svoje razloge, Krakovci pa svoje, naposled pa so se zedinili in določili, da hočejo v Krakovu maziliti in kronati novo izvoljenega kralja Ludovika.

Po kronanju je bil pogreb Kazimira Silnega. Mrtvaški voz in konji so bili ogrnjeni s črnimi ogrinjali. Za vozom je jahalo 400 vitezov v rdečih plaščih, za temi pa 12 vitezov, ki je vsak nesel znak tujega kneza na ščitu. Kraljevega konja je jahal vitez v zlatej in rdečej opravi, — pomenjal je pokojnega kralja. Za njim se je valilo sila naroda z velikimi svečami, nadvornik je pa novce sul med ubožno ljudstvo. Ko je sprevod prišel v cerkev, pričele so se mrtvašnice za pokojnim kraljem in ko so potem pri kraljevskej raki polomili zastave, tedaj je narod tužno zaplakal.

Po pogrebu je šel kralj Ludovik v Gnjezdno in druga mesta v Velikopoljskej, a kmalo se vrnil na Ogersko, ker mu ni dopadalo na Poljskem. Preden je odšel domu, izročil je vlado svojeje materi Elizabeti. Ali koj se je izbudila nejevolja med Poljaki zato, ker od sedaj nihče ni mogel dobiti pravice; če je imel kdo kako tožbo, šel je k materi, ali ona je poslala gak kralju, kralj pa zopet k njej; Ogri pa, ki so bili okrog kraljeve matere, so se začeli poviševati in hoteli prvi biti povsodi. Kraljica sama, četudi že priletna, ni drugega delala v Krakovu, nego se zabavljala, vabila je v gostje, na ples in različne druge radovanke. To priliko so porabili Litevci in Rusini, pridrli do Visle, ter palili in plenili po svojeje navadi. Nekaj plemičev je pribežalo v Krakovo sporočat o tem kraljevej materi, a ona je odbila njihove prošnje s tem-le plitvim razlogom: „Ne bojte se, moj sin je velik in silen vladar, vse jim hoče povrniti.“ — A kralj se ni zmenil za stiskani narod, posedal je doma na Ogrskem, bedno Poljsko pa prepustil njenej osodi.

O tem času se je prigodila dogodba, ki nam kaže, kako rad se velik zleg porodi ondi, kjer se tujim ljudem daje prednost pred domačimi. Kraljica je na svojem dvoru v Krakovu imela nekaj Ogrov, ki so imeli prirojeno nagnjenje za nasilje in krajo. Ogri ti so hoteli nek pot vzeti seno, ki je bilo pripeljano za nekega plemiča. Služabniki so branili seno svojega gospodarja in ker Ogri niso odjenjali, vnelo se je ljuto ruvanje in kakor je že navada po mestih, da o tacih in enacih slučajih vse kar more skup vrè, tako je tudi le sem privrelo obilo raznega ljudstva, ki je, veselo tako ugodne prilike, mahnilo po Ogrih. Ko kraljici sporočé, kaj se godí, brzo pošlje Jaško Kmito, starosto Seradsko, da mir napravi med ruvači, Kmita prijezdi na bojišče, opominja, svari in veleva, naj se razidejo, ali med tem je nek Oger spustil strelico na Kmito, ki se je koj

zvrnil raz konja in obležal. Ko je ljudstvo videlo, da je pal Poljski plemič, razljutilo se je, in vsakega Ogra, kterega je doseglo, sesekalo na drobne kosce. Poginilo je blizu 160 mož tisto noč.

Pripetljaj ta je silno oplašil kraljico, brzo je poročila sinu, naj dojde na Poljsko in sam prevzeme vlado.

Kralj Ludovik videvši, damu Poljaki nič kaj niso naklonjeni, začel je se jim dobrikati, vzlasti plemstvu, obdarovaje ga z mnogimi svobodami in predpraviciami. Vsled teh predpravic so še več trpeli meščanje pa veljaki, delati in plačevati so morali za razsipno živeče plemstvo. Ludovik se je dobrikal plemstvu najbolj zato, da bi po smrti njegovej kterokoli hčer njegovo izvolilo za kraljico. Sicer je on bil dober kralj za Ogre, kajti oni ga nazivajo „Silni,“ za Poljake pa je bil neznamen, toraj so dobro pogodili trdè, da Ogrom je bil oča, Poljakom pa očim. Samo dvakrat je prišel na Poljsko, da je malo pogledal po deželi, pa se hitro vrnil izgovarjaje se, da na Poljskem ni zdrav kraj za-nj.

Ludovik je 12 let vladal Poljsko, ko je umrl doma na Ogerskem. Na Poljskem so se hitro zopet vnele svaje in prepiri zato, ker nikogar ni bilo, ki bi vladal. Plemstvo je bilo za gotovo obljubilo pokojnemu Ludoviku, da bo eno njegovih hčeri izvolilo za vladarico, ali nobena ni prišla na Poljsko, pač pa je došel Zigmunt, mejni grof Braniborski, ki je pozneje bil cesar nemški, došel je in hotel zavsesti prestolj Poljski zato, ker je bil mož Marije, Ludovikove hčere. Ali Zigmunt se je koj zameril plemstvu, osobito Poznanskim plemičem, ki so ga prosili, naj bi okrutnega Domarata iz Prhne, starosto Velikopoljsko, odstavil od službe, pa jim ni hotel ustreči. Silna burja je besnila po vsej Velikepoljskej, ker ste v svaji in boju bili dve rodovini, ali prav za prav dve stranki: Nalenčevska pa Krimalčikovska. Napadali in plenili ste trgovce po cestah, ali pa ste druga drugej požigali vasi in gradove, pustočili in razdevali polja in travnike. Največ je trpelo ubogo nedolžno ljudstvo, ki je s solznimi očmi gledalo popaljena domovja in razrito polje.

Krvava in pogubilna ta domača svaja je kmalu začela presedati pametnejšim Poljakom; kedar je bila izvedela Elizabeta, Ludovikova udova in mati dvéh hčeri, Marije pa Hedvike, kaj se godi na Poljskem, poslala je svojega poslanca s sporočilom, da Marije, katero bi mnogi radi imeli, ne more dati, ker ona neče biti Poljska kraljica, a da jim mesto nje pošlje mlajšo Hedviko.

Poljci so bili zadovoljni, ali ker kraljica Elizabeta jim ni koj poslala Hedvike, zaradi slabih potov in lijakov, deročih raz Karpate, kakor se je izgovarjala, začel je Zemovit, knez Mazovski, segati po kraljevskem žezlu, in brzo si je pridobil mnogo prijateljev in privržencev, s kterimi je ugnjetaval slabeje in plenil po dvoréh onih, ki so mu nasprotovali.

Kedar je kraljica Elizabeta videla, da so Poljci že zelo nestrpljivi in da bi kdo drug utegnil prehiteti njeno hčer, poslala jo je na Poljsko z obilnim spremstvom, v kterem sta bila tudi dva

biškupa Ogerska. Mati je obdarila hčer z raznim lišpom, z biseri in dragocenimi kamenji, z zlatom, srebrom in dragoceno opravo, kakor se spodobi kraljici. Sila naroda jo je spremljevalo v Krakovo med radostnimi zdravoklici, in mahoma se je mlada gospá priljubila vsem, ki so jo videli, priljubila zato, ker je bila krasna in dražestna kot angel. Nič niso povpraševali, kdo bode njen mož, ampak kar nemudoma so jo kronali v Krakovu.

In koj je po vsej Poljskej in po sosednih krajih počil glas o krasnej in dražestnej kraljici.

Na Litvi je tedaj kneževal silni Jagelo, ki je koj po kronanju poslal poslanece v Krakovo, da bi videli slovečo Hedviko. Kedar so vstopili pred biškupce in starašinstvo ter se poklonili kraljici, ostrmeli so zbog njene krasote. Pripovedujejo, da so že različni kralji, vzlasti pak križaki nagovarjali njihovega gospoda in kneza Jagelo, naj bi se pokristijanal, ali on jih ni poslušal, in je vsak pot zavrgel enak nasvet, nadjajo se pa, če bi Hedvika hotela in vzela ga za moža, da bi kar koj dal krstiti sebe in vso Litvo in svoje dežele bi spojil s Poljsko kraljevino.

Mnogo se je obetalo na obeh straneh, med drugimi tudi to, da bodo križakom vzeli vse ono, kar so bili kedaj odtrgali od Litve in Poljske. — Kraljico je skoraj božje udarilo, ko je začela ponudbo Litevskih poslancev, ona je že dalj časa srčno ljubila Viljema, kneza avstrijskega. Stanovi poljski pa so vsi radostni poslušali in sprejeli ponudbo Jagelovo; s to možnostjo se je Poljska iznebila dosedanjega nemirnega soseda, s pripojitvo Poljskih zemlja je Poljska država postala ena najsilnejih kraljevin, in vrh tega je tudi cerkev pridobila ogromno število novih udov. Stanovi so tedaj poslali poslanca na Litevsko, kateri naj se z Jagelom dokončno dogovoré in priprave naredé za svatbo.

Nesrečna kraljica sama ni vedela, kaj bi počela, zelo nerada se je odrekla mlademu in krasnemu Viljemu, ali ker je videla, da poveča in povzdigne moč Poljske kraljevine, če se zaroči z Jagelom, udala se je želji stanov Poljskih. Kmalo na to pa je njenemu potrtemu srcu še hujo rano vsekal Viljem sam, ko je z odbranim spremstvom različnih vitezov sijajno prihajal v Krakovo.

Hedvika je hotela pozdraviti ljubljenca, a stanovi so mu zabranili v grad, v katerem je kraljica stanovala. Ubožica se je zelo jokala in milo prosila, in naposled vendar toliko omečila svoje nadzornike, da so jej dovolili včasih govoriti ž njim v samostanu frančiškanskem, ali kedar se je Jagelo približal Poljskej meji, moral je Viljem kar koj oditi iz Krakova.

Stanovi Poljski so pokleknili pred Hedviko in vsi solzni jo zarotovali, naj se nikar ne brani Jagela; kraljica se je udala, ker je videla, da bode osrečila na milijone ljudi.

Sedaj so počele gospé in dvorkinje Hedviki praviti, da je Jagelo boljše podobni zveri nego človeku. Zbegana kraljica se je vsa tresla strahu, ko je to zvedela; da se pa prepriča, ali je res ali ni, kar se govori, poslala je zanesljivega poslanca na Litevsko.

Svetovalec je videl na lastne oči Litevskega kneza in se prepričal, da je človek kot drugi, vrh tega pa še vrlo krasnega in milega lica, vesele duše in uljudnega obnašanja. Zbegana Hedvika se je malo oddehnila.

Konečno je Jagelo prihajal v Krakovo v mnogobrojnem spremstvu Litevskih knezov. Hedvika je pozdravila ga v svojem kabinetu, ter se začudila zbog nenavadne njegove krasote, kakoršne ni kmalo videla. Kmalu na to je škof Krakovski krstil Jagelo, in dal mu ime Vladislav, krstil je pa tudi Jagelovega sorodnika Vitolda in druge Litevce. Potem se je Jagelo s Hedviko poročil. Nekoliko dni po krstu se je vršilo kronanje Jagelovo, sijajno je bilo gostovanje pa ples v gradu, in o tej priložnosti je razdelil mladi vladar bogate darove. Spitko z Melština, kterega je najbolj ljubil, je obdaroval z zlatimi sandali, ki so bili posuti z dragimi kameni in z biseri.

Vsled tega radostnega dogodka nepokoj in boji niso nehali, in zato je bilo treba pomiriti prepirljivce. Jagelo je šel s Hedviko in mnogobrojno četo Krakovskega plemenstva na Velikopoljsko, ali v Gnjezdno ga ni hotel pustiti nadbiškup, kar je kralja razžalilo tako zelo, da je ukazal cerkvam podložnim kmetom pobrati vse govedo, konje in druge potrebne reči. To je pomoglo, nehali so braniti kralju v mesto. Hedvika pa, ko je ugledala javkajoče in plakajoče uboge seljake, prosila je kralja za nje, ki jej je obljubil, da jim povrne imetje. „Kdo pa jim solze povrne?“ dodala je mehkočutna kraljica.

Kedar je kralj pomiril Velikopoljsko, šel je na Litevsko, kjer ga je čakalo ogromno delo, t. j. spreobrnitev Litevcev k kristijanski veri.

Litevci so njih bojevit narod, pa so tudi morali biti, kajti od polnočne strani so jih pritiskali mečniki, podobni križakom, ki so jih tudi neprenehoma napadali od druge strani, in sicer od Pomorja, češ, da jih hočejo pokristijaniti, čemur pa so se Litevci upirali na vso moč zato, ker so izprevideli, da Nemci pod to krinko skrivajo sebičen, umazan namen. Tudi s sosednimi Rusi so imeli knezi Litevski nekaj bojev. Že pred Jagelom je bilo mnogo Litevcev sprejelo Jezusov verozakon, toda od pravoslavnih, ne od latinskih blagovestnikov. Ali čeravno se je bilo pokristijanilo mnogo plemenstva, ljudstvo je vendarle ostalo pogansko, ter se ni dalo pregovoriti. Čestilo je Peruna, boga bliska in groma, čestilo ogenj, ki je neprenehoma gorel na žrtvenikih, čestilo je raznovrstno drevje, tako da so za velik greh imeli, če je kdo sekuro nastavil na takovo drevo, da bi ga podrl. Prigodilo se je nek pot, da je nek knez kristijanski hotel jih prepričati, da balvam (malik), kterega so čestili, ne bode se razgnjevil, če mu poseka drevo. Vzel je tedaj sekuro in začel sekati. Pa kaj se zgodi? Mož se po nesreči vseka v nogo, in Litevci začno na ves glas trditi, da je balvan kaznil ga. Ti Litevci so imeli navado, kedar so zajeli kakega križaka ali Poljaka v vojski, da so ga peljali kam na mejo s

konjem in orožjem, ter ondi v dar sežgali kakemu bogovu. Verovali so, da eni duhovi čepé v vodi, eni po drevju, da eni prebivajo po gorah, eni po dolinah. Kedar so slišali nauk o enem samem Bogu kristijanskem, zaypili so: kaj nam govorite o enem Bogu! Kako bi on mogel močnejši biti, nego naši, kterih je več tisoč? Saj vendar mora biti tolika množica močnejša, nego eden edini! —

Tudi je treba omeniti, da je Litevec vsled svoje čudi ali prirojenosti trdovraten in skrit, in zato je bilo zeló težavno pokristijaniti jih. Kedar se mu je križak z golim mečem grozil in silil ga, naj spoznava Jezusa Kristusa, tedaj je Litevec, videvši nevarnost, obljubil, da ga hoče spoznavati, a kedar se je vsiljenec vrnil domu, zopet je molil Peruna, ogenj in druge stvari. Sreča za-nje da je Jagelo sam se pokristijanil in se zaročil s pobožno in milostljivo Hedviko.

V Vilni, stolnem mestu Litevskem, zbralo se je mnogo Poljskih in Litevskih gospodov, ter so se posvetovali, kako bi se z najboljšim vspehom dalo razširjati kristijanstvo. Na polji pred mestom se je ljudstvo zbiralo, duhovni so ga učili in mu prigovarjali, pa tudi sam Jagelo je spregovoril nekaj besed ter pozival jih, naj uničijo stare bogove. Hedvika za-se je ukazala narediti na Poljskem črevljev, kožuhov, nakupiti razne robe za ženske, vse to pripeljati v Vilno, da je sama razdelila ljudstvu. Narod pa se je vkljub temu trdovratno upiral, ali kedar je kralj ukazal sveti ogenj zaliti, bogove podrobiti, sveto drevje posekati in svetišča poganska podreti, tedaj so Litevci, videvši, da njihovi bogovi ne osveté oskrunitve, spoznali mogočnost kristijanskega Boga. Naučivši jih nekoliko resnic, začeli so duhovni krščevati; ker pa bi bilo zeló zamudno krstiti vsacega posebej, zato so ljudstvo razstavili v trope, pokropili z blagoslovljeno vodo, in enej tropi dali imé Peter, drugej Pavel, tretjej Janez, četrtej Matija, i. t. d.

Kralj je ostal v Vilni še več kot eno leto, kraljico pa poslal nazaj na Poljsko. — Postavil je za svojega namestnika na Litevskem Skirgela brata. Skirgelta je bil gorak prej omenjenemu Vitoldu, in zato je ta, bojé se Skirgela, pobegnil k križakom, ter ž njimi udaril na Litevsko. Ali kmalo se je spametoval in pomiril z Jagelom. Toda Vitold, kedar vidi, da si nikakor ne more prisvojiti vrhne vlade na Litvi, na novo se vrne k križakom. — Ta čas se je porodila nesložnost med kraljem in med kraljico zato, ker je Hnevoš iz Dalevič lagal Jagelu, da kraljica ne ljubi njega, pač pa Viljema, s kterim se več potov vidita.

Ali to je bila laž, kajti pobožna kraljica nikdar ni prelomila zakonske zvestobe, katero je bila obljubila svojemu suprugu. Koj so se začeli različni vitezi oglašati in trditi, da je kraljica nedolžna. Oglasilo se je dvajset mož, ki z orožjem spričajo svojo trditev. Hnevoš prepričan, da je lagal, ni se hotel podati v dvoboj z možaki, temveč je pokleknil in prosil odpuščenja. Sodniki mu velé za kazen zlesti pod klop, kakor pes, in preklicati vse, kar je

govoril zoper Hedviko. — Jagelo je z nova moral hiteti na Litevsko, kjer je Vitold strahovito pustošil s križaki; ponositost Vitoldova je bila razžaljena, kajti čutil je v sebi hrabrost in moževnost, in vsled tega hotel vladati Litevsko. Jagelo je naposled sam spoznal, da bratje Skirgel, Svidrigel in drugi so pravi tlačitelji in okrutniki, in zato je skrivaj poročil Vitoldu, naj dojde in se pomiri z njim, kar je Vitold brzo učinil.

Sedaj se je Jagelo popolnoma pomiril z Vitoldom, ter mu prepustil vlado na Litevskem, katero je dobro vpotrebljeval. Vitold namreč je bil hraber vojak, ki je mnogokrat pobil križake in trume Tatarske odgnal, samo nemirnega duha je bil, ter vedno več želel, kakor pa imel. Ko je Jagelo imel posel na Litevskem, tedaj je tudi Hedvika zbrala vojsko in šla mirit med Gališke Ruse, izgnala Ogre, zemljo pa k Poljskej pripojila.

Kraljica tedaj ni samo ženskih dolžnosti spolnovala, nego je tudi za blagor kraljevine delala. Porodila je Jagelu hčer, ki je brzo na to umrla, pa tudi ona kmalo za dekletom.

Vse svoje imetje je kraljica razdala ubogim, odločen del pa za akademijo, katero je bil Kazimir Silni v Krakovu ustanovil 1364. l., in katero je Jagelo z zalogom Hedvikinim na novo povzdignil. Vrh tega je vstanovila kolegij naroda Litevskega, v katerem se je dokaj ubožnih Litevcev odgojilo in naobrazilo za duhovništvo.

Po smrti nenadomestljive Hedvike je sklenil Jagelo vrniti se na Litevsko, ali Poljci so ga preprosili in zadržali govoré, naj pa on sam nadalje kraljuje.

Litva se nikakor ni dala vpokojiti, kajti križaki so neprenehoma podžigali ogenj svaje in nesložnosti med brati Jagelovimi. Najhuje jim je presedalo to, ker se je Vitold pomiril z Jagelom; obrnili so se tedaj na Svigrigela, družega brata kraljevega, in tega proti njemu nahujskali. Ta lokava in malopridna podvzetja so prav do živega segla Jagelu, in ga vjezila tako, da je nabral ogromno vojsko in šel na Prusko, da bi že vendar ukrotil ohole križake. S Poljci so se spojili Litevci, Rusi in Tatari, pa tudi nekaj Českih čet, s katerimi je bojeval pozneje glasoviti husita — Žižka.

Kralj pridrevši v deželo sovražnikovo, vtabori se pod Grumwaldom, prime zastavo kraljevsko, ter začne glasno moliti in prositi Boga, naj bi v tej bitvi račil pokazati pravico, dodavši: „Jaz sem prepričan, da na naši strani je pravica, in zato razvijem to zastavo v tvojem najsvetejšem imenu!“

In vsa vojska je glasno zapela pesem sv. Vojteha. Koj po sv. maši se je vojska vredila za boj; bilo je 51 polkov Poljskih, 40 pa Litevskih. Poljskim polkom je veleval Zindran Maškovski, mečnik Krakovski, Litevskim pa Vitold, a načelno voliteljstvo je imel sam kralj. Kralj je pomolil, zavsedel vranca, objezdil vojsko opominovaje, naj se možato bije. Tu sta došla od mojstra križškega dva poslanca, ki sta stopivši pred kralja, izpregovorila rekoč: „Slavni kralj! Mojster Pruski Ulrich ti pošilja dva meča,

tebi enega, Vitoldu enega, da se bodeta imela s čem braniti“. Na to je kralj mirno odgovoril: „Sprejem meča, mogoče, da vam do živega prideta“.

To zasmehovanje je Jagelo dobro povrnil. Koj ko so udarili po kotlih in so trombe zapele, začeli so križaki s topovi streljati na sovražnike, kar mu pa ni kaj škodovalo. Na to se obe vojski sprimate in bijete, nastal je silen štropot orožja in kresanje mečev. Litevci in Tatarji preslabi, da bi odbijali silne napade križške, začeli so se umikati, ali Poljaki so jih zadržali. Pri tej priliki se je križak vitez Depold Kekric vrgel na kralja s kopjem, ali tisti hip je Zbignevo Olešnicki, ki je stal Jagelu ob strani, odbil kopje, kralj pa je Nemca vsekal čez čelo z mečem. Tega Olešnickega, ki je bil jako sposoben mož, je potem kralj pripravil za škupa Krakovskega. V tej bitvi je pal sam mojster križški Ulrich Jungingen, in blizu 40.000 mož križške vojske. Poljci so dobili 51 zastav križških.

Bitva pod Grumwaldom je bila silna, pa slavna; tu se je odločila osoda vse vzhodne Evrope. Braterstvo križško, katero je podpirala vsa nemška moč, podleglo je in bilo potrto tako zelo, da se nikdar več ni moglo vzdigniti. Poljska pa je dobivala čedalje več moči in vpliva.

Vodja česke zastave Žarnovski je utekel iz bitve, in kedar je to izvedela njegova žena, nič več ni hotela živeti z njim.

Po tej zmagi je dobil kralj še nekaj gradov Pruskih, potem pa naredil mir in se vrnil v Krakovo, kjer je bila sijajna svečanost v cerkvi za zahvalo, na gradu pa so vihrale križskom odzete zastave.

Zneбивši se najhujših svojih neprijateljev, mislil je Jagelo, kako bi za vselej pobratil Litevce in Poljce. Da bi dosegel to svrhu, skliče zbor v Horodlo 1413. l., kamor se je sešlo mnogo Poljskega in Litevskega plemstva. Da bi se dva naroda ljubila, treba je, da se poravnata ali vsporedita, to je, da dobrote in prednosti, ktere eden uživa, uživa tudi drugi. Jagelo je tedaj bojare Litevske osvobodil od podložnosti vladajočih knezov Litevskih, ter podelil jim tako svobodo, kakoršno so imeli Poljci. Nič pa človeka ne pridobi prej, nego če se mu svoboda podeli. Poljska je že tedaj bila na glasu zaradi velike svobode, kakoršne nikjer niso imeli, in zato so ljudje vrelj va-njo, kakor bučele na med. Ko ste se Litva pa Poljska zjednačile, nastala je velika radost v obeh deželah.

Ali Vitold in drugi knezi niso radi videli te sprave, ter so jo krhali, kjer so mogli. Pomagal jim je Zigmunt, cesar nemški, kteremu je pobratimstvo teh dvojih narodov bilo trn v peti. Da tedaj napravi kako zmešnjavo, sešel se je Zigmunt cesar v Lucki na Volinji z Jagelom pa Vitoldom, na videz pa, da se pogovoré, kako bi pognali Turka, ki je začel državo Grško drobiti, in za vselej izpodili ga iz Evrope. Lokavi Zigmunt, kakor da bi res šlo za kaj takega, je skrivaj podpihoval Vitolda, da bi se progla-

sil za kralja Litevskega, in odcepil od Poljske; pa še več, on je tudi Jagelu začel prigovarjati, naj bi Vitoldu odstopil Litvo. Ali stanovi Poljski, vzlasi pak Olešnicki, škup Krakovski, ki so dobro vedeli, kaj se kuje, močno so se protivili takemu razcepljenju dveh kraljestev, ter so očitali Vitoldu in tudi samemu kralju. Vsi razsrjeni so se razšli iz Lucke, in Vitold je kar naravnost grozil, če mu ne dajo krone, da si jo sam vzeme. Dolgo še so se podajali zastran te krone, ali Poljaki so nepremično stali, ter pazno čuli, da ne bi bilo izdaje. Ker so tedaj z bistrim očesom pazili, zalotili so cesarske poslance z listi do Vitolda, v kterih je cesar pisal, da mu hoče dve kroni poslati, eno za njega, eno pa za ženo.

Vitold se je med tem pripravil za kronanje v Vilni, vabil je v goste, potrosil mnogo novcev, ali kron le ni bilo, če tudi ju je pričakoval dan na dan, kajti Poljaki so čuli dan na dan, da noben Nемеc ni mogel se prikraati na Litevsko. Po malem so tudi stanovi Litevski, kteri so Vitoldu stali na strani, prepričali se, da bi to kronanje veliko zlo porodilo deželi zato, ker bi cesar prej ko ne kot Križaki, velik jarem za krono naložil Litvi. Vsi so tedaj odstopili, in ta sramota je Vitolda tako pekla, da je kmalo potem umrl v Trokah 1430. leta.

Vitold je bil silen junak, premagal je Tatare in Križake, deželo je vladal dobro, in jej privabil mnogo trgovcev. Na njegovem dvoru se je živelo sijajno in gostoljubno. Poljce je jako ljubil; imel jo tajnika Maldrika Poljca, kteremu je, kedar je od njega šel, razen mnogih reči, ukazal odšteti še 100 kop*) grošev.

Ko je to slišala njegova žena Julijana, začela se je jeziti, čemu toliko, Vitold pa je zopet družih sto kop ukazal prnesti, ter to ponovil tolikokrat, da je skopa žena omolknila. Maldrik je v vsem skupaj dobil osem sto kop grošev.

Po smrti Vitoldovej se je za vlado Litevsko oglašil Svidrigelo, ki je do sedaj bival pri Križakih. Prepirali so se delj časa, in naposled je orožje moralo rzsoditi. Svidrigelo je bil potolčen.

Jagelo se je že postaral in na duhu oslabel, vsak je ž njim ravnal, kakor je hotel. Olešnicki, ki je postal kardinal, je nek pot povedal Jagelu bridko resnico, če tudi je njemu se imel zahvaliti za čestito službo. Na zboru korčinskem 1434. l. je kar naravnost prijel kralja, zakaj pijančeva, zakaj pusti svojim služabnikom uboge kmete dreti, zakaj ljudstvu, ki kriči in išče pravice, ne pomore, in naposled je dostavil, če se ne poboljša, udari ga kletev cerkvena.

Jagelo, ki je tedaj bil star 80 let, zbral je poslednjo svojo moč, in s tresočim glasom odgovoril, da nihče nima pravice tako mu očitati, ali ker se v zboru nihče ni oglašil in potegnjl zá-nj, šel je vunj in se zjokal.

Po velikej noči je hotel Jagelo v Haliču v rudečej Rusii, sprejeti priseženo udanost od „hospodarja“ Vlaškega in Multanskega. Podal se je tje, ali med tem se je vreme spremenilo, začelo je snežiti, in kralj se je tako prehladil, da je zbolel. 1434 l. poslednjega maja je v gradiču pod Lvovom izdihnil svojo dušo. Preden je umrl, snel je s prsta prstan, ki ga je imel od poroke s Hedviko, in prosil dati ga Olešnickemu s sporočilom, da se mu zahvaljuje za opomin Korčinski, ter da njemu izroča v varstvo četrto ženo svojo Zofijo, pa deco. Jagelo ni imel niti velikih sposobnosti, pač pa je imel to prednost kedar je vedel, da sam ne dožene kakega posla, da je izročil ga drugim modrejšim in sposobnejšim možem. Ohranil je tudi nektere še poganske običaje, tako postavim je menil, če zjutraj po naključju levi črevelj prej obuje nego desni, da tisti dan ne bode srečen; ali kedar je odhajal z doma, vselej je z nogo kaj načrtal po tleh. Mlade dni nikdar ni pil niti vina niti pive, na stare dni pa je rad praznil kozarce. Po noči je navadno dolgo čul, zato pa pozno vstajal.

Od štirih žen sta mu ostala le dva sina: Vladislav pa Kazimir.

Vladislav III.

Narod Poljski se ni še mogel sam vladati brez glavarja; kedar je umrl kralj, nastal je velik nered, ker so uradniki, sodniki in vojvodi vladali mesto kralja. Po kraljevej smrti nihče ni bil kaznovan, če je še huje moril, plenil, požigal in nasilje delal, kajti uradi so bili ob vso veljavo. Zato se je Jagelo že prej zagotovil pri stanovih, da za njim koj nastopi sin njegov Vladislav, ali vendar je dolgo trajalo, preden je bil kronan. Mnogi so trdili, da Vladislav ne more biti kronan, ker je še premlad, toda Olešnicki, modra glava, je ostal pri svojem prepričanju, in dete za kralja proglasil. Ta čas je začela se širiti po Poljskem sekta husitska. Porodil je bil to sekto Janez Hus, jako učen človek, rodom Čeh, ali ker se njegovo učenje ni vjemalo s cerkvijo katoliško, zato je bil po drž. postavi sežgan v Kostnici. Se vé da ni bilo to plemenito, ali zgodilo se je po duhu tedajnega časa. Učenci Husovi so njegovo sekto razširjali tudi po Poljskem zato, ker so jim nekteri odlični plemiči sezali pod pazduho. Duhovstvo v skrbi za edinstvo sv. vere in mir kraljestva, odganjalo je te krivoverce od mej Poljskih tem bolj, ker so doma na Češkem bili Husiti povod grozovitih krvavih bojev.

Po smrti Vitoldovej je vladal na Litvi veliki knez Zigmunt Kjestutovič, ki je pa nakopal si mnogo nasprotnikov zato, ker je okrutno pričel vladati. Kedarkoli je videl skozi okno, da se trije ali štirje skupaj razgovarjajo na ulici, pa je koj sumil, da snujejo splotko proti njemu, in ukazal je brez vsega spraševanja vtopiti jih.

Zato tedaj je Svidrigel, bivajoč na Ruskem, znova napal Litevsko, ali potolčen od Poljakov, odrekel se je vsemu, ter šel na Ogersko. Tudi Zigmunt je nesrečno umrl, kajti s svojim okrutništvom je stanovce razljutil tako zelo, da so se proti njemu vzdignili pod vodstvom kneza Čartoriškega. Ker se je Zigmunt kot trinog zaklepal v stanico, in nikogar pustil k sebi razen medvedkinj, ki ste ga čuvali, ter bili edini njegovi prijateljci, zato je Čartoriški prišel z drugimi tovarši, da pobijejo Zigmunta, zaškrbal po durih kot medvedka; Zigmunt je odprl, pa bil koj sesekan na drobne kosce.

Mesto njega je postal véliki knez Litevski Kazimir, brat Vladislavov.

Od Karpatov do Črnega morja je zemlja Valaška imenovana Multanska, ktero so vladali tako imenovani hospodari. Ker pa ta pokrajina ni prostrana, zato je bila pod varstvom kteregekoli mogočnega kneza. Takovi varuhi in branitelji so jej bili kralji Poljski, od Kazimira Silnega počenshi. Tedaj mladi Vladislav je šel v Lvov, da je tam sprejel priseženo udanost od dveh bratov Štefana in Elija, ki pa sta se prepirala zastran vlade. Vladislav ju je pomiril, dal vsakemu nekaj, in ona sta mu obljubila dajati davek, in sicer vsako leto 4000 volov, 200 rib, 400 rdečih odej in 100 konj. Ali ti Valahi so bili vselej izdajice, denes so prisegali, jutri izdajali, denes služili Poljcem, jutri že Moskalom ali pa Turkom. Pa kaj se hoče, je bil ubog narod, vedno so tujci delali z njim, kakor se jim je ravno poljubilo.

Kedar je mali Vladislav dorastel, zgodilo se je, da je na Ogerskem umrl tedajni cesar in kralj. Ogrji so se ravno pripravljali na vojsko s Turkom, ki je iz Azije planivši v Evropo hotel todi vse poturčiti. V tej zadregi so prišli Ogrji na Poljsko prosit za mladega Vladislava. Olešnicki dovoli, dovolijo tudi drugi, in začne se nabirati vojska Poljska, da bo spremljevala Vladislava. Poljaki so se hoteli odlikovati in Ogrom pokazati svojo premožnost, in zato so nabrali tako armado, da ne kmalu take. Oni, ki so na to pazili, trdili so, da je sleherni prosti vitez se odlikoval ravno tako, kot da je sám vojvod. Kralj Vladislav je došel v ogersko mesto Budo, in bil tam kronan s krono sv. Štefana 1440 l. Potem, ko je Turek že otel nekaj mest ob meji Ogerskej, prigotovil se je Vladislav za boj s tem neprijateljem kristijanstva.

Razvila se je mnogobrojna vojna, v kateri je bilo Ogrov največ, vsi so pripenjali črne križe na orožje svoje na znak, da idejo bojevat se za sv. vero. Izvedli so nekaj bitev s Turki, v katerih je mladi Vladislav hrabro se bil.

Turki tedaj, do tal pobiti na polju Kosovem, so sklenili mir z Vladislavom za 10 let. Ko so podpisali pogodbo, prisegel je kralj na evangelije, Turki pa na koran.

Zaradi sklenjenega miru je zamrzelo sv. očetu v Rimu, kateri je nastojal, da bi se dokončno izbojeval boj z nevernimi

Turki. Kralj Vladislav ni hotel prisege prelomiti, ali kardinal Julijan, kterega je papež k kralju poslal, pregovarjal ga je neprenehoma, naj le-to prisego razglasi za neveljavno, vzlasti zato, ker je bila prisežena Turkom. Trdil je kardinal kralju, da ga papež odvezuje. Ker je v tedajnih časih bilo jako zaslužno bojevati se proti poganom, zato so prelomili prisego, in z nova začeli vojsko, ki pa je bila zelo nesrečna.

Kakor hitro so na Poljskem zvedeli, da je prisega prelomljena, nastal je silen hrup; mahoma so poslali poslanca k kralju, naj nikar tega ne učini, ali zastonj; mladi kralj je bil že odšel z vojsko.

Pomikala se je vojska po krajini Bulgarskeje, in odjemala vse trdnjave ob cesti, v kterih so bivali Turki, ter je tako dospela do mesta Varne nad Črnim morjem. Turek ni leno čepel s podvitimi nogami, temveč se je dobro pripravil z mnogobrojno vojsko, v kterej je bilo znatno število konjikov, največ pa pehote janičarske, najhrabrejših vojakov.

Pod Varno se dne 10. novembra 1444. l. nastavite obe vojski, kristijanska pa turška čakaje, ktera bo prva udarila. Marsikaj neljubega in nenavadnega se je bilo naključilo kristijanskej vojski, in vse to je tadajnim vražnim vojakom bilo slabo pomenljivo znamenje, napoved gotove nesreče.

Turki so po svojej navadi stali v polokrogu, pred vrstami pa zasadili kol, na kteri je pripet bil oni pergamen, na kteri je bila napisana mirovna pogodba. To kazalo prelomljene prisege je še huje vnemalo Turke. Bitev so pričeli strelec, in kedar so izstrelili vse strelice, mahnili so se z meči. Koj s prva so Turki počeli se umikati in odpeljavati svoje velblode, na kterih so imeli novce in svoje šotore. Ali pozneje so se zopet posilili in udarili na kristijane. Kralj s Poljaki in Ogri je udaril prav v sredino turške vojske, in že drl z golim mečem tjekaj, kjer je stal bunčuk sultanov, ali zastava konjskih repov. Turki so se razstopili pred kraljem, in kakor hitro je pridrl sredi med nje, zajeli so ga od vseh strani, nek janičar je izpodbil pod njim konja, in kedar je kralj se zvrnil na zemljo, odsekal mu je glavo, ktero so Turki hipoma na kopje nasadili in radosten krik zagnali.

Vojska kristijanska, čuvši o tem, začela se je bati in umikati, če tudi je Huniad, stotnik Ogerski, kričal in opominjal, da tu ne gré za kralja, ampak za sv. vero, da tedaj, če tudi je kralj umorjen, oni še vendar le lahko premorejo Turka. Ali zastonj! Prestrašenih in umikajočih nihče ni mogel zadržati. Turki so glavo Vladislavovo v medovini namočili, da se ne bi pokazila, in jo nosili po vseh mestih turških dokazovaje, da je kriva prisega kristijanska kaznjena.

Tudi kardinal Julijan, ki je bil vzrok, da se je prisega prelomila, je bil ubit od nekega Vlaha, ko se je ravno prepeljeval preko Donave.

Kazimir Jagelonček.

Na Poljskem dolgo niso hoteli verjeti, da je Vladislav poginil; kajti ljudje že sploh neradi verjemó nesreče. Eni so govorili, da je pal v turško sužnost, eni da blodi tam kje po Grškem, eni da se je pomenišil in se pokori za svoj greh, in na vse zadnje je došel še nek plemič Rihlicki, jako podoben rajnemu v obraz, in rekel, da je Vladislav. — V takovem nesrečnem slučaju ni kazalo drugo, nego delati in misliti o novem kralju tem bolj, ker so Ogrri sebi bili izvolili novega. Poslali so tedaj poslanstvo k Kazimiru, bratu Vladislavovemu, ki je vladal na Litevskem, in ponudili mu izpraznjeni prestolj. Ker so pa stanovi Litevski popreko gledali Poljce, ki so jim bili oteli nekaj pokrajin in mest, zato so delali na vso moč na to, da bi Kazimir odrekel. Ko Poljci vidijo, da se obotavlja, začno misliti na Boleslava, kneza Mazovskega. Ko Kazimir to izvé, zaskrbi ga, ker bi potem moral poslužen biti kralju Poljskemu, in zato sklene, da raje on postane kralj Poljski, in ob enem ostane knez Litevski. Odlasal je pa še dokaj časa, preden je došel v Krakovo na kronanje, ki se je jako sijajno vršilo vpričo mnogih škupov, in različnih Poljskih, Sležkih in Českih knezov in plemičev. Med njimi je bil tudi knez Svidrigelo, ki je začasa Jagelovega toliko rojil na Litvi, ki pa je vsled pijančevanja oubožal tako zelo, da je moral ovce pasti na Vlaškem. V tej ugodnej priliki je prišel prosit Kazimira, naj bi mu kaj podelil in dovolil vrniti se na Litevsko. Kronanje to pa se je žalostno končalo. Kedar so se kralj pa plemiči vrnili v grad in začeli se zabavljati, nakrat je planilo v dvorano nekaj žen, dece in starcev kričé in jokaje se, da so jim kraljevski ljudje imetek pobrali. Marsikomu se je bridko storilo čuvši bedovajoče seljake, ki so s solznimi očmi prosili za odvzeto govedo, ovce itd.

Za vlade tega kralja so neprenehoma sklicevali deželne zборе v Parševo, v Lublin in v Petrko, kamor so dohajali Poljski in Litevski stanovi. Kralj je moral marsiktero grenko požreti. Poljaki so kričali, da Litevsko bolje ljubi, nego Poljsko, in da raje ondi stoluje, in Litevci nasproti so trdili, da njihovo zemljo trga in Poljskej daje. Kralj, kolikor je mogel, ugajal je obojim, ker je želel, da bi se ta dva naroda zlila v eno edino državno telo. Podeljeval je Litevskim plemičem ravno tako svobodo, kakoršno so imeli Poljski plemiči, to pa zopet ni bilo po godu knezom Litevskim, ki so zahtevali vrhovno oblast nad plemiči.

Pa če tudi je Litva bila v svaji s Poljsko, vendar se je večkrat ruvala s Turki in z Moskali, ki so jej nekaj pokrajin odtrgali. Tako se navadno godi v domačih svajah, da neprijatelj vselej dobro ogrene.

Velikih bojov ravno ni bilo za vlade Kazimira, kteremu so prideli primek Jagelonček. Najvažniša je bila vojska s Križaki,

in sicer vsled tega-le: Križaki so si bili pribojevali zemljo Pomorsko in Prusko, kjer je stanoval narod Litevski pa Poljski. Ali premagovalci so koj vsa ondotna mesta, trge in gradove naselili z Nemci, ki so začeli zatirati prave deželane, ter se jim s tem tako pristudili, da so domačini osnovali zvezo ali braterstvo. Čuteči pa, da so preslabi še, poslali so poslanca k kralju Kazimiru, naj bi jih sprejel v svoje varstvo in brambo, ter spojil s Poljsko. Kralj, ki je ravno tedaj bival v Krakovu, sprejel je poslanca in uslišal. Pravili so mu, kako jih ti nemški menihi zelo zatirajo in ugnjetavajo, in ko so vsled tega šli pritožiti se k cesarju nemškemu, ukazal je tri sto Pomorcem glave odsekati, in pravda je bila rešena. Kedar je Poljski deželni zbor to slišal, zahteval je enoglasno, da se pošlje pomoč nesrečnemu ljudstvu; le kardinal Olešnicki se je protivil temu zato, ker ni rad videl, da bi se započel boj s Križaki, z verskim bojnim redom. Toda sam kralj in drugi stanovi, ki so imeli srce za Poljsko in kristijanstvo, katerim se je smilil ugnjetavani pobrateni narod, napovedali so vojsko Križakom. In dobro so pogodili, kajti vselej je najprva in najsvetejša dolžnost naroda, da svojemu bratu v nesreči roko poda; ravno tako je dolžnost prispeti na pomoč bližnjemu, kedar ga roparji napadejo in mu ropajo. Odpravil se je tedaj kralj z vojsko, dospel do Toruna, pa spustil se še dalje naprej, in povsodi so ga sprejemali in pozdravljali ne kot kralja, nego kot rešitelja. Vojna ta s Križaki se je vlekla dalj časa, blizu 14 let, in še le tedaj, kedar so opustošili mnogo pokrajin po Poljskem in Pruskem, sklenili so mir v Torunu 1466. l., sled katerega so k kroni Poljskej pripojena bila knežtva Helmsko, Malborsko, Varminsko, ali sploh kraljeva Pruska. Del vzhodne Pruske, kjer stoji mesto Kraljevec, ostal je Križakom, toda s Poljsko nadoblastjo. Vojna ta pa se je dolgo vlekla nekaj zato, ker niso imeli sposobnih vojvodov, nekaj pa zato, ker plemstvo ni bilo vztrajno, temveč kakor hitro je začel sneg nalletovati, pa se je vrnilo domu na kašo in pivo.

Ob tej vojski se je prigodilo to-le v Krakovu. Andrej Tenčinski, ohol plemič, bil je nekega kovača zato, ker mu o pravem času ni orožja skoval. Kovač je zbežal na ulico in začel klicati na pomagaje; ko ljudstvo ugleda stepenega kovača, potegne se zanj, in dere proti domu Tenčinskovemu. Kedar Tenčinski sliši, da vrata pokajo, pobegnul je skrivaj v cerkev sv. Frančiška, ljudstvo jo je udrlo za njim in ne gledé na to, da je kraj svet, pobilo je plemiča v zakristiji.

Potem je po ulicah vlekle razbito truplo, ki je potem dva dni ležalo v posvetovalnici. Ko je vse to izvedelo plemstvo, ki je bilo na vojski pri kralju, koj je hotelo vse pustiti in dirjati v Krakovo, da meščane kaznuje in osveti smrt brata plemiča. Kralj jih je zadržal obljubivši ostro kaznen. In res so bili obsojeni ter okrutno kaznovani ubogi meščanje, in kakor se je govorilo, nekteri prav nedolžno.

Zel je bil prestopek Krakovskega ljudstva, res je to, nihče ni tajil, ali da je ljudstvo se zaneslo, da bode po postavi kaznjen oholi plemič zato, ker je pretepel kovača, ne bi bilo se genilo, ter mirno čakalo sodbe. Zato se marsikaj napečnega zgodi povsodi, kjer smé močnejši in veljavnejši brez strahu zatirati ubozega, če tudi je krivica silna — nebovpijoča. Nič čudnega tedaj, če zatirani in krivico trpeči se vzdignejo, kakor hitro sape dobodo.

Po tej vojski križaskej je začelo plemstvo domá na Poljskem silno igrati, piti in razsipno živeti. Možaki ti niso delali drugega, nego si lase gladili in razčesavali, ravno tako kakor ženske. Tudi so se začeli lepše in dragoceniše oblačiti, nego je pristojalo junaškim vitezom, in vsled te nespametne gizdavosti so se nekteri tako zadolžili, da so jim gradove prodali, drugi pa se pomehkužili tako, da več niso hoteli slišati o vojski. Ta spakovalna pa vničevalna nagizdost pa je prišla od tod, ker se je po končanej vojski s Križaki odprla znatna trgovina na Gdansko in do Črnega morja. Vsled cvetoče trgovine je prišlo obilo novecv v deželo, kjer pa so novci, ondi se poželi marsikaj nepotrebnega.

To dobo se je pričelo na Poljskem nesrečno žganjstvo; s početka so ga pili ljudje kot lek, in tudi bolniki so ga srkali. S časoma se je ta strup tako zelo razširil, da je bil redek, ki ga ni pil, pa še redkeji, ki se ni opijanil. Gorjé kraju ali deželi, kjer pride ta strup v navado, če se o pravem času ne iztrebi.

Ali vrnimo se k Kazimiru. Imel je zelo nemirno vladanje, če tudi sam ni bil dokaj prebrisan vladar, vendar je Poljska za čas njegove vlade dobro se imela. Sosedje so se bali Poljske, in se poganjali za njeno prijaznost. Kazimir je zapustil šest sinov: Vladislava, kateri je bil kralj Česki pa Ogerski, kar je bilo za očeta jako tolažilno; Janeza Albrehta, Aleksandra, Zigmunta, ki so za vrstjo vladali; potem je imel še Bedriha, ki je bil kardinal, pa Kazimira, ki je svetnik, in čegar truplo počiva v Vilni. Učitelj kraljevim sinovom je bil Dluškoš, jako pobožen in učen duhovnik, ki jih je izvrstno odgojeval.

Pod Kazimirom so se začeli na Poljskem učiti latinski, in zato je potem vsak plemič znal latinski kakor poljski. Pravijo, da je Kazimir na Gdanskem se seznanil z nekim Švedom, ki je dobro govoril latinski. Kazimir ni umel tega jezika, česar se je tako zelo sramoval, da je koj ukazal povsodi po šolah latinski učiti. Kralj je bival ravno na Litevskem, in se pripravljaj za nazaj na Poljsko, da bi pokoril Muho, ki je ljudi pobijal in po Ruskem plenil, ko je smrt prihitela ga v Grodnem 1492. leta.

Janez Albreht.

Kazimir je zapustil več sinov, in zato so se Poljci še le po dolgem pričkanju zedinili in izrekli, da bode Janez Albreht kraljeval na Poljskem, Litva pa si je za velikega kneza izvolila brata njegovega Aleksandra in sicer zato, ker so Litevci najraje

živali pod samovlastnimi vladarji. Janez Albreht je poslušal skoraj ves čas svojega vladanja največ svete nekega Kalimaha, ki je bil iz Valaškega pobegnil in pri kralju zavetje našel. Kalimah pa je res tudi bil moder in izkušen mož. On je predlagal kralju, da naj plemstvu prikrajša pravice, da naj vlada po svojej pameti brez tujih nasvetov in neodvisno od narodove volje. Ti in takovi predlogi so bili vrlo vabljivi za kralja, ne pa za plemstvo, katero je, počenši od Ludovika, čedalje več pravic si prisvojilo, ter vso težo zvalilo na meščanstvo in seljaštvo. Da bi ta dva stanova se nikakor ne mogla geniti proti zatiralcem, izdelalo je plemstvo postavo, vsled ktere bi seljak, če bi se mu še večja krivica godila, ne smel iti od plemiča gospodarja, nego bi ta smel povsodi prijeti ga kot svojega roba. Ravno tako je vsilila drugo krivično postavo, da seljak ali meščan, če tudi je premožen, ne smé imeti posestva, ampak samo plemstvo, ki si je bilo prisvojilo toliko vpliva pri vladanju, da kralj nič važnega brez njihovega dovoljenja ni smel podvzeti. Ker je tedaj kralj na svét Kalimahov hotel podreti prevago plemstva, zato ga plemiči niso ljubili, temveč dolžili, da jih je nalašč v vojski Vlaškej hotel pogubiti, da ne bi imel zvezanih rok.

Kakor znamo, imel je Albreht mlajšega brata Zigmunta, kteremu je hotel osvojiti zemljo Vlaško, da bi jo vladal kot samostalen knez. Napové tedaj Albreht občno oboroženje na Poljskem in na Litevskem; to je, pozval je vsakega plemiča zdravih udov, da opaše meč, zavsede konja in dojde na naznanjeno mesto — v Lvov. Zbralo se je 80.000 mož, in samih voz za živež ter drugo potrebo je bilo blizu 30.000. Strašna ta sila je drla na Valaško, in kakor hitro to izvé Štefan gospodar, pošlje poslancev k kralju, naj bi mu dal mir, naj bi raje šel nad Turke nego nad kristijane. Kralj ni poslušal dobrega svéta zato, ker je bil hitro otel nekaj mest. Valaška zemlja je tedaj bila zeló divja, gore z gostim lesovjem obraščene. Zato Valahi svoje vojske niso postavili na širo polje, nego skrito iz zasek so napadali Poljce, ki so hodili po krmo in vodo, pobijali jih ali zajemali. Ni pa prijetno bojevati se s takim nasprotnikom, ki ti sedi tam na kakejskali ali čepi za grmom, in kedar vidi, da je najugodnejši trenutek, nenedoma plane čez te, in preden moreš meč izdreti, ti je on že odbil glavo. Kedar so tedaj videli kralj in vitezi, da to ni šala, da čedalje bolj kopné vojaki, pomiril se je s Štefanom, ter ukazal vojni domu vrniti se. Bili ste pa dve cesti, ena po polju, ena pa skozi bukove, kterej hosti se je sploh reklo Bukovina. Ta pot je bila krajša, in zato je vsak izvolil si krajšo, če tudi je Štefan navidezno ali za istinito odsvetoval, naj nikar tod se ne vračajo, ker je mogoče, da kaj prežalcev ondodi se potiče. Poljci niso ubogali, šli so skozi bukove, in kedar so dospeli v največo goščo, začeli so Valahi podsekane bukove hlodove na Poljce podirati, da so jih trli kot črve. Poginilo je mnogo plemičev Poljskih, ktere so, ker so nosili dolge lase, Valahi pobirali in za

lase obvešali po vejah. Ali komaj so se ostali izmotali iz gošče na plan, tedaj so Valahi pa suho travo zapalili, in Poljci so se dušili in pekli v dimu in plamenu. Le malo se jih je rešilo.

Po tej vojski se je kralj ves zaveroval v zabave v Krakovem, in zato je narod čedalje manj ga čislal in ljubil. Dve znameniti zadevi ste se rešili za čas njegovega vladanja; prva da je kupil kneževstvo Zatorsko, in vtelesil Poljskeje, druga, da se boste kneževini Plocka pa Mazovska spojili s Poljsko kraljevino koj, ko izmrjete vladajoči rodovini kneževski.

Vladal je Albreht osem let in umrl v Torunu 1501. leta. On je prvi si vstrojil plačano vojsko, ki je štela 1600 konjikov.

Aleksander.

Poljaki bojé se, da ne bi Litva popolnoma se odcepila, izvolijo Albrehtovega brata Aleksandra za kralja, ki je prišel v Petr-kovo s 1460 konjiki, in se dal kronati v Krakovu. Soproga njegova Helena kot pravoslavnica ni bila kronana z možem, pač pa so jej dovolili kapelico v gradu Krakovskem, kjer je za-njo služba božja se vršila v grškem obredu.

Ker so tisti čas Moskali napali deželo, moral je kralj sam iti na Litevsko, in je ustavil vojsko s tem, da je premirje napravil s carom Moskovskim na šest let. Potem je šel v Malburg na Prusko, da bi sprejel prisoženo udanost od mojstra križaaškega, ki pa je se umeknil na Nemško. Na Litevskem je začela z nova burja besniti zato ker so bili stanovi Litevski zavidni Mihaelu Glinskemu, kteremu je bil kralj dal nekakovo nadoblast. Kralj je hotel poravnati ta razpor med njimi, in je zato sklical zbor v Brešče na Litevskem. Pa je le še huje nadražil jih na-se pa na Glinskega. Vzel je imetje nekemu plemiču, pa podaril drugemu, stanovi pa so na to koj zagnali strahovit krik in trdili, da kralj nima pravice poštenim ljudem njihovih posestev odjemati, temveč samo zločincem. Ali Glinski, kraljev ljubljenc, je še huje podpihoval kralja zoper stanove. Ta Glinski je bil nenasiťljiv pri vseh rečeh; res je, da je bil odličen junak, pa je z nenavadno oholostjo hotel vse druge ponižati in pohoditi, ter je s svojo priljubljenostjo tako daleč kralja pripravil, da mu je pol Litve že razdal, kar je Litevcem delalo velik strah, da ne bi s časoma cele Litve si osvojil. Tožili so ga tedaj kralju najhuje trije velikaši Litevski: Zaberzinski, Viška pa Hlebovič. Ali Glinski je znal Aleksandra tako pregovoriti, da je hotel tem trijem velikaašem glave odsekati, in že jih je tudi poklical na dvor, kjer jih je čakal rabelj z mečem. Oglasil se je vendar pameten Poljec, Janez Laski, kancelar kronin ter djal, da se raje vrne na Poljsko, nego na takov naćin spremlja kralja. Tada j jim je kralj zanesel, ali Zabrezinskemu, vojvodu Troskemu je vzel vojvodstvo. O tem Glinski-ju bodemo še brali ter videli, kako oholost rada zapelje ćloveka do najvećega zloćinstva, — da celó izdá svojo domovino.

Ker je plemstvo imelo neomejeno svobodo, zato si je dovolilo marsikaj napečnega in krivičnega. Stavilo si je gradove po gorah pa po lesovju nedostopnem, in od todi kot jastrebi napadalo trgovce in popotnike, ter jih ropalo. Pa ne samo moški so tako ravnali, tudi ženske; ena taka, Vladkova, je prežala na gradu Bervaldu blizu Krakova, druga, Rusinovska, pa je bivala v gorah Svetokrižskih. Ta poslednja je bila vjeta in obvešena v škornjah z ostrogami, z mečem in v vsej moškej opravi

Kralj povrnivši se v Vilno je nevarno zbolel; lečili so ga lekarji, ali raje je poslal po prostega človeka, češ, da ga prej in gotovo ozdravi.

Ta čarodelnik tedaj je dobil kralja v svoje roke, in tako lečil ga, da je še v večo slabost ga pripravil. Bili so že taki časi, da se je več verjelo sleparjem, nego učenim lekarjem. Pa saj se tudi dan danes rado zgodi, da mesto po lekarja pošiljajo ljudje k babelam, ki prav dobro živé pri takih lehkovernežih.

Kedar je bil kralj tako oboel, došla je vest, da so Tatarji udarili na Litevsko, in kakor hitro kralj to čuje, dá se prenesti v grad Liški, da bi bil varen. Ta čas so siloma nabirali vojsko proti Tatarom, ker pa je plemstvo nekako odlašalo, nabral je Glinški tropo žolnirjev, in napal tabor Tatarski pod Klečkom. Silna je bila bitva. Glinški se je bojeval kot junak, dva konja sta poginila pod njim, naposled so premogli Poljci ter zajeli 20.000 Tatarov. Kedar je ta novica dospela do kralja, ki je bil že ob besedo prišel, sklenil je roki, in ves solzen Boga zahvalil za zmago in koj na to je sladko zaspal smrtno spanje 1506. l. Kraljeval je še ne celih pet let.

Kralj ta je imel dobro dušo, pa malo razuma. Ljubil je godbo, in rad ondi bival, kjer se je sviralo. Imel je on v sebi nagib kraljev Poljskih, a vzlasti Jagelonovo ponositost, da je posestva in novce razdajal; zato so rekali o njem, da je umrl ravno o pravem času, dokler še ni vsega razdal. Za njegove vlade si je plemstvo na zborih pribojevalo oblast, da ni mogel kralj nič učiniti brez dovoljenja plemstva, ali poslancev, in brez dovoljenja starašinstva. Starašinstvo je bilo sestavljeno iz biškopov, kastelanov in vojvodov, ali najviših uradnikov, zbor pa iz plemstva ali žlahte, ki je izmed sebe volilo poslance, iz vsakega okraja po enega ali po več, in jih pošiljalo na zборе.

Zigmunt I.

Po smrti Aleksandrovej je na Litevskem in na Poljskem izvoljen Zigmunt I., brat poprejšnjih dveh kraljev. Bil je jako gospodaren vladar; zavsedši prestolj misli najprej na red, a videvši, da v blagajnici ni nijednega groša, pač pa mnogo dolga na kraljevih posestvih, tedaj si je lase pulil z glave. Pogodil se je tedaj z nekim premožnim meščanom Krakovskim, ki mu je to zadevo

tako uredil, da so kmalo tudi novci bili v blagajnici, dolgovi na posestvih pa vsi poplačani.

Na Litevskem pa je neprenehoma burja besnila zaradi kneza Mihaela Glinskega, kteremu so drugi zavidali, pa zaradi razpora med njim in med Janezom Zabrezinskim. Glinski je prosil kralja, naj bi Zabrezinskega kaznil, ali ker je letá bil nedolžen, odlašal je kralj kazen. Kedar vidi to Glinski, pa pravi nejevoljen kralju: „Hočem si sam pravice poiskati“. Odšel je tedaj na Litevsko in poročil Moskovskemu caru, da mu prepusti Litevske gradove, kterih je imel mnogo, kajti skoro pol Litve je njegove bilo. Vsled tega poziva zbere car vojsko, udari v deželo, in se poloti gradov, ali kakor hitro Zigmunt dospè z vitežtvom, umeknil se je nazaj na Moskovsko. Glinski videvši, da je čas nasititi svoje maščevanje, napade Zabrezinskega v Grodni, kjer je vedno bival, obstopi dom in ukaže ga v postelji spečega umoriti, glavo njegovo pa v znak radosti na kolcu nositi.

Kedar že ni imel izrodnik kaj delati na Poljskem, pobegnili je s svojo rodbino in prijatelji k caru Moskovskemu, in koj na to z močno četo Moskalsko udaril na Litevsko. Ali vojska Poljska pa Litevska pod poveljništvom samega kralja Zigmunta I. je pobila Moskale pod Orčijem, knez Konstantin pa je gnal jih tje do Moskve, in sekal potoma. Pozneje je prišel Glinski kralju v roke, ki mu je dal oči iztekniti. Tak je bil konec izdajalcu domovine.

Komaj se je kralj pomiril z Moskali, kar počí glas, da je Bogdan, vojvoda Valaški, udaril na Pokutsko, pokrajino Poljsko ob meji Valaškej; razrivši ta kraj, mahnil je proti Lvovu, hoteč dobiti ga. Brzo Poljci pošljejo vojvoda Kamenicki-ja, ki udari na Valaško, jo pustoši, stanovalce pa v sužnost pošilja. Videvši Bogdan, da ni šala to, vrača se brzo domu branit vlastne pokrajine, in ravno ko je prepeljeval vojsko preko Dnestra, bil je popolnoma potolčen, ter moral rad ali nerad kralja prositi in poslušnost mu obljubiti. Ti Valahi so Poljcem vedno delali velike bridkosti s tem poklanjanjem, ali Poljcem je vendar-le vspešno bilo imeti jih pod svojo vlado ker so bili tako rekoč stena proti Turkom; kajti oni so Poljsko zaslanjali pred Turki, in prve napade teh poganov odbijali.

Mojster Pruski ni hotel ponoviti poklanjanja Zigmuntu. Temu je bil največ kriv nemški cesar Maksimilijan I., ki je Poljskeje zeló zavidal slavo, velikost in dobro vladanje, pa tudi to ga je bilo v oči, ker je kralj Zigmunt se oženil z Barbaro Zapoljsko, hčerjo Janeza Zapolja, vojvoda Sedmograškega, ki je imel mnogo vojsko. Maksimilijan je še tudi Glinskega pcdpihoval, naj bi z Moskali napal Poljsko. Ali kedar so se Poljaki iz vseh zadreg in zanjkr srečno rešili, tu je cesar Maksimilijan pozval kralja Českega Vladislava pa Poljskega Zigmunta, da bi se sešli na Dunaju, v stolnem mestu Avstrije, da napravijo nagodbo. Da se izognejo vsem ceremonijam, ukazal je cesar na polji napraviti nekaj, kjer so se vladarji sešli s številnim in sijajnim spremstvom. Tu je bilo videti

različnih narodov v njihovih narodnih krojih. Nemci oroženi in strašni, Poljci, Čehi in Ogri pa v zlatu in srebru. Kedar so se tam pozdravili, jahali so v mesto, kjer so se posvetovali in skleпали, pa tudi radi po zabavah čas si krajšali. Na to je podaril cesar Zigmuntu dva konja, Zigmunt pa je dar vrnil s soboljimi, vrlo dragocenimi kožami. Najpovoljnejše med vsem je bilo, da je cesar obljubil nič ne dražiti proti Poljskeji, obljubil celó, da bode Poljcem pomoč poslal proti mojstru križaškemu. Zigmunt namreč je moral začeti vojsko s tem mojstrom, ki se je imenoval Vojteh, in bil njegov sestranec, moral jo je začeti zato, ker je Vojteh udaril na Žmud, in tu mnogo zlega vzročil, potem pa hotel tudi Pomorje in Gdansko odtrgati, ki ste tedaj Poljskeji pripadali. Poslal je kralj svojega vojvoda Firleja z vojsko, ki se je dobro vedla, tako da je mojster križaški naposled, videvši da izgubi še one kraje, kar jih ima v lasti, prosil kralja, če bi smel k njemu priti in ga prositi odpuščenja, na kar je kralj privolil, in mojster je došel v Torun. Vse bi se bilo dobro izmotalo, upornik bi se bil pokoril, da mu niso prinesli vesti, da je po morju priplula nova vojska za-nj. Čuvši to mojster, začel je na novo kljubovati kralju, naposled natihoma se odtegnil, domu vrnil, in na novo začel vojsko, ker pa nič ni mogel opomoči si, zato se je zopet izročil milosti kraljevej in sklenil mir. Videvši pa pozneje, da ga drugi kralji zaničujejo zato, ker se z vlastnim ujemom krivično bojuje, odložil je naslov „veliki mojster“, vrgel v kot beli plašč križaški s črnim križem, polutril se in oženil.

Kralj Zigmunt odpustivši knezu Albertu, odstopil mu je Prusko pod pogodbo poklanjanja. Albert je prišel do Krakova, Zigmunt v vladarskeji opravi sede na prestolj, postavljen na očitnem trgu Krakovskem. V tem je pristopilo sedem poslancev Albertovih in prosilo kralja, naj bi njihovega kneza v svojo milost sprejeti hotel, na kar je kralj privolil. Albert je tedaj prijahal na čilem konju s svojim spremstvom. Udarili so po bobnih, zatrobili na trombe in streljali.

Knez je razsedel konja, pokleknil pred kralja, ki je vzel zastavo, na ktorej se je svetil na enej strani beli, na enej strani pa črni orel, in izročil jo Albertu, ki je glasno prisegel prisego zvestobe in udanosti narodu Poljskemu. Po tem je kralj ga udaril z mečem po ramenu in zlato verižico mu obesil krog vratú.

Okoli tega časa sta dva kneza Mazovska, Janez pa Stanislav, umrla brez dece, in vsled tega je kneževina pripojena bila kroni Poljskeji.

Za vlade Zigmuntove so Tataři neprenehoma napadali Podolje, Ukrajno in tudi rdeče Rusko. Ali takrat je Poljska kraljevina imela junaške načelnike, taki so bili n. p. Lanckoronski, Konstantin, knez Ostrojski, Kamenicki i. d. Oni so hitro zbrali vojsko, udarili na-nje in vsak pot pognali jih. Treba je vedeti, da je bilo Tataře najteže pregnati na planem, kajti oni se niso hoteli meriti z vrstovnim viteštvom, kar so bili Poljci. Kedar so Tataři

udarili v deželo, razkropili so se na vse strani, palili, plenili, ljudstvo pa odpeljali v sužnost. Kakor hitro je izvedela vojska za-nje, krenila je na tisto stran, od koder se je valil dim gorečih vasi in mest, a Tataři so brzo razbegnili po raznih potih in se vračali na Krim v svoje šotore. Na stepi so bili videti tu pa tam sledovi konjskih kopit, pa je skoraj nemogoče bilo spoznati, kod so bili utekli, in zato je bilo težko dohiteti te roparje. Kralj Poljski je dajal njihovim hanom ali knezom gotovo svoto novcev, da bi vsaj ne napadali Poljske, ali verolomnik barbarski je več potov vzel novce in po starem napal Poljsko.

Lanckoronski jih je pobil 1512. l. pod Višnovcem, kjer so taborili, in niso mogli uteči zaradi obilnega plena, ki so ga imeli pri sebi. Nesrečni pa so bili Poljci nekaj let pozneje pod Sokolom, kjer je stalo 80.000 Tatarov, Poljcev pa zelo malo pod veliteljstvom kneza Ostrogskega. Zastonj je knez zaklinjal in roki lomil, naj bi počakali pomoči, ali nestrpljiva mladina je še psovala svojega vodjo.

Ta razuzdanost plemstva je nazadnje vodnika zjzila tako, da je zasedel konja in dal vojsko prepeljovati preko Buga, kjer so Tataři že pripravljene stali in kedar je kaj Poljakov se prepeljalo, mahoma so udarili na-nje. Bitva ta je bila izgubljena na veliko žalost in sramoto, in to zaradi neposlušnosti mladine, ktera naj bi bila poslušala vojvodo, ne pak mu ukazovala. Največ svaje je napravil mladi Herbart, ki si je hotel bojne slave pridobiti, ali kedar je videl, da je bitev izgubljena in kri toliko bratov prelita, zavpil je: „Tudi moj aglava naj pade“. Potem se je s svojim konjem zakadil med Tatare, sekal po njih, kot da je divji, in naposled sam sesekan poginil 1519. l. — Treba je tu opomniti, da je ta pot car Moskovski pozval Tatare na Poljce, ali Litevci so mu dobro vrnili. —

Bila je pa še druga vojska z Valahi 1531. l. Pehilo, vojvod Valaški, udaril je z mnogobrojno vojsko na Pokutsko, in spalil tri mesta. Kralj je tedaj poslal proti njemu Janeza Tarnovskega, ki je bil silen bojevalec in je bil le-te umetnosti se izučil v tujih krajih, na Španskem in Portugalskem. Tarnovski se je vtaboril pod Obertinom, obkopal z visokim obsipom in globokim rovom, ter še vozove razpostavil, da bi iz-za njih strelci ugodnejše mogli streljati. Prišli so Valahi s topovi in začeli streljati v Poljski tabor celih pet ur, ali Poljaki so jim dobro odzdravljali. Konečno so Poljci napali jih od blizo in začeli sekati tako zeló, da so Valahi popustivši šotore, topove, orožje in zastave začeli bežati. Vzeli so jim 50 topov, in zastave Valaške je Tarnovski zasadil na grob sv. Stanislava v Krakovu.

Kakor vemo, se je bil kralj oženil z Barbaro Zapoljsko, ali ta dobra in pobožna gospá ni dolgo živela. Potem se je kralj oženil z Bono kneginjo, ki mu je porodila nekaj hčer, pa sina Zigmunta Avgusta.

Stari kralj je bil jako vesel, da ga je Bog obdaril z naslednikom. Komaj je bil mladi kraljevič star deset let, izvolila ga je Litva za prihodnjega vladarja, kar je tudi Poljska učinila. Kronan je bil v Krakovu, ali v vladarstvo se ne bi smel mešati, dokler mu bo oča živel.

Kraljica Bona je bila po rodu Valahinja, lokava in čestilakomna. Sina svojega je dala nalašč nemarno odgojiti, nadjaje se, da bode potem vsled njegove nesposobnosti sama tem laže spletke snovala. Mladi Avgust je bil čisto napačno, mehkužno odreja, ali Poljakom je vselej bilo potreba hrabrega kralja, kajti zemlja je odprta na vse strani sovražniku. Kedar so se tedaj pripravljali na Valaško vojsko, prosili so veljaki kralja, naj jim dade Avgusta, da se izučí vitežtva na vojski. Kraljevič je šel z njimi, ali Bona je začela jokati se pred možem, da jej bodo sina ubili tam kje, Bog vé, in stari kralj, če tudi nerad, vendar le je moral dovoliti, da se je kraljevič vrnil, preden je še videl sovražnika. Veljaki so ugovarjali, ali Bona je ostala pri svojem; ona je sploh moža vsega zbegala, ter niže plemstvo hujskala proti višemu.

Vodja Tarnovski ni mogel trpeti vojvoda krakovskega Peha Kmito, in Bona ju je še huje hujskala, in ko o nekej priliki kralj ni dal službe njenemu ljubljencu Gamratu, ampak nekemu drugemu, ki je bil sposobnejši nego Gamrat, pregovorila je Bona veljake na zboru, da nič niso sklenili zastran vojske z Valahi, nego so se le norčevali s kraljem.

Kralj videvši, da ni druge pomoči, sklical je črno vojsko proti Valahom, hoteč konec narediti. Niže plemstvo se je imelo sniti v mestecu Glinianin blizu Lvova. Sešlo se je jih blizu 150.000 jež in peš, in ta silna vojska bi bila zadostila ter lahko pobila ne samo Valahe, ampak tudi Turke. Ali zbrani niso mislili toliko na vojsko, kakor pa na pravde, kajti vsak je hotel razodeti svojo tožbo; više plemstvo je kričalo na niže, in niže plemstvo na više, ti in drugi pa zopet na kralja. Le seljaki se niso vedeli proti komu obrniti in tožiti zato, ker so jih vsi tlačili, a kralj, ki bi jih bil rad zagovarjal, pa ni smel še ust odpreti, ker si je bilo plemstvo prilastilo vso moč. Po dolgem nespametnem prepiru začeli so kričati: „Smrt knezom in grofom, ki se oholo spenjajo čez nas!“ Silen vihar in dež sta jih še le razkropila. In kdo je vsled tega kaj izgubil? — Nesrečna domovina. Kdo pa kaj pridobil? — Valahi, ki so se smejali gluposti in nesložnosti plemstva Poljskega. Dobro so zadeli, ki so ta shod krstili z imenom: „Kurja vojska“; kajti ti kričeči vitezi so pojeli vse kokoši, kar jih je bilo dobiti na okoli po selih.

Ali vrnimo se k kraljici Boni. Ona je navalila mnogo zlega na Poljsko. Pohodivši starega kralja, odprla je vrata spletkam, izdajstvu, podkupovanju in peklenskej lokavnosti; razuzdancem in potepuhom je pomagala, da so dobivali mastne službe, poštenim, zasluženim in delalnim možem je pa odjemala jih. Zasmehovala in

zaničevala je domače Poljske običaje, ter mesto njih vpeljala Valaške zaletnosti, pa še več, tudi je dala nekaj neljubih oseb skrivaj pokončati. Silo lakomna je začela krasti iz državne blagajnice in prodajati službe, s čemur si je nagrabila mnogo novcev. Kralj Zigmunt, kterega je ves narod tako rekoč na rokah nosil zato, ker je bil lep mož in tako močen, da je železne palice lomil in najmočnejše konopce trgal, kot da so niti, ljubil zato, ker je imel plemenito dušo, ker je Poljsko ljubil, kot punčico v očesu, a vzlasti pravico nad vse, — ta Zigmunt je podlegel nemirnej Valahinji, konec svojege vladanja napolnil z bridkostjo, in popolnoma izgubil poprejno ljubezen narodovo.

Tu naj omenim tudi dvornega norca. Nek pot je jahal ves dvor v Nepolonice blizu Krakova, kjer je bilo gосто lesovje in dosti zverine. Tam so napravili velik lov na medveda za zabavo kralju in kraljici. Že so bili izpustili medveda iz kletke, poččevali vá-nj pse, ali medved je pse raztrgal in se vrgel na služabnike, potem na dvorjane, nekatere prevrnil in malo podrgnil, potem pa skočil tje, kjer je stala kraljica, ki je to opazivši, spodbola konja. Ali konj se je izpodteknil in telebnil na tla, kraljica pa se malo pobila. Razkačeni medved se je sedaj vrgel na Stančika, kraljevega norca, ali sluge so ga rešile medvedjih krempljev. Ko je nek pot pozneje kralj se norčeval s Stančika, da je tekel pred medvedom kot norec, odgovoril je Stančik: „Še večji norec je pa tisti, ki medvedu v škrinjo pusti“.

O tem Stančiku je mnogo dovtipnih povedek, postavim: Nek pot je šel Stančik po Krakovu po norasto oblečen, in ko so ugleдали ga uličarski dečaki, začeli so dreti za njim, in obleko so raztrgali raž njega. Tožil je Stančik kralju, kaj se mu je zgodilo, in ko je kralj miloval ga, odgovoril mu je le-tá: „Ne miluj mene, kralj, tebe še huje deró nego mene, saj so ti Moskali oteli Smolensk, in vendar kar nič ne tožiš.“ Nihče drug ne bi bil smel tega povedati kralju, če tudi je bila gola resnica. — Nek pot so se gospodje pričkali, kakovih rokodelcev je največ; oglasil se je tudi Stančik ter djal, da je doktorjev največ. Ali ker nihče ni hotel verjeti, šel je zarana Stančik na trg obvezavši si usta z robcem. Kjerkoli je srečal kak gospod obvezanega Stančika, začel mu je svetovati najboljša zdravila proti zobobolu. Stančik je vzel tablico, ter na videz zaznamoval vsako nasvetvano zdravilo, ob enem pa zapisal tudi imé dotičnega neprošenega doktorja, in ker je šegavec bil znan po celem Krakovu, nabral je v nekoliko urah laket dolg spis takih doktorjev, in dobil stavo.

Kedar kralj že več ni mogel shajati z Bono, zljajšal si je delo, ter prepustil sinu Avgustu vlado vélikega knežtva Litevskega. Potem je sklical zbor v Petrko, tam pa je tako obolel, da so ga polomrtvega prinesli na grad v Krakovo, kjer je koj umrl 1548 l. star 72 let.

Zigmunt Avgust.

Mladi Avgust je bil ravno v Vilni, ko mu je došel glas, da je oča umrl. Koj tedaj priredi na gradu Vilniškem priprave, pripelje seboj Barbaro Radzivilovo, vdovo po Gaštertoldu, in naznani stanovom Litevskim, da ta je njegova soproga. Avgust je bil poprej oženjen z Elizabeto, kneginjo nemško, ktere pa ni ljubil in ona si je to toliko k srcu gnala, da je umrla.

Resnično pa je ljubil krasno Barbaro Radzivilovo, ter se je tajno ž njo zaročil. Avgust je dobro vedel, da bi oča in mati zvedevša o njegovej ženitvi s Poljakinjo kot podložnico, do smrti žalovala, zato je tedaj skrivaj se zaročil, in še le po očetovej smrti vse odkril. Učinišči to je šel k pogrebu v Krakovo, po pogrebu pa na zbor, sklican v Petrko 1549. l.

Avgust je bil babje izrejen, in narod je za gotovo menil, da z mladega kralja ne bode nič, razen lenuh in mehkužnik. Ali zgodilo se je drugače, kakor hitro namreč je kraljevič se ločil od matere, in počel občevati s stanovi Litevskimi, popravil se je, ter začel neutrudno delati za blagor domovine.

Kedar je kraljica Bona izvedela, da se je bil Avgust zaročil z Barbaro, skoraj da ni od jeze počila temveč, ker mu je sama hotela poiskati soprogo, pa tudi zato, ker je sin začel delati po svojej, ne po njenej glavi. Po starej navadi je kraljica jela podpihovati plemstvo proti Avgustu, in trdila, da kralj samooblastno počenja vladati, prav tako, kot car Moskovski, ki tudi nobenega ne praša za dovoljenje, ter dela, kakor se mu poljubi. Plemstvo tedaj, ki naj bi se bilo rajši zahvalilo kralju zato, ker se je bil znižal in izmed domačih hčer izbral soprogo, začelo je na zboru Petrkovskemu strašno udrihati po mladem kralju, ker je bil brez vednosti narodske izbral si ženo. Poslanec Peter Boratinski je z družimi tovarši vred kar pal pred kralja in zaklinjal v imenu Božjem, naj bi odslovil Barbaro. Na to je kralj snel čapko raz glavo in odgovoril: „Blagor domovine počiva v zaupanji in spoštovanji kraljevskem; ali bi mi mogli kaj zaupati, če bi svojo soprogo odslovil, ne vém zakaj? Postavši nezvest soprogo, utegnil bi sčasome postati tud nezvest svoje domovini“. Konečno je še dodal: „Kar se je zgodilo, ne dá se predručiti, rajši odložim krono, nego odslovim svojo soprogo. Če zná biti hočete primerjati Avgusta s Hedviko, ki se je odrekla Viljemu za blagor Poljske, in bi vsled tega morebiti mene grajali, napačno bi ravnali, kajti jaz, ko bi tudi odslovil Barbaro, bi s tem nič ne pripomogel domovini, temveč bi samo dokazal plemiško oholost, ki ni mogla strpeti, da bi žena njim enakega rodú nosila krono. Konečno če tudi je Barbara nizkega rodú, če je pa krepostna in od kralja ljubljena, zakaj ne bi mogla ž njim vladati kot kaka druga kneginja? Tudi drugi narodi so že imeli mnogo velikih vladaric, ktere so bile z nizkote dospеле do krone. Ne rod, temveč krepost in sposobnost ste podlagi državi“.

Po tem burovitem zboru vrnil se je kralj v Krakovo, kjer ga je nemilo dirnul naslednji prigodek. Študentje so se pripravili, s služabniki kneza Čarukovskega, naposled so se celo zgrabili in nekaj študentov je obležalo. A sedaj še le je nastal pravi hrup v Krakovu. Vsi študentje, katerih je bilo nekaj tisoč, šli so tožiti k kralju kneza Čarukovskega, knez se je izgovoril, ali oni so nastojali, da bi kralj kaznoval ga, in ker tega ni hotel učiniti, zarotili so se vsi študentje, pobrali in zadeli svoje reči na ramena, in s knjigami pod pazduho tropama odhajali iz Krakova prepevaje neko pesem. Kedar so to videli roditelji in stanovalci, niso se mogli zdržati solz, da toliko mladine Bog vé kam gré po svetu. Mnogo teh mladenčev je šlo na Nemške šole, kjer je učenje Lutrovo čedalje bolj prevagovalo, in prilastivši si to novoto so jo potem tudi doma po Poljskem razširjali.

Stanovi so tirjali z nova, naj bi kralj sklical zbor, ali on ni hotel učiniti tega zato, ker je na prešlem zboru moral požreti obilo očitkov; po prigovarjanju Tarnovskega se je pa kralj vendar le dal nakloniti in je sklical zbor v Petrko. Tam so se čuli različni glasovi proti onim, kateri so se bili oklenili Lutrovega učenja; pravo zemeljsko je tirjalo, da bi takovi odcepljenci kaznovani bili, kralj pak, milosrden vladar, je samo opominjal odcepljence, kar je lepše bilo nego kazen. Često namreč dokaže človek z ljubeznijo in dobroto več, nego z nasiljem in s strahom.

Po tem zboru je začel kralj premišljevati o kronanju svoje Barbare. Kedar so videli različni veljaki, kateri so poprej proti njej bili, da kralj ne dá se ločiti od nje, začeli so odslé se jej predstavljati globoko klanjati, ter njej na čest dajati sijajne gostije in plese. Pa tudi sama kraljica Bona se jej je laskala in jo sinovko imenovati blagovolila. In kronali so jo v Krakovu. Potolaženi Avgust je sedaj menil, da je premagal vse zavire, da mu žene nihče več ne odtrga, kedar jo je narod pripoznal za svojo vladarico, ali drugače se je dopalo Bogu, kajti pet mescev po kronanju je nanagroma umrla 1551. l. Govorilo se je, da je Bona dala jo otrovati po svojem doktorju, rojenem Valahu.

Nesrečni Avgust je po smrti svoje mile soproge zelo žaloval; nosil je le črno obleko, in črnih pregrinjal ni hotel odbiti raz stene svojega stanovanja. Zapiral se je pred ljudmi, in rad bi bil krono in vse odložil, pa vselej si je domislil, da mu je sveta dolžnost skrbeti za domovino, kterej se je bil poprej udal, nego Barbari. Pretrpel je tedaj to izgubo in se z nova poprijel vesla vladarskega.

Kakor vemo, razširjalo se je učenje Lutrovo in Kalvinovo po Poljskem, in to najbolj po različnih klatežih z Nemškega, kateri so prišed na Poljsko, gostoljubno bili sprejeti, vračali pa se s tem, da so nov nauk razširjali, in ž njim vred neslogo sejali med narod. Kralj, boječ se, da ne bi vsled te prilike izbruhnila vojska, ni jih kaznoval, nego ljubeznjivo opominjal in prepustil časovim okoliščinam rekoč: „Če je ta vera dobra, bode trajala na veke, če pa ni, v kratkem opeša sama od sebe“. In ravnal je

razumno kralj. Po tujih deželah, kjer so Luterani pa Calvinisti naslednikov dobivali, tekla je kri, brat je ubijal brata, če je eden bil katolik a drugi luteran. Na Poljskem ni prišlo do tega, pametni Poljaki so se zedinili ter bili Nemce, Moskale in Turke.

Po izgledu mojstra Alberta, ki se je polutril, poprijela se je tudi dežela Pomorska, a vzlast mesfo Gdansko tega novega veroučenja. Kralj Avgust je sklenil iti nad to nepokojno mesto. Ali če tudi so stareja mesta z veliko udanostjo ga sprejela, brez bitve se vendar ni izšlo.

Po teh spravah se je podal kralj v Kralovice, kjer se je sešel z Albertom knezom Pruskim, ki je kralja svečano sprejel, njemu na čest dal streljati in umetalni ogenj zažigati.

O tem času se je prigodilo, da je mladi knez Sanguško napal dvor kneginje Ostrogonske, in unesel jej hčerko Halsko; mati je koj hitela k kralju tožit čez to nečuvano nasilje. Kralj je tedaj ukazal, da bođe knez Sanguško kaznovan. Odvažnik ta, boječ se kazni, pobegnil je z gospico na Česko. Ali našel se je nek Zborovski, ktereга je v srce skelelo, da je nasilnik umeknil se pravomočnej oblasti, zato je udaril za njim in došel ga na Českem. Ko se je hotel Sanguško z orožjem braniti, udaril je Zborovski tako silno ná-nj, da je umrl za ranami. Rešitelj je gospico izročil materi.

Kaj pa je Bona delala med tem? S sinom, kakor vemo, ni mogla ravnati, kakor je ravnala s starim možem, in zato, kedar je previdela, da jej spletke ne grejo po volji izpod rok, in jej tudi viši plemenitaši niso več na voljo, sklenila je iti iz Poljske. Mladi kralj se je temu zelo protivil, da bi mati na stare dni zapustila ga, tem manj, ker jej ničesar ni manjkalo. Ali ona je bila sklenila, da pojde, in zato si je pripravila nekaj voz, naložila ná-nje drago orodje in druge dragocenosti, in vrh tega ogromno svoto novcev, ktere je bila nadrgnila na Poljskem, nekaj s posestev svojih, nekaj pa s prodajanjem različnih služeb še za časa starega kralja. Zelo neradi so kralj in veljaki Poljski pustili gospo s takovimi zakladi. Ali Bona je začela jokati se in prositi, da je na Poljskem nezdrav kraj za-njo, in potem so jo spustili. Vse to pa so naredili Valahi, njeni ljubljenci, ki jih je imela pri sebi. Povrnivši se na Valaško v svojo domovino, koj je posodila del teh novcev kralju Španskemu in Neapolitanskemu, ostalo pa, kedar je umrla, pograbilili so le-ti Valahi. Oglašali so se kralji Poljski za te novce na Španskem, pa niso prejeli niti groša. Tudi dan danes še velé na Poljskem, če imá kdo posojeno, pa nič ne dobí vračila, velé, pravim, da imá kapital Neapolitanski.

Tako-le ptujci ravnajo, obogaté se pri nas, potem pak se s penezi vrnejo v svoj kraj, pa ne da bi kaj dobrega učinili ondi, kjer so živeli, kjer so si bogastvo nabrali; kaj še, oni nas celo zaničujejo ter pravijo, da smo divjaki, kterih še ni obsijalo solnce omike itd. Mi se jim pokorno uklanjamo, ter vselej raje imamo tujca, nego rojaka. Zato toliko zlega; če se sami ne bodemo spoštovali in cenili, tujci nas tudi ne bodo.

Sedaj naj omenim o zemlji Livonskeje. Na bregovih Baltiškega morja proti Litvi in Moskalskim zemljam je stanovalo ljudstvo plemena Čuhonskega, in kakor na Pruskem križaki, tako so se tudi vgnjezdili mečevi vitezi, tovarši unih bojnih menihov, ki so z mečem razširjali vero Kristovo. In kakor mojster križaški tako je tudi mojster mečevih vitezov poprijel se veroučenja Lutrovega, in vsled tega vrlo pogostokrat se vzdvignil na duhovstvo katoliško. Prigodilo se je, da je nek ondodni nadškof bil v rodu kralju Zigmuntu Avgustu, in njemu je mojster napovedal vojsko, ali ker nadškof ni bil silen junak, tedaj ga je vjel in v ječo posadil. Ko Avgust to izvé, zbere vojsko in gré nad mojstra, opominivši ga poprej, naj se nikar ne šali s kraljem Poljskim.

Mojster se je spametoval in koj udal. Prijездil je v tabor kraljev, pokleknil in prosil Avgusta, naj bi mu odpustil obljubivši vso krivico poravnati škofu. Tudi so se pogodili, da si boste Litva in Livonska vzajemno pomagali, kadar bi ju sosed, car Moskovski, Ivan Okrutni, hotel napasti. Česar se je bilo bati, to se je tudi zgodilo, kajti car je izvedel za sklep, z veliko silo udaril na Livonsko, ter z mečem in ognjem jo pustošil, mojstra mečevega pa odpeljal v sužnost v Moskvo, kjer je umrl. Vitezi mečevi preslabi, da bi se upirali tolikej sili Moskovskeje, udali so se po nasvetu novega mojstra Ketlerja kralju Poljskemu. Poslal je tedaj kralj Mikulaša Radzivila na Livonsko, Ketlerja pak imenoval kneza Kuronskega, toda kot Poljskega vazala. Moskva in Švedska ste poganjaje se za zemljo Livonsko večkrat napadali tudi Litvo, in si osvajali mesta in gradove. Mnogo premnogo zopernosti je bilo za to pokrajino, mnogo krvi prelite, a Poljska s tem ni pridobila nič drugega, nego vojske z Moskvo pa s Švedi.

Avgust tedaj si je nakopal vojsko z Ivanom Okrutnim. Car ta je imel s početka dva bogaboječa prijatelja, nekega meniha pa Adaševa; dokler je njun svet poslušal, do tedaj je bilo dobro. Naposled pa se mu ni več ljubilo poslušati poštenjakov, in je odslovil ju. Mahoma je kaznoval vsakega, ki se mu je količkaj zameril. Najprej je ubil brata Adaševega, in del pod meč vso rodbino njegovo. Dimitra Obolenskega je z lastno roko prebodil, in nekega družega, ki ni hotel plesati, dal je tudi pogubiti. Nekemu zopet, ki ni hotel piti, ukazal je vlivati vino in med v grlo tako dolgo, da se je zadušil. Enega je umoril z gladom, enega je otroval itd. Ker Moskali niso imeli odvažnosti rešiti se okrutnika, pribežali so na Poljsko, kjer so pod dobrim Avgustom bila zlata leta. Eden takovih Moskalov, knez Kurbski, izgubivši bitev s Poljci, ni upal vrniti se k Ivanu, in zato je pobegnil na Poljsko, kjer je kralj gostoljubno ga sprejel in zagotovil mu pošteno užitnino. Ta Kurbski je napisal list caru Ivanu strašé ga s sodbo Božjo, pred katero bo stal z onimi, ki jih je bil dal pomoriti. Zvest sluga Kurbskov je nesel ta list caru; prišed v Moskvo, priril se je v grad in v pričo dvorjanov pravil, da prinaša caru pisanje od Kurbskega. Car je od jeze porudel, in kedar je list

prebral, zgrabil je palico z železom okovano, in udrihal po njem. Imel je sploh navado palico imeti pri sebi, in beda onemu, ki je le količkaj zakrivil.

Ko je bil Ivan že dokaj ljudi spraval s pota, razglasil je konečno, da mu je omrzelo vladanje, šel na pusto, in tam se nastanil rekoč: „Ker me podložni nimajo radi, naj pa sami se vladajo“. In Moskali so začeli javkati, ker jih je zapustil. Z nova so ga naprosili, naj se vrne in jih vlada. Pomirjeni car se je vrnil v Moskvo, a še huje trl ubogi narod, nego prej. Vstanovil je 6000 strelcev, in ti so imeli goniti ljudstvo, kot da je zver. Nosili so na zastavah perjo glavo pa metlo v znak, da imajo ljudstvo trgati in izmetati. Ali težko je popisati vse okrutnosti Ivanove, vsled njih se je ves narod tresel pred njim.

Eno neumno tega cara naj še omenim. Paló mu je v glavo, da bi svoj grad spremenil v samostan, kjer bi se pokoril za grehe. Postavil se je tedaj za opata, in zbral 300 največjih zločincev, ktere je oblekel v meniško obleko, in vstanovil samostanska pravila. Prvi je vstajal zjutraj, hodil zvonit k službi Božjej, ktero je sam opravljal, zločinci so mu pa pomagali peti. Potem je pridigoval o minljivosti vsega posvetnega, pa o zmernosti, a kedar so sedli za mizo, jedli in pili so, kot da je pustni večer. V tem času, kar ga je preživel v samostanu, podpisoval je najstrašnejša obsojenja.

Ravno o tem času, ko je Ivan Okrutni na Ruskem trl ubogo ljudstvo, izmislili so si na Poljskem pod vlado Avgustovo veseli in svobodni ljudje ljudovlado Babinsko. Blizu Lublina je vas Babin, kjer je stanoval sodnik Pšonka, vrlo razumen in vesel človek, kteri je zbravši nekaj prijateljev enakomislečih, vstanovil ljudovlado, v kterej so razdajali službe tako, da oni, ki ni znal pisati, je postal pisar; če je kdo rabil napečno zdravilo, postal je zdravitelj; lenuha so napravili za načelnika, in tako so vsakemu po njegovih bedarijah dali kako službo v ljudovladi Babinskej. Kedar je kralj Zigmunt zvedel o tej ljudovladi, prašal je, kdo bi bil kralj v ljudovladi Babinskej. Vprašani mu je ogovoril: „Ti najjasnejši kralj, ki vladaš na Poljskem, vladaj tudi v Babinskej ljudovladi.“ Dobri kralj se je smejal tej šali.

Ker se je Avgust zaradi sprav Moskvavskih pa Livonskih često zadrževal v Litvi, priljubil si je Litevce, in hoteč jih tesneje spojiti s Poljsko, nadaril jih je s takimi pravicami, kakoršne so imeli Poljci, t. j. da so mogli poslance voliti v zbor in imeti svoje vlastne sodnike.

Više plemstvo Litevsko, ktereга je bilo znatno število, začelo je vsled tega bedovati, niže plemstvo pa je preslavljaló Avgusta, ker je nadaril ga s takimi pravicami.

Kedar se je kralj zadrževal na Litevskem, in je plemstvo pa starašinstvo videlo, da se nerednosti začenjajo goditi, da nihče ne skrbi za blagor domovine, da Tataři ponavljajo svoje napade, tedaj so poslali po kralja, da bi prišel na zbor v Petrko vo.

Kralj se je podal na pot, in sedaj je marsikomu začelo gorko prihajati, kajti imela se je pravica dajati. Prihod kraljev so naznajevali bobni, trombe in strel. Kedar je Avgust stopil med zbrane, začeli so kričati po pravici, t. j. če ima kdo dve službi, naj se mu pusti le ena; kdor je po krivici pridobil kako imetje, naj ga povrne; če je kdo kaj zakrivil, naj bode kaznovan i. t. d. Povsodi je imel nastopiti red v vsem. Kralj je prvi odstopil za blagor domovine, odstopil s starostij četrtodelne dohodke za izdrževanje stoječe vojske. Na tem zboru je imel tedaj Avgust velikansko delo: pogajati se s slehernim plemičem, dokazovati mu, da ima po krivici kako imetje, odvzeti mu ga, in kakega drugega kaznovati. Tu je bilo potreba mnogo potrpežljivosti.

Pa še neka važnejša zadeva je ležala že od davnaj Avgustu na srcu; hotel je končno, da bi se Litva s Poljsko spojila tako, da bi nobeden ne poznal, da ste to dve, temveč da je ena zemlja. Se vé da je bilo mnogo zaprek temu podvzetju, na Litevskem je bila drugačna uprava, nego na Poljskem, postavim: na Litevskem so vasi in mesta bila knezov, od katerih je niže plemstvo dobivalo zemljišča, in vsled tega bilo njim pokorno. Avgust je tedaj premenil to plemstvo v dedovno gospodstvo Litevsko, in tako je zamogla Litva s Poljsko vred kralja voliti. Pripravivši te in take reči, sklical je zbor v Lublin; sešlo se je tje mnogo plemičev in poslancev iz obeh zemljá, da bi podpisali spojenje ali unijo Litve s Poljsko. Še so Litevci se poganjali za nekatere pokrajine, imajo se li pripojiti k Poljskej ali k Litvi, končno pa so se pogodili in oba naroda spojila v eno edino državo. In res sta bila nerazdružljiva in zvesta tovariša v sreči in nesreči do razdeljenja Poljske.

Naj tudi omenim o rodbini Zigmunda Avgusta; izmed živih sester je Izabela bila poročena s kraljem Ogerskim, Katarina z Janezom, knezom Finskim, ki je pozneje bil kralj Švedski, in tudi Ana je naposled postala soproga Štefana Batorija. Kar se žena tiče, imel je Avgust tri, ali ljubil ni nobene razen Barbare. Ker ni zapustil nič dece, izmrla je ž njim rodovina Jagelonska, ki je črez 200 let očetovski vladala Poljsko kraljevino.

Avgust je bil jake učen vladar, in je dobro poznal ljudi, kar je vladajočim jake koristno. Ali vkljub temu pred smrtjo ni poslušal dobrih svetov zdraviteljskih, nego je raje zbral krog sebe vedežinje, ktere naj mu izlečijo bolno nogo in križ. Čudne reči so uganjale babe ž njim; le so mu odstrigle las in jih sežgale, ali pa gumbe potrgale od obleke šepetaje pri tem zaklinjanja, ter vsak pot novce izvabile od kralja, pa tudi okradle so ga ker je bil že slaboumen. Bila je tudi tistikrat navada, da so kralji imeli na dvoru astrologe, ki so bodočnost napovedovali z zvezd. Tako postavim je nek astrolog, kedar ga je bil kralj vprašal, koliko let bode živel, odgovoril, da bode umrl v 72. letu. To pa se je zgodilo tako-le: Avgust je umrl

1572. leta, ne pak 72 let star, nego še le 52 let. Na takov način so astrologi varali lehkoverne.

Poslednji zbor je sklical Avgust v Varšavo, ali ker je brila huda sapa, in je že sploh bil slaboten, zato je zelo bolan došel do Knišina, kjer je navadno rad lovil po ondotnih lepih gozdeh, polnih divjačine. Tam je tudi izdihnil svojo dušo, in bil tako sešusen na telesu, da je bila ga sama kost in koža.

Koj so se sešli stanovi, da bi kralja pokopali, a tu se je pokazalo, da one babnice, ki so ga bile naposled popolnoma premotile, so tudi tako okradle ga, da ne bi bili mogli dostojno ga opraviti, niti vladarski pokopati, ali po skrbnem iskanju so našli v kletih grajskih znatne svote v sodcih, ktere so prej ko ne osebe dvorske tje shranile, da bi mogle se jih polastiti; potem je vendar bil dostojno zagreben. Navada pa je bila, da so kralje Poljske pokopovali v Krakovu, in zato so tudi Avgusta ondi spustili v kraljevsko rako.

Z rodovine kraljevske že ni bilo nobenega razen sestre Ane. V cervki, kjer je bila raka, je najprej vitez na konju zlomil kopje, uradniki kraljevi pa svoje palice in pečate v znak žalosti. Bil je to običaj pri zagrebanju poljskih kraljev.

Dostavek.

S smrtjo Avgustovo je izmrl rod Jagelonski, in doba Jagelonska nehá ž njim. Treba je nam malo postati pri tej dobi, najkrasnejšej v zgodovini naroda Poljskega.

Opazili smo, da je duh pravice kristijanske vel po narodu, in da kralji niso napadali tujih pokrajin.

Vladislav Jagelo kot pogan je bil divji, okruten in lokav; on je umoril strica svojega Kiejstula in še druge, a kedar se je pokristijanil in oženil s Hedviko, spremenil se je ves, ter postal čisto drugačen človek, prizanesljiv in dober. Njemu podobni so bili vsi Jagelonci, vseh 200 let nobeden izmed njih ni učinil nič okrutnega.

Z dobrovoljnim spojenjem Litve in Poljske še le je pal na Križake poslednji udarec. Kakor vemo, bila je naloga tem menihom spreobrniti Litvo pogansko k veri kristijanskej, ker pa je spreobrnila jo Poljska, bili so od tedaj nepotrebni uni menihi. Brez Litve pa bi sama Poljska tudi ne bi bila mogla jih tako podjati, kakor jih je pod Grumwaldom, da se nič več niso mogli osopsti. Treba je vedeti, da je pred to bitvijo mojster križáški z drugimi knezi Nemškimi že bil se ponašal, da kakor hitro po-bije Jagelo, potem tudi Poljsko razsuje.

Ker se je Poljska spojila z Litvo, pridobila je tudi več pokrajin ruskih, ki so se v Poljsko vtelesile in zato tudi Tataři, umeknivši se na svoje stepe, več niso tako silno kot prej napadali. Samo krimska horda po polutoku Krimskem nad Črnim morjem se držeča, je najdalje vznepokojevala Poljce, pozneje pa se s Turki spojila.

Ti Turki, ki so prišli iz Azije v Evropo in hoteli jo spreobrniti z mečem na svojo vero Mohamedansko, postali so Poljcem najstrahovitejši neprijatelji. Naroda Poljskega kot kristijanskega je bila sveta dolžnost z vso silo se upirati tem barbarom, kateri so menili vero Kristovo zatreti. Videli smo, da je mladi Vladislav krono Ogersko zato sprejel, da bi bojeval se za sv. križ. Zato so Poljsko imenovali braniteljko kristijanstva, na prsih Poljskih so se čez 300 let lomili meči Turških in Tatarskih hord. Z druge strani pa je Zigmunt I. napravil to veliko napako, da je dovolil sestrencu svojemu Albertu, mojstru križaškemu, polutriti se, in zaradi sorodstva na lastno škodo poknežil ga.

Ali tudi doma je bilo precej narobe. V onej slovečej „kurjej vojski,“ ali Glinanskej, je najprvo se razdrla edinost naroda; plemstvo, ne da bi pomagalo kralju v dobrih namerah in na Valahe se vrglo, raje je strahovito kričalo, ter si prilastilo pravic in svobod samo za sebe. In vsled te sebičnosti, ki je čedalje bolje rastla, je konečno propala Poljska.

Da je plemstvo zahtevalo: kralj, daj svobode vsem, povzdigni meščanstvo in seljaštvo, ne dovoli nikomur zatirati ju, razglasi ju za naša brata, tako zahtevanje ne bi bilo sebično, nego bilo bi izhajalo iz istinite ljubezni do bližnjega. Ali na to ono še mislilo ni, ter le kričalo na vse grlo, da je plemič na svojem domu to, kar vojvod. Šlo jim je samo zato, da bi nad seboj ne imeli viših, nižje t. j. seljake mogli pa tem huje dreti, in vsled njihovih krvavih žuljev razsipno živeti; meščanom pa je bilo prepovedano kupovati posestva državana.

Vsled tacih okolnosti je težavno bilo kraljem priti do prave vlade, a kedar je kateri hotel kaj dobrega izvesti, koj je plemstvo oglušilo ga s svojim krikom.

Tržtvo, ki bogati deželo, se je vrlo povzdignilo od takrat, ko so križaki potolčeni bili; kajti s tem so se Poljskeje odprli bregovi Baltiškega morja, in vsled poslušnosti Valahov tudi bregovi Črnega morja. Po Visli so plule ladije naložene z blagom do Gdanska, po Dnestru do Belegagrada in do mest nad Črnim morjem. Za domače izdelke je Poljska dobivala zamorsko robo, in sicer tako, ki je bolj ugajala prijetnemu življenju, nego potrebi.

Tudi mesta so začela cvesti pod srečno vlado dveh Zigmuntov. Obljudnost, ker ni več bilo pogubilnih bojev, se je podvojila. Čedalje bolje se je obdelovalo polje, iztrebili so dokaj goščav, in izsušili nekaj močirjev. Tudi umnih in spretnih rokodelcev je bilo povsodi, vzlasti zidarjev je bilo polno po mestih, ki so se začela vzdigovati, kakor testo na drožah.

Močno se je razširjala tudi veda. Poljska je rodila po vsem svetu znanega in poslavljenega učenjaka — Kopernika, ki je ustanovil novo sistemo, da sonce stoji, a zemlja se suče krog njega. Imela je Poljska prostega vaščana Janickega, ki je take pesme skladal, da so se najmodrejši čudili; živel je tedaj tudi

meščan Kromer, ki je pisal zgodovino kraljev Poljskih i. t. d. Z vstanovljenjem samostanov in šol se je širila prosveta tudi med seljskim ljudstvom, kajti duhovščina je skrbno čuvala, da se izgojuje domači Poljski jezik.

Vojevanje se je tedaj popolnoma spremenilo, ko je bil iznajden smodnik; poprej se je sila merila s silo, mož je udaril na moža, in kdor je bil močnejši, ta je povalal slabejega. Ko pa so začeli streljati se, tu je slaboten vojak podrl najsilnejšega velikana. Poprej je vitez sebe obložil z železom od pete do glave, pa tudi bojnega konja, in taka vojska je bila videti, kakor velikanska železna kača, in navadno so se enolično bojevali. Kedar pa so začeli rabiti topove in puške, odložili so težko bojno opravo ter se na lahko oblekli, tudi se ni bojevalo več poedinice, nego četa je udarila na četo. Topovi so s prva bili nerodni in težki, katerih niso z železnimi krogli nabijali, nego s kamenjem, pa tudi puške so bile vse drugačne, nego dandanašnje. Tada se najbolje rabili konjike, Jagelo jih je imel pod Grumwaldom čez 100.000, med katerimi je bilo dokaj Tatarov, pešcev pa 32.000.

Tedanje armade so se počasi pomikale naprej, kajti ceste in pota so bila slaba, čez reke in potoke ni bilo mostov, in vse vojskino orodje se je moralo voziti na vozéh. Tabor so stavili navadno ob vodah, pri velikih lokah, da so imeli s čem napasti in napojiti konje. Vitezi so si stavili šotore s platna, ki so bili od daleč videti kot kako mesto. Kje na griču se je postavila vojaška kapela, in poleg nje se je svetil véliki rdeči stan kraljev. Okrog stanu so kot kakov zid stali vozovi, speti z verigami, ktere je težko bilo predreti. Kedar so pričakovali boja, so se najprej izpovedali in sveto rešnje Telo prejeli, da bi človek vpokojen stopil na bojišče in umrl za domovino. Bitev so pričele male, lahke četiice; pred bitvijo se je prépevala pesem: „Božja rodnica“ i. t. d., potem so zaropotali s kotli in zatrobili s trompetami, in kralj sam je razvil zastavo državino, na kterej se je svetil beli orel z režečim kljunom in s krono na glavi. Po dobljenej bitvi so se zahvalili Bogu, plen razdelili, zastave so-vražniku otete pa darovali kakej cerkvi, postavim sv. Stanislavu na Skalicach.

Pregled kronologični.

Jageloni.

Začel vladati.

Vladal let.

1386. l. Vladislav Jagelo, rojen 1348. l., sin Olgarda in unuk
Gedimina Silnega, kneza Litevskega 48
Žene: 1. Hedvika kraljica Poljska, hči Ludovika;
2. Ana, unučka Kazimira Silnega, ki je porodila

Začel vladati.

Vladal let.

Hedviko, zaročeno z mejnim grofom Braniborskim; 3. Elizabeta Hranovska, umrla brez dece; 4. Zofija, kneginja Ruska, ki je porodila Vladislava 1423. l., pa Kazimira 1427. leta.

Vitold, sin Kjestutov, knez Litevski.

Znameniti ljudje: Zbigneu Olešnicki, kardinal, in drugi.

Znamenite dogodbe: 1400. l. premeščenje akademije v Krakovo, 1410. l. zmaga nad Križaki pod Grumwaldom, 1413. spojenje Litve s krono Poljsko v Hovoldu.

1434. l. Vladislav III. Varnenski, pal pod Varno 1444. l. 10
Izvoljen za kralja Ogerskega 1440. l.

1444. l. Kazimir Jagelonček. 48

Žene: Elizabeta, hči Alberta cesarja, ki je porodila Vladislava, kralja Českega in Ogerskega; 2. Kazimira † 24 l. star; 3. Jan Alberta 1459. l.; 4. Aleksandra 1461. l.; 5. Zigmunta I. 1467. l.; na to Bedriha, škofa krakovskega, nadškofa Gnezdanskega in kardinala; porodila je tudi 1. Zofijo, zaročeno z mejnim grofom Braniborskim in mater Alberta, prvega kneza Pruskega; 3. Elizabeto, zaročeno s knezom Lehnickim; 4. Ano, zaročeno s knezom Pomorskim; pa 5. Barbaro, zaročeno s knezom Saskim.

Znameniti ljudje: Dlugoš, najizbornejši zgodopisec, Kalimah, zgodopisec, Mikulaš Kopernik, Martin iz Olkuša, in Vojteh iz Brudzova.

Znamenite dogodbe: mir Turonski 1466. l. vsled kterega je kraljestvo Prusko spojeno s Poljsko.

1492. l. Janez Albreht, sin Kazimirov 9
Umrli brez žene.

Znamenite dogodbe: Pobitje v Bukovini 1468. l.

1501. l. Aleksander brat Albrehtov 5

Žena Helena hči Ivana Vasileviča, umrla brez dece.

Znameniti ljudje: Glinski, ki je premogel Tare pod Klečkom.

1506. l. Zigmunt I. brat Aleksandrov 42

Žene: Barbara Zapoljska, hči vojvoda Sedmograškega, porodila je Hedviko, udano Elektoru Braniborskemu; 2. Bona Sforca kneginja Milanska, porodila sina Avgusta Zigmunta 1520 l., pa hčere: Izabelo, udano Janezu Zapoljskemu, kralju Ogerskemu, Zofijo, udano knezu Brunšviškemu, Katarino, udano Janezu Vazu, kraljeviču Švedskemu,

Začel vladati.

Vladal let.

in je bila mati Zigmunta III.; poslednja pa je bila Ana, žena Štefana Batorija.

Znamenite dogodbe: 1514. l. zmaga pod Orševo, 1525. l. prvi knez Pruski priseže zvestobo in udanost. 1531. l. zmaga Tarnovski Valahe pod Ober-
tinom, 1537. l. „kurja vojska“ pod Lvovom.

Znameniti ljudje: Peter Tunicki, podkancelar, Samuel Matejovski, biskup Krakovski; bojevalci: Konstantin, knez Ostroški, Jurij Radzivil, Janez Tarnovski.

1548. l. Zigmunt Avgust, sin Zigmunta I. 24

Žene: Elizabeta, hči Ferdinanda kralja Ogerskega in cesarja; 2. Barbara Radzivilova udova po Gaštoldu, vojvodu Trockem; 3. Katarina, sestra prve žene, vse tri umrle brez dece. Z Zigmuntom Avgustom je ugasnila dinastija Jagelonska.

Znamenite dogodbe: 1556. l. odide Bona z ogromno svoto novcev; 1561. l. Kettler, mojster mečevih vitezov, prestopi k reformaciji, in se podá kralju Poljskemu; — 1569. l. poslednja unija Litve s Poljsko.

Tomaž Morovo domače življenje.

Nemški spisal E. L. Th. Henke (glej „historische Zeitschrift“ von H. v. Sybel, 11. Jahrgang 1, Heft, 1869. l.).

Posnel Anton Lésar.

Predno v slovenskem jeziku podamo sestavek, ki ga je protestanški časnik, v naslovu imenovani, priobčil o domačem življenju Tomaža Mora, naj častitim bralcem kratke zgodovinske črtice iz njegovega življenja objavimo in to iz katoliškega „naučnega slovnika“, ki ga je na svetlo dal dr. Vil. Binder; in to prvič zato, da bodo bralci lože umeli omenjeni sestavek, in drugič, da vidijo, kako se zgodovinarji, katerim je mar za resnico, vjemajo, naj si bodo katoliški ali drugoverski.

„Tomaž Mor, (véliki kancelar angleški) v Londonu rojen 1480. l. obiskoval je šole v Oksfordu, kjer si je nabral mnogo znanosti, zlasti v grščini. On je ljubil neodvisnost in mirno življenje, zato je nerad šel na kraljev dvor. Ker se je 1523. l. kot govornik (predsednik) v spodnji zbornici vedel z veliko modrostjo, dobil je več častnih služeb ter je bil poslednjič izvoljen za kancelarja v vojvodstvu „Lancaster.“ Potem mu je bilo izročeno poslanstvo do cesarja in kralja Francoskega, pri katerem si je pridobil mnogo slave. Zlasti pa so se njegova modrost in njegove dušne zmožnosti svetile pri sklepanji mirú Kambrejškega 1529. l. Čast vélikega pečatnikarja in kancelarja angleškega bilo je plačilo njegovega gorečega službovanja. To službo je tako izvrstno opravljal, da niso kar

nič pogrešali njegovega prédnika Volsey-a. Oster in natančen, kakor je bil ozir pravice, izvrševal je pravde brez ovinkov in po najkrajšem potu. Po svoji poštenosti je sodil brez ozira na osebo, in njegova nesamopridnost je učinila, da ni sprejel nobenega darila, zato tudi, ko je 1533. l. popustil svojo službo, ni nič imel, nego očetovo dedšino, nekoliko malih posestev, ktera mu je bil kralj podaril, in okoli 100 funtov (1000 gold.) na leto. O njem je kralj Henrik VIII. sam rekel, da ni vladarja, ki bi se mogel ponašati s takim podložnikom. Ker je pa T. Mor določno grajal ločitev kraljevega zakona s Katarino aragonsko in odepljenje od cerkvenega edinstva, zato je moral po 13 mesečnem ostrem zaporu življenje dati na krvavem odru (morišču). Toda blagi mož „ni hotel zaradi 20 let, ktera bi bil utegnil še živeti, zgubiti večno življenje; on ni hotel podoben biti malo premišljenemu trgovcu,“ in tako si je do zadnjega trenutka ohranil mir srcá ter je še v trenutku, ko je pod rabljevo sekiro položil glavo (6. julija 1535. l.) pričal, koliko moč duši daje katoliška vera tako v življenji kakor o smrti. T. Mor je bil humanist (ljubitelj lepih znanosti) v pravem pomenu te besede in najslavniši pravoslovec svojega časa; nabožnost, vedoželjnost, vesela pogumnost, družbinske čednosti in neprememljiva zvestoba v službovanji vse to se je združilo v njem, tako da je bil najljubeznivša oseba.“

Angleška reformacija (verska preuredba) je bila začetek veliki premembi deželne ustave, in pri taki premembi se rado spolni kar Göthe pravi z besedami:

„Ko se nova vera snuje
Često se ljubezen ruje
In zvestoba, kakor hud plevel.“

O takih prilikah je že mikavno opazovati one, ki držeč se starega, ne morejo tako hitro poprijeti novega, če tudi jim je malo mar za snovane premembe. Kolikanj mikavniše pa je opazovati zvestobo, ktera se — da-si tudi za zgubljeno reč — poganja za vest, ktera se še dá popačiti. Mikavnost še bolj raste, kedar zvestoba pelje v mučenstvo, najbolj pa kedar mučenstvo ni — kakor skoro navadno — sklenjeno z neoženstvom, ampak z vso svetovno srečo, ki se mora zapustiti zaradi nje. Naj to opraviči, da iz vsega Morovega zgodeb polnega životopisa na svetlo postavimo le njegovo domače življenje in njegovo smrt.

I.

Tomaž Mor se med 1480. in 1481. l. rodil v Londonu. Jon Mor, njegov oče, plemenitega rodú, bil je spoštovan pravoslovec in sodnik. Oče in sin sta imela dve lepi malokdaj združeni, a vendar nikdar ne brez škode ločeni lastnosti, oba sta bila pobožnega in veselega srca, kajti prava pobožnost je nevsehlijiv vir

veselega srcá. Razmero, v kateri sta bila med seboj oče in sin, in domače okoliščine, v katerih je rasel Tomaž, prav lepo nam kaže naslednji dve črtici v Tomaževem življenji. Oče je doživel sreče, da je Tomaž došel do najviše časti na Angleškem, postavljen je bil za vélikega kancelarja. In kako se je v tej časti vedel do očeta? Vselej, kedar je v svojo pisarnico šel na delo in očeta našel na dvoru, pokleknil je pred njim proseč ga, da ga blagoslovi; in v grobni napis, ki si ga je Tomaž sam napravil, zapisal je, da si med največo srečo svojega življenja šteje to, da je oče svojega sina videl še na kancelarskem stolu.

Oče je do Tomaža imel tudi več upliva, nego mati, katero je bil menda že zgodaj zgubil, kajti oče se je bil po njeni smrti še dvakrat oženil, da-si tudi je večkrat rekel: „pri ženitvi je, kakor bi človek segel v kač polno vrečo, v kateri je le ena sama jegulja.“

Še jako mlad je bil Tomaž izročen šoli sv. Antona v Londonu, katero je vodil izvrstni latinec Nik. Holt. Potem ga oče dá na dvor kardinala in nadškofa Jona Mortona za plemiča, da je z drugimi enakimi stregel pri mizi in igral male glediščne burke (komedije). Tu se je vedo- in zabavoželjnemu dečku kaj lepo in naglo razvijal razum, rodila se mu je želja za željo; to je zapazil tudi kardinal sam in večkrat rekel o njem: „kdor doživi, videl bode, da bode ta deček, ki nam tukaj pri mizi streže, čudovit mož da malo takih.“ Zato mu je bila skrb, da T. Mor (ali 1497. ali 1498. l.) toraj še jako mlad, pride v Oksford na vseučilišče. Tu se je bilo prav takrat vzbudilo navdušje za učenje starih klasikov. V veljavi je sicer še bil rek: „varuj se Grkov, da se ne vkrivoveriš,“ — vendar so se ondi tudi brali grški spisi. Vil. Grocyn je razlagal Dionizija Areopagita; ondi je učil Linacre, o katerem so dvomili, kaj bolje zna ali zdravilstvo, ali latinščino ali grščino; ondi je učil V. Lily, ki se je bil izobrazil v Rimu, Rodu in Palestini; ondi je Jon Kolet, ki je po dolgem potovanji po Francoskem in Italiji očitno razlagal liste sv. ap. Pavla; tje je bil ravno prišel tako imenovani „vozeči se skolast,“ mož, ki je tako izvrstno, kakor pred njim nobeden v zapadu, učil latinščino, Erazem iz Roterdama, takrat komaj 30 let star mož, okoli kterega so se zbirali vsi, ki jim je bilo mar humanistične lepote. Vsi ti učeni možje so Mora jako zanimivali, a tudi oni so njemu se čudili. Mor Grocyna imenuje učitelja svojega življenja, Linacra pa voditelja svojega učenja; Kolet mu je bil tako drag, da se ni dal utolažiti, kedar ni mogel biti pri njegovi pridigi. Erazem pa, ki je bil 10 do 12 let starejši od Mora in je že takrat z njim sklenil zvezo, ktera je trajala do smrti, piše o Moru, takrat malo čez 20 let starem: „Ali je narava kedaj vstvarila tanjšega, gibčnejšega, srečnejšega duha, nego je Morov?“ Tudi Erazem potrjuje, kar je Kolet v pogovorih večkrat rekel o Moru: „Le en velem je v Angliji (v deželi — pristavil je Erazem — ki se jej jih sicer ne manjka), in ta je mladi Mor.“

Vse drugače pa je o humanističnih vedah sodil Tomažev oče, Jon Mor. On nikakor ni želel, da se njegov sin popolnoma in izključno vtopi v lepe in pesniške vede, ki so iz začetka — tako je enkrat rekel tudi Erazem sam — bile na sumu, da ovirajo razvitek uma: ampak želel je, da se njegov sin če tudi „zoper svoj srčni nagon poprime pravoslovja;“ zato mu je v Oksford pošiljal le malo denarne podpore. In tudi to je bilo Tomažu na korist, kar sam pozneje pripoznava hvalo izrekujoč očetu za to njegovo ravnanje, češ, da mu je prav zaradi tega neznanost ostalo vse, kar se imenuje zapravljenost in razuzdanost, in da je veselja iskal le v vedah. Tudi očetova zahteva, da Tomaž pravoslovje sklepa s humanističnimi vedami, bila mu na korist na obé strani, in to še bolj, nego je mislil Erazem, ki je rekel, da je Mor namenjen za kaj boljšega, nego za pravoslovje. Trud s pravoslovjem mu je nakladala dolžnost do očeta v sedanjosti, in bil mu je pripravljane za občno koristno delovanje v prihodnosti. Vrh tega so mu humanistične vede, s katerimi se je, kar mu je od pravoslovja ostajalo časa, še vedno pečal, od ene strani bile zaželeni in potrebni odpočitek od resnega truda, na drugi strani pa se je s tem obvaroval previsokega čislanja svojih izdelkov, o katerih je Erazem rekel, da so tako izvrstni, da je vse drugo v primeri ž njimi le barbarizem (surovstvo). S pesništvom je začel — pravi Erazem — in še-le potem si je prizadeval tudi svojo prozo (namreč latinsko) gladiti. Poezije, o katerih govori Erazem, bili so nadpisi (pušice, epigrami), ktere je Mor, ne še 20 let star, ali posnemajoč grško pesniško cvetje ali samostojno delal. Preden se poprime proze, treba mu je bilo se učiti modroslovja (filozofije) in bogoslovja (teologije), Platona in Avguščina; Linacra — pravi sam — je poslušal razlagati Aristotela; Lucijanove spise ni le prestavljal po Erazmovem zgledu, ampak tudi posnemal jih je. Zraven teh ved se je ukvarjal tudi z matematiko in celó z godbo (muziko), kakor da bi mu bilo treba vseh sedmerih svobodnih umetnij; bral je tudi vse zgodovinarje, kolikor jih je mogel dobiti, in zgodovino trdno vtisnil si v pamet, tako da pamet (spomin) stavi nad vse druge svoje dušne zmožnosti.

Vendar ga vsa mnogostranska izolika ni zadržavala očetovi volji podvreči in čez malo let iz Oksforda povrniti se v London, da se poprime pravoslovja in vaj, katerih je bilo treba, predno kdo dobi privoljenje do odvetništva; kmalo je postal sam učitelj teh vaj. Zraven tega se pa vendar ni mogel ločiti od Avguščina, marveč dal si je o istem času odkazati cerkev, v kateri je očitno razlagal njegovo knjigo „o mestu božjem“ (de civitate Dei). Možje vsake starosti in vsakega stanú, med njimi tudi njegova učitelja. Grocyn in Kolet, so vrelí poslušat ga. Prav pretuhtovanje Avguštinovega spisa ga je skoro nagnilo pomenišiti se; toda predno to stori, hotel je poskusiti, ali je zmožen za meniško ostro življenje. Da sam sebe poskusi, podá se v Kartuzijanski samostan.

Raševna obleka, malo spanja in to na trdi zemlji mu pokaže, da ni za ta stan; kajti rad vesel in priljuden, kakor je bil, ni hotel odpovedati se družinskega življenja, ampak hotel je raji „biti čist soprug nego nečist duhovnik.“ Tudi mu je pokorščina do očeta bila gotoviše znamenje pokorščine do Boga, nego meništvo sklenjeno z nepokorščino do očeta. Kolikor se mu je za dušno zveličanje potrebno zdelo meniških vaj in njihovega zatajevanja, toliko si jih je lahko tudi skrivaj nalagal; in tako je tudi vedno živel do svoje smrti.

T. Mor, čegar poezijam in latinščini se je že takrat vse čudilo, pridobil si je kmalo kot odvetnik in sodnik toliko dela in zaupanja, da je kmalo stopil tudi na politiško polje. Kot odvetnik bil je jako skrben, nesamopriden; rajši je delal pogodbe, nego se pravdal in tako reševal pravde po najkrajšem potu; krivično pravdo je vselej odsvetoval, nikoli pa ni nobene sprejel, vsem vdovam in revežem je zastonj delal; te njegove lastnosti so storile, da je vse vrelo k njemu. Kot podšerif je imel dolžnost, mestne koristi ako bi treba bilo braniti tudi zoper državo; to ga je tudi pozneje nagnilo, da se je odpovedal kraljeve penzije, češ, da se to ne bi vjemalo s samostojnostjo, ktere je treba pri tej službi. To mu je pridobilo še večjo veljavo, naklonilo še večje zaupanje. 1504. l., malo čez ali celó ne 20 let star, bil je izvoljen v parlament (državni zbor), ktereга je bil Henrik VII. vendar sklical po sedemletnem prestanku. Tu je T. Mor. popolnoma opravičil zaupanje, ktero se je stavilo va-nj; kajti on sam se je bil predrznil ustaviti se kraljevemu denarnemu izžemanju, kar je ravno namen bilo temu zboru. Če tudi ni bila popolnoma oviržena kraljeva zahteva, vendar se mu je privolilo veliko manj davščin za vojsko kakor jih je zahteval. Henrik VII. se ni malo jezil, da mu je golobradi mladeneč (tako mu je bilo sporočeno) uničil namene; sklenil je maščevati se nad njim. Morovega očeta jame pod neko pretvezo stiskati z ječo in globami; njega samega pa je mislil s tem, s čemur mu je še grozil, nagniti, da bi spoznal krivico in tako kazen odvrnil, češ, da bi ga potem mogel še hujše stiskati. V teh stiskah je Mor že mislil izseliti se iz Anglije.

Teh nevarnosti pa je Mora rešila smrt Henrika VII. Leta 1509. ko je vlado nastopil Henrik VIII., pričel se je za Mora čas, ki mu je obetal le srečo in čast. V začetku je to res tudi tako bilo. Še le zdaj in odsle se popolnoma pokaže značaj, po katerem je T. Mor tolikanj podučljiva in vkljub žalostnemu koncu njegovemu tolikanj spodbudljiva in tolaživna prikazen.

T. Mor ni poznal duhá tlačilne otožnosti in reve; on niti v ljudeh niti v stvareh ni iskal tega, kar je slabo in se mrzil, a iskal in tudi našel je v vsem le dobro in to mu je bilo na veselje. Tak je bil Mor. On je bil med prvimi, ki so si z Erazmom in s humanisti dušne hrane iskali v starem kakor z nova znajdenem slovstvu in v njegovem posnemanji, in sicer Mor s tem vspehom

da se mu je v tem oziru prvo mesto priznavalo na Angleškem. On je bil tudi vedno hvaležen za vse, kar mu je koristila humanistična izolika. W. Būde, sloveč učenjak, je v listu tožil Erazmu, da „je pri jezikoslovju zgubil zdravje in premoženje.“ Erazem to pové Moru; a ta mu odgovori: „Jaz pa ravno tem vedam pripisujem, da imam trdno zdravje, da sem ljub in drag izvrstnemu kralju, domačim in tujim, da živim v blagostanu, da sem po volji sebi in drugim prijateljem, domovini, sorodnikom, dvorjanom, plemenitnikom in ljudem vsake vrste, in da celó bogovom nisem nevšeč.“

Po dovršenih opraviilih odvetništva in sodništva je vselej v roke vzel in pretuhtaval kakov spis starih učenjakov, in to je imenoval „sam sebi živeti.“ Al veselje nad duhovno lepoto njemu ni bilo samo lasten dušen vžitek in občudovanje samega sebe, kakor Erazmu, ampak bilo mu je po ljubezni in veri vzvišeno brez vsega samoljubja tako, da je še-le na podlagi te nravne in verske resnobe mu bila veselost prav za prav upravičena in nerazrušljiva. Znano je, da se mu je vsako trudapolno delo spreminjalo v samo veselje in hvaležnost do Boga, in oproščen vseh lastnih želj, bila ga je čista ljubezen in odjenljivost do ljudi. Táko je bilo vse Morovo življenje. Le sam do sebe oster in skrivaj nadaljevajoč meniško mrtvičenje bil je do vseh ljudi, bližnjih in daljnih, sama prizanesljivost in previdnost; njegov bistroum, ko solnce svitel, gledal je le njihovo dobro stran, kajti veselje mu je bilo le dobro, in gnalo ga je, vso delavnost in vse zmožnosti kolikor moč obračati le njim na korist. Toda enoto in moč je vse to pri njem zadobilo še le po nabožnem optimizmu, v katerem se je dovršila vsa njegova misel o življenji in tudi njegova modrost. Kakor je tudi trdno upal prihodnje življenje, vendar on, kdor vé že tukaj prav živeti, nima nič grajati nad tem življenjem, kolikor je od Bogá. Za vse, kar se mu pripeti, je hvaležen do Bogá, in to neprisiljen in samo udan, ampak z veseljem in odkritosrčen; kajti Bog je ta svet stvaril tako, da je svoje sročje gotov vsak, kdor hoče delati, zlasti z duhom. Edina ta misel ga prepriča Božje previdnosti. Kdor živi v lenobi — rekel je enkrat v svoji knjigi, „Utopija“ imenovani — ta je kakor popotnik, ki rajši prenočuje v tujem umazanem hlevu, nego v svoji dobro uredjeni hiši. In za to, da človek po božji volji rabi blage njegove dobrote in dari, hoče ga Bog še poplačati v prihodnjem življenji.

Misli, da je velik ali nesrečen, T. Mor ni poznal, kajti prešinjalo ga je veselje, da ga Bog obsiplje z gol dobrotami; in tako oproščen bremena lastnega dozdevanja in otožnosti, ki ste vedno združeni, ohranil si je pri vsi svoji omiki še zmiraj otročjo veselost, in tako bi bil rad pripomogel, da bi se življenja veselili vsi ljudje. „Nikdar — tako Erazem piše Ulrihu Hutenu — se ni zgodilo, da bi bil kdo žalosten šel od Mora; kajti ni je človeške zadeve, tudi najresnobsne ne, iz ktere ne bi on zajemal veselja. Če ima opraviti z bistroumnim človekom, veseli se njegovega bistroga

uma; če z neumnežem, veselí ga tudi njegov neum. V ob-
hoji z ljudmi je tako prijazen in ljubeznjiv, da ni otožnega člo-
veka, kterega ne bi razveselil; ni ga odurnega opravila, kte-
remu ne bi odvezel odurnosti. Tako je že kot otrok nad šalami
imel toliko veselje, da je bil skoro stvarjen za-njo, a vendar ni
bil niti surov niti žaljiv; bistroumni izreki so mu bili tako všeč,
da so ga veselili, če tudi so njega piknili. Kakor stvarjen je bil
tudi za odkritosrčno in zvesto prijateljstvo; malomaren za svoje
koristi, a ni ga bilo skrbnejšega za koristi prijateljev. Vsem reve-
žem je bil varh in zagovornik, nikdo ni rajši kaj dobrega storil;
nikomur ni nikdar nič oponašal; jako srečnega se je čutil, če je
mogel stiskaním olajšati breme, dvomečím prav svetovati, zavržé-
nim pomagati na prejšnjo stopinjo. V tem je našel največo srečo;
srečo sicer rada spremlja prevzetnost, a nikogar na svetu ne
poznam, ki bi bil brez prevzetije tako, kakor Mor. Skazovanje
puhle vnanje časti mu je neizrekljivo zoperno; on tega ne za-
hteva, zdí se mu, da je babje in malo moško, s takimi burkami
tratiti čas; primerjal je vnanjo čestitanje z grbom, kterega ob-
sojenec postavi poleg svojega smrtnega odra.“ Tako Erazem po-
pisuje Mora.

Mor je bil prav zato konservativen in dobromiseln; hotel
je, da se cerkev in država obdržite, kakoršni je našel; upor
zoper obstoječi pravni stan cerkve in države mu je bila kazni
vredna pregreha. Ne vzdihujoč, ampak veselo vdan je bil podlo-
žen kraljevski oblasti, a bil si je tudi popolnoma v svesti, da so
tudi njej postavljene ustavne meje. Ozir cerkve je obžaloval, da
jej nevedno in malo npravno vedenje nekterih predstojnikov dela
mnogo škode, a vedel je tudi druge cerkvene zveličavne pripo-
močke za-se dobro porabiti in bil je za-nje hvaležen, in tako tega,
kar mu ni bilo po všeči, in zaničeval ali zametal, marveč je v
vseh cerkvenih opravilih iskal le tega, kar je bilo dobro. V
tej zadevi je bil preveč nabožen celó Erazmu, kteri je njegovi
nabožnosti pripisaval „malo večé nagnjenje k vrači nego k neveri.“

Tak je bil T. Mor in v tem se je od začetka tudi s Henri-
kom VIII. vjemal tako, da je med njima vedno rastlo vzajemno
spoštovanje in prijateljstvo. Z velikim zaupanjem so mnogi po-
zdravljali vlado osemnajstletnega kralja Henrika VIII., a nikdor
z večím, nego kumanisti, kteri so mladega kralja šteli med
svoje učence, zlasti pa T. Mor. Že zgodaj je Henrik začel občé-
vati s humanisti; kajti tudi najviših stanov se je bila prijela želja
likati se po zgledu italijanske omike, stare národe, zlasti Rim-
ljane spoznavati in spoštovati, njihov jezik kolikor moč govoriti;
tako so se morali izrejati tudi sinovi Henrika VII. Linacre, Mo-
rov učitelj v grščini, podučeval je starejšega Artura in Katarino
Aragonsko; Erazem je bil o tem, da sta ona in njen drug so-
prug (Henrik VIII.) ljubila vede in modroslovje, tako navdu-
šen, da jima je pisal: „Kdo ne bi hotel vedno živeti na takem
dvoru?“

Dalje, nego mu je bilo ljubo, živel je Mor na kraljevem dvoru. Že kot kraljevič valeški je Henrik Mora k sebi poklical; ko je Henrik nastopil vlado, bila sta že tako srčna prijatelja, da se je Mor upal šaliti z njim o izdaji epigramov, ki jih je bil njemu posvetil. Zraven epigramov nahajamo tudi jako resnobno hvalno pesem, v kateri Mor od kraljeve omike pričakuje in zahteva, da jenja sila in strah ter da nastopi nov čas pravice in blagostana; in to se zgodi, ako kralj bolj ljubi domovino nego svojega očeta.

T. Mor, voditelj opozicije pod Henrikom VII., od njegovega sina čedalje više službe dobiva; če tudi nerad — Erazem je temu priča — svojo prejšnjo svobodo zamenja z dvorom in državno službo. Leta 1514. ga kralj izvoli za „Master of the requests“ kmalu potem ga pokliče v svoje tajno svetovalstvo in povzdigne v viteza; že takrat je bil večkrat poslan na vnanje dvore, tako n. pr. 1516. l. v Brügge; okoli 1522. l. je bil državni zakladničar; 1523. l. je bil s kraljevim in državnega zbora privoljenjem govornik (predsednik) v spodnji zbornici, ter se je za njene pravice potegoval tudi zoper vélikega kancelarja kardinala Volsei-a; 1525. l. je kot kancelar vojvodstva lankasterskega dobil eno prvih služeb v kraljevem svetovalstvu. Že takrat ni bil kaj všeč najveljavnejšemu Henrikovemu ministru, zato ga je ta skušal s poslanstvi odpraviti iz Anglije; a kralj je to na Morovo prošnjo odvrnil, ker ga je hotel vedno okoli sebe imeti; kajti potreboval ga je še celó pri takih delih, v katerih mu — če tudi so bila bogoslovska — nadškof ni mogel tako pomagati, kakor pravoslovci in humanist Mor. Znane knjige „o sedmih zakramentih“, katero je kralj na svitlo dal zoper Lutra in za katero mu je papež Leon X. podelil častni naslov „zagovornik vere“, Mor sicer ni sam spisal, kakor so trdili nekteri, a pomagal jo je vendar spisavati z rohesterskim škofom Fišer-jem. Ko pa je Luter strastno odgovoril na to knjigo, bil je Tomaž Mor, ki je vso moč svoje latinske zgovornosti hvaležni udanosti do cerkve in do njenih svetih sredstev, kakor tudi napadenemu kralju 1522. leta posvetil v brezimenem spisu zoper ta Lutrov napad. Na ta spis Luter ni nič odgovoril, morda tudi zato ne, ker ni vedel, kdo mu je pisatelj. Že poprej je Mor vse po drugi poti skušal koristiti tudi kralju, in to s knjigo, ktera je bolj znana ostala po grškem imenu, katero jej je bil Mor dal, nego po obsegu, namreč s knjigo pod naslovom „Utopija“, ktera je 1516. l. prišla na svetlo, toda ne po njem samem. Ta knjiga se nekako vjema s hvalnim spisom „o norosti“, ktereja je Erazem v Morovi hiši spisal in prav T. Moru posvetil, samo resnobnejša je in bolj šaljivo pisana. Knjiga „Utopia“ je zabavljica (satira), v kateri popotnik stan izmišljenega srečnega otoka popisuje tako, da — resnica tiči v nasprotji; v njej biča pomanjkljivosti in napake ustave, državne uprave in šeg angleških, zlasti šeška najviše stanove, lenobo, svojevoljno vojskovanje, lakomnost in maščevalnost, sovraštvo in preganjanje verskih strank in njihovih voditeljev med seboj; in

tako je tudi vladarjem pred oči postavil najvišjo njihovo dolžnost skrbeti za нравni blagostan njihovih podložnikov. Tudi to, kar je v tej knjigi kralju na poduk, kralja ni odvrnilo od Mora, marveč kralj in kraljica sta od 1509—1532. l. čedalje teže mogla pogrešati Morove družčine in razveseljevalnih pogovorov. Tudi o praznikih je kralj iskal Morovega poduka o matematičnih in bogoslovskih vprašanjih, in še celo po noči na strehi o zvezdoznanskih, tako da je Mor dolgčas kazal in omolknil, kedar ga je kralj predolgo držal na svojem dvoru in mu privolil le dva dni zapored domá ostati. Toda kralj je to kmalu opazil ter mu tudi očital, da je tako nerad pri njem; zato ga je večkrat obiskal na njegovem domu v Chelseji, kjer se je po cele ure z njim sprehajal oklepovaje se okoli Morovega vratú, okoli tistega vratú, o katerem se je Mor pozneje z rabljem, kateremu ga je bil izročil prav isti kralj, šalil, češ, da ne bode lahko njegovo opravilo.

Kako pa tudi ne bi bila kralja mikala Morova hiša (družina), katero si je bil Mor — zunaj nje pokoren in postrežljiv vsemu, kar je zahtevala služba in dolžnost — prav po svojem nagnjenji in posebnosti, a jako različno od navadnih šeg uravnal in jo vladal, kakor bi bil hotel pokazati v djanji, kar je trdil v svoji „Utopiji.“ Že iz načina, kako si je bil ustanovil družino, kaže se njegov značaj.

Spoznavšemu, da za-nj ni ostro meniško življenje, je tudi njegov spovednik potrdil sklep, svetovnega življenja poprijeti se. Kmalu potem ga Jon Kolt, plemenitnik iz stare rodovine eseške, privabi v svojo hišo. Moru se kmalo vname nagnjenje do njegove dobro izolikane in lepe hčere; al kmalu spozna, da bi za Joano, starejšo hčer, bilo žaljivo, ako se pred njo omoži mlajša sestra, in bil je tako blagega srca, da je odjenjal in Joano si izvolil za ženo; in vendar — piše Kampbel — ni bilo srečnejšega zakona, nego je bil ta. Najprej je skušal mater, na kmetih vzrastlo brez latinščine, brez grščine in brez muzike, potem otroke, ki so se mu bili narodili, tri hčere in potem edinega sina, tako izrediti in podučiti, kakor se mu je zdelo potrebno, da jih obvaruje praznote in lenobe ter jim utemelji podlago prave nabožnosti, kakor tudi, da so bili sposobni ž njim občevati. Nепretrgano delo in veselje nad delom, to je bilo Moru edina pot do časne sreče, in prav na to je napeljeval tudi svojo družino. Delo otrok, tudi hčera, pa ni bilo obrnjeno na nagizdo in kratkočasovanje v Morovi hiši, v kateri so se raji sprejemali ubožci nego bogatini, v hiši, ktere gospodar je bil za vse drugo tako maloskrben, da ga je pisar moral opominjati njegovih le preveč raztrganih črevljev, v hiši, v kateri so bili gostje vselej bolje postreženi, nego Mor sam; zato je delo in veselje vseh Morovih bilo neprenehano, združeno učenje in vzajemno podučevanje. To je bilo glavno načelo Morovi družini in njegovo veselje, tako da v pismih do otrok svojo družino imenuje „svojo šolo.“ Otroških in zabavnih knjig takrat na srečo še ni bilo, zlasti v Angliji ne; čas tratiti z igranjem s

kockami in kvartami Mor ni pripustil niti otrokom niti poslom; in tako so se celó hčere, ktere je hotel, da dobé omiko, ktera ima kaj jedra v sebi ter jim biti na veselje, morale, kakor oče, v prostih urah učiti se grškega in latinskega jezika, ter navdušiti se za pesnike, modrijane in zgodovinarje starih vekov. Taka izreja je bila se ve da takrat jako nova in zato nekako predrzna, ker se je ločila od narodne šege, zlasti v Angliji. Tudi Erazem (ki je od 1509. do 1514. leta navadni gost in kakor domač bil v Morovi hiši in je toraj tudi bolje mimo vsakega družega poznal Morovo domače življenje, o katerem nam poroča) od začetka ni bil brez skrbi, kam da to popelje; kajti on je bil te misli, da je koristno, ako se hčere pečajo tudi z ročnimi deli. Toda on vendar spozná, da ga je te skrbi popolnoma rešilo to, kar je videl v Morovi hiši, ter se nadja, da bodo mnoge družine, zlasti plemenite, posnemale Morovo. Pa saj v Morovi hiši tudi za otroke ni manjkalo drugih bolj kratkočasnih ved in umetnosti. Mor je v svoji hiši imel tudi norca, Henrika Patisona po imenu, ktere ga je bil pozneje oddal očetu, redke živali vsakojake vrste so mu bile tako veselje, da je kupil, kar je le mogel, tako da se je v vsakem kotu kaj posebnega steknilo; veselilo ga je, če je videl, da so komu vsčč njegove bele podlasice, lisice in opice; skoro ni bilo vrste ptičev, da ne bi imel ktere ga izmed njih. Vrh tega se je po hiši glasilo mnogovrstno godbino orodje, na ktero je Mor sam igral in dal svoje učiti; tudi obrazujoča umetnost ni bila tuja v njegovi hiši. Na Erazmovo priporočilo je iz Bazela na Angleško prišel Hans Holbein, še le po dve- ali triletnem bivanji v Morovi hiši seznanil ga je Mor tudi s kraljem. In prav ta Holbein nam je ne le Henrika VIII. in njegovi soprogi Katarino Aragonsko in Ano Boleinsko, ampak tudi vso Morovo družino tako naslikal, da jih ni moč boljše opisati z besedo.

Razveseljujoče umetnosti in vede pa je vsaki dan oklepil z resnim okvirom molitve in branja iz svetega pisma. Sam za-se je Mor imel en oddelek hiše, v katerem je bila knjižnica, zbirka podob in kapela, kjer je svoje mrtvičenje prikriival tudi svoji družini; vsako jutro, tudi o časih mnogih opravil in prav zarad teh molil in premišljal je Mor, ki je le 4 do 5 ur spal, od 2. do 7. ure, ob petkih pa celi dan, o poldne je ena njegovih hčer najprej brala svetopisemsk oddelek, v kateri je on sam vpletel kakov razveseljiven razgovor, in pozno zvečer je še enkrat sklical vso družino (to tudi potem, ko je bil véliki kancelar) ter je ž njo molil tri psalme (51. 26. in 67.) — „Usmili se me o Bog,“ — „Gospod je moja luč“ — Bog se nas usmili“, nato še „Salve Regina“ (češčena kraljica) in za verne duše v vicalh psalm (130.) „Iz globočine vpijem,“ — „Nikogar ni v hiši — piše Erazem, ki je mnogokrat in jako rad vse to ž njimi opravljal — ki ne bi bil vtopljen v prosto vedo in rodovitno branje, al prva in najglavnejša skrb vsem je vendar-le prava nabožnost. Tu ni niti prepira niti hude besede, ni pa tudi videti lenuha; slehern je

pri svojem delu, a vse je veselo in oče vlada družino ne s karanjem in kregom, ampak prijazno in blagosrčno.“ — „Livij — pravi Erazem 1521. leta, ko je najstariši otrok bil okoli 14 let star — je vsem v rokah, razumejo ga brez prevoda; v njihovih latinskih spisih, ki jim jih je oče velel meni pisati, pa jim jih ni popravljaj, bili so misli brez kacega pogreška.“

V Chelseji, blizo Londona (že davno se ve da v mestu) tik ob reki Temsi imel je Mor hišo; ni bila krasna — pravi Erazem — a prilična in dosti prostorna za mnogo njih, za ktere se je bila pomnožila Morova družina. Kajti ko so se bile hčere druga za drugo pomožile in sin oženil, ostale so vse štiri rodovine pri njem v Chelseji, in tri zete, eno sinaho in enajst vnukov je bilo v „domači šoli“ blizo do konca njegovega življenja.

Izmed njegovih otrok sin ni bil najzmožnejši, ampak prejel je bil tako malo darov, da je očeta s težka stala šala, ko je soprogo tolažil, češ, da deček, kterega si je že dolgo želela, ostane „deček“ do konca svojega življenja; vendar pa je Jon Mor (sin) bil dober in priden s tolikim vspehom, da so učenjaki, kakor Grinej in Erazem — se ve da bolj k spodbudi in zarad očeta — svoje spise o Platonu in Aristotelu izdali njemu na čast.

Po zgodnji smrti (1514. l.) prve soproge oženil se je bil Mor v drugoč, in to zarad še mladih otrok in zavoljo gospodinjstva. Vzel je bil udovo Alico Midletonovo, ki je bila sedem let starejša od njega in majhne postave, tako da je Mor v šali rekel: „med dvema zloma je treba voliti najmanjše.“ Alici ni bila prav Morovega duhá, a bila je zvedena in dobra gospodinja, tako da je imela dobre lastnosti Ksantipe, kakor jo je popisal Zeller, in je zarad njih koristna bila Morovi sokratični hiši, a vendar ni bila taka, da bi bil Mor mogel imeti posebno nagujenje do nje, ampak ravnal je ž njo z isto prizanesljivostjo, s katero je vse, tudi tuje ljudi, zlasti ženske, razveseljeval in k sebi vabil. Saj je bilo obema na veselje, da jo je, če tudi ne do ved, vendar nagnil do umetnosti, ki so se gojile v njegovi hiši; tako jej je — kakor priča Erazem — vdihnil veselje do godbe; da-si tudi že postarna, učila se je igrati na četvero godbino orodje in se vsaki dan vadila v godbi.

Drugo in večje veselje so Moru bile zmožnosti in napredki njegovih treh hčer: Margarete, Elizabete in Cecilije in vnukinje Margarete Gyge-jeve. Tudi te so bile med seboj različne; oče sicer nikdar ni najzmožnejše hvalil tako, da bi bil žalil druge, tudi njihove vednosti in omika mu niso nikdar bile najviši blagor, ampak le pomoček do viših namenov; vendar mu je bilo veselo zadostilo, da mu je bila hči, ktera je njemu bila najbliža v učeni olici — nabogatejša in najpodobnejša tudi v visokih mislih in v ljubezni. Poznal je nevarnost, katero za njegove hčere v sebi nosi bogato znanje; vedel je, da je boljše nič znati, kakor pa mnogo, a nabožnosti in pobožnosti na škodo

zato je učeniku, kateri je drugo njegovo hčer hvalil zaradi ponižnosti, pisal: „Kaj bi tudi znanosti brez te kreposti bile drugega, nego bliščeča sramota, zlasti pri ženskah; kajti njihovo omiko, ki je kaj novega in oponos možki nevednosti, kaj radi napadajo možki, kateri svojo nevednost imajo za krepost, ako na bolj podučeni, nego so sami, zapazijo kakovo napako.“ Mor kar nič ne dvomi, da viša izolika v znanostih more in mora tudi ženskam koristna biti za njihovo dušno izveličanje. „Nič ni novemu rodu — dalje piše Mor — tako nevarno, nego po tuji hvali neprenehani pohlep, kateri se goji že v otrocih, in jih pozneje stori nesrečne; kajti človeško srce je brez pokoja in človek brez značajnosti in brez prostosti, dokler je suženj tujega mnenja, katero se vedno spreminja, in odvisen od hvale in graje večine ljudi; kajti slabih je vedno večina. Tej odvisnosti ali sužnosti lek je edina samostalnost pridobljena po omiki, zidani na pravo spoznanje blagrov in božje volje; ta samostalnost tudi pri ženskah učini, da ne zdihujejo po tem, čemur se brez vzroka čudijo pri drugih, ta samostalnost stori, da si ne zdé boljše biti s tem ali onim kinčem, ali slabejše brez tega ali onega kinča; ta samostalnost jim velikoveč dá spoznanje, da je krepost prvi, znanosti in vede še-le drugi blagor, zlasti iste znanosti, ktere jih učé hvalo do Boga in ljubezen do vseh ljudi, ter v njihovem srcu gojé ponižnost in priprostost. Če se ženskega duha manj prime dušna setev, a bolj plevel, zato je prav tukaj treba pridnejšega obdelovanja, da se odvrne škoda; kajti pamet je, ki človeka loči od živali, zato mora pri obeh, pri možkih in ženskah, biti nekaj, česar je neobhodnje treba, da se prav lika pamet.“

Veseli ga vse, kar se je v tem oziru srečno izšlo pri njegovih otrocih in v vsem svojo ljubezen, ktere mu srce prevpliva, razodeva v pismih, ktera jim je bodisi v verzih ali v prozi pošiljal s svojih mnogih popotvanj. Pisma, ktera je pisal vsej družini — „vsej svoji šoli,“ tu so bolj vedravnega in razveseljivnega obsega; piše jim n. pr., da ná-nje misli tudi na tujem, da hrení po njih, kedar mora jezdití čez reke, v slabem vremu hoditi po slabih potih, da jih je vedno ljubil, zdaj pa, odkar so bolj dušno olikani, še bolj, nego nekaj, ko ga je z njimi vezal le narurni nagib; srčno hvalo jim izreka, da tudi, kedar njega ni domá, spisujejo latinske spise in delajo vrze, ki vedó, da ga, tudi ko je domá, najbolj razveselé ž njimi. Kedar je pa pisal Margareti sami, bil je še srčnejši, razodeval še večé veselje, še živješo zahvalo.

Margareta, najstarejša Morova hči, bila je rojena okoli 1509. leta; Bog jej je bil — tega je Mor bil prepričan — življenje prav s čudežem ohranil v smrtni bolezni; ona se je v klasičnih jezikih kmalu povzdignila na tako visoko stopinjo, da je z lahka latinski in grški pisala tako v prozi kakor v verzih, da je umela stare pisatelje in vso Evzebijevu cerkveno zgodovino prevela na latinski jezik; prav tako dobro pa je pisala tudi

angleščino. Še mlada omožena z Jonom Roper-jem, mladim pravoslovcem, ki je potem tudi živel v Morovi hiši, nadaljevala je znanosti, učila se tudi matematike in zvezdoslovja, — znanosti, ki so poslednjič na korist bile le njeni družini in njenim otrokom, ktere je zopet sama podučevala skoro z enakim vspehom. Z zdravilstvom, tako je hotel oče, naj sklene uk, da bode tudi po tej vednosti koristila hiši; vendar pa njenih spisov, ktere je svojim enako čislal, ni dal v natis. Očetovo zaupanje je imela v toliki meri, da je ona bila edina, ki so jej bila znana pokorila, v kterih se je skrivaj vadil, rašovina, ktero je nosil, in bičanje; le njej je, kedar je bil oviran, zaupal nadzorstvo nad ubožnico in bolnico, ktero je bil ustanovil ter jo izdržaval v Chelseji.

Tudi drugi ljudje so se jej čudili, kakor n. pr. Reginald Pole, mlajši prijatelj in tovarš Morov, ekseterski škof Jon, kteri je njene latinske verze in spise tako visoko čislal, da jo je prebravši njene spise obsul z velikimi zlati, tako da je oče zarad tega nehal kazati mu jih. Erazem sam jej je že v visoki starosti 1529. l., ko je v Bazelu prejel Holbeinovo sliko vse njene družine, pisal, kako srčno hrepeni le še enkrat pred svojo smrtjo videti vse ljube Morove, kterim hvalo daje za najboljši del svoje sreče in še celó svoje slave, in da v sliki vse spozná, najbolj pa njo.

Toda največo ljubezen do Margarete, največe veselje nad njo vendar izrazujejo očetova pisma. Tudi ta pisma sicer niso brez šale, n. pr. ko njenim latinskim pismom, v kterih ga je prosila denarja, odgovarja, da bi jej sicer rad vsako vrstico plačal z zlati, kakor nekđaj Aleksander Kōrilu, a da jej le toliko, za kolikor ga je prosila, pošilja zarad tega, da ga kmalo spet poprosi, ker se srečnega čuti, tolikanj sladka in ljubeznjiva pisma dobivati od hčere, ktera mu je najdraža po svoji omiki in po svojem srcu.

Še večje čudenje in vrh tega še večo skrb za Margareto izrazujejo druga pisma, kakor n. pr. ono, v kterem jej naznanja, da je Reginald Pole bil mnenja, češ, da jej kakov učenik pomaga pri njenih spisih, in pristavi „kakor da bi v hiši ali kje drugej na svetu bil mož, kteremu ne bi bilo bolj treba, da mu ti pomagaš pisati, kakor da bi on tebi pomagal. Se ve da sem te — dalje piše — vedno miloval prav zarad tega, da bodo to mislili mnogi, ki bodo brali tvoje spise, in potem takem mnogo zaslužene pohvale odide njej, kteri vendar nikdar ni bila navada in tudi ni treba s tujimi žuli bahati se. Toda tolikanj lepše je, da nadaljuješ trud in da si zadovoljna s plačilom svoje dobre vesti in z veseljem, ktero imaš sama v tem, da ne iščeš tuje hvale, ampak da se je še ogiblješ; — po svoji veliki ljubezni in zvestobi do nas — tako sklepa to pismo — imaš v meni in v svojem možu zadosti bralcev in ljudi, in tako hočemo zdaj goreče moliti za-te o uri, kteri se bližaš; naj ti Gospod podeli dete v vsem razun spola materi podobno, ali če tudi je deklica, da bode

le taka, ki s svojim duhom in srcem materi nadomesti to, kar ni, kajti taka deklica bila bi mi ljubša nego trije dečki.

II.

Nad četrstoletja je teklo to domače življenje, ta „domača žola“ Morova, na zadovoljnost vsem, kateri so se šteli k Morovi družini, in tudi njim, ki so se ga vdeleževali kot gostje. Toda 1529. leto, spomina vredno v angleški zgodovini, bilo je osode polno tudi za Mora. V zvezi z ločitvijo kralja Henrika VIII. od prve soproge Katarine aragonske je bilo to, da je kralj jeseni istega leta odstavil najvišega ministra (vélikega kancelarja) kardinala Volsey-a; bilo je toraj treba iskati mu naslednika, in to možá splošnega zaupanja, ne le protipapeževcev ampak tudi papeževcev. Najviše službe vélikega angleškega kancelarja dosihmal še ni opravljal niti kakov svetovnjak niti kakov plemenitaš niže vrste; sedaj pa je v vsi Angliji za-njo sposoben bil skoro le isti mož, kateri je več ko 20 let bil kralju znan in drag, mož, ki je že 15 let sedel v kraljevem tajnem svetovalstvu, mož, kateri je ondi in v državnem zboru že večkrat nasproti stopil Volsey-u, in kterega je sam kralj zagovarjal proti njemu, mož, kateri se je ravnokar kot poslanec odlikoval pri sklepanju kambrejškega mirú, — in ta mož je Tomaž Mor. To se vé da je kralj že vedel, da o svoji zakonski ločitvi od Mora skoro gotovo nima pričakovati sodbe, kakoršno bi bil rad slišal; kajti bil mu je že razložil svoje razloge, ki ga pa niso prepričali, na to ga je navel do bogoslovcev, ki so pisali o tej stvari, in ga nagovarjal k resnemu premišljevanju o njej, a vse to ga ni preverilo. Toda brž ko ne se je kralj nadjal, da Mor, če ga pokliče v to službo in jo Mor prevzame, nazadnje vendar-le ustreže njegovim željam in pomaga, da se ta stvar po domači razsodbi, ktere je iskal pridobiti si, ugodnejše izide, nego po obravnavah s papežem. Mor odlaša sicer prevzeti to visoko službo, ker je slutil, da mu ne bode na srečo, a vendar se udá in kralja uboga.

Ni nam tukaj namen razkladati, kako je sicer opravljal to službo, kako ponižno jo je že nastopil, kako skromno se je vedel v njej, kako goreče se je kot najviši sodnik trudil, da se skončajo vse pravde — našel je po 20 let stare — kako je zeta zavrnil, ko sta od njega pričakovala, da jima bode na roko šel, kako je v ukazih do oksfordskega vseučilišča grajal nevednost duhovnikov, kateri so učili, da je staro modroslovje in slovstvo le svetovna veda in nevarno, grški in hebrejski jezik pa nepotreben za duhovne, kako je pa tudi ostrejšje, nego kardinal, njegov prednik, ravnal s krivoverci, če tudi ni bil tako oster, da bi jih bil kaznoval s smrtjo i. t. d.

Toda bolj so ga grudile druge skrbi. Da so tri reči, — rekel je enkrat svojemu zetu — rad bi se precej dal v vrečo vte-

kniti in tukaj vreči v reko, in te so: mir med krščanskimi vladarji, edinost v cerkvi brez krivover in dober, Bogu ljub izid kraljeve zakonske zadeve. Ali zlasti ta — kraljeva ločitev od Katarine — ga je čedalje bolj skrbela in tlačila. Z nova se Henrik obrne do Mora, zopet ga sili, da se posvetova s škofi in učenjaki. Mor je bral vse, kar je bilo pisano za ločitev, a nič, kar je bilo pisano zoper njo; toda prišel je do tega, da je klečé spoznal kralju rekoč: „nič na svetu mi ni tako težko, kakor da v tej zadevi brez žaljene vesti ne morem pripomoči k zadovoljnosti Njega Veličanstva, toda sklicujem se na lastni kraljev ukaz, ki mi je bil dan o nastopu te službe, ukaz, kateri pravim, da boljšega še ni noben vladar dal svojemu služabniku, in to je ukaz: najprej ozirati se na Bogá in zatem še-le na kralja.“ To je takrat prav po všeči bilo Henriku, kajti zagotavljal mu je še potem svojo milost ter rekel, da ne bode od njega nikdar nič zahteval zoper njegovo vest, in obljubil, da hoče v tej zadevi poklicati druge svetovalce.

Ker je pa ločitev vendar le po volji bila ne le kralju ampak tudi mnogim drugim, kateri so se ž njim nadjali, da se po tem potu ustanovi njegovo nasledstvo in razdere zveza s papežem, — ker je duhovska skupščina že 1530. l. kralja imenovala poglavarja angleške cerkve; — in ker je 1530. in 1531. leta čedalje več menenj angleških duhovnikov in tujih vseučilišč dohajalo proti veljavi kraljevega zakona s Katarino: zato je bilo čedalje bolj nemogoče, da bi Mor ostal v službi vélikega kancelarja. Po poltretletnem kancelarjenji štel si je za dolžnost prositi kralja, da ga izpusti iz službe. Že to je bilo kralju Henriku bridko očitjanje, da mož, kterega je bil tako visoko povzdignil nad vse, sam več ni hotel njega služiti, da je sam iz rok dal veliko darilo in da je vsej deželi znan bil nagib, ki je do tega pripeljal najvišega sodnika in pravoslovca, in vrh tega možá brez vsega madeža. Toda odpust, ki ga je Mor po svojem prijatelju, vojvodi norfolškem, prosil se vé da le na videz iz ozira na zdravje, katero so mu izpodkopovala mnoga dela te službe, dovolil mu je kralj še z najtrdnejšim zagotovilom vedne svoje milosti meseca maja 1532. leta, toraj še pred novo poroko; dal mu je svojo zadovoljnost z njegovim službovanjem očitno izreči še celó o nastopu novega kancelarja; pa saj takrat še sam ni bil dosegel namena, od kterega ni bilo več moč odstopiti.

Mnogokrat se ji Mor prej želel prostega časa, da se zopet povrne k vedam in k temu, kar je imenoval „sam sebi živeti,“ in tudi zdaj Erazmu razodeva veselje, da so se mu spolnile želje, toda sedaj je ta spolnitev imela svoje težave v sedanjosti, še več strahú za prihodnost. Že spremen domačega življenja mu ni bil lahko prenašati. Nekdaj kot odvetnik je bil bogat vkljub svoji radodarnosti in nesamopridnosti; pozneje visoke službe ga niso obogatile. 50.000 goldinarjev, ki mu jih je duhovska skupščina po treh škofih v dar ponudila za njegov trud v zatiranji krivover

ni hotel vzeti niti za-se, niti za svojo ženo in otroke, in zdaj, ko je dvojno potreboval domačega zavetja, ni imel toliko, da bi bil vso družino mogel obdržati in vzdržati v svoji hiši. To je njej bilo še teže, nego njemu samemu; zato se mu je sedaj še potrebnejše zdelo, s svojim veselim duhom tudi njo, kolikor je bilo moč, ohraniti pri dobri volji.

„Milord je odšel“ — s temi besedami so njegovi ženi po strežaji v njeni cerkveni klopi naznanjali, ko je véliki kancelar šel iz cerkve; prav s temi besedami, katerih pa od začetka ni umela, je Mor svoji ženi, ki ni nerada bila supruga vélikega kancelarja, naznanil, da je izpuščen iz teslužbe. Ne le da je zunaj dveh vse posle, za katere je pa skrbel s svojimi priporočili, izpuštil iz službe, ampak moral je ločiti se tudi od svojih otrok družin, in jih prepustiti samim sebi. Od začetka jih je sicer razveseljeval tako-le: ko sem v šolo hodil, skušal sem marsiktero hrano; če tudi zdaj imam le malo nad 1000 goldinarjev za vse, vendar nočem začeti z najslabejšo, ampak s srednjo; če s to ne izhajamo, prestopimo na najslabejšo; in če tudi tako ne pojde, vendar hočemo skupaj ostati in pred hiše hoditi „Salve regina“ pet, in dobre ljudi milih darov prosit in skupaj veseliti se.“ Toda tudi ta predlog se ni dal izvršiti. Le Margareto in njeno družino je mogel obdržati pri sebi.

Oče je bil umrl, malo preden je bil Tomaž popustil službo; tudi zdravje mu ni pripuščalo prav veseliti se zaželenega prostega časa. Mnogokrat je z ženo in otroci, da jih je pripravljaj na to, kar je slutil, govoril o nebesih in o peklju, o starih mučencev potrpežljivosti, in o trpljenji, katero so rajši pretrpevali, kakor da bi bili žalili Boga, o sreči in blagru, iz ljubezni do Boga zgubiti posvetne dobrine, prostost in še celó življenje. Zagotavljal je, da bi ga to, ko bi mu žena in otroci prigovarjali umreti za dobro reč, tako utolažilo, da bi lahko prav vesel tekkel v smrt. Tudi jih je mnogokrat strašil izmisljivši si šalo, češ, da je poklican pred kraljevo sodbo, to pa zato, da jih je, ko so se preveč preplašili, mogel buditi k srčnosti, ktere jim bode treba, ko se to v resnici zgodi; in res to tudi ni izostalo. To je bilo takrat, ko si je bil osnoval grobni napis; grob v svoji cerkvi v Chelseji med svojima ženama in grobni napis tudi za nju je bil že prej določil. Tudi zemljišča, kolikor jih je še imel, izročil je bil ženi in otrokom, češ, da se ne potegnejo v državni zaklad, česar se je bal; a to se je pozneje vendar zgodilo. Kmalu potem, ko je odstopil iz službe in je nehala njegova oblast, začeli so prav živo zoper njega delati mnogi, katerim je njegov trdni značaj bil očit, da so se udali kraljevi volji in poprijeli novih načel, ki imajo Anglijo oprustiti od papeža. Tudi so okoliščine tedaj bile drugačne: o veliki noči 1533. l. bil je nov zakon kralja Henrika naznanjen; meseca maja je nadškof (po kontumaciji) ločil zakon med Henrikom in Katarino; meseca junija je bila kronana nova kraljica Ana; meseca septembra bila je Elizabeta (hči Katarinina) rojena;

trije škofje, Morovi prijatelji, so Mora vabili, da se ž njimi vdeleži slovesnosti pri kronanji, ter mu 200 gold. v dar ponudili, da si omisli praznično obleko; Mor ni sprejel niti vabila niti darú, temuč še odsvetoval jim je udeležbo. Brez vspeha so bili prvi napadi na Mora. Dolženje, češ, da je on brezimeno knjigo spisal zoper kraljevo zakonsko ločitev, moralo se je kmalu popustiti; še manj utrjene so bile ovade, katerih ni nerad sprejemal kralj, ovade o podkupljivosti, ko je bil Mor še sodnik. Veča nevarnost mu je protila od tod, da so ga tudi vpleli v preiskavo zoper nuno iz Kenta, ktera je prorokovala o kralju in mu protila, da kmalo umrje, ako se loči od žene. To vedeti in ne ovaditi tega, pravi se vdeležiti se vélike izdaje, in prav s tem dolženjem so tudi mučili Mora, češ, da bi ga preiskovalci laže nagnili, da odobri kraljevo ločitev. Tudi so mu morali očitati, da prav on je nekdaž kralja nagnil pisati za papeža sebi na škodo. Toda Moru, o čegar izpovedi ni mogel nikdo dvomiti da je resnična, bilo je lahko na tanko dokazati, kako da je kralj takrat hotel zahtevati še večo udanost do papeža, a prav on (Mor) mu je bil to odsvetoval. In tako so sodniki sami svetovali kralju, naj odjenja od te preiskave, in Mor je bil res izbriven iz imenika zatožencev. Toda „odloženo ni pozabljeno“ rekel je svoji hčeri Margareti, ko mu je prinesla veselo sporočilo, da je oproščen zatožbe zarad kentske nune. In ko mu je na vprašanje, kako se godí na kraljevem dvoru, odgovorila: „O nikdar boljše, kajti le pleše in igra se,“ — rekel je: „Oh Margareta, smili se mi kralj, ko pre-mišljam, v kako nesrečo kmalu pride uboga duša (tako je imenoval kraljico Ano); ti njeni plesi oznanjajo pleše, v katerih odleté naše glave, toda kmalu potem prav tako zapleše njena glava.“ Mor je tedaj bil pripravljen na vse. Vojvoda norfolški ga je hotel še enkrat svariti s svetopisemskimi besedami: „kraljeva srd je smrti sel;“ Mor mu je odgovoril: „No, potem je med nama le ta razloček, da vi umrjete jutri, jaz pa danes.“ Kmalu se tudi dopolni, česar se je Mor najbolj bal, namreč da bodo vsi morali s prisego odobriti vse, kar se je bilo dosedaj že zgodilo. Meseca marca 1534. l. so novi kancelar Audley, nadškof Kranmer, Kromvel in vestminsterski opat dobili povelje, vse londonske duhovne, izmed svetovnih pa le edinega Mora na to prisego sklicati v Lambet. Za to priseganje sestavlja se je oblika, s katero prisegajoči novi kraljev zakon pripozná, da je praven in postaven, svet in čist, sam sebe pa zaveže, da hoče nepogojno pokoren biti kralju, kraljici Ani in njunemu zarodu; dalje, da je kralj cerkvi angleški poglavar, da papež nima druge veljave in pravice, nego vsak drug škof v svoji škofiji, in da za vselej dá slovo papeževim velevam. To se vé da je bil Moru težaven pot — kratki pot po vodi od njegove hiše po reki Temsi v Lambet, — pot, s ktereга se več ne povrne domú.

Takrat mu ni bilo moč posloviti se od svojih kakor drugekrati; pripustil ni, da bi ga bili kakor navadno spremili do čolna;

kakor pred vsemi važnimi opravili svojega življenja, šel je pred ta dan k spovedi in pri sv. maši je prejel sv. obhajilo. Toda potoma se mu povrne srčni pogum, tako da svojemu zetu Roper-ju, kateri edini se je peljal ž njim, reče: „Hvala Bogú, zmaga je dobljena.“

Pred kraljevo gospôdo je izrekel, da je pripravljen pokoren biti v tem, da pripoznava spremen nasledništva in to tudi priseči, ker to sme skleniti državni zbor; tudi noče obsojati onih, ki so prisegli na vse točke, nikakor pa sam ne more priseči na vse, kar zahteva prisega in na vse njene vvodne pripoznave. Vzrokov, ki mu to branijo, ne pové le zarad tega ne, ker se boji, da bi moral izgovoriti kaj, kar bi kralja žalilo, a voljen je povedati vse, ako mu njega veličanstvo dá zagotovilo, da mu to ne bode na škodo. Dali so mu odloga; nadškof Kranmer mu pred oči stavi, da, ker ne graja onih, ki so prisegli, o tem vendar tudi ni prepričan, kdo ima prav, ali oni ali on; o tem pa je prepričan, tudi on, da je dolžan kralju pokoren biti. Ta nadškofov izrek je v Moru za nekoliko trenutkov res vzbudil dvom, toda kmalu izreče, da mora vendar ostati pri svoji prejšnji izreki in sicer ne iz lahkomišljenosti, ampak iz popolnega prepričanja, da je to primerljaj, v katerem kralju ne sme pokoren biti. — Nato mu vestminsterski opat postavi ugovor, ali se mu ne zdí mogoče, da se moti njegova vest, ker se ne vjema z vestjo vseh onih, ki so prisegli? Mor odvrne, da je takih, ki pritrjujejo razlogom, kateri njemu ne dopuščajo priseči, vendar še več, zato on svoje vesti ne more po zboru ene dežele premeniti gledé na splošno določbo vesoljnega krščanstva. Rad priseže, da je le njegova vest, ktera mu prepoveduje prisego na vse izraze; če se ne zanesó na to prisego, koliko jim more neki sploh veljati njegova prisega. V tem je izrečeno, da imajo, če ga ne silijo krivo priseči na to, česar nikakor ne more priseči, ker mu vest in srce ne dopušča, in ga tako obvarujejo krive prisege v eni točki, veliko večé zagotovilo, da bode tem gotovejše spolnoval to, kar priseže, namreč pripoznati novo nasledstvo in pokorščino do njega. In tako so tudi v kraljevem svetovalstvu, kteremu se je to sporočilo, bile različne misli o tem, kaj bi bilo storiti z Morom. Nadškof je svetoval, sprejeti Morovo prisego; toda, kakor Morov zet Roper pripoveduje, kraljica Ana je kralja pregovorila, naj od Mora zahteva prisego, kakoršna je z vodom vred. Tako tedaj Mor, kterega je vestminsterski opat še štiri dni pri sebi imel v zaporu, ni smel več domu vrniti se, ampak bil je meseca aprila 1534. l. na kraljev ukaz skozi izdajalniška vrata odpeljan v tover*) v ječo. Še le v ječi, ko je bil prestal ta boj, povrne se mu ves dušni mir in ž njim tudi veselost srca. Velika zlata verižica, ktero je navadno nosil kot znak nekdanje kraljeve milosti, prišla je z vsem, kar je imel na sebi, jetničarju v roke. Rih. Kromvel mu je bil sicer dal svét,

*) Beseda tover je vzeta iz latinske besede: „turris,“ slovenska turn = stolp.

naj jo pošlje svojim otrokom, toda Mor odgovori: „Ne, če me moji sovražniki vjemó na bojišču, privoščim jim tudi, da dobé dober plen“. Tudi vrhno oblačilo je šlo jetničarju, toraj ga, predno v ječo stopi Mor, zahteva od njega; Mor pa mu dá le svojo čepico kot najvrhnejše oblačilo ter obžaluje, da ni boljša, vendar se pa prestrašenemu jetničarju ne brani dati tudi vso obleko. Jetniški nadzornik, kateri je bil Moru od poprej mnogo hvale dolžan, izgovarjal se je, da mu zoper kraljev ukaz ne more dati boljše hrane, nego jo daje drugim jetnikom; Mor pa mu odgovori: „da je zadovoljen s to; če pa kedaj ne bo, naj ga le iztira iz hiše.“ Še le tukaj je tudi zadobil zaželeni pokoj. Čas, ki mu je bil dolg od začetka, obrnil je v to, da je n. pr. spisal zgodbo „Jezusovega trpljenja“ in iz vseh psalmov izbral tolaživne reke; tudi je spisal majhen sestavek o tem, da se človek ne sme umekniti smrti za vero; temu sestavku je začetek ta-le: „Njemu, ki si življenje obdrži iz nepokorščine do Bogá, bode breme to življenje, kajti če si s tem ohraniš življenje, bodeš ga jutri sovražil ter se kesal, da nisi rajši včeraj pretrpel smrti.“ Brez veselja in zadovoljnosti Mor se ve da ni mogel živeti, al prav to si je ohranil s svojim življenjem, a zgubljeno bi bilo, ako bi si bil škodoval na duši. Zato mu je tudi v ječi zastoj prigovarjala družina, naj bi si saj zarad njih ohranil življenje. Pregovarjala ga je žena njegova al tako neukretno, da ga še do resnega pomisleka ni nagnila; rekla je: „da si tega vendar ni mislila da on, ki je veljal za tako modrega moža, tukaj rajši prebiva s podganami in mišimi nego v Chelseji z ženo in otroci, pri svojih knjigah, pri svojih podobah, v svoji lepi hiši.“ i. t. d. Na to jej je on odgovoril: „Ali iz te hiše ni ravno tako blizo v nebesa, kakor iz naše?“ Vpraša jo na to, kako dolgo meni, da bode živel? in ko ona reče, da morda vendar-le 20 let, odgovori jej on: kako slabo šteješ; za 30 let naj bi jaz zgubil večnost! In recimo, da bi mogla dati mi še 1000 let, al kaj so tudi ta proti večnosti.“

Vse drugače mu je vedela Margareta govoriti na srce, in tudi on jej je drugače odgovarjal. Po zvijači si je pridobila privoljenje v ječi obiskovati očeta. Pisala mu je namreč list, ker je vedela, da vse liste prebere jetniški nadzornik, predno jih izroči vjetnikom, in v tem pismu je očetu silno svetovala, naj bi se vendar-le udal; zdelo se je po tem pismu, da zna na korist biti, če ona sme očeta obiskovati, in dovolilo se jej je. Ko Margareta pride do očeta, brala sta, predno sta začela govoriti, sedem psalmov o pokori, kakor je domá bila vsakdanja navada, potem jo je skušal pomiriti v pogovorih. Nekoliko teh pogovorov nam je Margaretin soprug Roper ohranil v životopisu o njenem očetu.

„Oni, ki so me sem-le pripeljali — rekel je enkrat — po svoji lastni postavi ne morejo opravičiti moj zapor; al pač je žalostno, da krščanskega vladarja, prilizovaje se mu, zapeljujejo prepokorni svetovalci in omahljiva duhovščina, ktera ne more pogrešati njegove pomoči.“

„Oni, ki so me sem-le spravili — rekel je drugoč — menijo, da so mi napravili hudo bolečino; al jaz ti zagotavljam, Margareta, da mi ni bilo za vas, kedaj bi se bil že sam zaprl prav v tako tesen če ne še tesnejši prostor, nego je ta. Ker si pa sam nisem pomagal semkaj, za to upam, da Bog po svoji dobroti hoče meni odvzeti skrb zato, da me sam nadomestuje pri vas. Tukaj se mi ne godi hujše, nego domá, dozdeva se mi še celó, kakor da me Bog hoče prevzetnega storiti s svojo dobroto, in vzeti me v svoje naročje.“

Maja meseca 1535. l. so štiri obsojene menihe (Raynolda in 3 kartuzijanske prednike), ki tudi niso hoteli s prisego pripoznati kraljevo najvišje cerkveno poglavarstvo in njegovo zakonsko ločitev, pod okni ječe, v kateri je bil Mor, peljali v smrt. Bila je ravno takrat Margareta pri njem. „Vidiš li — jej reče oče — kako veselo v smrt gredó ti pobožni očetje, kakor da gredó na svatbo. Zdaj lahko vidiš razloček med takimi, ki so živeli v pokori in molitvi, in med takimi, ki so — kakor tvoj oče — živeli posvetno, onih Bog noče več pustiti v tej dolini solz, tvoj oče pa je živel v mnogih grehah, zato ga Bog ne spozná vrednega večnega zveličanja, ampak pustí ga še dalje mučiti v nadlogami.“

Prav tako tolažbo in prav isti mir, isto resno in veselje veje iz njegovih pisem, ki jih je iz tovrá pisal Margareti.

„Ljuba moja hči — tako se glasi eno teh pisem — hvala Bogu zdrav sem na telesu, pa tudi mirnega srca; izmed vseh posvetnih stvari si ne želim drugega, nego to, kar imam. Prosim vas, vsi se veselite v upanji, da pridete v nebesa. Vse, o čemur bi se rad z vami pogovarjal o prihodnjem življenji itd., to vse naj vam Bog polaga na srce, in jaz upam, da to tudi dela, in sicer boljše nego jaz, po svojem svetem Duhu, ki naj vas vse blagoslavlja in varuje. To Vam z oglom piše oče, ki vas srčno ljubi, oče, ki v svojih revnih molitvah ne zabi nikogar izmed Vas, niti vaših otrok, niti vaših dobrih soprugov, niti vaših soprugov hudih soprug, niti vašega očeta hude soproge, niti vseh vaših prijateljev.“

V drugem pismu Margareti razodeva, kako mučilne so mu njene prošnje: „Da nisem tako trden, kakor sem že dolgo po Božji dobroti, tvoje otožno pismo bi me bilo bolj pretreslo, nego vsi strahovi, ki se mi jih vendar ne manjka. Izmed vsega me nič tako ne gine, kakor to, da se ti, preljubo moje dete, tako silno trudiš mene pregovoriti k temu, kar sem ti že tolikrat rekel, da ne morem z ozirom na svojo dušo. Po tem toraj vaji, tebe in tvojega soproga, le prosim, opustita tak trud in zadostujejo naj vama moji prejšnji odgovori. Smrtna bolečina, hujša od té, ko bi slišal govoriti o svoji smrti (kajti strah do smrti mi hvala Bogu vedno bolj gine) za-me je videti, da vsi veliko trpite zaradi tega. Toda, ker ni v mojih rokah, odvzeti vam to bolečino, zato moram to prepustiti Bogu, v čegar roki — pravi sv. pismo — je kraljevo srce tako, kakor voda v potoku, in on ga nagne, kamor hoče. Njegovo dobroto prosim, naj Vam nagne blago

kraljevo srce in meni ne dá nič boljšega, nego to, kar moje njemu zvesto srce zasluži in moja vsakdanja molitev za-nj. Da kralj more videti moje srce, kakošno je in kakor ga Bog pozná, gotovo bi se zmanjšala njegova nezadovoljnost z menoj. Al ker mu na tem svetu tega ne morem pokazati tako, da bi dobil drugačno menenje o meni, zato ne morem drugači, nego da vse izročim v roke tistemu, čegar nevolje se bojim, da ne pozabim svoje duše, in zarad kterega vse to trpim. Njega toraj prosim, da me, kedar je njegova volja, sprejme v večno srečo svetih nebes, potem ko je meni in Vam v vseh bojih dodelil milost, misliti na hud boj našega Zveličarja pred njegovim trpljenjem.“

Temu odgovoru še celó Margareta več ni mogla zoperstavljati se; v svojem pismu le razodeva, da ne more družega, nego da bere in zopet bere očetovo pismo, tega zvestega svedoka njegovega srca, ki se je popolnoma odluščilo od ljubezni do svetá ter se trdno oklenilo Bogá in hrepenjenja po nebesih. Vendar pa upa — pravi — da Bog še čuje nad vsem, ter reče, da se vsa njegova družina more utolažiti le s tem, da se v nepričnosti njegovi spominja njega, občevanja ž njim, lepih njegovih nauk in njegovega svetega življenja, katero je porok, da ostane takošno, kakoršno je bilo, in pa z božjim darom, ki mu množi mir in veselost srca. „Naj bi bilo tudi nam otrokom tvojim dano, posnemati to, kar slavimo nad teboj, da se enkrat s teboj, ljubi moj oče, zopet vidimo v nebesih, ktera nam je naš Gospod kupil z lastno svojo krvjó.“

Tudi nekteri boljarji (lordi) so Mora obiskovali v ječi, da bi ga nakrenili podvreči se. Toda nevarnost je čedalje večja za-nj. Novembra meseca 1534. l. državni zbor, opirajoč se na to, kar je dosedaj bilo, izreče, da na Mora leti sum vélikega izdajstva in da zarad tega zasluži kazen, postavljeno za to hudodelstvo. Ta kazen pa je bila: dosmrtna ječa in zguba premoženja. Leta 1535. pa kralj ni imel pokoja, al prav za prav kraljica kralju ni dala mirú, tako da še več zahteva od Mora.

Najiminenitnejši Morov tovarš v trpljenji, ki je bil tudi odrekel prisego na omenjene postave, bil je Jon Fischer, osemdeset let stari rochesterski škof. Tudi on je bil nekđaj visoko v čislih pri kralji, kajti mati mu ga je bila umirajoča posebno priporočila; ta škof, kakor je Henrik sam spoznal pred vsemi svojimi dvorjani, bil je najnabožnejši mož, ki ga je on kedaj poznal. In prav ta mož, edini še ostali minister kraljevega očeta, bil je z Morom vred enako dolgo v ječi, v katero mu je papež Pavel III. v pripoznanje njegove stanovitnosti poslal kardinaski klobuk. To je silno razkačilo Henrika, tako da je menda rekel: „Papež mu je poslal klobuk, a jaz hočem skrbeti, da ne bode imel, kamor bi ga del.“ Nova preiskava in obravnava se prične zoper škofa in Mora, od obeh se zahteva določen odgovor, ali nepogojno pripoznavata ali ne vso postavo, kakoršno je državni zbor sklenil o ločitvi prvega zakona Henrikovega s Katarino aragonsko.

Tudi o teh dveh zaslišbah, ktere je Mor meseca maja 1535. l. imel pred javnim tožnikom, potem tudi pred velikim kancelarjem in nadškofom in pred drugimi, razjasnite nam marsikaj dve pismi do Margarete. Mor je še zdavnaj prevedel, kam to pelje; vendar se je kot pravoslovec in anglež zagovarjal z vsemi postavnimi sredstvi, ker je želel, kralja, kterega je ljubil s staro zvestobo, obvarovati krivde in daljnega zadolženja. Mor je bil trdno prepričan, da postava more pokorščino zahtevati le v vnanjem obnašanji, da se jej v tem toraj mora podvreči, in da pred drugimi ne sme nič niti delati niti govoriti zoper postavo; toda postavi, ki notranjega kaj zapoveduje ter ga sili pripoznati kaj, kar žali njegovo vest, mora zarad svoje duše odreči pokorščino. In prav to mu je kralj sam zapovedal tedaj, ko ga je bil poklical v službo. Kralj — reklo se je zdaj — pa zahteva odločen odgovor: ali naj kralju pripozná najviše cerkveno poglavarstvo, ali naj očitno pokaže svoje hudodelstvo. Mor je lahko odgovoril, da v srcu nič hudega ne misli, zarad tega tudi vnanje pokazati ne more nič hudega; on hvali Boga, da mu je jasno razsvetlil vest, ter reče, da ga pač more zadeti muka, a nikdar nobena škoda, kajti — rekel je po svojem načinu — v tem primerljeji more človek zgubiti glavo pa vendar ne trpeti škode. Na vprašanje, ali postavi pripoznava postavno veljavo, nič ne odgovori; kajti to zanikati prepoveduje mu dolžna jej pokorščina, ki ne dopušča delati kaj zoper postavo. Na puhli ugovor nekega uradnika: — če je že tako pripravljen umreti, zakaj očitno ne izreče, da ne pripoznava postave, bržkone ga ni resna volja umreti, — rekel sem — piše svoji hčeri — kakor je tudi res, da nisem bil človek tako svetega življenja, da bi smel tako predrzen biti, da bi sam šel v smrt, sicer bi me Bog zarad te predrznosti zapustil, in onemogel in padel bi; zato naprej ne silim, ampak zadržujem se. Toda če me Bog sam k sebi vleče, potem upam v njegovo veliko dobroto, da mi ne odtegne svoje pomoči in milosti.“

Po sedaj so v ječi precej ostreje ravnali ž njim. Mož, ravnokar povzdignjen v službo javnega tožnika, Mr. Rich po imenu, odvzame mu knjige in papir. Na to je Mor menda zavrnil tudi oknice rekoč: „Kedar zgine blagó, zapre se prodajalnica.“ Mr Rich, že od prejšnjih časov Moru znan, vplete ga precej v prijazen pogovor, s katerim ga pozneje izdá. Vpraša ga: ako bi državni zbor njega (Rich-a) pripoznal za kralja, bi ga li pripoznal tudi on? Dà, bil je Morov odgovor. Kaj pa, ako za papeža? Na to Mor Rich-u zastavi drugo vprašanje: Ako bi državni zbor izrekel, da Bog ni Bog, ali bi Vi pritrdili, da je to res tako? Rich pravi, da temu ne bi pritrdil, — bil je to nek naznanek, a ne zanikanje zborove pravice v cerkvenih zadevah.

Prvi dan meseca julija 1535. l. bil je Mor postavljen pred isto najvišjo sodnijo, kateri je bil on pred malo časom sam vele-slavni predstojnik, pred sodnji stol vélikega kancelarja, nevre-

dnega svojega naslednika Audley-a in pred komisijo boljarske zbornice.

Vso pot iz ječe v Westminster moral je peš, borno oblečen, opirajoč se ob palico, nevečen in osivel v dolgem zaporu iti po dolgih ulicah mimo množice zijale prodajoče. Ondi mu (sedeti so mu vendar dovolili) beró tožbo brez konca dolgo in jako zamotano, na-njo mu je bilo precej odgovoriti ali pa udati se in tako si zopet pridobiti kraljevo milost. Mor hvalo izreče za poslednjo ponudbo, ter precej prične zagovarjati se. Obžaluje sicer, da vse obtožbe ni mogel v spominu obdržati, vendar zdí se mu, da je bilo najvažnejše to-le čvetero dolženje:

1) da je prejšnje čase grajal kraljev zakon; — toda kraljevemu vprašanju o tej stvari nikdar ni smel odgovoriti s prilizovanjem, ampak po svojem trdnem prepričanji, in če je to bilo hudodelstvo, gotovo mu je zadostna kazen za to, zguba premoženja in dolga ječa;

2) da ni izrekel svojega menenja o postavi; — toda kaznovati se smejo le besede in djanja, in s temi se ni pregrešil; za molk ni nobene postave, nobene kazni;

3) da je v pismih zaroto plél s škofom Fischer-jem; — al da-si tudi niso mogli predložiti ta pisma, toraj Moru tudi nič dokazati ne, vendar hoče sam povedati kaj je pisal škofu; pisal mu je, da mu je jasno, kaj zahteva njegova vest, Fischer pa naj sam skrbi za svojo;

4) da je postavo primerjal z mečem, ki reže na obé strani; z mečem, ki, če se postava zavrže, umori teló, če se sprejme, pa dušo; Fischer je ravno tako odgovoril, to kaže, da sta plela zaroto; — toda on (Mor) je govoril le pogojno, češ, postava ima nevarnosti na obé strani; če je Fischer tudi tako rekel, bil bi to le dokaz, da se vjemate njuni misli, a zarota pa ni.

Že so z glavo majali sodniki in porotniki, kajti premalo podlage je bilo za obsodo in priče celó ni bilo nobene. Kar se proti vsi dosedanji navadi za pričo ponudi Mr. Rich, javni tožnik sam. Kakor je pred 14 dnevi k obsodbi škofa Fischer-ja prav on vse pripomogel s tem, da je objavil njegove izreke, ki jih je bil izvabil iz njega; ravno tako je prijateljski govor, ki ga je z Morom v ječi imel, ovadil, češ, da je Mor rekel mu: Kakor državni zbor ne more skleniti, da Bog ni Bog, prav tako tudi ne more skleniti, da kralj je cerkvi poglavar. In ta izrek je potrdil s prisego. Samo to, namreč ta laž, Mora vznemiri za nekoliko trenutkov, da vpraša, ali sodnija bolj verjame njegovi prisegi, ali novo izvoljenemu tožniku kterega vsi od sodnij že poznajo, da je človek slabega slovesa, igravec, nepošten in nevosten. Tudi priče, ktere je Rich še navajal za pogovor v ječi, niso hotele nič vedeti o njem. Toda véliki kancelar poprime besedo ter govori o tem, kako silno je kralj razžaljen in kaljen občni mir. Beseda „malice“ (oblika stare obsodbe zarad misli) zadoni po zbor-

nici, in to je bilo tudi ravnilo 12 porotnikom, ki se čez četrto uro povrnejo z izrekom: „kriv je.“

Precej potem je hotel kancelar, da se izdela sodba. Mor spregovori in za trenutek je zatoženec kancelarjev sodnik. „Ko sem še sodnik bil, opomni Mor, moral je zatoženec po izreku porotnikov vselej vprašan biti, ali ima še kaj povedati, in to predno se ž njim ravná po postavi.“ In dana mu je bila beseda. Mor odkritosrčno pové vzrok, ki mu brani udati se, vzrok, kterega je doslé v sebi hranil iz pokorščine, ktera mu je prepovedovala govoriti zoper postavu. Državna postava, na katero se opira zatožba, je naravnost nasproti ne le zapovedim božjim in cerkvenim, ampak tudi angleški ustavi; prva beseda vélike „Charte“ (ustave) se glási, da je cerkev v Angliji prosta in da ima neoskrunjene ohraniti svoje pravice, in slovesno je pri svojem venčanju prisegel kralj, da se hoče držati ustave.

Kancelar mu seže v besedo ter se obrne do vélikega sodnika z vprašanjem, kaj on poreče na ta ugovor. Ta nekako ogibno odgovorí rekoč: „če državnega zbora sklep ni zoper postavu, postavna bode tudi obsodba.“ Kancelar nato izreče kazen, in sicer kazen na smrt in to na smrt raztrganja na štiri kose, pred tem pa da se mu pohabijo telesni udje.

Mor prav mirno reče, Bog vé, ali je pravično obsojen ali ne; sedem let je to premišljal, toda nikjer ni našel potrdila, da je svetoven človek cerkvi poglavar. Sedaj nima nič več povedati, toda če je nekda apostelj Pavel smrt prvega mučenca Stefana pospeševal in še pomagal, pa sta sedaj vendar oba svetnika v nebesih in večna prijatelja, tako hoče tudi on upati in srčno moliti na ta namen, da se, če tudi so boljari tukaj na svetu bili njegovi sodniki, vendar ž njimi vsemi snide v nebesih na večno zveličanje.

Nazaj v ječo ga vendar niso pustili peš iti, ampak peljati so ga dali po Temsi; sekire proti njemu obrnjene, naznanjale so ljudstvu njegovo obsodbo. Pri izhodu iz vestminsterskega podstrešja čakal ga je sin, ter je pred njim pokleknil in prosil ga blagoslova. Na bregu, kjer se je imel pripeti čoln, čakala je Margareta; ko ga ugleda, udere jo skoz množico in vojaké do njega, poklekne pred njim, prosi ga blagoslova, nato ga objame in poljubljuje vedno ponavljaje vsklik: „o moj oče!“ On jej prigovarja, jo blagoslovi ter jo izpusti od sebe; toda komaj stori dva koraka, pa se zopet povrne, ter si zopet predere pot do njega in se ga zopet oklene okoli vratú. Poslednjič so jo pustili, ker je vsa množica, ki je to videla, žalovala in jokala se ž njo.

Po vsem tem si Mor tudi v ječi ni dozdeval, da je velik in junašk, ampak zraven resnobe povrnila se mu je veselost srca, zlasti v tem, kar je zadevalo njega samega.

Se en teden je bival tukaj. Ko se mu naznani kraljevo pomiloščenje, da ne bode raztrgan na štiri kose, ampak da bode zato, ker je bil véliki kancelar, le obglavljen, reče: „Naj bi pač

kralj nobenemu svojih prijateljev več ne podeli te milosti!“ Zapaživši znak neke bolezní rekel je sam o sebi: „Bolnik je brez nevarnosti, še dolgo lahko živi, ako je kralju po volji.“

Dan pred smrtjo svojo raševno obleko, katero je vedno nosil, pošlje Margareti, da je ne bi videl nikdor, in pisal jej je — zopet z oglom — zadnje pismo, v katerem blagoslavlja vse otroke in unuke, male spominke razdeljuje, vsem hvalo izreka za vse, zlasti Margareti za način, po katerem je slovo vzela od njega. „Nikdar mi nisi bila bolj všeč, kakor ko si me poslednjič poljubovala, kajti ljubo mi je to, da hčerina ljubezen in udanost ne poprašuje po svetovni šegi.“ Z mnogimi naročili, ktera jej daje, pravi, da jo ž njimi sicer nadleguje, in bilo bi mu žal, ako bi to dalje trpelo, nego do jutri; želi si, da bi se že drugi dan zedinil z Bogom, in ta želja se mu je tudi spolnila.

Šestega julija meseca 1535. l. zarano pošlje kralj starega prijatelja, Tomaža Pope-ja k Moru z naročilom, da se isti dan do 9. ure zjutraj pripravi na smrt. Mor hvalo izreče zlasti za to, da kralj tako naglo izvrši njegovo obsodbo, pa saj je bil vedno milostljiv do njega, ter ga obsipal s tolikimi dobrotami in častmi; hvalo mu izreče tudi za opomin, da kralj ne želi, da bi pri izvrševanju sodbe mnogo govoril, kajti mislil je dolgo govoriti, najživejše kralju izreka svojo hvalo, ko pristavi prošnjo, da se njegovi hčeri Margareti dovoli prični biti pri njegovem pogrebu, tako da mu je Pope že naprej v kraljevem imenu obljubil to milost ne le za Margareto, ampak tudi za suprugo, otroke in prijatelje. Svoje najboljše oblačilo, katero je bil oblekel še za rablja, čegar bi imela biti, na prošnjo jetniškega nadzornika spremeni z drugo ter rablju zato pošlje en zlat. Potoma ga nagovoré neke žene: ena, da bi mu dala kozarec vina; al te ljubeznjive ponudbe ne sprejme, rekoč: „Krist ni vina pil, ampak vrisk in žolč!“ — ena ga nagovori, da ga zakolne zaradi neke sodbe, ktere jej ni bil sklenil po njeni všeči. „Dobro se spominjam — reče jej — iste sodbe, toda tudi zdaj bi jo ravno tako sklenil?“ — Morilni oder tik tovrta postavljen, majal se je in zdel se mu je nevaren. Pomagajte mi na-nj — reče nadzorniku — doli hočem že sam skrbeti za-se;“ in rablju, poljubivši ga, pravi: „Pogum, mož, moj vrat je kratek, da ne ostaneš na sramoti, ako neukretno mahneš!“ —

Predno na klado položi glavo, prosi gledalce, da bi molili za-nj; nato poklekne, prav ginljivo moli 51. psalm, navadno svojo očitno spoved, ter v šali sklène življenje: Bil si je sam zavezal oči in ko je bil že glavo položil na klado, prosi potrpljenja še za en trenutek, „kajti mora si še na stran položiti brado, ker ni razžalil kralja.“

Pripoveduje se, da je kralj, ko mu je došlo naznanilo o Morovi smrti, ravno igral se s kraljico ter rekši jej: „ti si kriva smrti tega moža“ — zapustil jo ter se vrnil v svoje sobe.

Leto potem šla je Ana isto pot.

Vse Morovo premoženje je kralj potegnil v državno blagajnico in ukazal je še celó njegovo ženo spoditi iz njene hiše v Chelseji, tudi Morovo glavo je velel natekniti na londonski most, truplo pa je bilo pokopano v ječi. Toda njegova hči Margareta je vendar dosegla to, da se jej je izročilo očetovo truplo, da je bil pokopan ondi, kjer si je bil že sam napravil svoj grob in grobni napis — v cerkvi Chelsejski. — Dobila je tudi glavo, ko je na kolu izpostavljena bila že cele tedne, ter jo je v svinčeni posodi hranila kot najdražo svetinjo v svoji hiši. In ko je 9 let pozneje (1544. l.) umrla, spolnilo se je, kar je bila naročila: Očetova glava se je položila na njeno mrtvaško trugo in pokopala pri sv. Dunstans-u.

Tak značaj se pač ne rodi vsako leto.

Bog je pravičen.

Povest.

(Resnična prigodba.)

V blagoslovnem Sremu, to je, tistem predelu slovanske zemlje, kateri je med mogočno Donavo in bistro Savo, in se od savskega ustja pri Belemgradu razprostira do reke Bosute, rečem v tistem krasnem predelu, v kterega so stari Rimljani, — nekdanji gospodarji Evrope, — radi odhajali, in ga „delicium romanorum“ — veselje Rimljanov — imenovali, stoji prijazna vas X.

Selo je jako staro in stoji na ravnici v prekrasni okolici. Proti jugu se ravnina po malko na niže spušča, dokler se ne zgubi v bližnji Savi. Proti severju obdajajo to ravnico visoke planine fruške (hruške) gore kakor nepremekljivi mejniki zoper derečo Donavo; obraščene so te planine po vrhu in na podnavski strani sè stoletnimi hrasti in svitlo zelenimi bukvami. Na južni strani te slovite gore gornik obdeluje vinsko trto, katera mu njegov trud s presladko kapljico svojega sadú obilno naplati. Po ravnici se v hladivnem vetriču ziblje plodno klasje žita vsake baže. V tem rajskem predelu nalaziš, dragi moj potnik, prijazno selo X.

Selo ni tako veliko in razprostrirno kakor so druga sela sremska in v sosednji Bački; šteje komaj do 400 ognjišč in hiš, in ima malo čez dve hiljadi (dva tisuča) prebivalcev. Ulice so ravne in do 12 sežnjev široke in se v prave okljuje strinjajo in prerezujejo. Poleg hiš stojijo v drevored nasajena visoka ja-

gneda, košate murbe in tudi drevesa družih plemen osobito akacije, da delajo senco prolažečim ljudem. V sredi sela stoji pravoslavna cerkev v bizantinskem zlogu zidana. Nasproti cerkve vidiš parohov dom ali župnikovo stanovašišče. Če nekoliko korakov dalje storiš, prideš do varoške kuče ali občinske hiše, kjer ima župan svojo pisarnico. Vse je prav lepo uredjeno. Hiše so, kakor je po Sremu običajno, nizke, s trsko (dolгим ločkom) tu in tam tudi sè slamo pokrite. Stene so iz naboja¹⁾ in od zvonaj in znotraj lepo iz apnom pobeljene. Ko v vežo stopiš, stojiš že tudi v kuhinji, ker v teh krajih veža tudi za kuhinjo služi; na levi in desni so vrata, katera v sobe peljejo. V sobo stopivši vidiš po belih stenah podobe različnih svetnikov in tu in tam kakov krevet²⁾ pregrnjen sè šarenim čilimom³⁾ pod nogami čutiš, da soba nima poda in da na trdi zemlji stojiš. V taki hiši v selu X. sta stanovala Živan Nestorovič in njegova supruga Jela.

Bila sta oba dva še mlada, kajti Živan je komaj trideseto leto svoje starosti spolnil; in Jela je še le 22. leto nastopila. Živan je imel lepo posestvo, katero mu ga je živeža vsake baže, vsako leto več podalo, kakor mu ga je za hišno porabo treba bilo. Ambar in kašta sta bila žita polna, in obor⁴⁾ brani rogate marve,⁵⁾ prascev in ovac obilo. Živan se je tedaj med bogatejše seljake v X. šteti smel. On in Jela sta tedaj pri sosedih ne le kakor premožna, neg' tudi kakor — poštena in priljudna človeka — posebno spoštovanje vživala.

To veliko posvetno srečo je Bog njima še s tem povekšal, da je njima malo dete naklonil. Mileva — tako sta ona dva to dete pri svetem krstu imenovati velela — bila je res prekrasno dete, vedno zdravo se je hitro telesno in duševno razvijalo; oba

1) Naboj je način zidanja, po katerem Sremci svoje hiše stavijo. Najprvo se izkoplje temelj za zid v četiri vogle, potem se postavijo visoki stebri drug drugemu nasproti toliko daleč, kolikor ima stena debela biti, potem se med stebre položijo žaganice in med žaganice edan delavec zemljo vozi in vsiplje, drugi jo pa z batom nabija in kadar je prostor med žaganicami zemlje poln in nabit, vzdignejo se žaganice, in zopet se zemlja vsipa in nabija in tako dela toliko časa, da je stena toliko visoka, kolikor je po pogoji treba. Tako se napravijo vse četiri stene, in se potem z odrom in streho hitro pokriti morajo, da jih dež ne vjame in spere. Tako sirovo postopje se mora nekoliko tednov sušiti in pri miru pustiti; in kadar je suho, pride še-le zidar in izseka sè sikiro vrata in okna, zamaže razpoke in stene ogladi z malto narejeno iz ilovice in plev, katere se namesto peska vmešajo. Kadar je mizar okna in vrata naredil, zidar stene z apnom pobeli, in hiša je gotova in za stanovanje vgodna. Pod imajo le hiše gospóde in bogatinov.

2) Špampet.

3) Čilim = Teppich.

4) V Sremu običajno nimajo hlevov in štal, nego svojo govejo živino spravljajo v dvorišča, katere imajo visok plot iz desek.

5) Marva = goveja živina; konji se ne spravljajo v obor, nego se celo zimo po pušči pasejo, in si uboge pare morajo sè sprednjimi nogami iz snega svoj pičli živež kopati. To sem sam večkrat videl.

sta ga ednako ljubila, oba sta to dete čuvala, kakor punčico v očesi, kakor najdraži biser v svojem zakladu. Živan in Jela sta bila prijazna in priljudna, in gostoljubnosti, — te stare šege Slovanov — nista niti zaboravila, niti opustiti hotela. Zato so ljudje iz bližnjih in tudi iz daljnih krajev radi k njima dohajali; sprejeti in postreženi so bili prav po prijateljski. Jela je bila še mlada in tanka kakor jela in njeno obličje je sijalo kakor rumena zarja izhajočega solnca na jutranjem nebu. Iz njenih iskrenih očeš je vljudna prijaznost sijala. Ni bilo tedaj čuda, da se ljudje radi k njima dohajali in sicer ne le iz sosednjih ampak tudi iz tujih krajev, ker daleč okoli je bilo znano, da vsak je od njih lepo dočekan in gostoljubno postrežen.

Pripetilo se je, da je nek mlad tujec v selo prišel, kakor je on sam rekel v trgovačkih poslovih. Nikdo ni znal, od kod da je, in sam tudi svoje domovine nikoli imenoval ni. Imenoval je sam sebe Nenada, in rekel, da njegov praded je bil poturica¹⁾ in da je kakor beg, turškemu caru služil. Zato so Nenada vsi seljaci v X. Begoviča zvali. Nenad je često v Živanovo hišo hodil, in se je Živanovo prijateljstvo pridobiti trudil. Pri vsem tem trudu ni bil Nenad niti Živanu, niti Jeli prijeten; nobeden od nju mu ni mogel pravosrčno udanost pokloniti, kajti njegovo srodstvo in njegov značaj nista bila v stanu, Živanovo in Jelinino poverjenje njemu pridobiti. Videti je bilo Nenadu, da se on Živanu prijatelja hlina, in da se on le v svoj korist prizadeva, Živanovo prijateljstvo doseči. Živan in Jela sta, ne vedé zakaj, neko vnutrašnje mrzenje do Nenada imela, toda tega mrzenja njemu nista niti pokazala, niti spoznati dala. Ni bilo dana, da Nenad ne bi bil Živanove hiše pohodil. Pri teh pohodih sta se Živan in Nenad o trgovini, o poljskih pridelkih in posebno o narodnih stvaréh pogovarjala. Jela jih je rada poslušala, ker je tudi njo mikalo od narodnih stvari kaj slišati in pozvedeti. To je bilo poseben vzrok, da je ona Nenada v svoji hiši trpeti mogla. Večkrat bi bila rada Nenadu pred nosom hišna vrata zaprla, pa mislila si je, Bog zna, kaj ima danas zopet Živanu povedati; in če bi to storila, gotovo bi Živana razžalila; česar pa pri svojem čutu in pri iskreni ljubezni do Živana pod nobenem pogojem ne bi bila storila. Tudi Živan bi bil rad Nanadu večkrat vrata pokazal, ker mu je odveč odljuden bil; tudi je bila neka nepokojna misel Živana obšla, da Nenadovi pohodi bolj Jeli kakor njemu veljajo, in da on boče Jelo na svojo stran pridobiti; — ali Živan o tem očitnih dokazov ni imel, zraven si je pa mislil, da bi morebiti presrčno ljubljeno Jelo razžalil, če bi pred tem pohlepnikom vrata zapiral, in ga od hiše odganjal. To je trpelo cele dve leti in priliznjena go-

¹⁾ Poturica = kristijan, kateri je svojo kristijansko vero zatajil in v islam ali turško vero prestopil.

sta se Živan in Jela z lepa odpraviti in se njega lišiti nista mogla.

Med tem je bila Mileva že precej porasla, že je hodila in govorila vse; otač in mati sta imela nad svojim detetom nepopisljivo veselje. Pa kakor na svetu nič stanovitnega ni, posebno pa človeška sreča na zemlji veči del le kratek čas trpi, tako se je tudi v srečo Jele in Živana neka tuga vmešala. Poletni dan meseca avgusta so se po veliki vročini proti večeru od zapada sivi oblaki vzdigovati začeli; krivec jih je proti iztoku gnal, in na visokih sremskih planinah so kakor dereča voda na jezcu obstali. Od daleka se je videlo bliskanje in slišalo grmenje in šumenje. Vihar je zmeram bliže prihajal in rastel; črni oblaki so večerni mrak še bolj otemnili, in ko je na večer k angeljskemu čiščenju zazvonilo, bila je že temna noč nastopila; samo pogosti blisk jo je razsvetljeval, kakor da bi strašno nevihto človeškim očem pokazati hotel, in strašno grmenje, treskanje in padajoči led jo je še strašnejšo delal. Nenada ta dan v Živanovo hišo ni bilo, da-si ravno poprej ni bilo dneva, kateri ne bi Nenad bil obiskal Živanove hiše. Jela je bila svoje hišne posle ta večer hitro opravila; tudi je bila svojo milo hčerko zgodaj spat spravila. Ker je svoja poglavitna opravila za ta dan storila, in ker je tako nezgodna noč nastala, zato se je tudi kmalu k počitku podala.

Samo Živan, ta večer nenavadno tužen in v sé zamišljen, je še pokonci ostal; sedel je za mizo in pri brljavi sveči na desno roko z glavo naslonjen, kmalu zadremlje. Zvunaj je vihar vedno še besnil, celo noč razsajal, tuljenje viharjev, grmenje, treskanje in bliskanje je celo noč trajalo, in je še-le proti jutru ponehaval. Ko je drugi dan nevihta potihnila, in se jutranja zarja na jasnem iztočnem nebu prikazala, in ko je žarko solnce na istoku iz zadaljenih hribov vstajalo in se svojimi rumenimi žarki osrebreno streho na cerkvenem stolpu zlatilo, prebudil se je Živan iz strašnih sanj; bila je to strašna in osode polna noč za-nj in tudi za nekoga drugega.

Hitro iz-za mize vstane in pogleda v kolenko, kjer je njegovo malo dete ležalo. Pa tudi Mileva se je bila že zbudila in ko ona svojega otača pri zibelki zagleda, odmah ga nagovori poprašaje: otač, kdi je majka? je-li več vstala? Živan svoje dete milo pogleda, ter Milevi odgovori: Neznam kdi je? odišla je na polje.“ — Istina je, ta strašna noč je bila Jelo in Nenada vzela. Oba dva sta iz sela zginila kakor kafra iz zaprte škatljice ali kakor pomladanski sneg črez toplo noč zgone. Vse iskanje, vse popraševanje je bilo zabadava, nobeden od nju dveh nič povedati ni vedel. Gotovo je ona z Nenadom po noči pobegnila, zapustivša svojega supruga in svoje mlado dete. V vsem selu nije bilo človeka, kateri bi bil še dvomil, da je Jela z Nenadom pobegnila, toda nobeden ni vedel kam? Ni bilo v vsem selu človeka, kateremu se ne bi bila iz globočine srca smilila Živan in njegovo zapuščeno dete.

Ženice in deklice so si na ušesa šepetale in se nad nezvestobo Jelino in nad smelostjo Nenadovo grozile in jezile; vendar Živanu nobeden pomagati ni znal. Živan je bil že poprej bolj v sebe zabrnjen in tužen. Ali Jelina zguba je njegovo tužno srce še globokeje v žalost potopila. Od zdaj je vsako prijateljsko zavezo popustil, ljudi se ogibal, le malo govoril, in posebno od Jele več govoriti ni hotel. Kadar mu je kdo v misel njegovo ženo vzal, brez odgovora mu je Živan hrbet obrnil. Njegovo srce je bilo popolnoma potrto in pregloboko ranjeno, kakor da bi za-nj bil še kakov lek. On je vsemu posvetnemu veselju slovo dal, samo za svoje gospodarstvo se je brigal, pri vsem tem pa za svoje malo dete — svoje edino veselje — največjo skrb imel. V delu in v molitvi je svoje tolažbe iskal, vsako nedeljo in vsaki praznik je sè svojim detetom bližnjo cerkvo obiskal, in pri božji službi pobožno molil in v svoje molitve tudi Jelo vpletal. Večerne molitve ni nikoli več opustil; posebno je ob Jelinem godu svojo pobožnost kazal. Na predvečer pred praznikom svete Jelene je Božje razpetje na mizo postavil, dve voščeni sveči prižgal in dva poliča vina prinesiti ukazal. Potem je pobožno molitev opravil, in po molitvi edan polič vina sam popil, drugi polič pa pod mizo izlil. To je vsako leto o istem času ponavljal, dokler je živel, ni tega ponoviti pozabil. Trajalo je to celih 18 let. Med tem je bila Mileva že dorasla, in se telesno in duševno popolnoma razvila, kajti štela je že 20 let svoje starosti. Bila je prava krasotica v vsi okolici krasnejše od nje in tudi ednake devojke daleč okoli najti ni bilo. Rast in telesni obrisi so bili brez madeža in pogreška, njeno okroglo in prijazno obličje, njeni polnoglasni prijetni govori so očarali vsacega, kdor koli je ž njo kaj opraviti imel, ali se njej le bližal. Ona je bila živa podoba svoje zgubljene matere. Naravno je bilo tedaj, da je imela mnogo častiteljev. Ni bilo čuda, da so mladenči se njej radi bližali in njene naklonosti iskali. Snubačev jej tedaj ni manjkalo; iz bližnjih in daljnih krajev so momci kakor snubači dohajali, in za Milevino roko prosili. Iz vseh teh snubačev si Mileva domačega in poštenega Milana Zdravkoviča za svojega ženina zbere, in mu v večno zavezo roko podá. Živan v v to ženitev svoje preljube hčere rad dovoli, in to toliko rajši, ker je tudi on Milana le od dobre strani poznal in vedel, da je poštene rodovine, in da se sme njegova hči s takim ženinom pred svetom ponašati. Precej po venčanji Milana in Mileve in po dovršeni svatbi se Mileva v Milanovo hišo preseli. V njenem novem stanu je Mileva popolnoma zadovoljna bila, in ni imela nikakega vzroka čez kako stvar potožiti se; ali vendar pri vsem tem srečna ni bila. Svoje mile majke ni bila pozabila, in je tudi pozabiti ni mogla niti hotela. Vedno je na-njo mislila in prerano zgubo premišljevala in obžalovala. Da-si ravno je sadaj tudi svojega očeta, katerega je tudi jako ljubila, zapustiti morala, in se v tujo hišo k tujim ljudem preselila, vendar ta preuredba je ni

toliko zanimala, kakor način, po katerem je svojo mater tako rano in tako čudovito zgubila. Premišljevala je svoja otročja leta, spomnila se je, kako je po materi britko plakala, kako jo je otac tolažil, kako vselej globoko zdihnil, in kako naglo so mu solze oči zalile, kadar je po svojej materi prašala; spomnila se je, kako je njen otac vsako leto na predvečer pred praznikom svete Jelene — godom njene matere — pred božjim razpetjem molil, in vino pod mizo razlival. Te misli in premišljevanje o očetovem čudnem obnašanji so pri Milevi porodile sum, katerega si več iz glave izbiti ni mogla. Po noči in po dnevu, kodar koli je Mileva hodila, in kjer koli je bivala, so jej strašne misli po glavi rojile, vavek jej je nekaj na jezik pokladalo besede, ali ni si upala, izustiti jih. Strašne misli so to bile, one jej niso nikoli počitka dale, ampak jo povsod zvesto spremljevale.

Otac je mater ubil, in jo pod mizo pokopal. To so bile tiste strašne misli, to so bile tiste besede, katerih se Mileva ni upala izustiti; vendar je njim popolnoma verjela. Ker od sadaj nikjer več ni počitka našla, in ker jo je nek vnutranji nagib naganjal, da naj to sodnji naznani in jej svoje misli objavi, zato se na pot podá v P.

Stopivši v sodnico se predstavi sodniškemu predstojniku in začne govoriti:

„Milostivi gospodin, ja se imam vam nešto potužiti.“

Sodnik: Što želiš:

Mileva: Jaz sam sad dvadeseto leto svoje starosti dopolnila, i sam vdata sa Milanom Zdravkovičem iz sela X. Moj otac Živan Nestrovič živi v selu X.; moju majku sam rano zgubila i to več pred 18 godinama; bilo je njezino krstno ime Jelena. Zatim kad je moje majke nestalo, i kadgod ja moga otca zapitaše: Otče kdi je moja majka, i kad bude ona opet kući došla, svagda moj otac zaplakaše i rone suze prolivaše, on me ovek teši: „čekaj moje milo dete, tvoja majka hoće opet doći,“ drugo nehtede da mi odgovori nego se od mene okrenuše. Na večer pred praznikom svete Jelene je moj otac svako leto božje razpetje na astal (mizo) postavio, in dao donesti dve holbe (dva poliča) vina, se je Bogu molio, i je zatim ednu holbu vina sam popio, a drugu holbu je pod astal razlio. — To on radiše svake godine od iste dobe kad je moje majke nestalo. Ja mislim da je moj otac moju majku ubio in v sobi pod astal pokopao.

Sodnik je njen govor pazljivo poslušal in njene izrečene besede zabeležil.

Ko je končala svoj govor, reče jej sodnik, da bode vse to, kar je ona njemu objavila, preiskal, in postavno dolžnost točno spolnil.

Sodnik odmah odredi preiskovalno komesijo, kateri tudi dva zdravnika kakor zvedenca pridruži. Ta komesija se še tisti dan v Živanovo hišo podá; stopivši v Živanovo sobo komesija odstrani tam stoječo mizo, in v pričo Živana počnejo kopači svoje

delo na tistem mestu sobe, kjer je kratko prej odstranjena miza še stala. Kopači kmalu na neke človeške kosti zadenejo, in po napeljevanji nazočih dveh zdravnikov odstranijo zemljo in odkrijejo človeško okostje, katero so pričujoči zdravniki za žensko spoznali, ter iz trohljivosti teh kosti sodili, da je ženska, od katere je okostje, najmanj 18 leti tukaj zakopana bila. — Preiskovalna komesija vzame najdene človeške kosti kakor predmet hudo delstva seboj, dá pa tudi Živana zvezati in v sodnico odpeljati.

Živan je tam svoje zločinstvo obširno in natančno obstal in je bil v tamnico vržen. Sadaj še le se mu je vest prav obudila, ni mu dala več počitka, vedno ga je v srcu tako peklo, da je v kratkem času težko obolel, in preden je svetni sodnik črez njega izrekel svojo sodbo, žega je Bog pred svoj najpravičnejši prestol na odgovor in na sodbo pozval; nagla smrt je njegovemu krivičnemu in nesrečnemu življenju konec storila.

Sosedje in vsi, katerim je bila ta prigodba znana, so Boga častili, in soglasno rekli: Bog je pravičen.

Bibliografija slovenska,

ali

slovensko knjigoznanstvo od začetka 1868. leta do konca meseca oktobra 1869. leta.

Bibliografija ali knjigoznanstvo je jako važna vednost. Ona je zrcalo slovstva in duševnega napredovanja vsacega naroda, in nedomestljiv vir povestnice literature in izobraženosti.

Mi Slovenci imamo izvrstno sestavljeno bibliografijo v P. J. Šafařík-ovi nemško pisani knjigi „Geschichte der südslavischen Literatur. Aus dessen handschriftlichen Nachlasse herausgegeben von Josef Jireček I. Band, Prag 1864 8°.“, a žalibog! dodelano le do 1830. leta. Od tega časa sem — ko je slovensko slovstvo nastopilo novo cvetno dobo, nimamo nobenega voditelja na tem polji znanstva.

1860. leta je „društvo za jugoslavensko povjestnico i starine“ izdalo „Bibliografijo hrvatsko“ (V Zagrebu 1868. 8°.) kot „prvo knjigo bibliografije jugoslavenske.“ Obljubil sem jaz sestaviti za to delo „bibliografijo slovensko“ in dotična pogodba je bila že gotova in veljavno sklenjena. A politične razmere avstrijske so zabranile izdelovanje tega početja. — Ker se ni nadjati, da bi kak drug se lotil tacega silno težavnega in malo hvaležnega dela, zato sem jaz sestavil „bibliografijo slovensko“ od začetka 1868. l. do danes — in sem se z vso marljivostjo prizadeval, popisati vse, kar je bilo v slovenskem jeziku tiskano. Pri po-

pisu sem se strogo držal dotičnih znanstvenih pravil, in da sem tudi manj važne knjige, brošurice i. t. d. popisal, — ne bo se mi očitalo, ker ravno taki manjši spisi imajo zgodovinsko važnost in v kratkem času popolnoma zginejo. V tem sem se ravnal po zgledu našega slavnega rojaka dr. Konstantina pl. Wurzbacha in njegovih izvrstnih del „Bibliografisch-statistische Uebersicht der Literatur des österreichischen Kaiserstaates“ I. 1853., II. 1854. III. 1855. Wien 8°., in „Bibliografisches Zentralorgan des österreichischen Kaiserstaates“ I. 1858., II. 1859. 4°.

Kako potrebna nam pa je „slovenska bibliografija“, to je razvidno iz tega, da avstrijska bibliografija, katero društvo avstrijskih knjigarjev izdaja vsako leto od leta 1861. začeni, v treh zadnjih letnikih ne imenuje prav nobene slovenske knjige. Potem takem se res ni čuditi, če Nemci mislijo, da Slovenci nimajo nobene literature.

Radostno bom tudi v prihodnje izdelaval tak zapisnik duševnega delovanja našega naroda. Želeti pa bi bilo, da bi v ta namen izdajateljji pošiljali svoje spise knjižnici slovenske Matice.

V Ljubljani 20. novembra 1869.

Dr. E. H. Costa,

slovenske matice predsednik.

I. Časniki.

1. *Besednik*. Kratkočasen in podučen list za slovensko ljudstvo. I. Leto 1869. Izdajatelj: A. Janežič. V Celovcu 4°.
Izhaja 2krat v mesecu.
2. *Brencelj* v lažnjivi obleki. V Ljubljani. Založnik: J. Alešovec. Letnik I. 1869. 4°.
Izhaja dvakrat na mesec.
3. *Cvetje* iz domačih in tujih logov. Zbirka izvornih del slovenskih in slovenskih prevodov. 34. in 35. vezek. (VI. šestke 1. in 2. snopič.) V Celovcu 1868. 8°.
Cvet in sad. Izviren roman. Spisal J. Jurčič st. 2—160.
4. *Domovina*. Lastnik Andrej Marušič. Gorica II. Tečaj 1868. III. tečaj 1869. 4°.
Izhaja vsak petek.
5. *Glasnik*. List za zabavo, književnost in poduk. Izdaje in vreduje J. Jurčič. Maribor 1869. 8°.
Le 1. številka, 32 st. je prišla na svitlo.
6. *Jadranska zarja*. Političen, podučiven in kratkočasen list. Lastnik G. H. Martelanec. Trst 1. tečaj 1869. 4°.
Izhaja od meseca septembra 1869. 2krat v mesecu.

7. *Juri s pušo*. Dolgočasen list — za lahone, nemškutarje i druge nerodne ljudi. Lastnik G. H. Martelanec. I. tečaj 1869. Trst. 4°.
Izhaja 1krat na mesec.
8. *Novice* gospodarske, obrtniške in narodne. V Ljubljani Blaznik 4°. XXVI. tečaj 1868. 438 str. XXVII. tečaj 1869.
Izhajajo vsako sredo.
9. *Prestave* iz državnega zakonika za Kransko vojvodino. V Ljubljani. 4°. Leto 1868. XXII. in 354 st. Leto 1869.
10. *Primorec*. Političen, podučen i kratkočasen list. Lastnik Ivan Piano. Trst III. tečaj 1868. IV. tečaj 1869. Fol.
Je izhajal 2krat na mesec in nehal konec julija 1869.
11. *Slovenski Primorec*. Podučen i kratkočasen list. Lastnik Ivan Piano. Trst I. tečaj 1868. Fol.
Je izhajal 2krat na mesec.
12. *Slovenski glasnik*. Lepoznansko podučen list. Vredil in založil Anton Janežič. XI. tečaj. V Celovcu 1868. 8°. 236 strani.
S 6. listom 1. junija 1868. je nehal ta časnik.
13. *Slovenski Gospodar*. Podučiven list za slovensko ljudstvo. Maribor II. tečaj 1868. III. tečaj 1869. Založnik in vrednik Dr. Matija Prelog 4°.
Izhaja vsaki četrtek.
14. *Slavenski jug*. Zabavno podučna knjiga s podobami. Izdaje in vreduje Gjuro Klarič v Karlovcu. I. leto 1868. 4°. Zagreb. 4 zvezki 140 strani.
Ne izhaja več.
15. *Slovenski Narod*. V Mariboru. Fol. 115 št. prvega tečaja od 2. aprila 1868. do konca leta. II. tečaj 1869. Lastnik dr. Jože Vošnjak. Izdatelj Anton Tomšič.
Izhaja 3krat na teden.
16. *Slovenski Prijatelj*. Vredil in založil Andrej Einspiler. V Celovcu 8°. Leto 1868. XVII. tečaj 536 str. — Leto 1869. XVIII. tečaj.
Izhaja 1krat v mesecu. — Priloženo: „Razlaganje kerščanskega katoliškega nauka“ spisali nekteri duhovni ljubljanske škofije. IV. poglavje, do sedaj 30 pol 8°.
17. *Učiteljski Tovarš*. List za šolo in dom. Vrednik Andrej Praprotnik učitelj. V Ljubljani 8°. VIII. tečaj 1868. 384. str. IX. tečaj 1869.
Izhaja 2krat v mesecu.
18. *Zakonik* in ukazni list za vojvodstvo Kranjsko. V Ljubljani 4°. Leto 1868. VII. in 76 str. — Leto 1869.
19. *Zgodnja Danica*. Katolišk cerkven list. Vrednik Luka Jeran. V Ljubljani. Založnik Blaznik 4°. XXI. tečaj 1868. 422 str. XXII. tečaj 1869.
Izhaja enkrat na teden.

II. Društvena dela.**Čitalnica v Černomlju.**

20. *Pravila.* V Ljubljani 8°.

Čitalnica narodna v Ljubljani.

21. *Imenik* udov narodne čitalnice v Ljubljani o začetku leta 1868. sè sporočilom preteklega leta. V Ljubljani 8°. 16 str.
 22. *Imenik* udov narodne čitalnice v Ljubljani o začetku leta 1869. sè sporočilom preteklega leta. V Ljubljani 8°. 20 str.

Čitalnica v Metliki.

23. *Udje.* V Ljubljani 1869. Fol. 1 pola.

Narodna čitalnica v Novomestu.

24. *Imenik* društvenikov o začetku leta 1869. V Ljubljani 8°. 6 strani.

Dramatično društvo v Ljubljani.

(212 družbenikov.)

25. *Slovenska Talija.* Zbirka dramatičnih del in iger. 1. in 2. leto. V Ljubljani 1867., 1868. 8°.
- I. leto: Priročna knjiga za glediške diletante posebno za ravnatelje igrokazov ter prijatelje slovenske dramatike sploh. Sestavil Josip Noll, odbornik dram. društva. V Ljubljani 1868. 8°. VII. 172 str.
- Ultra. Veseloigra v enem djanji. Česki spisal F. Šamberk, poslovenil F. M. V Ljubljani 1867. 8°. 27 str.
- Na mostu. Gluma v enem djanji. Iz Češkega po Klicperi poslovenil Fr. Rebec. V Ljubljani 1867. 8°. 38 str.
- Mlinar in njegova hči. Žalostna igra v petih aktih. Po E. Raupachu poslovenil Fr. Malavašič. V Ljubljani 8°. 78 strani.
- II. leto: Dobro jutro. Vesela igra s petjem v dveh djanjih. (Iz Češkega.) V Ljubljani 1867. 8°. 46 str.
- Bog vas sprimi! Kdaj pojdete domu? Vesela igra v enem djanji. Poslovenil Val. Mandelc. V Ljubljani 1868. 8°. 23 strani.
- To sem bil jaz! Šaloigra v enem dejanji. Po nemškej: „Das war ich!“ pre naredil Miroslav Vilhar. V Ljubljani 1868. 8°. 39 strani.
- Ravni pot najboljši pot. Vesela igra v enem dejanji. Svobodno poslovenil Bernard Tomšič, bivši učitelj v Vinici 1852. V Ljubljani 1868. 8°. IV. in 42 str.
- Gospod Čapek, ali kaj me nihče ne pozna? Veseloigra v enem dejanji. Poljski spisal Aleksander Fredro poslovenil Josip Stare. V Ljubljani 1868. 8. 45 str.

26. *Serežan*. Hrvatska opereta v enem dejanji. (Besede napevov.) Besede i glasbo sestavil Ivan N. Köck. V Ljubljani 1869. 16°. 19 strani.

Katoliška družba na Kranjskim.

(1230 družbenikov.)

27. *Govor*, ki ga je imel grof Viljem Wurmbrand v Ljubljani 29. listopada 1868. v družbi, povabljeni v ta namen, da bi se napravila katoliška bralnica. V Ljubljani 8°. 4 strani.
28. *Govor*, ki ga je imel grof Viljem Wurmbrand 9. decembra 1868. v Ljubljani pred zbirališem za posvetovanje pravil katoliške družbe. V Ljubljani 8°. 4 str.
29. *Pravila*. V Ljubljani. 16°. 10 strani.
30. *Zlatomašnik sveti oče Pij IX*. Čertice o Njegovem življenju, delovanju in značaju. V Ljubljani 1869. 8°. 50 str.
31. *Katoliška družba za Kranjsko*. Bukvarnični imenik. Oktober 1869. Laibach 8°. 38 str.

C. kr. kmetijska družba kranjska.

(838 družabnikov.)

32. *Poduk* kako najbolje živo mejo zasaditi. S podobo po J. Schenkovem in Faberjevem spisu. V Ljubljani 1868. 8. 15 strani.
33. *Naznanila*. Letnik 1869. Zvezek I. V Ljubljani. 8°. 120 str. Sporočilo o občnem zboru 24. novembra 1868. — Naznanila iz séj glavnega odbora. — Dodatek.

Društvo Marijne bratovščine v Ljubljani.

(1600 družbenikov.)

34. *Pravila*. Laibach 8°. 8 str.

Matica slovenska v Ljubljani.

(1497 družbenikov.)

35. *Pravila* v Ljubljani 8°. 4 str.
36. *Narodni koledar*, sporočilo in letopis matice slovenske za leto 1869. V Ljubljani 8°. XXXII. 95, in 166 str.
Kazalo letopisa: Raziskavavanja na polji staroslovenske zgodovine, spisal Dav. Trstenjak. — Spominška svetinja kranjskih stanov 1790. leta; spisal J. Parapat. — Cesar Leopold I. v Ljubljani; spisal J. Parapat. — O davkovstvu; spisal L. Robič. Slava in sreča kmetijstva. — Pot do bogastva; priobčil A. Lésar. — Sava. — Borovniška okolica v prirodoslovnem obziru; spisal Sim. Robič. — Kmetovo in književno polje. — Kaj je národnost; spisal J. Nadkupski. — Zgodovinska črtica; spisal dr. J. Bleiweis. — A. Krempelj; spisal Božidar Raičev. — O dvoboji; odlomek iz zgodovine prava; spisal dr. E. H. Costa. — Ilija, zgodovinsko-romantičen obraz iz bolgarskega života; iz Češčine poslovenil

Podgoričan. — Dožeška, zgodovinska povest poslovenil Fr. Jaroslav. — Kozaki v Carigradu, zgodovinska povest. — Vinšnjogorci pa Turki; burka spisal Fr. Nekdo.

37. *Slovenski Štajer*. Dežela in ljudstvo. Spisali rodoljubi. I. snopič. V. Ljubljani 1868. 8°. str. 1—138.
Prvi oddelek. Dežela 1. Zemljopisne razmere; spisal prof. J. Šuman. 2. Geognozija; spisal Ivan Žuža. 3. Meteorologija; sestavil prof. J. Majciger.
38. *Olikani Slovenec*. Spisal Ivan Vesel. V Ljubljani 1768. 8°. 132 strani.

Društvo svetega Mohora v Celovcu.

(13.666 družbenikov, namreč 329 dosmertnih in 13.337 letnih.)

39. *Koledarček* družbe svetega Mohora za navadno leto 1869. V Celovcu 1868. 8°. 128 in 72 str. za navadno leto 1870. V Celovcu 1869. 8°. 40 in 64 str.
40. *Življenje svetnikov* in svetnic Božjih. Po najboljših virih spisal dr. J. Rogač III. IV. snopič. V Ljubljani 1868., 1869. 8°. II. del 448 str.
41. *Kristusovo življenje* in smrt v premišljevanjih in molitvah. Poleg Gasparja Erharda za Slovence predelal Štefan Kociančič. I. II. snopič. V Celovcu 1868. 1869. 8°. str. 1—320. I. dela.
42. *Slovenskih večernic* XVIII. XX. zvezek. Domače in tuje živali v podobah. Slovenske mladine v poduk in kratek čas popisal France Erjavec. I. II. del: četveronožne živali. V Celovcu 1868., 1869. 8°. 150 str. (22 podob) 192 str. (56 p.)
43. *Slovenskih večernic* XVII. zvezek. Mati božja dobrega sveta ali bratovska ljubezen. Povest iz časov turških bojev konec XVI. stoletja. Spisal duhoven ljubljanske škofije. V Celovcu 1868. 8°. 119 str.
44. *Slovenskih večernic* XIX. zvezek. Perpetua ali afrikanski mučenci. Pogled v tretje stoletje po Kristovem rojstvu, povest po pravih mučenskih zapiskih. Poslovenil Anton Lésar. V Ljubljani 1869. 8°. 164. strani.
45. *Friderik Baraga*, prvi kranjski apostoljski misijonar in škof med Indijani v Ameriki. Spisal dr. Leo Vončina. V Ljubljani 1869. 8°. 198 strani.
46. *Umni gospodar* ali gospodarsko berilo. Spisal France Jančar. V Ljubljani 1869. 8°. 212 strani.

Katoliška rokodeljska družba v Ljubljani.

(50 členov.)

47. *Bog blagoslovi pošteno rokodelstvo!* Udom katoliške rokodelske družbe. Postave družbe. V Ljubljani 1868. 8°. 7 strani.

Slovenija, društvo za brambo narodnih pravic v Ljubljani.

(770 društvenikov.)

- 48.
- Pravila*
- . V Ljubljani 16
- ^o
- . 8 str.

Slovensko politično društvo v Mariboru.

- 49.
- Pravila*
- . V Mariboru 8
- ^o
- . 4 str.
-
- 50.
- Slovenski tabori*
- . Za prosto slovensko ljudstvo spisal dr. Jože Vošnjak. Maribor 1869. 8. 15 strani.

Sokol. Ljubljansko gimnastično društvo.

(198 členov.)

- 51.
- Pravila*
- . V Ljubljani 8
- ^o
- . 45 strani.

Izobraževalno društvo za tiskarje v Ljubljani.

- 52.
- Pravila*
- . V Ljubljani 1868. 8
- ^o
- . 17 strani.

III. Zgodovinska, pravoznanska in državoznanska dela.

- 53.
- Cesar Maks*
- in Mehika. Za prosto ljudstvo spisal J. Alešovec. V Gradcu 1868. Giontini 8
- ^o
- . 50 strani.
-
- 54.
- Čujte! Čujte!*
- kaj slovenski jezik tirja. Za prosto slovansko ljudstvo spisal P. Jankovič. Na Dunaju. Založil Janko Pajk. 1869. 8
- ^o
- . 39 str.
-
- 55.
- Kratko in lahkoumno pojasnilo*
- nove vojne postave. V Ljubljani 1869. Kleinmayer 8
- ^o
- . 29 strani.
-
- 56.
- Mariin spominke*
- na šentjakopskem trgu v Ljubljani. V Ljubljani. 1868. 8
- ^o
- . 13 strani.
-
- 57.
- O malej obliki na svetlo dani zakoni*
- (postave) in ukazi za Kranjsko. 2. zvezek. Zaken za skladne ceste. — Postava zastran uvrstovanja cest. — Dodatek k zakonu za skladne ceste. — Poselski red. — Postava, kako je poljá varovati. — Domovinska postava. — Gasilni red. — Postava o zidanji cerkev. — Obrtnijska postava. — Deželni red. — Volilni red deželnega zbora. — Gojzdna postava. — Postava za živinsko ogledovanje. — Postava o pravici shajati se. — V Ljubljani 1868. 12
- ^o
- . 638 strani.
-
- 58.
- Obravnave*
- deželnega zbora ljubljanskega v tretji sesiji, druge volitvene dobe od 22. avgusta do 3. oktobra 1868. Po stenografičnih spisih. V Ljubljani 4
- ^o
- . 604 strani.
-
- 59.
- Opombice*
- zastran občnega cerkvenega zbora v Rimu l. 1869. ali knjižica, v kateri se pové, zakaj so Pij IX. poklicali vse škofo v Rim na zbor. Spisal in založil Lavoslav Gregorec doktor bogoslovja, kaplan sv. Rpr. v. Slov. gor. V Mariboru. 8
- ^o
- . 48 strani.
-
- 60.
- Opravični red*
- deželnemu zboru vojvodstva Kranjskega. Laibach 1869. 8
- ^o
- . 15 strani.

61. *Osnovne državljanske pravice*, razglašene s postavo od 21. decembra 1867. Nekaj besedi za slovensko ljudstvo. V Ljubljani. Kleinmayer. 1869. 8°. 35 strani.
62. *Sporočilo* kranjskega deželnega odbora od 27. decembra 1866. leta do konca meseca julija 1868. leta. V Ljubljani 4°. 43 strani.
63. *Sporočilo* kranjskega deželnega odbora od 4. oktobra 1868. do konca meseca avgusta 1869. leta. V Ljubljani 4°. 42 strani.
64. *Konkordat*, cerkev, šola. Spisal, založil in na svitlo dal Jožef Šuc, duhoven lavantinske škofije. V Ljubljani 1868. 8°. 38 strani.
65. *Tabor* pri Šempasu, 18. oktobra 1868. „Zložimo se!“ V Gorici 1868. 8°. 49 strani.

IV. Jezikoslovne knjige.

66. *Jezičnik* ali pomenki o slovenskem pisanji. Spisal J. Marn. VI. leto. V Ljubljani 1868. 8°. 54 strani.
Posebni iztis iz „Učiteljskega Tovarša.“
67. *Slovenska slovnica* za pervence. Spisal Andrej Praprotnik, učitelj v Ljubljani 1869. Milic. 8°. 82 strani.

V. Narodno-gospodarska dela.

- 68 a) *Kmetijske table*: I. Sadje. Zložil Baron A. Babo. II. Vinoreja. Zložil Baron A. Babo. III. Opravila z vinom v kletu. Zložil Baron A. Babo. IV. Nauk od gnoja. Zložil Bar. A. Babo. V. Drenaža. Zložil Oton Schmidt. VI. Pomaka travnikov. Zložil Oton Schmidt. VII. Čbeloreja. Zložil dr. L. J. Melicher. VIII. Opresnina. Zložil Rudolf Abel. IX. Hmelj. Zložil F. W. Hofmann. X. Svila. Zložil F. W. Hofmann. XI. Umetna riboreja. Zložil dr. Gustav Jaeger. XII. Gozdoreja. Zložil J. Pitaseh. XIII. Raba gozda. Zložil J. Zenker. XIV. Poljedelstvo. Zložil M. Rohrmann. Zivinoreja. Zložil Henrik Baron Doblhoff. XVI. Raba živine. Zložil Henrik Doblhoff. — Poslovenil Janez Zalokar. V Ljubljani. Na Dunaji 1869. Fol.
- 68 b) *Poduk*, kako se dela žganje vsake baže, mrzlo in brez posebnih naprav (aparatorov). Ozira se na navadne pijače, likêre, kuhanje sladkorja (cukra) in barvanje blaga. Za krêmarme in za tiste, ki sami kuhajo in mešajo pijače, je ta knjižica neobhodno potrebna. Obsega blizo 100 receptov. V Ljubljani 1868. Giontini 8°. 46 strani.
69. *Navod*, kako naj ravnajo posamesni kmetje in cele soseske z gozdom. Slovenskim soseskam in kmetom spisal Mavricij Scheyer, bivši nadlogar. Na svitlo dal deželni odbor kranjski. V Ljubljani 1869. 8°. 43 strani.

70. *Slovenska kuharica* ali navod okusno kuhati navadna in imenitna jedila. Narekovala Magdalena Pleiweis-ova rojena Knafelj-ova. Pisala Neža Lesar-jeva. V Ljubljani 1868. 8°. VI in 308 strani.
71. *Sviloreja* umevno in v podobah razlagana za male svilorejce. Cena 10 kr. V Ljubljani 1869. 1 pola v Fol.

VI. Lepoznanska dela.

72. *Vrtomirov prstan* ali zmaj v Bistriški dolini. Ljudska povest iz pretečenih časov. Spisal J. Alešovec. V Ljubljani 1869. Giontini 8°. 80 strani.
73. *Prestave* naj lepših himen sv. cerkve. (Ponatis iz „Zgod. Dan.“) V Ljubljani. Založil J. Jeran. 8°. 44 strani.
74. *Pesmi*. Zložil Josip Cimperman. V Ljubljani 1869. 8°. 62 strani.
75. *Kralj Vondra XXVI.*, ali žalosten konec vesele pojedine, ali strašna osveta. Velika romantično-heroično-tragična opera v 3 aktih. — Česki zložil J. Illner, poslovenil J. Illonovič. „Kritiki! Vzdignite vojsko črnino na tenkem rešetetu, — Jetrnic tečni okus plačal obilni bo trud!“ V Ljubljani. 1869. Eger 8°. 15 strani.
76. *Novi svet*. Šaloigra, v treh djanjih. Spisal Anton Klodič. Izdan kot rokopis. V Gorici 1868. Seitz 8°. 84 strani.
77. *Mazepa Jovan*, Hetman ukrajnski dōbe Petra Velikega. Pravlica zgodbe resnične po Byronovi istega imena slobodno pel in pomnožil Jovan Koseski. Doklada Novic. V Ljubljani 1868. 16°. 55 strani.
78. *Pesmi* zložil Boris Miran. Na Dunaji 1868. Geitler 8°. 155 strani.
79. *Mladika*. Izdala in založila J. Stritar in J. Jurčič. Prvo leto. V Ljubljani 1868. 12°. 223 strani.
80. *Slomšekove Drobčinice*. XX. Letnik. Vredil Franc Kosar, dekan v Kozjem. Izdalo ravnateljstvo Mariborskega semenišča. V Ljubljani 1869. 8°. VI in 316 strani.
K a z a l o: A. Pastirska hrana. B. Ogledalo pobožnega življenja I. Mihael Pikl, prošt lavantinski. II. Elija Rebič, gimnazijalni prefekt v Ljubljani. III. Luka Levičnik, fužinar v Železnikih. C. Prigodbe, žalostne in vesele. I. Sv. Trojica v slovenskih gorinah. II. Zlata maša sv. očeta Pija IX. D. Prilike in basni. E. Ogledalo za šolo in narodnost. Obrazci pogovorov pri učiteljskih zborih. F. Slovenska gerlica.
81. *Venček*, za vezilna darila, ali vošilne pesmice o godovih, novem letu in drugih priložnostih, z nekterimi spominskimi listeki in grobnimi napisi. (Drugi popravljani in pomnoženi natis). V Ljubljani 1869. Giontini 8°. 82 strani.

VII. Šolske knjige.

82. *Drugo berilo* za slovenske šole. 36 n. kr. Na Dunaju 1869. 8. 242 strani.
83. *Kratki katekizem* v vprašanjih in odgovorih za ljudske šole ljubljanske škofije 18 kr. V Ljubljani, 1868. Gerber 8°. 96 strani.
84. *Cvetnik* slovenske slovesnosti. Berilo za više gimnazije in realke. Sestavil Anton Janežič. Drugi ves predelani natis. V Celovcu 1868. 8°. 379 strani.
K a z a l o : Vvod. I. Lirika. a) Pesmi in elegije. b) Vzvišene poezije: ode, himne in popevke. c) Poezije v stalnih oblikah: sonetje, glose, in kancone. d) Lirično-naučne poezije: naučna pesem, poslanica, satira, nadpisi in uganjke. II. Epika. a) Pripovedno-naučne poezije: bazni, parabole, in alegorije. b) Pravlice, pripovedke in legende. c) Balade, romance in pripovedi. d) Junaške pesmi, epopeja in roman. III. Dramatika. IV. Podučna tvarina: a) Krajepisni in natoroznanski sestavki, b) narodopisni in zgodovinski. c) Razprave, pisma in ogovori.
85. *Praktična slovensko-nemška gramatika* I. Del. Za II. in III. razred slovensko-nemških šol v c. kr. avstrijskih deželah 34 kr. Na Dunaju 1868. 8°. 223 strani.
86. *Svete pesmi* za šolsko mladost. Nabral in izdal Andrej Pra-protnik učitelj. 2. natis. V Ljubljani. Milic. 1869. 32°. 105 strani.
87. *Zgodbe svetega pisma* stare in nove zaveze. Za katoliške ljudske šole. S 112 podobšinami in 1 zemljovidom. Po nemško spisal dr. J. Schuster poslovenil Anton Lesar, duhoven ljubljanske škofije. (2. natis.) Dunaj 1868. 43 kr. 8°. 262 strani.
88. *Slovenski Abecednik* za prvi razred ljudskih šol. Na Dunaju. 1868. 8°. 96 strani.
89. *ABC* v podobah in besedi za otroke sestavil Ivan Tomšič. V Ljubljani Giontini. 8°. 12 strani.
90. *Privedoslovje* v podobah. Slovenskej mladini v poduk iz zabavo posvetil Ivan Tomšič učitelj na c. kr. normalki. V Ljubljani 1869. Giontini 4°. 15 str. in 14 podob.

VIII. Šolska sporočila.

91. *Besedoslovje*, kako se je začelo in kak napredek je do sedaj storilo. Spisal J. Šólar.
„Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1868 durch den Director Jakob Smolej.“ Laibach 1868. 4°. p. 17—27..
92. *O besednih pomenih*. Spisal J. Šólar.
„Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums zu Laibach veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1869 durch den k. k. Director Jacob Smolej.“ Laibach 1869 4°. p. 8—13.

93. *O pregovorih in prilikah*, seособno slovenskih.
„9. Jahresbericht der k. k. Oberrealschule in Görz.“ 1869. 8°. strani 5—33.
94. *Vvod v Sokratovo Apologijo* spisal P. Ladislav Hrovat.
„Programm der k. k. Obergymn. zu Rudolfswert (Novomesto) veröffent. am Schlusse des Schulj. 1869. Laibach 8°. p. 1—25.
95. *Letno sporočilo* mestne glavne deške šole pri sv. Jakobu v Ljubljani 1868. V Ljubljani 8°. 17 strani.
Zanemarjeni otroci v našem mestu. Spisal M. Močnik.
96. *Letno sporočilo* mestne glavne šole pri sv. Jakobu v Ljubljani 1869. V Ljubljani 8°. 21 strani.
Napčna odreja otrok. Spisal Janez Rozman.
97. *Letno sporočilo* očitne glavne šole v Črnomlji 1868. V Ljubljani 8°. 18 strani.
Dva ugovora zastran šol. Spisal M. Poč.
98. *Letno sporočilo* glavne šole v Črnomlji 1869. V Ljubljani 8°. 18 strani.
Kdo je srečen. Spisal J. Pintbach.
99. *Letno sporočilo* očitne glavne šole Ipavske 1868. V Ljubljani 8°. 12 strani.
Kakošne naj bi bile ljudske šole za naprej. Spisal J. Grabrijan.
100. *Pregled obrtnijske dekliske šole v Kamniku po dokončanem šolskem letu 1868*. V Ljubljani 8°. 6 strani.
101. *Letno sporočilo* obrtnijske dekliske šole v Kamniku po dokončanem šolskem letu 1869. V Ljubljani 8°. 6 strani.
102. *Letno sporočilo* očitne glavne šole Kranjske 1868. V Ljubljani 8°. 16 strani.
Krepki in nepravilni glagoli. Spisal M. Kuster.
103. *Klasifikacija* učencev in učenk očitne glavne šole v Kranji po dokončanem letu 1869. V Ljubljani 8°. 8 strani.
104. a) *Napredek* učencev glavne šole v Loki. 1868. V Ljubljani 8°. 6 strani.
104. b) *Napredek* učencev glavne šole v Škofjiloki 1869. V Ljubljani 8°. 6 strani.
105. *Razredba* učenk v dekliski, obrtnijski, glavni šoli Č. G. Uršularnicah v Loki, koncem drugega šolskega poletja 1869. V Ljubljani 4°. 9 strani.
106. *Letno sporočilo* očitne glavne šole Tržiške 1868. V Ljubljani 8°. 15 strani.
Šola, starši, učitelji. Spisal L. Knific.

IX. Molitvene in podučne knjige.

107. *Dušna paša* za kristjane, kateri želé v duhu in v resnici Boga moliti. Spisal Friderik Baraga nekdanji kaplan v Metliki. Sedmiga natisa. V Ljubljani 1869. Ig. Klemenz 479 str. 8°.
108. *Nevesta Kristusova* ali podučne in molitvene bukve za po-božne keršanske device. Iz nemškiga poslovenil B. Bartol,

kaplan na Dobrovi. Z dovoljenjem visokočastitljivega ljubljanskega škofijstva. Četerti natis. V Ljubljani 1860. Henrik Ničman 8°. 613 strani.

109. *Vedno čiščenje svetiga Rešnjiga Telesa in lepšanje revnih cerkvá.* — Premišljevanja in molitve, posebno za ude te bratovšine. Spisal v Francozkim O. J. K. Boone iz reda Jezusoviga. Poslovenil Janez Bonač, duhoven ljubljanske škofije. Z dovoljenjem visokočastitljivega ljubljanskega škofijstva. Druziga natisa. V Ljubljani 1869. Henrik Ničman. 8°. 561 strani.
110. *Božja pot* k sv. Joštu ali čiščenje sv. Jošta, spoznavavca in pušavnika, in obiskovanje sv. šteng na gori sv. Jošta v fari sv. Martina pri Kranji na Gorenškem z ozirom na božjo pot k sv. Joštu na Kumu na Dolenskem. V Ljubljani. Blaznik 1868. 8°. 47 strani.
111. *Jezus v Sercu.* V podobah, kako se Jezus serca polastí, ga čisti in sabo zedinja; z mašnjimi in drugimi navadnimi molitvami. Vredil Jožef Buh, kaplan v Račji. 2. natis. V Ljubljani 1870. Milic. 8°. 204.
112. *Čast Bogú* na višavah in mir ljudem na zemlji! Kratek molitvenik za vse stanove posebno za šolsko mladino. Zbral in spisal L. J. duhoven ljubljanske škofije. V Ljubljani 1868. Gerber 16°. 348 strani.
113. *Duhovno povračilo* dobrotnikom cerkve o. o. Kapucinov v Trstu. Trst 1869. 8°. 4 strani.
114. *Dušna hrana* za katoliške deržine ali keršanski nauk iz življenja svetnikov s podobami VII. IX in X. zvezek. V Ljubljani 1869. Giontini str. 297—420.
115. *Kratek poduk* od višnjevega škapulirja na čast Marije Device brezmadežne z zapisnikom odpustkov. Posnel iz bukvic reda Teatinskega v Rimu poterjenih, in založil za bratovšino L. Jeran. V Ljubljani 1868. 8°. 23 strani.
116. *Jezus na križi* moja ljubezen! Molitevne bukve, ki obsežejo mašne, spovedne obhajilne in druge molitve. Svet križev pot. Litanije in pesmi. A. M. Četerti natis. V Ljubljani. 1870. Henrik Ničman. 8°. 346 strani.
117. *Jezus dobri pastir* to je, lepe molitvice pri sv. maši in družih posebnih priložnostih s svetim križevim potam in pesmi. Šesti natis. V Ljubljani 1868. Henrik Ničman 16°. 188 str.
118. *Jezusu v spomin*, ali molitve za pobožne kristjani. Spisal B. P. 5. natis. V Ljubljani 1869. Kremžar. 16°. 158 strani.
119. *Katekizem* za Slovence na Beneškem. V Vidnu 1869.
Glej „Novice“ 1869. p. 95.
120. *Pravi Marijni služabnik.* Molitevne in podučne bukve zlasti v prid keršanski mladosti. Spisal Jožef Kerčon, duhoven ljubljanske škofije. Z dovoljenjem visokočastitljivega ljubljanskega škofijstva. V Ljubljani 1868. H. Ničman. 8°. 208 st.

121. *Lepa Molitev* k Mariji, materi zapušenih. Lenk v Znojme 8°. 4. strani.
122. *Hvaljen bodi Jezus Kristus*. Molitvene bukve za katoliške kristijane. Poslovenil Anton Lésar. 2. natis. V Ljubljani 1869. Kremžar 510 strani.
123. *Molitve* v petek na čast britkega terpljenja in smerti našega gospoda Jezusa Kristusa! Lenk v Znojme 32°. 6 str.
124. *Obrazci* življenja svetih in zveličanih, ki so bili lani (1867.) o sv. Petru v Rimu slovesno razglašeni. Po raznih spisih prosto poslovenjeno. V Ljubljani 1868. Milic 8. 64 strani.
125. *Nebeške iskrice* za mladost pa tudi za odraslene ljudi. Spisal po najboljših molitevnih bukvah mnogih jezikov Lovrenc Pintar, duhoven v Radolici. V Ljubljani 1869. Gerber 16°. 202 strani.
126. *Jezus moje shelje*. Katoliške molitvene bukve s nauki in nape-ljevanjem k poboshnemu shivljenju. Poleg nemshkiga od zha-stitljiviga gospoda Alojsja Schlöra VII. natis. V Ljubljani 1868. Giontini 8°. 548 strani.
127. *Sedem „ključavnic“*. Molitve v ktere se bogaboječa duša ži-her zakljeniti zamore. V Novem mestu. Lohbauer 16°. 5 str.
128. *Steza v sveti raj* ali mašne bukvice z lepimi spovednimi, obhajilnimi molitvami i. t. d. Vredil J. P. V Ljubljani 1868. H. Ničman. 16°. 316 strani.
129. *Sveta ura* ali Jezus na oljski gori. V Znojme. Lenk. 4°. 4 strani.
130. *Sveta vojska* v svetem letu za vesoljni cerkveni zbor s pri-mernimi nauki, opomini, in molitvami. Poleg nemškega od viših potrjenega spisa. V Ljubljani 1869. H. Ničman. 8°. 127 strani.
131. *Jezus in Marija*, moja ljubezen, ali nauki in molitve. Spisal Janez Volčič duhoven ljubljanske škofije. V Ljubljani 1869. Gerber 16°. 222 strani.
132. *Getzemani in Golgata*, šola ponižnosti, pokorščine in ljubezni do smrti. Bukve premišljevanja in molitve britkiga terpljenja in smerti našiga Gospoda Jezusa Kristusa, po premišljevanji pobožne nune Ane Katarine Emerih in po spisih nar ime-nitnejših častivcev presvetiga terpljenja našiga Zveličarja. Po devetim nemškim natisu poslovenil Janez Volčič, duhoven ljubljanske škofije. Četertiga natisa. V Ljubljani 1868. Gerber 8°. 664 strani.
133. *Vertec nebeški*, ali molitvene bukvice za pobožne Slovence. Izpisal iz svojiga „vrta nebeškiga.“ Janez Volčič, duhoven ljubljanske škofije. Druzega pomnoženiga natisa. V Ljubljani 1868. Gerber 8°. 350 strani.
134. *Slovesnost* o prenašanji čudodelne podobe in blagoslovljevanji velikega oltarja Matere Božje v Kropi in pridiga: „Kako sedajni sv. Oče papež Pij IX. Marijo časté in ljubijo, in kako Marija njih varuje in tolaži,“ ki so jo imeli o tej slo-

vesnosti prečastiti gospod korar in fajmošter ljubljanske stolne cerkve Jožef Zupan 9. vel. serp. 1868. S podobo Matere Božje. Ves dobiček prejme cerkev B. M. v Kropi. V Ljubljani 1869. 8°. 43 strani.

X. Različna dela.

135. *Evangelj* po sv. Marku. Na Dunaji A. Richard. 1869. 16°. 48 st.
Tekst je protestantišk.
136. *Prave egiptovske sanjske bukve* ed leta 1231 z razkladanjam sanj s perstavljenimi numarami, za tiste, kateri hočejo svojo srečo v loteriji poskusiti. V Ljubljani 1868. Giontini 8°. Natis Feihtingerjev v Lincu. 40 str. Priloga. Sanje v podobah. Zu finden bei J. F. Kaiser in Gratz.
137. *Velika pratika* za navadno leto 1869, ki ima 365 dni. Na svitlo dana po c. kr. kmetijski družbi. V Ljubljani. 16°.

XI. Muzikalije.

138. *Zloga!* V spomin prvega občnega zbora ljudskih učiteljev na Kranjskem. 15. septembra 1868. leta zložil Lavoslav Belar, učitelj. V Ljubljani. Fol. 4 strani.
139. *Cerkvene pesmi*. Za petje postavil F. Gerbic (opus 8). V Ljubljani (1868.) 4°. 16 strani.
140. *Kratek navod za poduk v petji za kterikoli glas*. Zložil Anton Förster pevovodja ljubljanske čitalnice. V Ljubljani 1867. 4°. 63 strani (2. zvezek str. 29—63 izdan 1869. leta.)
141. *Sveta maša z blagoslovom*. V f-dur. Besede A. Prprotnikove. V spomin stoletnice c. kr. kmet. družbe na Kranjskem. Zložil in posvetil prečast. gosp. Fid. Terpinca, prvosedniku te družbe Fr. Gerbic (op. 6.) V Ljubljani 1868. Milic. Fol.
142. *Srbske, hrvatske i slovenske pesme* za moški zbor zložil Davorin Jenko (op. 4). Lastnina skladateljeva. Tisk v Praze Fol. 18 strani.
143. *Mali slovenski pevec*. Zbirka dvoglasnih šolskih napevov. Zložil in na svitlo dal v spomin 11. aprila 1869., zlate maše sv. očeta Pija IX. Josip Levičnik, učitelj v Železnikih. V Ljubljani 8°. 16 strani.
144. *Osem cerkvenih spevov* za Sopran, Alt, Tenor in Bas, zložil in poklonil blagorodni gospej Josepi Terpinca-evi Ant. Nedvéd (op. 10). V Pragi. Schindler. 8°. 22 strani.
145. *Napevi svetih pesem od Matere božje in sv. obhajila*. Čveteteroglasno postavil Gr. Rihar. 2. natis. V Ljubljani 1869. Kamnotis Egerjev 4°. 26 strani.
146. *Velika maša*. Čveteteroglasno, sestavno in razstavno postavil Gr. Rihar, bivši organist v ljubljanski stolnici. V Ljubljani 1868. Fol. Kamnotis Egerjev 12 strani.
147. *Pustne cvetke*. Polka française. Zložil in poslovenil preblagim gospem in gospodičnam v Idrii l. 1869. Feliks Stegnar. Založil skladatelj. Tisk Egerjev v Ljubljani 8°, 3 strani.

Statistični spregled

Sostavil

Ime in kraj	Leto ustanovljenja	Ustanovniki	Število udov		Imena častnih udov
			do- mačih	zu- nanjih	
*1. Čitalnica v Ajdovščini pri Gorici.	22. Februarja 1864.				
*2. Bralno društvo v sv. Andreži pri Gorici.	1869.				
*3. Čitalnica v Barkoli pri Trstu.	18. septembra 1868.				
4. Kmetijska čitalnica pri sv. Benediktu v slov. gor.	15. avgusta 1869.	Dominik Čolnik, Vincenc Krmek, Ant. Roškar, Ve- koslav Polanec, Tom. Kurnik, Matija Zemlič, Janez Kurnik, Janez Ješovnik, Mart. Tomažič, Jak. Zor- man, Matija Golob, Anton Vidovič.	40		
5. Čitalnica v ilirski Bistrici na Notranj- skem.	1864.	Anton Grašič, Janez Ur- banček, Franc Gerbic, Lav. Mogainer, Aleksand. Ličan.	35	20	J. J. Strossma- jer.
6. Čitalnica v slovenski Bi- strici na Šta- jarskem.	1868.	Dr. J. Vošnjak, Fr. Ratej, J. Železnikar, P. Limavšek.	12	16	
*7. Čitalnica v Brežini pri Trstu.	22. decembra 1868.				
*8. Čitalnica v Černombliji na Kranjskem.	1868.		75		

Opazka 1. Znamenje * pri zaporedni številki kaže, da — vključ v večkratni
pružnji — nisem prejel nobenega sporočila od odbora dotičnega društva.

vseh slovenskih čitalnic.

dr. E. H. Costa.

Sedanji odbor	Število naročenih članikov	Število besed v letu 1868	Ali ima čitalnica pevski zbor	Opazke
Dr. Dragotin Lavrič, predsednik.				
Začasni odbor so ustanovniki.				To društvo še jev osnovanju.
Franc Bachman, predsednik; Aleksand. Ličan, blagajnik; Lavoslav Mogainer, tajnik; Janez Brinšek, Anton Domladiš, Franc Valenčič, Jožef Valenčič.	12	2		
Dr. J. Vošnjak, predsednik; Fr. Ratej, predsednikov namestnik; Iv. Železnikar, tajnik; P. Limavšek, K. Cenec.	14	4		Igrali ste se dve glediščni igri.
Dr. Karol Breznuik, predsednik; France Uranič, namestnik.				Društvo je izdalo „imenik udov“ v začetku 1869. l.

Opazka 2. V 1864. l. ni bilo več, nego 14 čitalnic. (Glej „Koledar slovenski za navadno leto 1865“. Izdala „Slovenska Matica“ str. 104–107.)

Ime in kraj	Leto ustanovljenja	Ustanovniki	Števil o udov		Imena častnih udov
			do- mačih	zu- nanjih	
9. Narodna čitalnica v Celji.	20. novembra 1861.	Dr. Štef. Kočevar, France Kapus, Ivan Žuža, Andrej Pirnat.	55	42	Anton Martin Slomšek, J. J. Strossmajer. Dr. J. Bleiweis, Dr. Loy. Toman, Ant. Črne, Dr. Klaudi, Dr. L. Rieger, Dr. Fr. Palacky, Dr. F. Pražak, Dr. F. Brauner, Dr. F. Miklosich, Dr. Jos. Muršec, J. Rozman.
*10. Čitalnica v Celovcu.	24. decembra 1862.				
11. Narodna čitalnica v Orničah pri Gorici.	20. aprila 1867.	Juh And., Vodopivec Ferd. Vičič Miha, Batič Andrej, Kosavel France.	37	1	
12. Narodna čitalnica v Cirkini (Kirch- heim) pri Go- rici	29. prosenca 1869.	Jože Jeram dekan, Janez Wester, T. Trepal kaplana, Gašp. Likar, Pet. Podobnik, Lovro Sedej, Ivan Eržen, Janez Eržen, J. Jurman, Avg. Breljih, France Jož, Jože Rojc, France Čelik, Mat. Mavrič, Mart. Obed.	54	6	Andrej Winkler, okrajni glavar v Tominu. Dr. Lavrič, od- votnik v Gorici.
13. Slovenska čitalnica v Gorici.	2. oktobra 1862.	Dr. Tonkli, And. Winkler, Andrej Jeglič, Mat. Pirc, Ant. Toman, Jož. Budal †, Ferd. Hofar, Leop. Budal, Franc Budal, Štef. Zabric.	64	10	Vladika Stross- majer; nadškof Dr. Gollmayr, Dr. Bleiweis.
14. Narodna čitalnica v Idriji na Kranj- skem.	29. novembra 1866.	Jan. Kovačič, Fr. Močnik † Dr. Lj. Gerbec, Lavoslav Urbas, Jan. Majnik, Iv. J. Toman, Jožef Stranecky, Fr. Hojšer, Št. Lapajne, T. Planovšak, Jožef Gnezda, J. Leskovec, Jož. Kos †, Jurij Tavčar, Fr. Lederer, Jan. Romó.	49	12	

Sedanji odbor	Število naročenih časnikov	Število besed v letu 1868	Ali ima čilalnica pevski zbor	Opazka
Dr. St. Kočever, predsednik; Iv. Žuža, predsedn. namestnik; Fr. Kapus, blagajnik; V. Levičnik, tajnik; Gr. Jesenko, knjižničar, Ed. Jeretin, Andrej Pirnat, Štef. Poseunik, Mor. Ripšl.	20	10		
Juh Andrej, predsednik; Batič Andrej, predsedn. namestnik; Vodopivec Ferd., denarničar; Vičič Miha, tajnik; Kosavel Valentin, Kosavel France, Lojk Anton, Fišer Ant., Ambrožič Janez, Jože Batič.	9	3	Pevski zbor in pevska šola pod vodstvom Miha Vičič-a.	
Jože Jeram, predsednik; Tone Trepal, predsed. namestnik; Gašp. Likar, tajnik; Pet. Podobnik, blagajnik; Lovro Sedej, Janez Eržen.	12	3	Pevski zbor in pevska šola pod vodstvom T. Trepal-a.	
Klodič, predsednik; Lazar, podpredsedn. Jeglič, And. denarničar; Hafner, tajnik; Toman Ant., Marušić, Hribar, Klavžar Ernest, Klavžar Valent.	25	6	Po zimi se podučuje v petji.	
Jan. Kovačič, predsednik; Fel. Stegnar, tajnik; Štef. Lapajne, blagajnik; Jak. Inglič, Tone Planovšak.	22	12 veselic in 9 gledališnih predstav.	Pevski zbor in godbo.	

Ime in kraj	Leto ustanovljenja	Ustanovniki	Število udov		Imena častnih udov
			do- mačih	zu- nanjih	
15. Narodna čitalnica v Ipavi na Kranjskem.	14. avgusta 1864.	Po sklepu 18. febr. 1864 je večina bivšega kazin- skega društva izrekla, da ima kazina minuti, in se na- mesto nje čitalnica osnuje.	26	16	Jožef Biber, Anton Reschigg.
*16. Čitalnica pri sv. Ivanu poleg Trsta.	24. septembra 1868.				
17. Narodna čitalnica v Kamniku na Kranjskem.	1. julija 1868.	Janez Debevec, Dr. Val. Prevc, Simon Jenko, Jan. Klander, Jernej Grašek, Aleks. Gasperotti, Gregor Slabajna.	70	14	
18. Narodna čitalnica v Kanalju pri Gorici.	1. januarja 1867.	Jož. Križnič, Miroslav Se- galla, Jožef Terčič, Jožef Gorjup.	37	4	
*19. Čitalnica v Kapli na Ko- roškem.					
20. Narodna čitalnica v Kastvu na Istrijskem.	13. decembra 1866.	Vlah Vekosl., Rubeša Ant. Bahman Franjo, Steindle Fr. Jelušič Ernest, Jelušič Vekoslav, Jurhman Simon, Jurinac Ant., Lučič Drag., Premuda Juraj, Reti Ana- tazij, Trampus Ant., Volčič Jaka, Zamlič Ljud. Maroti Andrija, Batistin Matko, Braunitzer Ivan plem., Du- brovič Vicko, Pezdlič Mih. Clesius Henrik plem.	25	23	Juraj Strossma- jer, Bart. Legat, Juraj Dobrila, Ivan Dr. Blei- weis, Lovro Dr. Toman, Mirosł. Vilhar.
21. Narodna čitalnica v Kranji na Kranjskem.	29. januarja 1863.	Konrad Pleiweis †, M. Pirc, Konr. Lokar, Jan. Holcer † Drag. Šavnik, Fr. Dolene, Jan. Globočnik.	80	32	J. J. Strossmajer.
*22. Čitalnica v Kobaridu pri Gorici.					

Sedanji odbor	Število naročenih članikov	Število besed v letu 1868	Ali ima čitalnica pevski zbor	Opazka
Graf Dragotin Lanthieri, predsednik; Miklavž Moos, predsedn. namestnik; Ant. Vidrih, blagajnik; Janez Goršič, tajnik; And. Ditrih, Ivan Furlani, Evg. Mayer, odborniki.	17	3	Pevski zbor pod vodstvom Jan. Goršič-a.	
Janez Debevec, predsednik; Dr. Val. Prevc, predsedn. namestnik; And. Goli, blagajnik; Simon Jenko, tajnik; Aleks. Gasperotti, Ant. Janežič, Jožef Pfeifer, Greg. Slabajna, Alojzij Stadler.	14	4	8 pevcev, pevo-vodja Jož. Filec.	
Val. Jakopič, predsednik; Jož. Kragelj, tajnik; Valentin Kofol, Jožef Ferčič, Andrej Tomažič.	11	3	Pevski zbor pod vodstvom Ivana Šireca.	
Vekoslav Vlah, predsednik; Ant. Rubeša, I. podpredsednik; Franjo Bahman, II. podpredsednik; Ernest Jelušič, blagajnik; Franjo Steidle, tajnik.	14	2	Pevski zbor in pevška šola pod vodstvom Franja Sever-a.	Čitalnica ima svojo knjižnicu i je bez-mestni član „ilir. Matica“ u Zagrebu.
Mat. Pirc, predsednik, Leop. Jugovic, predsedn. namestnik; France Dolenc, denarničar, Drag. Šavnik, tajnik; Greg. Kršič, Venc. Kravs, Franc Kršper, Luka Robič, Ferd. Sajovic.	17	7	Pevski zbor.	

Ime in kraj	Leto ustanovljenja	Ustanovniki	Števil u dov		Imena č astnih udov
			do- ma- čih	zu- n anjih	
*23. Čitalnica v Kolonji pri Trstu.	27. decembra 1868.				
*24. Čitalnica v Komni pri Gorici.					
*25. Čitalnica v Laškem trgu na Štajer- skem.	19. septembra 1869.				
26. Narodna čitalnica v Ljubljani.	30. avgusta 1861.	V. C. Supan, Dr. J. Blei- weis, F. X. Souvan, Dr. E. H. Costa, M. Ambrož †, J. Macun, J. N. Horak, J. Pleiweis †, Dr. J. Orel, Dr. A. Vojska, V. Krisper.	292	25	J.J.Strossmajer.
*27. Čitalnica v Škofji Loki na Kranj- skem.	24. oktobra 1862.		47		
*28. Čitalnica v Ljutomeru na Štajer- skem.					
29. Slovanska čitalnica v Mariboru.	17. julija 1861	Dr. Janko Srnec, Dr. Val. Pavlič, Dr. Ferd. Domin- kuš, Dr. Matija Prelog, Prof. Josip Šuman, Prof. Janez Majciger, J. Čuček, Jan. Miklošič, Jan. Rupnik. A. Stadler, Franjo Švarc, Drag. Vučnik, J. Semlič, Dr. Jak. Ploj, Prof. Božidar Šinko, Lovre Herg, Viljem Mussi, Jakob Ferk, Drag. Ravnikar, Makso Morič.	50	40	Častnih udov ni- ma čitalnica. Ko posebnega do- brotnika, ima čit- alnica imeno- vati hvaležno: prevzvišenega biskupa Juraja Strossmajerja.

Sedanji odbor	Število naročenih članikov	Število besed v letu 1869	Ali ima čitalnica pevski zbor	Opazka
<p>Dr. J. Bleiweis, predsednik; Dr. E. H. Costa, predsedn. namestnik; Karol Cva- jer, blagajnik; Dr. J. Poklukar, tajnik; Dr. Karol Bleiweis, J. Debevec, Peter Graseli, Emil Gutman, Janez Horak, Janez Jamšek, Anton Jentl, Andrej Praprotnik, Fr. Ravnikar, Ivan Vilhar, Dr. Leon Vončina, Dragotin Žagar, Dr. Jernej Zupanec.</p> <p>Blaž Mohar, predsednik; Val. Pečnik, namestnik; 3 odborniki.</p>	52	10	Pevski zbor in pevska šola pod vodstvom Ant. Fürster-ja.	Čitalnični od- bor izdá vsako leto natisnjeno sporočilo z imenikom udov (od 1863 do 1869. l. jih je 7).
<p>Dr. Matija Prelog, predsednik; Profes. J. Šuman, tajnik; Prof. Božidar Šinko, denarničar. Odborniki: Prof. Janez Maj- ciger, Davorin Berdajs, trgovec; Dr. Janko Srnc, odvetnik, Dr. Fr. Raday, biležnik.</p>	20	13	Čitalnica ima pevski zbor pod vodstvom gosp. Manih-a in Miklošič-a.	

Ime in kraj	Leto ustanovljenja	Ustanovniki	Število udov		Imena častnih udov
			do- mačih	zu- manjih	
30. Narodna čitalnica v Metliki na Kranjskem.	15. kozoprska 1865.	J. Kapelle, A. Reš, A. Golobič, J. Šafer, Dr. Sa- vinšeg, F. Gustin, F. Kri- stof.	26	10	
*31. Čitalnica v Nabrežini pri Trstu.					
*32. Čitalnica v Novomestu na Kranj- skem.			121		
*33. Čitalnica v Občini pri Trstu.	26. septembra 1868.				
34. Narodna čitalnica v Ormužu na Štajerskem.	9. maja 1869.	Dr. Iv. Petovar, Dr. Ant. Magdič, Blaž Gruškovnjak, Jan. Simonič, Gaspar Maj- henič, Ivan Stegar, Jože Hanselič, Blaž Sova.	35	8	
*35. Čitalnica v Planini na Kranjskem.	10. oktobra 1864.				
36. Kmetiška čitalnica v Podragi pri Vipavi na Kranjskem.	16. februarja 1868.	Ant. Žgur, Kaspar Mašič † Anton Uršič, Iv. Semenič, Val. Šraj, Iv. Žgur, Filip Trost, France Fabčič, Ivan Jamšek, Anton Uršič, Miha Semenič, Anton Žgur, Fr. Fabčič, Ivan Žgur, Rih. Dolenec.	18	11	
37. Čitalnica v Postojni na Kranjskem.	1. maja 1868.	And. Lavrenčič, Dr. Bučar † Drag. Premerl, Vojt. Kraus.	39	7	

Sedanji odbor	Število naročenih časnikov	Število besed v letu 1868	Ali ima čitalnica pevski zbor	Opazka
<p>Janez Kapelle, Dragotin Dollar, Franc Gustin, Slavoljub Gracer, Milozvan Saloker.</p> <p>Martin Mohar, predsednik, Jakop Mehora, njegov namestnik; Valent. Oblak, blagajnik; Karol Tekavčič, knjižničar; Dr. Žiga Bučar, tajnik; Janez Bizjak, France Durini, Anton Kalčič, France Kastelic, Janez Ogrinec, Karol Pexider, Dr. Jožef Rosina, Karol Rozman.</p>	11	8	Pevski zbor pod vodstvom Venc. Sturm-a.	Društvo je izdalo: Imenik društvenikov v začetku 1869. l.
<p>Dr. J. Petovar, predsednik; Dr. A. Magdič, podpredsednik; Blaž Gruškovnjak, tajnik; Jan. Simonič, blagajnik; Miložvan Goričan, Ivan Stegar, J. Hanselič, Juri Herženjak, Andrej Sidarič, Franjo Kotnik.</p>	10		Vstanovi se.	
<p>Valentin Šraj, podpredsedn. Ant. Uršič, blagajnik; Jože Vrtovec, tajnik; Ivan Semenič; Iv. Lozej.</p> <p>NB. Služba predsednika je izpraznjena, ter čaka občnega zbora.</p>	8	2		V knjižnici je 360 zvezkov. Sobo kinča 17 raznovrstnih podob slov. prvakov. Čitalnica ima tudi lepo zastavo.
<p>A. Lavrenčič, predsednik, R. Hočovar, predsednika namestnik; Dr. M. Razpet, blagajnik, T. Stegu, tajnik; Jož. Belar, Drag. Drmelj, Anđ. Ditrh, Jan. Košmelj, Rad. Šilvester, Mir. Vičič, Jurij Volčič.</p>	12	4		

Ime in kraj	Leto ustanovljenja	Ustanovniki	Število udov		Imena častnih udov
			do- mačih	zvi- nanjih	
*38. Bralno društvo v Prevačini pri Gorici.	1869.				
*39. Čitalnica v Ptujem na Štajarskem.	21. maja 1864.				
*40. Čitalnica v Pulji na Isterskem.	1. novembra 1869.				
41. Narodna čitalnica v Rihenbergu pri Gorici.	24. svečana 1867.	Jan. Nep. Pirc, župnik, And. Robič, Ivan Furlani, Tomaž Juh, Ivan Licen.	29		
*42. Čitalnica v Rocoli pri Trstu	22. novembra 1868.				
*43. Čitalnica v Rojani pri Trstu.	12. julija 1868.				Mihael Herman, Dr. Vošnjak, Dr. Bleiweis.
*44. Bralno društvo v Rušah na Štajarskem.					
45. Čitalnica v Šentvidu pri Ipavi na Kranjskem.	27. septembra 1868.	Fr. Kavčič, Greg. Bratož, Štef. Francelj, Kopatin Fr. Božič Tone.	25		
46. Narodna čitalnica v Šentvidu pri Ljubljani.	1. januarja 1866.	Bl. Potočnik, Al. Starè, M. Tomec, J. Kunovar, J. Rožman, J. Štrukelj, A. Štrukelj.	30	3	
47. Narodna čitalnica v Sevnici na Štajarskem.	1865.	Dr. J. Razlag, Alojzij Len- ček, Franc Valter Dr. Men- cinger, Anton Rajc, Tom. Drnjač, Franc Praunseis, Anton Hribar †.	18	11	J. J. Strossmajer, biskup. Dr. Valentin Zarnik. Karol Gorišek, grajščak.

Sedanji odbor	Število naročenih članikov	Število besed v letu 1868	Ali ima čitalnica pevski zbor	Opazka
G. župnik Jan. Ev. Čarn, predsednik; Ivan Lilen, podpredsednik; Ant. Vidmar, blagajnik; Tomaž Juh, tajnik. Andrej Robič, Jožef Pavlica, France Fabian.	9	1	Pevski zbor in pevska šola pod vodstvom Tom. Juh-a.	
France Kavčič, predsednik; Jakob Košir, predsedn. namestnik; Greg. Bratož, blagajnik; Štef. Francelj, tajnik; Fr. Koptin, Tone Božič.	5			
Blaž Potočnik, predsednik; Mat. Tomec, Jernej Rožman, Janez Štrukelj, Alojzi Štrukelj, Janez Kunovar † tajnik, blagajnik in denarničar. (Miroslav Tomec, začasni oskrbnik čitalnice.)	9	2	Ravno zdaj v osnovanju.	
Alojzij Lenček, predsednik; Franc Praunseis, podpredsednik, Janez Pajek, blagajnik, Mijo Starkelj, tajnik; Dragot. Ripšl, Tomaž Drnjač, Ivan Smole.	10	5	Čveterospev.	

Ime in kraj	Leto ustanovljenja	Ustanovniki	Število udov		Imena častnih udov
			do- maćih	zu- manjih	
*48. Čitalnica v Skednji pri Trstu.	13. decembra 1868.				
49. Narodna čitalnica v Skopem na Krasu.	16. decembra 1866.	Jožef Živec, Franc Živec, Franc Živec, Anton Živec, Janez Živec, Andrej Stok, Jože Ženko.	18	13	Dr. Jožef Orel. Matija Živec, inženir.
50. Narodno „Bralno dru- štvo“ v Sodražici na Kranjskem.	7. julija 1869.	Janez Fajdiga, Janez Štu- pica, Primož Pakiž, Janez Lovšin, Šimen Vesel.	53	8	
51. Narodna čitalnica v Solkanu pri Gorici.	10. junija 1867.	Dolenc Viktor, Jug Ant., Jug Janez, Klemenčič Št., Makuc Št., Podreka Franc, Valentinčič Štefan, Vogrič Gregor.	46	12	
52. Narodna čitalnica v Tominu pri Gorici.	6. prosinca 1862.	Devetak Jožef, posestnik; Furlani Jakob, učitelj; Pencin Dragotin, kaplan; Dr. Lavrič, Drag. odvetnik; Dr. Janez zl. Premerstein, c. k. bilježnik; Tavčar Sim. c. k. okrajni pisar.	55	8	Dr. Drag. Lav- rič, odvetnik.
*53. Čitalnica v Trstu.	1861.				
54. Čitalnica Vrtobja pri Gorici.	1868.	France Maras, Štefan Fa- ganelj, Ivan N. Bostjančič, Ivan Jarec, Franc Mozetič.	28		

Kras Zor je zbruhel celo Trzinovo stavbo in oprul tan kakih 20 čitalnic.
Skladi je sabore, na katerih je bilo zbrano po 10. voo in še več knjig.
Se na drvesa in stoehe so ležli, da so olitati njegovi jedrnatke besede.
Ostalo kakovosti je bil zmirom spustno naveranosti. Če je korabal skopi, bojniki
ulice, nosil je zmirom staj kopakec s pivčeno glavo čez ramo, kakor
vojaki pubeo. Pri tem je bil je korenj robe postave, zato se ga niso lotili.
Trzinška okolica ga na to povabila ni bilo. Ko je Zor povrnje prišel v
Ljubljano. bil je čisto muren. Zato ga je neko prijatelj, sprejel iz kako se
daje v L. ni ne peccate s palobko? Zor je odgi: "Vij. je zmirom druzek
bolj, močnik gospodov, bi vohijo Slovence, tukaj mene ni treba! Kibel, pi-
kvald s tem, bar je stavit za svoj Slovence. Pri svojih predstojnikih je bil
zelo čino zapisan, goniti se ga je, mesta v mesto, a ga niso mogli preselati.
Energičen je bil tako, da se se za hali, se opogov. predstojniki, in če se bil or
pričujoji, si nikoli ni upal črhuti kaj čiz Slovence. Zor je stisal vni lepik
habeto in popisov v Slovence in slovencov? Mir 1885 str. 43

Sedanji odbor	Število naročenih časnikov	Število besed v letu 1868	Ali ima čitalnica pevski zbor	Opazka
Fr. Cegnar, predsednik; Janez Sancin, Mat. Suman, Jan. Nemeč, Lov. Godina, Vincenti Sancin, Andrej Sancin.				
Jožef Živec, predsednik; Franc Živec, predsedn. namestnik; Franc Živec, blagajnik in tajnik; Pavel Slobec, Anton Živec, Janez Živec, Jožef Rudež.	7	1		
Primož Pakiž, predsednik, Janez Lovšin, predsedn. namestnik, an. Štupica, blagajnik, France Pleško, tajnik; Janez Fajdiga, Jožef Lesjak, Šimen Pakiž, Šimen Vesel, Jakob Pakiž.	12			
Doljak Matija, predsednik; Skočir Jože, predsedn. namest. Jug Janez, blagajnik, Klemenčič Štefan, tajnik, Dražček And. Gaberjevčič Jože, Kos Jan., Lorenzutti Anton, Makuc Štefan, Vogrič Gregor.	14	3	Pevski zbor je prenehal z koncem leta 1868, zaradi pomanjkanja prvega tenorja.	Čitalnična bukvarnica šteje čez 250 zvezkovskorsamih slov. knjig.
Dr. Janez zl. Premerstein, ravnatelj; Franjo Kokole, denarničar, Dr. Anton Tušar, predsedn. namestnik; Dr. Anton Rojc, tajnik; Dr. Franc Kovačič, Jan. Gaberščik, Anton Tusulin.	17	4	Čitalnica ima svoje sloveče pevce, ktere orglist D. Feigl vsak večer podučuje.	Čitalnica ima svoj glasovir in si napravlja oder za gledališčne igre.
France Maraš, Jožef Arčon, Ivan Nep. Boštjančič, Jožef Pavlin, Ivan Jarec, France Podbrsič, Ivan Šoban.	5			Memo omenjenih 5 časnikov je čitalnica dobivala še druge od posameznih udov, ki so je čitalnici darovali. Mesto besed so se udje ob prostih urah zbirali ter pogovarjali se o rečeh, ki so kmetijstvu in sploh napredku najbolj koristne.

Ime in kraj	Leto ustanovljenja	Ustanovniki	Števil o udov		Imena častnih udov
			do- mačih	zu- naujih	
*55. Čitalnica v Vojniku na Štajerskem.					
56. Narodna čitalnica v Volčah pri Gorici.	25. aprila 1867.	Andrej Makarovič, Karol Hvala, Andrej Fortunat, And. Urbančič, Jan. Jug.	22	2	
57. Narodna čitalnica na Vranskem na Štajerskem.	3. prosenca 1869.	Začasni odborniki: Dr. F. E. Lipold, Franjo Šentak, M. Koren, L. Švent- ner, G. Šorn, J. Pirš, J. Kurec. Namestniki: J. Šlinca, J. S. Oset, F. Mörtl.	19	54	J. J. Strossmajer.
*58. Čitalnica v Žavcu na Štajerskem.					

Sedanji odbor	Število naročenih članikov	Število besed v letu 1868	Ali ima čitalnica pevski zbor	Opazka
Karol Hvala, predsednik; g. J. Golja, predsedn. namestnik; Andr. Urbaničič, tajnik; And. Fortunat, blagajnik; And. Strukl, odbornik.	8	3	Pevski zbor pod vodstvom Karola Hvala.	Čitalnica obstoji iz samih kmetov — razun 1 g. duh. in 2 g. zun. udov.
L. Šventner, predsednik; G. Šorn, podpredsednik, J. S. Oset, tajnik in blagajnik, J. Voh, knjižničar, Fr. Šentak, M. Koren, M. Krašovic, J. Muzi.	28		Ima.	Ima tudi odsek za kmetiški poduk. Prvega pol leta 186 je imela 149 veselice.

Tiskarni pogreški.

V sporočilu:

<i>stran</i>	<i>vrsta</i>	<i>namesto</i>	<i>beri</i>
45	4 od zgoraj	predsednik	podpredsednik.

V letopisu:

73	6 od zdalej	je	nej
76	1 od zgoraj	s samoglasom	s samoglasom, ne zna slovenščina.

KAZALO.

Stran

Četrto sporočilo o delovanji slovenske Matice od 1. julija 1869 l.
do 1. oktobra 1869. l. od 1 do 88

Raziskovanja na polji staroslovanske mythologije, spisal Dav. Trstenjak	1
Poženanovi spisi. II. razdelek: Sled Slovencev po zemljopisu stare Evrope	24
Prekumski knjižniki pa knjige. Spisal Raičev Božidar	57
Svetinje škofov ljubljanskih. Spisal J. Parapat	84
Pogled v Pohorje, potopisna črtica napisana po Iv. Macunu	86
O kmečkih puntih sploh in o uporu 1573. l. posebej. Spisal J. Parapat	97
Tundza. Obraz valaškega života. Po očeškem „almanahu“ poslovenil L. G. Podgoričan	111
Najdenec. Poleg francoskega predelal J. Ogrinec	130
Lepa ideja v neumni odeji. Spisal F. D.	189
Slovinci in sedemnajsti vek v književno-zgodovinskem oziru. Popisal A. J.	200
Kraljevina Poljska pa Jageloni. Poleg Luc. Šemenskija poslovenil Fr. Jaroslav	204
Tomaž Morovo domače življenje. Posnel Ant. Lézar	237
Bog je pravičen. Povest	262
Bibliografija slovanska 1868. in 1869. leta. Spisal dr. E. H. Costa	268
Spregled slovenskih čitalnic. Spisal dr. E. H. Costa	282

Naznanilo.

Matičine knjige imajo na prodaj:

<p>v Ljubljani: Janez Giontini; Jurij Lercher; Zeschko & Till; Otok. Klerr.</p>	<p>v Mariboru: Fr. Schubert; v Trstu: F. H. Schimpf; v Gorici: Karol Sohar; v Celji: Karol Sohar.</p>
<p>v Celovcu: J. Leon; E. Liegel;</p>	

Družbinim knjigam pak je ta-le cena:

1. Zgodovina slovenskega národa velja	—	gld.	60	kr.
2. Vojvodstvo Kranjsko	—	„	40	„
3. Vojvodstvo Koroško	—	„	34	„
4. Národní koledar in letopis za 1867. l. velja	—	„	40	„
5. Národní koledar in letopis za 1868. l. velja	—	„	50	„
6. Štirje letni časi veljajo	1	„	—	„
7. Ruđninoslovje velja	—	„	40	„
8. Národní koledar, sporočilo in letopis za 1869. l. velja	—	„	50	„
9. Olikani Slovenec velja	—	„	40	„
10. Slovenski Štajer I. snopič velja	—	„	50	„
11. Letopis za 1869. l.	—	„	80	„
12. Schoedler. Knjiga prírode. 1. snopič. Fizika.	—	„	80	„
13. Nauk o telovadbi I. del s 50 podobami, velja	—	„	40	„
14. Nauk o telovadbi II. del s 164 podob. in VI. obrazci	—	„	80	„
15. Atlant. 1. snopič. Poluti, Evropa in Avstrija	1	„	5	„
16. V. Vodnik. Pesni	—	„	60	„

Opomba. Častiti družbeniki naj g. poverjenikom povrnejo stroške, ki jih ti imajo s prejemanjem in razpošiljanjem družbinih knjig.